



Профіль Черкаської області

*Аналітично-описова частина до
стратегії розвитку Черкаської
області*



м. Черкаси

ЗМІСТ

<u>1.</u>	<u>ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛАСТІ</u>	4
1.1.	Географічне розташування	4
1.2.	Адміністративно-територіальний устрій	9
1.3.	Основні планувальні документи території	13
<u>2.</u>	<u>ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ОБЛАСТІ</u>	18
2.1.	Клімат	18
2.2.	Земельні ресурси та ґрунтовий покрив	20
2.3.	Мінерально-сировинні ресурси	23
2.4.	Лісові ресурси	26
2.5.	Водні ресурси	29
2.6.	Природно-заповідний фонд	30
2.7.	Історико-культурна спадщина	32
<u>3.</u>	<u>ДЕМОГРАФІЯ ТА ТРУДОВІ РЕСУРСИ</u>	29
3.1.	Чисельність населення	29
3.2.	Природний рух та міграція населення	31
3.3.	Розподіл населення за статтю та віком	38
3.4.	Демографічне навантаження	40
3.5.	Трудові ресурси та науково-кадровий потенціал	42
<u>4.</u>	<u>ІНФРАСТРУКТУРА</u>	47
4.1.	Транспортна інфраструктура	47
4.2.	Енергетична сфера	60
4.3.	Житлово-комунальне господарство	67
4.4.	Будівництво	72
4.5.	Освіта	76
4.6.	Охорона здоров'я	83
4.7.	Культура	92
4.8.	Соціальна сфера	94
<u>5.</u>	<u>ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО</u>	105
5.1.	Загальні показники економічного розвитку області	105
5.2.	Промисловий потенціал	108
5.3.	Агропромисловий комплекс	120
5.4.	Інвестиційна діяльність	137
5.5.	Зовнішньоекономічна діяльність	142
5.6.	Споживчий ринок	146
5.7.	Підприємницька діяльність	150
5.8.	Туризм	155
<u>6.</u>	<u>ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СФЕРА</u>	158



6.1.	Доходи бюджетів усіх рівнів	158
6.2.	Доходи населення	165
<u>7.</u>	<u>ЕКОЛОГІЯ</u>	169
7.1.	Стан атмосферного повітря	169
7.2.	Екологічна ситуація в галузі водокористування	172
7.3.	Охорона земельних ресурсів	177
7.4.	Природні об'єкти та збереження біорізноманіття	179
7.5.	Утворення та накопичення відходів	185
7.6.	Екологічно небезпечні об'єкти області	188



1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛАСТІ

Черкаська область утворена 7 січня 1954 року.

1.1. Географічне розташування та порівняльна характеристика

Черкаська область розташована в центральній лісостеповій частині України, в середній течії річок Дніпра та Південного Бугу. Вона межує на півночі з Київською (протяжність 340 км), на сході – з Полтавською (212 км), на півдні – з Кіровоградською (388 км) і на заході – з Вінницькою (124 км) областями.

На Черкащині, поблизу села Мар'янівка Шполянського району, розташований географічний центр України з координатами: 49° 01' 39" північної довготи, 28° 58' 31" східної широти.

Площа Черкаської області становить 20,9 тис. квадратних кілометрів, що складає 3,5% території держави (18 місце в Україні). Для порівняння: найбільшими за територією є: Одеська область — 33,3 тисячі кв. км, Дніпропетровська, Чернігівська — по 31,9 тисячі кв. км, Харківська — 31,4 тисячі кв. км., найменшими за територією є: Чернівецька — 8,1 тисячі кв. км, Закарпатська — 12,8 тисячі кв. км, Тернопільська — 13,8 тисячі кв. км області.

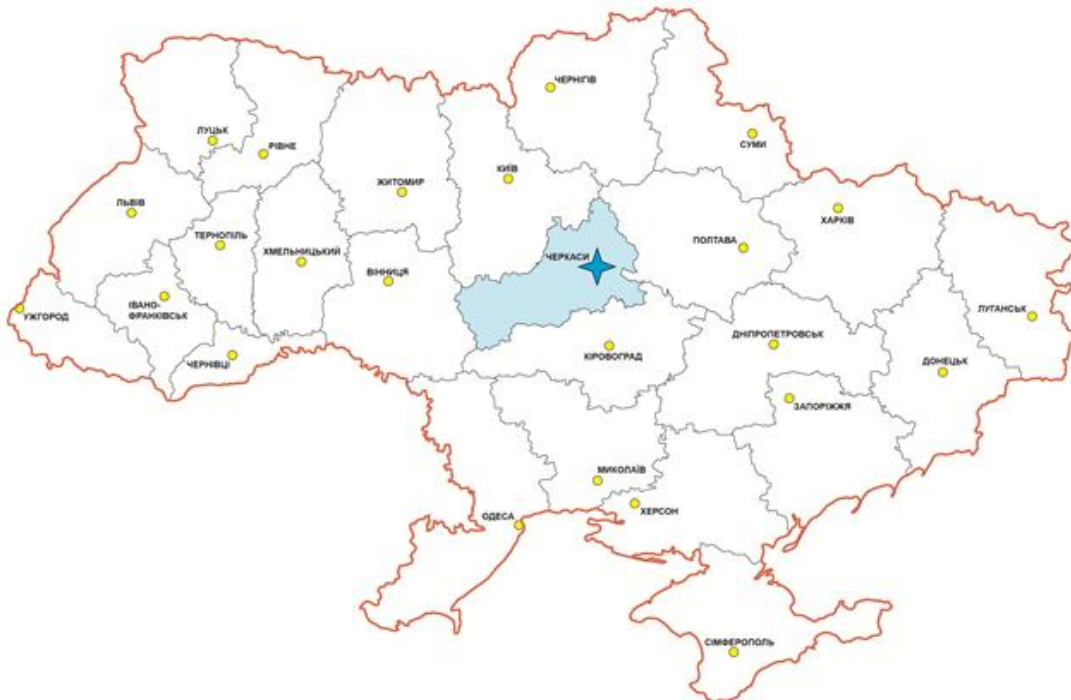


Рис. 1. Географічне розташування Черкаської області



Чисельність наявного населення Черкаської області станом на 1 січня 2019 року становила 1 206,4 тис. осіб. Так, за кількістю населення область посідає 15 місце в Україні.

Компактність областей також визначає територіальну доступність із периферії до центру. Черкаська область характеризується середньою компактністю разом з Закарпатською, Дніпропетровською, Донецькою, Івано-Франківською, Луганською, Рівненською, Тернопільською, Херсонською, Хмельницькою та Сумською. Найбільшою компактністю відзначаються лише три регіони — Волинська, Харківська та Запорізька області. Найбільш незручна конфігурація в областей: Кіровоградської, Одеської та Автономної Республіки Крим.

Регіони України знаходяться відносно далеко від великих міжнародних центрів (наприклад, Варшави, Відня, Москви). Середня відстань від регіональних центрів (кожного регіону) до найближчого міжнародного центру становить 715 км.

Таблиця 1. Відстань міст України до Києва та міжнародних центрів

	До м. Києва			
До міжнародних центрів	до 200 км	220–430 км	450–550 км	700–855 км
Менше 500 км (374–496)		Рівненська, Волинська, Тернопільська	Львівська	
500–700 км (512–672)	Житомирська	Хмельницька, Сумська	Миколаївська, Одеська, Івано-Франківська, Чернівецька	Закарпатська
700-900 км (711–857)	Київська, Чернігівська, Черкаська	Вінницька, Полтавська, Кіровоградська	Харківська, Херсонська	
Більше 900 км (950–1 050)			Дніпропетровська, Запорізька	Донецька, Луганська, АР Крим, м. Севастополь

Так, відстані області до найбільших економічних центрів Європи становлять до: Берліна – 1523 км, Будапешту – 1234 км, Варшави – 954 км, Відня – 1534 км, Праги – 1599 км.



Таблиця 2. Відстань до найбільших міст України

Місто	Відстань, км.
Дніпропетровськ	326
Донецьк	576
Запоріжжя	415
Львів	717
Київ	201
Сімферополь	649
Суми	343
Харків	415

Також існує значна диференціація регіонів щодо їх відстані до міжнародного аеропорту. При середній відстані 124 км (від регіонального центру) Черкаський регіон відноситься до групи областей з відстанню до найближчого міжнародного аеропорту 150–200 км (також до неї віднесені: Волинська, Херсонська, Сумська та Полтавська області).

Хотілося б зазначити, що в 9 регіонах України є міжнародні аеропорти: м. Київ, Київська, Харківська, Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Львівська, Запорізька області та АР Крим.

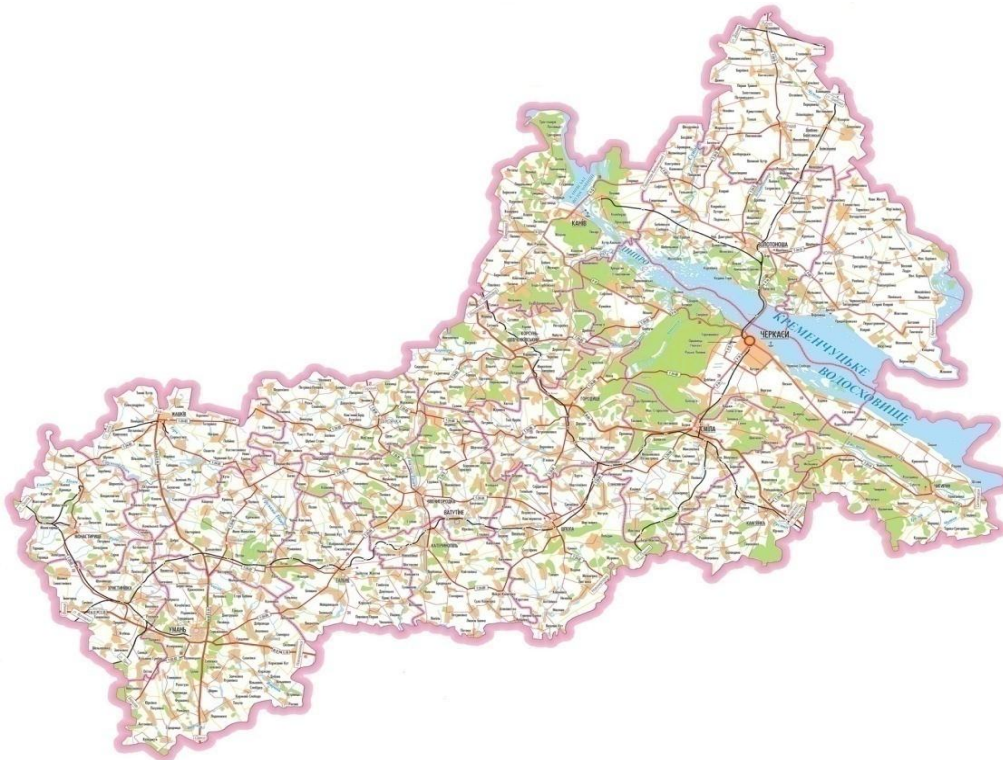


Рис. 2. Карта Черкаської області

Територія області простягнулася із південного заходу на північний схід на 245 км, з півночі на південь – на 150 км. Крайня



північна точка лежить неподалік від села Кононівка Драбівського району, південна – поблизу села Колодисте Тальнівського району, західна – біля села Коритня Жашківського району, східна – неподалік села Стецівка Чигиринського району. За математичними розрахунками географічним центром області є точка поблизу села Журавки Городищенського району.

Черкащина в цілому рівнинна і умовно поділяється на дві частини – правобережну і лівобережну. Переважна частина правобережжя розміщена в межах Придніпровської височини з найвищою точкою області, що має абсолютну висоту 275 метрів над рівнем моря (поблизу *Монастирища*). В прилягаючій до Дніпра частині правобережжя знаходиться заболочена Ірдино-Тясминська низовина, а також підвищення – Канівські гори. Низинний рельєф має лівобережна частина області, яка розташована в межах Придніпровської низовини.

Черкаська область входить до складу Центрального економічного району, ключова роль у господарстві якого відводиться сільському господарству, харчовій, хімічній промисловості, машинобудуванню, в основному транспортному та сільськогосподарському, легкій промисловості, а також будівельній індустрії. Саме центральність розташування області є основною позитивною рисою її економіко-географічного положення.

1.2. Адміністративно-територіальний устрій

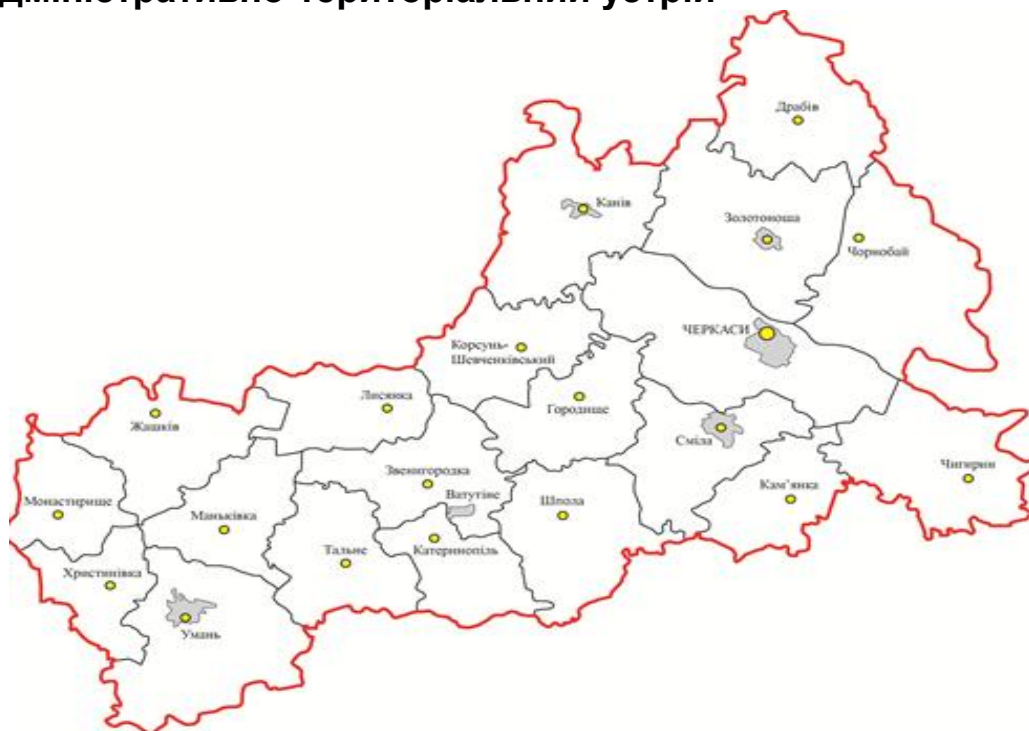


Рис. 3. Адміністративно-територіальний устрій Черкаської області



Сучасна територія Черкащини входить до історичної області Середня Наддніпрянина.

Населення Черкаської області станом на 1 січня 2019 року становило 1 206,4 тис. осіб, у тому числі міське населення – 684 тис. осіб (56,7), сільське – 522,4 тис. осіб (43,3%). Середня щільність населення складає 58 осіб на 1 кв. км.

Адміністративно–територіальний поділ України є трирівневим: область — район — населений пункт (сільрада), так область складається з 20 районів, 6 міст обласного підпорядкування (*Черкаси, Ватутіне, Золотоноша, Канів, Сміла, Умань*), 10 – міст районного значення, 14 селищ міського типу, 824 сільських населених пунктів. Обласний центр – місто Черкаси (*Соснівський, Придніпровський райони*), що відповідає середньому по Україні (у середньому на область припадає 24,1 тисячі кв. км території, 19 районів, 6 міст обласного значення, 1207 населених пунктів).

Диспропорції в розрізі областей спостерігаються і в кількості населення, що пов'язане зі ступенем промислового розвитку. Регіонами з максимальною кількістю населення є Дніпропетровська, Донецька, а також Луганська, Львівська, Одеська та Харківська. При цьому виділяються регіони з максимальною кількістю населення — на сході, та регіони з мінімальною кількістю — на заході. Різниця досить відчутна — у 4-5 разів.

Таблиця 3. Кількість адміністративно-територіальних одиниць по містах та районах на 01.07.2019

	Райони	Об'єднані територіальні громади	Міста		Селища міського типу	Сільські ради	Сільські населені пункти
			всього	у т.ч. обласного значення			
Черкаська область	20	57	16	6	14	404	824
Черкаси (міськрада)	–	–	1	1	–	–	1
Ватутіне (міськрада)	–	–	1	1	–	–	1
м.Канів	–	1	1	1	–	–	3
Золотоноша (міськрада)	–	–	1	1	–	–	–
Сміла (міськрада)	–	–	1	1	–	–	1
м.Умань	–	–	1	1	–	–	–
райони							
Городищенський	1	3	1	–	2	14	29
Драбівський	1	3	–	–	1	28	50
Жашківський	1	4	1	–	–	22	37
Звенигородський	1	2	1	–	–	27	39
Золотоніський	1	2	–	–	–	30	61



	Райони	Об'єднані територіальні громади	Міста		Селища міського типу	Сільські ради	Сільські населені пункти
			всього	у т.ч. обласного значення			
Кам'янський	1	4	1	–	–	6	29
Канівський	1	6	–	–	–	14	60
Катеринопільський	1	2	–	–	2	17	32
Корсунь-Шевченківський	1	5	1	–	1	1	52
Лисянський	1	3	–	–	1	27	38
Маньківський	1	2	–	–	2	16	29
Монастирищенський	1	–	1	–	1	28	39
Смілянський	1	4	–	–	–	19	39
Тальнівський	1	1	1	–	–	24	42
Уманський	1	3	–	–	1	41	52
Христинівський	1	–	1	–	1	21	34
Черкаський	1	6	–	–	1	11	52
Чигиринський	1	2	1	–	–	10	36
Чорнобаївський	1	1	–	–	1	27	38
Шполянський	1	3	1	–	–	21	36

Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в області утворено 57 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), з них у 2015 році – 3, у 2016 – 3, у 2017 – 20 ОТГ та у 2018 – 29 ОТГ (в 27 ОТГ вибори відбулися 23.12.2018) та у 2019 – 2. 54 ОТГ області перебувають на прямих міжбюджетних відносинах з державним бюджетом, одна з яких – з центром у місті обласного значення – Канівська ОТГ. У Драбівській (Драбівського району), Баштєчківській (Жашківського району) та Виноградській (Лисянського району) ОТГ 30.06.2019 відбулися перші місцеві вибори.

Таблиця 4. Інформація щодо об'єднаних територіальних громад

№ з/п	Район	ОТГ	Чисельність населення, (дані Держстату станом на 01.01.19)	Площа територій громади, (кв.) км (за даними Держгеокадастру)
1.	Городищенський	Мліївська	5601	194,8
2.		Вільшанська	8474	239,72
3.		Хлистунівська	5138	132,85
4.	Драбівський	Великохутірська	2402	118,326
5.		Драбівська	7045	116,3
6.		Михайлівська	1651	62,77
7.	Жашківський	Баштєчківська	2485	107,6
8.		Бузівська	2047	62,65
9.		Жашківська	16552	151,37
10.		Соколівська	2719	110,17
11.	Звенигородський	Водяницька	2368	120,7
12.		Шевченківська	4424	143,5



№ з/п	Район	ОТГ	Чисельність населення, (дані Держстату станом на 01.01.19)	Площа територій громади, (кв.) км (за даними Держгеокадастру)
13.	Золотоніський	Зорівська	2326	119,31
14.		Плешканівська	2404	114,93
15.	Кам'янський	Кам'янська	13203	155,398
16.		Михайлівська	3388	110,278
17.		Баландинська	2487	112,317
18.		Лебедівська	1676	87,76
19.	Канівський	Степанецька	5336	266,29
20.		Ліплявська	2744	219,46
21.		Бобрицька	2580	243,7
22.		Литвинецька	1595	196,1
23.		Межирицька	2778	135,2
24.		Таганчанська	1854	103,2
25.	Катеринопільський	Єрківська	5004	53,0
26.		Мокрокалігірська	4194	127,0
27.	Корсунь-Шевченківський	Стеблівська	6797	225,39
28.		Набутівська	6627	215,98
29.		Селищенська	2293	90,59
30.		Моринська	1871	110,75
31.		Карашинська	3986	151,128
32.	Лисянський	Бужанська	3330	136,37
33.		Лисянська	9967	135,02
34.		Виноградська	3440	170,82
35.	Маньківський	Буцька	2762	82,39
36.		Іваньківська	3654	98,31
37.	Смілянський	Ротмістрівська	3871	119,586
38.		Балаклеївська	5063	155,27
39.		Березняківська	3722	83,3
40.		Тернівська	4633	107,65
41.	Тальнівський	Тальнівська	15558	109,22
42.	Уманський	Паланська	7360	234,66
43.		Ладижинська	7018	211,41
44.		Дмитрушківська	6234	169,23
45.	Черкаський	Білозірська	8906	200,71
46.		Степанківська	6024	68,26
47.		Леськівська	6581	132,48
48.		Русько-Полянська	10887	185,36
49.		Сагунівська	5369	115,32
50.		Червонослобідська	14564	173,87
51.	Чигиринський	Медведівська	2689	103,14
52.		Чигиринська	14254	481,02
53.	Чорнобаївський	Іркліївська	5243	222,7
54.	Шполянський	Матусівська	4022	111,61
55.		Шполянська	18174	114,748
56.		Лип'янська	1569	104
57.	м. Канів	Канівська	24518	42,72



	Територія, км ²	Наявне населення, осіб	Щільність населення
			на 1 км ² , осіб
Жашківський	964	35554	37
Звенигородський	1010	42601	42
Золотоніський	1493	39625	27
Кам'янський	725	26005	36
Канівський	1283	18779	15
Катеринопільський	672	23251	35
Корсунь–Шевченківський	896	41059	46
Лисянський	746	22510	30
Маньківський	765	26416	35
Монастирищенський	719	35106	49
Смілянський	934	31508	34
Тальнівський	917	32215	35
Уманський	1400	42242	30
Христинівський	632	33798	53
Черкаський	1609	74319	46
Чорнобаївський	1554	39621	25
Чигиринський	1217	25714	21
Шполянський	1105	41523	38

1.3. Основні планувальні документи території

Основним планувальним документом території області є «Схема планування території Черкаської області», розроблена Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст «Діпромісто» ім. Ю. М. Білоконя у 2002 році.

Схема планування території Черкаської області (далі СПТ) – містобудівна документація, яка полягає у розподілу території області, регулюванні використання території області її окремих частин, ухваленні та реалізації відповідних рішень про дотримання містобудівної документації відповідно до закону.

В СПТ проаналізовані основні види ресурсів і надані пропозиції щодо основних можливих напрямків їх подальшого використання, а також пропозиції щодо послідовності здійснення заходів, пов'язаних з подальшим розвитком регіону.

У схемі планування території області визначаються заходи реалізації державної політики та враховуються державні інтереси, історичні, економічні, екологічні, географічні і демографічні особливості, етнічні та культурні традиції під час планування цієї території.



СПТ Черкаської області розроблена як найважливіша складова регіональної системи довгострокового прогнозування соціальної системи довгострокового розвитку області, її районів та населених пунктів, першооснова всього комплексу містобудівної документації.

З метою створення повноцінного життєвого середовища та сприятливих передумов розвитку економіки, на основі комплексної оцінки по сукупності природних та антропогенних факторів передбачений розподіл та режим використання території області.

В області виділені III функціональні зони:

I Зона урбанізації, на території якої рекомендується інтенсифікація сформованого науково-виробничого потенціалу, розвиток сільського господарства переважно приміського типу і районів короткочасного відпочинку населення. Зона урбанізації в області сконцентрована в двох осередках – в центральному Придніпров'ї з розповсюдженням в південно-західному напрямку (частина Черкаського та Смілянського районів) та в південно-західній частині області до межі з Кіровоградською областю (в межах Уманського району). В цілому в цій зоні проживає більше 1/3 населення області.

В межах зони урбанізації виділено дві підзони:

I-1 З високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння;





Рис. 5. Схема функціонального зонування Черкаської області

I-2 Із сформованим середнім рівнем виробничо-містобудівного освоєння;

II Зона переважного сільського господарства займає біля 70% території області. Тут рекомендується інтенсивний розвиток сільськогосподарського виробництва (*при скороченні орних земель*), удосконалення технологій агровиробництва. В зв'язку з високою цінністю сільськогосподарських земель області, видобування корисних копалин можливе лише при ретельному обґрунтуванні; намічена активізація центрів агропромислової інтеграції з урахуванням характеру розселення людей, підвищення рівня їх забезпечення соціальною та інженерною інфраструктурою.

III Зона охоронного природного ландшафту історико-культурних об'єктів загальнодержавного значення.

Основна частина території зазначених природних ландшафтів входить як складова частина майже до всіх попередніх зон. Можна виділити 3 основних ареали поширення даної зони. Найбільший з них простягається вздовж обох берегів Дніпра від Канева до Чигирини з відгалуженням на Південний Захід до Лисянки та Звенигородки. Також є два менших за площею ареали: на Південному Заході області (*простягається від Тального до Умані*) та у східній частині (*простягається вздовж правого берега р. Сула*).

До їх складу входять елементи екологічного каркасу, включаючи території існуючих та потенційних природно-рекреаційних районів державного та регіонального значення. Відповідно до закону України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України» ці території повинні поступово збільшуватись за рахунок освоєння земель, непридатних для забудови, порушених в результаті антропогенної діяльності територій, що вивільняються з сільськогосподарського використання у зв'язку зі скороченням розораності земель та інше.

Крім вищезазначених зон на території області виділені ще ареали радіоактивного забруднення території. Ці ареали розповсюджені, в основному, на територіях зон сільськогосподарського виробництва та зон природних ландшафтів. Майже всі ці території відносяться до зони радіологічного контролю, де забороняється будівництво нових та розширення діючих екологічно небезпечних підприємств, вводяться деякі обмеження та спеціальні умови щодо використання сільськогосподарських та лісових угідь.



Частина населених пунктів області відносяться до зони радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС. В тому числі, станом на 01.01.2007 до зони безумовного обов'язкового відселення віднесені 4 населених пункти, зокрема у Звенигородському (2), Канівському (1) та Лисянському(1) районах. До зони гарантованого добровільного відселення відносяться 99 населених пунктів у наступних районах: Городищенський(2), Жашківський(4), Звенигородський (11), Канівський (16), Катеринопільський(22), Корсунь-Шевченківський (13), Лисянський(8), Маньківський(2), Тальнівський(11), Уманський (3), Христинівський(1), Черкаський (1), Шполянський(5).

Проміжні висновки:

Виходячи з комплексного ресурсного потенціалу області, розвиток господарського комплексу запропонованих з урахуванням виділення в якості пріоритетних галузей тих, що найбільш наближені до ресурсного потенціалу і найбільш відповідають основній ідеї екологізації. Це аграрна галузь та індустрія туризму і рекреації.

Крім унікального аграрного та туристичного потенціалу області можна використати таку її перевагу як наближення до такого великого промислового та бізнесового центру як Київ. На фоні значно меншої орендної плати, великої кількості вільних виробничих та офісних приміщень та нижчою вартістю робочої сили створюється можливість притоку виробництва і бізнесу із великих міст (*насамперед, із столиці*) до черкаського регіону та перспективи для подальшого розвитку нетрадиційних форм зайнятості.

У промисловому виробництві пріоритетний розвиток повинен здійснюватись в галузях, які визначають основну спеціалізацію регіону. Це переробні галузі (*харчова, легка*), а в машинобудуванні – перш за все ті, що забезпечують розвиток агропромислового комплексу та переробних галузей. Подальший розвиток підприємств хімічної галузі можливий лише за умов впровадження передових екофільних технологій.

Основою розвитку добувної галузі (*враховуючи видобуток найбільш цінних та унікальних корисних копалин – бентонітових і палегорскітових глин, титану, петрургічної сировини, високоякісних каолінів*) повинна бути комплексна розробка їх на території області, щоб експортувати переважно не сировину, а готову продукцію. Для забезпечення подальшого розвитку значна увага повинна приділятися структурній перебудові в будівельній галузі.



Виходячи з аналізу всіх факторів, як тих, що сприяють розвитку області, так і тих, що цей розвиток стримують, головним принципом організації всієї соціально-економічної діяльності на її території визначений принцип максимальної екологізації. При визначенні основних параметрів розвитку в основу покладена оптимізація та розвиток існуючого екологічного каркасу та здійснення екологічного зонування основних умов використання окремих зон з точки зору екологічних вимог.

Частина населених пунктів області відносяться до зони радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, зокрема 4 населених пункти віднесені – до зони безумовного обов'язкового відселення, 99 – до зони гарантованого добровільного відселення.

2. ПРИРОДНІ РЕСУРСИ ОБЛАСТІ

2.1. Клімат

Клімат Черкаської області помірно континентальний, порівняно теплий, із нестійким волого забезпеченням.

Зима малосніжна і м'яка, літо тепле і помірно вологе. Середня річна температура повітря по області становить 7,7 – 8,2°C, середня температура найхолоднішого місяця січня -5,5 – 6,0°C, середня температура найтеплішого місяця липня +19,0 – +20,3°C.

Абсолютний мінімум температури повітря – 40,7°C (*січень 1935 р, м. Сміла*). Абсолютний максимум температури повітря + 40,1°C (*серпень 2010 р, м. Канів*).

За даними метеостанцій Черкаської області в середньому за рік спостерігається від 35 до 70 днів з туманом. В зимові місяці до 5 – 11 днів з туманом, в літні – туман спостерігається не кожен рік.

Середня річна кількість опадів становить 574 мм. В середньому за рік спостерігається 140 – 155 днів з опадами не менше 0,1 мм води.

Впродовж року в області переважають вітри північно-західного напрямку. В холодні місяці переважають вітри східного та південно-західного напрямку, з червня по жовтень – північного, північно-західного.



Середня річна швидкість вітру дорівнює 2,6 – 3,9 м/с. Найбільша швидкість вітру спостерігається в зимові місяці і на початку весни, найменша – влітку та на початку осені. Впродовж року переважають штилі і вітри швидкістю до 5 м/с (73% всіх випадків).

Зимовий період триває 90-94 дні – з 26–29 листопада до 27 лютого – 1 березня, коли відбувається стійкий перехід середньої добової температури повітря через 0°C у бік потепління та починається весна.

Вегетаційний період (із середніми добовими температурами повітря 5°C і вище) триває 214-218 днів, починається в середньому по області 29 березня – 1 квітня і закінчується 31 жовтня – 3 листопада. Сума позитивних температур повітря вище 5°C за цей період змінюється від 3090°C на північному заході області до 3350°C на південному сході.

Літній період (із середніми добовими температурами повітря 15°C і вище) триває в області 113–118 днів – з 16–19 травня до 9–11 вересня.

Відносна вологість повітря у теплий період року (квітень – жовтень) по області коливається від 63% весною до 80% восени, а кількість днів із відносною вологістю повітря 30% та менше за цей період становить від 11 до 27 днів.

Найпізніший весняний заморозок у повітрі зафіксовано 21 травня 1990 року, а на ґрунті – 28 травня 1994 року.

Найбільш ранній осінній заморозок у повітрі відмічався 19 вересня 1995 року, а на ґрунті – 11 вересня 2004 року.

Стійкий сніговий покрив місцями утворюється наприкінці листопада, на всій території області – у другій декаді грудня, а руйнується здебільшого в першій, місцями в другій декаді березня.

Загальна тривалість залягання снігового покриву за зиму становить по області 75–88 днів, середня висота снігу за зиму – 5–9 см, тоді як максимальна висота в окремі роки досягає від 27 (м. Канів) до 93 см (м. Черкаси). Найбільша висота снігу відмічалася у 1987 році.

В окремі зими нестійкий сніговий покрив утворюється значно раніше – у третій декаді жовтня – першій декаді листопада. Бувають роки, коли сніговий покрив руйнується в першій, місцями – навіть у другій декаді квітня.



В останні десятиріччя досить часто відмічаються роки без сталого снігового покриву.

Середня глибина промерзання ґрунту по області за зиму коливається від 20 до 32 см. Максимальне промерзання – 110 см спостерігалось у 1986 р.

Середня із мінімальних температур ґрунту на глибині 3 см по області за зиму становить мінус 1,5 – 2,9°C. Найнижча температура ґрунту на глибині 3 см відмічалася в 1993 р. на Лівобережжі і становила мінус 16,6°C .

Взимку, зазвичай, спостерігаються відлиги, кількість днів з якими за період грудень – лютий по області коливається від 46 до 51.

2.2. Земельні ресурси та ґрунтовий покрив

З загальної площі Черкаської області (2091,6 тис. га) сільськогосподарські землі складають 1 486,9 тис. га. Із загальної площі сільськогосподарських земель сільськогосподарські угіддя становлять 1 450,8 тис. га (69,4% до загальної площі території), з них: рілля – 1 271,9 тис. га (87,7%), перелоги – 8,5 тис. га (0,6%), багаторічні насадження – 27,3 тис. га (1,9%), сіножаті – 64,8 тис. га (4,5%), пасовища – 78,4 тис. га (5,4%). Площа інших сільськогосподарських земель (крім с/г угідь) становить 36,0 тис. га.

Землі лісогосподарського призначення займають 338,6 тис. га, з них: полезахисні смуги та інші захисні насадження – 28,8 тис. га. З усіх лісів та лісовкритих площ виконують захисну функцію 318,3 тис. га, для виробництва деревини – 7,9 тис. га, для відпочинку – 1,1 тис. га.

Площа забудованих земель області складає 84,5 тис. га, в тому числі відкритих розробок, кар'єрів, шахт та відповідних споруд – 2,4 тис. га, житлової забудови – 11,9 тис. га, промисловості – 6,7 тис. га, транспорту та зв'язку – 17,5 тис. га, технічної інфраструктури – 3,2 тис. га, земель, які використовуються для відпочинку, – 34,6 тис. га, іншого використання – 8,2 тис. га.

В області нараховується 15,5 тис. га відкритих земель без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, з них: кам'яністі місця – 0,5 тис. га, піски (включаючи пляжі) – 4,5 тис. га, яри – 5,6 тис. га, інші – 4,9 тис. га.

Під водою знаходиться 135,8 тис. га, у тому числі під штучними водотоками – 2,5 тис. га, річками, струмками – 3,8 тис. га, озерами,



замкнутими водоймами, ставками – 18,5 тис. га, штучними водосховищами – 111,0 тис. га. Відкриті заболочені землі становлять 30,4 тис. га.

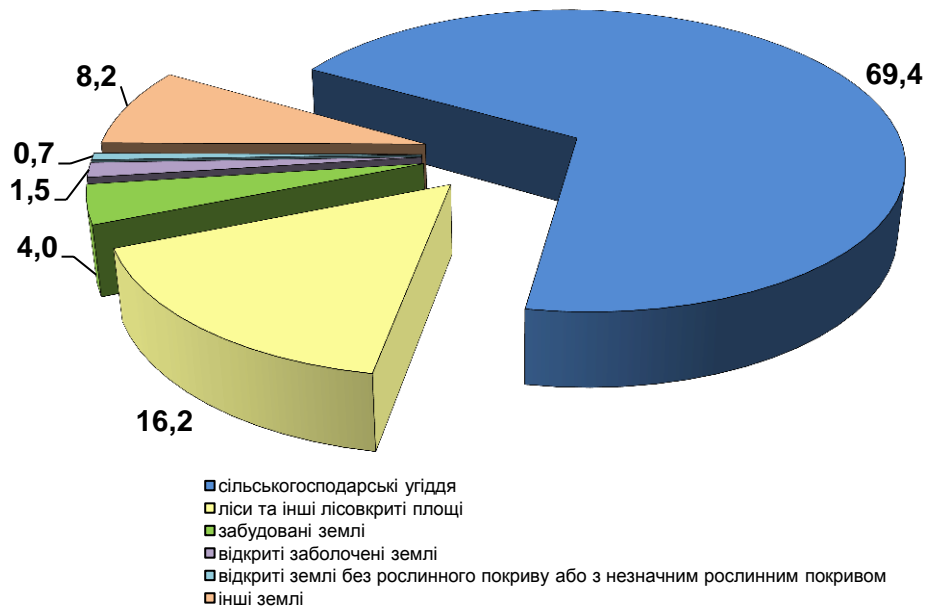


Рис. 6. Структура земельного фонду області, %

У ґрунтовому покриві області переважають чорноземи типові та чорноземи сильно реградовані, які займають 53,7%. Темно-сірі опідзолені і реградовані ґрунти та чорноземи опідзолені і слабо реградовані займають 28,9%, а світло-сірі і сірі опідзолені ґрунти – 7,3%.

За механічним складом ґрунтовий покрив області практично в рівній мірі розподілений на легкосуглинкові, середньосуглинкові та важкосуглинкові ґрунти, але є в наявності в незначній кількості супіщані та важкосуглинкові ґрунти. Перших більше на Лівобережжі та в Подніпров'ї. Центр області зайнятий середньосуглинковими ґрунтами, а західні райони – важкосуглинковими та легко глинистими ґрунтами. Супіщані ґрунти найбільшим масивом знаходяться в Черкаському районі (*Мошенська зона*) та на терасах річок Тясмин, Гірський та Гнилий Тікич. Механічний склад у значній мірі визначає вміст рухомого калію в ґрунтах та їх фізико-хімічні властивості.

Рівень родючості ґрунтів оцінюється, перш за все, за вмістом органічної речовини (*гумусу*). Чим більше гумусу в ґрунті, тим він багатший на основні елементи живлення, адже в ньому



сконцентровано значну кількість азоту, фосфору, сірки та інших макро- і мікроелементів.

Середньозважений показник вмісту гумусу в ґрунтах Черкаської області за даними останнього агрохімічного обстеження 2018 року становить 2,96%, (у порівнянні з попередніми роками знизився на 0,09%).

Однією з основних причин спаду родючості і недобору урожаю, безперечно, є наявність в області великої кількості кислих ґрунтів. Кислі ґрунти ($pH_{KCl} < 5,5$) займають площу 215,7 тис. га або 22,7% (2017 рік – 223,46 тис. га або 20,9%).

Середній агрохімічний бонітет ріллі по області складає 55,0 балів. Найвищий бонітет ґрунтів мають господарства таких районів як: Христинівський – 64,3, Монастирищенський – 61,1, Маньківський – 62,0 та Жашківський – 63,0 бали. Найнижче оцінені сильно еродовані ґрунти таких районів: Чигиринського – 42,8, Канівського – 44,6 та Смілянського – 49,7 бали.

Таблиця 6. Агрохімічні показники та якість ґрунтів сільськогосподарського призначення в межах області

№ п/п	Назва районів	Вміст гумусу, %	Середньозважений вміст азоту, мг/кг	Вміст рухомого фосфору, мг/кг	Вміст рухомого калію, мг/кг	% кислих ґрунтів (pH_{KCl} 4.0-5.5)	Еколого агро-хімічна оцінка, бал
1	Городищенський	2,99	105,1	143,0	72,0	17,3	56,0
2	Драбівський	3,83	137,8	112,0	66,0	2,9	57,6
3	Жашківський	3,39	133,9	133,0	94,0	4,7	63,0
4	Звенигородський	2,80	110,1	137,0	90,0	38,5	55,7
5	Золотоніський	2,97	120,8	127,0	68,0	12,7	54,7
6	Кам'янський	2,79	115,2	131,0	80,0	13,4	55,6
7	Канівський	2,29	84,6	126,0	60,0	32,6	44,6
8	Катеринопільський	3,37	126,2	108,6	93,2	20,4	55,9
9	Корсунь-Шевченківський	2,30	85,9	146,0	70,0	30,5	51,1
10	Лисянський	3,09	120,4	125,9	87,6	14,5	57,9
11	Маньківський	2,88	119,9	153,0	108,0	22,8	62,0
12	Монастирищенський	3,21	128,1	153,0	89,0	36,3	61,1
13	Смілянський	2,58	98,3	126,0	87,0	23,4	49,7
14	Тальнівський	3,28	100,0	120,9	114,3	8,4	54,6
15	Уманський	3,05	101,8	108,0	134,1	40,9	51,5
16	Христинівський	3,26	131,5	148,0	94,0	27,4	64,3
17	Черкаський	2,42	93,2	158,0	62,0	42,0	50,5
18	Чигиринський	2,27	101,2	99,0	66,0	39,6	42,8
19	Чорнобаївський	3,23	122,1	102,0	66,0	13,1	52,1
20	Шполянський	3,21	129,6	132,0	92,0	12,6	58,9
	По області	2,96	113,3	129,5	84,6	22,7	55,0



В області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. Протягом 2018 року на території Черкаської області консервація земель не проводилась. Потребують консервації 139,2 тис. га деградованих та малопродуктивних земель.

Внаслідок нераціонального використання ґрунтів відбувається зниження їх природної родючості, що призводить до погіршення якісного стану ґрунтів. Основні втрати родючості ґрунтів пов'язані з високим ступенем розораності земель; посиленням ерозійних процесів; порушенням структури сівозміни; зростанням дефіциту балансу елементів живлення і органічної речовини, а тому і зменшенням їх доступних запасів у ґрунті; послабленням мікробіологічної активності ґрунту; наявністю площ кислих ґрунтів; зростанням щільності ґрунту та зниженням його водоутримуючої здатності; повільним впровадженням сучасних ґрунтозахисних технологій обробки ґрунту.

2.3. Мінерально-сировинні ресурси

За інформацією Державної служби геології та надр України на території Черкаської області налічується 270 родовищ (в тому числі 8 об'єктів обліку комплексних родовищ) з 15 видів різних корисних копалин, з яких 91 родовище (в тому числі 6 об'єктів обліку) розробляється.



Рис. 7. Карта об'єктів мінерально-сировинної бази Черкаської області



Мінерально-сировинна база на 11,67% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (вугілля, торф), на 67,3% – із сировини для виробництва будівельних матеріалів, 18,68% – прісні та мінеральні підземні води, 1,55% – гірничорудні корисні копалини, по 0,39% – нерудні корисні копалини для металургії та гірничохімічні корисні копалини.



Рис. 8. Карта перспективних об'єктів мінерально-сировинної бази Черкаської області

В області розміщено 8 родовищ бурого вугілля, загальні запаси яких складають 82,24 млн тонн.

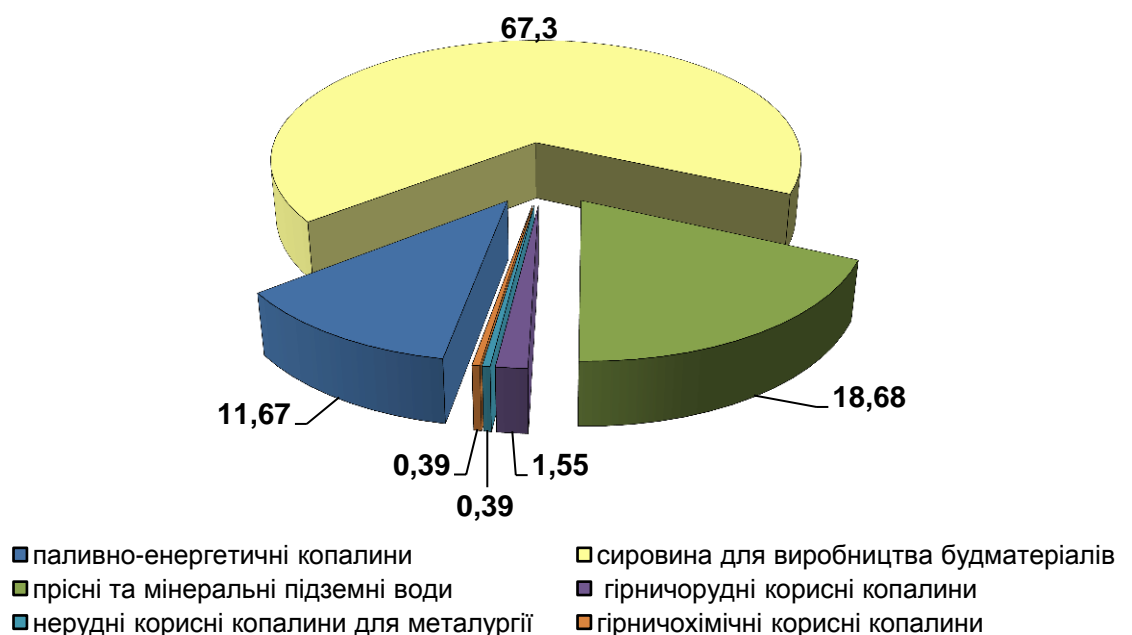




Рис. 7. Структура запасів корисних копалин області, 2018 рік, %

Під будівництво вуглевидобувних підприємств підготовлено 3 резервні ділянки загальною проектною потужністю 1,5 млн тонн вугілля на рік.

Торф представлений 14 родовищами із загальними запасами 16,761 млн тонн.

На межі Черкаської та Кіровоградської областей розташоване Бовтинське родовище горючих сланців із запасами 3 790 млн тонн.

Підготовлене до промислової розробки Носачівське родовище апатит-ільменітових руд та попередньо розвідане Смілянське родовище бокситів.

Корисні копалини для гірничорудної промисловості представлені одним родовищем бентонітових глин (*Черкаське родовище*) та трьома родовищами каолінів (*Мурзинське, Південно-Мурзинське, Озерянське*).

Черкаська область володіє добре розвиненою сировинною базою будівельних матеріалів. Налічується 175 родовищ із 7 видів корисних копалин, що застосовуються у будівництві, з яких 49 родовищ розробляються, серед них:

- 37 родовищ буту і щебеню із загальними запасами 174 746,03 тис. м²;

- 6 родовищ каменю облицювального (граніт) із загальними запасами 13 820,84 тис. м²;

- 20 родовищ і 1 об'єкт обліку піску будівельного із загальними запасами 83,656 млн тонн;

- 2 родовища і 1 об'єкт обліку керамзитової сировини із загальними запасами 6,958 млн м³;

- 106 родовищ і 1 об'єкт обліку цегельно-черепичної сировини із загальними запасами 99,331 млн м³;

На території області розвідані та взяті на облік балансові експлуатаційні запаси підземних питних і технічних вод на 23 родовищах, які включають 60 ділянок з експлуатаційними запасами у кількості 319,883 тис. м³/добу.



Видобуток підземних питних і технічних вод склав 26,367 тис. м³/добу. Загальна кількість невикористаних запасів підземних питних та технічних вод становить 297,388 тис. м³/добу.

2.4. Лісові ресурси

Черкаська область розташована в межах лісостепу. На її території були широко розповсюджені ліси. Зараз вони збереглися окремими масивами.

Ліси Черкащини за своїм народногосподарським значенням та місцезнаходженням виконують переважно захисні, кліматорегулюючі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення. Вони відіграють значну роль у розвитку регіональної економіки, покращенні навколишнього природного середовища.

Всі ліси Черкаської області відносяться переважно до рівнинних і входять у лісостепову зону. В цілому клімат області сприятливий для зростання цілого ряду деревних та чагарникових порід, і перш за все високопродуктивних дубових і соснових насаджень. В лісах області переважають свіжі грабові діброви і судіброви. Відносно вузьку смугу вздовж правого берега Дніпра, включаючи Черкаський бір, займає лісотипологічний район свіжих грабово-соснових судібров, де, крім основного типу лісу, зустрічаються дубово-соснові субори, грабові діброви, сирі чорно вільхові сугрудки. Особливої привабливості і своєрідності території Черкаської області надають типові лісостепові ландшафти – чергування відкритих просторів із залісненими ділянками.

Ліси на території області розташовані нерівномірно. Найбільше розповсюдження вони отримали в Черкаському (37,8%), Канівському (31,9%), Смілянському (25,8%), Чигиринському (23,2%), Корсунь-Шевченківському (21,6%) і Городищенському (19,1%) адміністративних районах. Найменший відсоток лісистості в Жашківському (2,5%), Драбівському (2,7%), Чернобаївському (4,8%) та Христинівському (6,5%) районах.

Площа земель лісогосподарського призначення області становить 338,6 тис. га. Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю, складає 322,4 тис. га, тобто лісистість становить 15,4% від площі області.

Зі інформацією ДП «Черкаське військово лісництво» лісовідновлення відбулось на площі 51,3 га. На території комунальних



лісогосподарських підприємств лісовідновлення відбулось на площі 56,5 га.

Таблиця 7. Динаміка лісовідновлення та створення захисних лісонасаджень в області

Вид діяльності	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Лісовідновлення, лісорозведення на землях лісового фонду, га	1345,9	1483,8	1456,2	1698,0	1778,1	1225,7
Створення захисних лісонасаджень на непридатних для с/г землях, га	133,5	103	-	23,4	13,7	-

Використання лісосічного фонду здійснюється на підставі затвердженої розрахункової лісосіки, яка становить по області 335,36 тис. м³ деревини. В 2018 році в порядку рубок головного користування було заготовлено 295,6 тис. м³ ліквідної деревини.

Таблиця. 8. Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення у 2018 році

Підприємство	Затверджена розрахункова лісосіка, тис куб м.	Фактично зрубано разом, га/ тис куб м.	Зрубано по господарствах					
			Хвойні		Твердолистяні		М'яколистяні	
			розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.	розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.	розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Рубки головного користування								
по Черкаському обласному управлінню лісового та мисливського господарства*	323,23	1088,5 311,79	80,35	76,74	228,31	225,14	14,57	9,91
в т.ч. по підприємствах								
ДП "Звенигородське ЛГ"	42,07	135,5 41,65	2,54	1,49	39,53	40,16	0	0
ДП "Золотоніське ЛГ"	18,63	68,2 16,61	10,64	11,06	1,93	2,37	6,06	3,18
ДП "Кам'янське ЛГ"	40,57	126,0 41,29	0	0	40,57	41,29	0	0
ДП "Канівське ЛГ"	16,39	59,4 11,80	4,81	4,05	9,44	5,79	2,14	1,96
ДП "Корсунь-Шевченківське ЛГ"	25,85	96,1 27,12	14,56	15,00	11,12	11,95	0,17	0,17
ДП "Лисянське ЛГ"	20,56	75 18,69	0,2	0	19,78	18,69	0,58	0,00
ДП "Смілянське ЛГ"	37,82	139 37,71	4,08	3,96	33,74	33,75	0	0
ДП "Уманське ЛГ"	39,97	109,0	0	0	38,87	38,85	1,1	0,39



Підприємство	Затверджена розрахункова лісосіка, тис куб м.	Фактично зрубано разом, га/ тис куб м.	Зрубано по господарствах					
			Хвойні		Твердолистяні		М'яколистяні	
			розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.	розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.	розрахункова лісосіка, тис куб м.	фактично зрубано, тис куб м.
		39,24						
ДП "Черкаське ЛГ"	36,71	141,3 34,75	21,2	19,22	13,31	13,34	2,2	2,19
ДП "Чигиринське ЛГ"	44,66	139,0 42,93	22,32	21,96	20,02	18,95	2,32	2,02
ДП "Черкаське військове лісництво"*	8,35	23,9 5,91	5,40	3,04	1,72	1,64	1,23	1,23
КЛП "Чорнобайліс"	1,13	4,4 1,05	0,00	0,00	0,68	0,68	0,45	0,37
СКП "Райліс"	3,05	0,00 0,00	0,00	0,00	0,07	0,00	2,88	0,00
ПАТ "Племінний завод-дослідне господарство "Золотоніське"	0,32	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,32	0,00

ПРИМІТКА: Використання розрахункової лісосіки понад встановлені розміри пояснюється продовженням лісорубних квитків і освоєнням не використаного в попередні роки обсягу.

* - за інформацією Черкаського обласного управління лісового та мисливського господарства.

2.5. Водні ресурси

Черкаська область розташована на Східноєвропейській рівнині, в двох основних басейнах річок Дніпра та Південного Бугу: басейн річки Дніпро – 12,0 тис. км² та басейн річки Південний Буг – 8,9 тис. км².

Густота річкової мережі добре розвинена і складає 0,2 – 0,54 км/км².

Ресурси річкового стоку області разом із стоком, який надходить з інших областей, в середній за водністю рік становлять 1,8 млрд м³ (крім Дніпра), але особливості їх розподілу по території та в часі не відповідають вимогам водогосподарського балансу.

Забезпеченість водою на одного жителя області становить лише 1,56 тис. м³ в середній по водності рік. Враховуючи нерівномірність формування поверхневого стоку по місяцях, навіть при сучасному водоспоживанні відчувається дефіцит у водозабезпеченні міст Умань, Сміла, Корсунь-Шевченківський, Городище та Шпола. При зростанні міського населення цей перелік безумовно збільшуватиметься.



Так, за оцінкою Європейської Економічної Комісії ООН, якщо водні ресурси не перевищують 1,7 тис. м³ на людину, регіон вважається водонезабезпеченим.

Разом з тим, у 2017 році даний показник у Черкаській області був вищим, ніж у регіонах-сусідах – 1,54 тис. м³. Для порівняння: у Київській області – 0,46 тис. м³, у Полтавській – 1,33 тис. м³, у Кіровоградській – 1,097 тис. м³, у Вінницькій – 1,5 тис. м³ (за даними регіональних доповідей).

За даними статистичної звітності за формою 2-ТП (водгосп) загальний водозабір в 2018 році становив 172,6 млн м³. У порівнянні з 2017 роком (179,6 млн м³) забір води зменшився на 7,0 млн м³.

По території області протікає 1 велика річка – Дніпро (150 км в межах області), 7 середніх (703 км) і 1 029 малих річок (6 882 км), загальною протяжністю 7 735 км. До середніх річок належать: в басейні р. Дніпро – Рось, Тясмин, Супій; в басейні р. Південний Буг – Велика Вись, Гнилий Тікич, Гірський Тікич та Ятрань.

В області нараховується 2 944 ставків і 39 водоймищ загальною площею 22 276,5 га та орієнтовним об'ємом 361,5 млн. м³.

Найбільше водосховище – Кременчуцьке, загальною площею водного дзеркала 2 252 км² і повною ємкістю 13,52 млн м³, розташоване на річці Дніпро.

Водні ресурси річки Дніпро становлять: в середній по водності рік 50% забезпеченості – 43 989 млн. м³/рік; в маловодний рік 75% забезпеченості – 36 751 млн м³/рік; в надзвичайно маловодний рік 95% забезпеченості – 26 267 млн. м³/рік.

Природні ресурси підземних вод є одним із основних джерел господарсько-питного водопостачання населених пунктів області. Підземні води залягають у виді декількох водоносних горизонтів, які відрізняються по своїх запасах та за хімічними показниками.

Прогнозні ресурси підземних вод по Черкаській області складають 1 806,5 тис. м³/добу, експлуатаційні запаси підземних вод – 323,81 тис. м³/добу.

Мінеральні підземні води на даний час вивчені досить детально. За хімічним складом це хлоридно-натрієві води з мінералізацією від 1,7 до 27 г/дм³. Води за своїм складом і бальнеологічними властивостями є аналогом Миргородського типу, з мінералізацією



до 7,0 г/дм³ можуть застосовуватися для внутрішнього споживання, а з інералізацією від 14 до 27 г/дм³ – для зовнішнього споживання.

Родовище в Драбівському районі, де мінералізація підземних вод складає 27 г/дм³ підлягає розвідці та встановлення експлуатаційних запасів.

2.6. Природно-заповідний фонд

З метою збереження та відтворення типових та унікальних природних комплексів, біотичного і ландшафтного різноманіття, формування національної екомережі в області ведеться активна робота зі створення нових і розширення меж існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

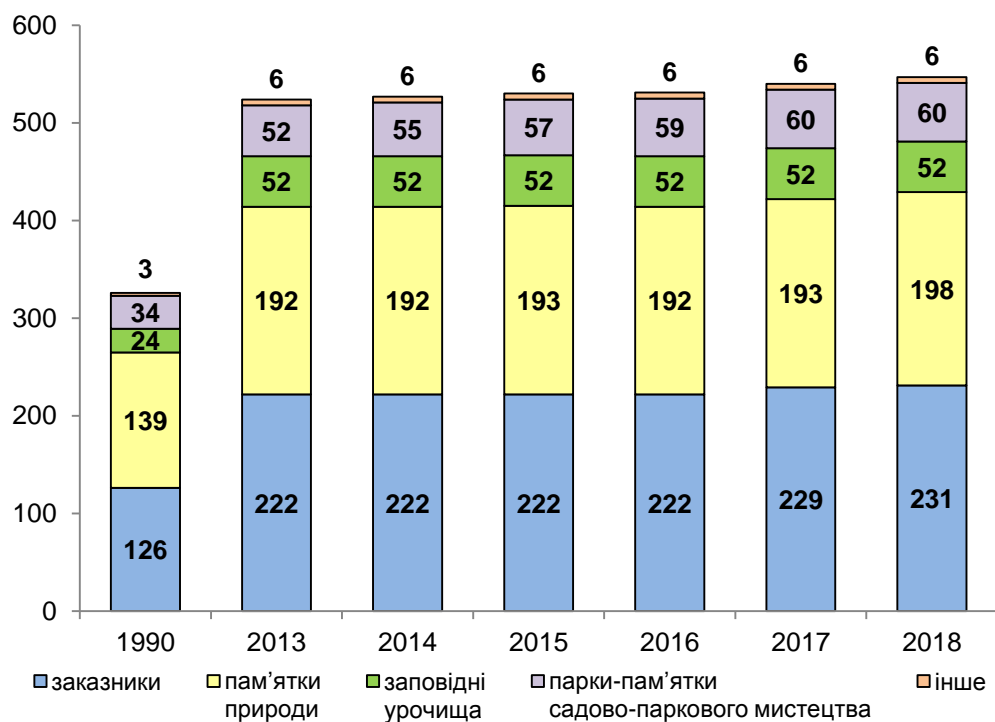


Рис. 10. Динаміка кількісного складу природоохоронних об'єктів області, 2013 – 2018 роки, од.

Природно-заповідний фонд області нараховує 547 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (з них 22 – загальнодержавного та 525 – місцевого значення), що займають площу 75,3 тис. га (фактична площа становить 64,2 тис. га). Показник заповідності (питома вага площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній площі області) доведено до 3,1 %.

Природно-заповідний фонд області складають об'єкти наступних категорій: Канівський природний заповідник, національні природні



парки «Білоозерський» та «Нижньосульський», дендрологічний парк «Софіївка», Черкаський зоологічний парк, регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів», 231 заказник, 198 пам'яток природи, 60 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища.

Таблиця 9. Структура природно-заповідного фонду області

станом на 01.01.2019

Найменування об'єктів ПЗФ	Об'єкти природно-заповідного фонду					
	Всього		Загальнодержавного значення		Місцевого значення	
	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га	Кількість	Площа, га
Природні заповідники	1	8657,2	1	8657,2	-	-
Біосферні заповідники	-	-	-	-	-	-
Національні природні парки	2	11227,2	2	11227,2	-	-
Дендрологічні парки	1	179,2	1	179,2	-	-
Регіональні ландшафтні парки	1	5562,5	-	-	1	5562,5
Заказники – всього, в т.ч.:	231	42698,0	5	14013,7	226	28684,3
ландшафтні	21	12944,4	2	8276,0	19	4668,4
лісові	1	12,7	-	-	1	12,7
ботанічні	61	10546,0	1	166,0	60	10380,0
загальнозоологічні	10	7986,1	-	-	10	7986,1
орнітологічні	5	4972,6	1	4631,7	4	340,9
ентомологічні	12	111,9	-	-	12	111,9
іхтіологічні	1	120,0	-	-	1	120,0
гідрологічні	120	6004,3	1	940,0	119	5064,3
загальногеологічні	-	-	-	-	-	-
Пам'ятки природи – всього, в т.ч.:	198	1887,4	6	1166,0	192	721,4
комплексні	14	1315,5	4	1076,0	10	239,3
ботанічні	117	454,4	1	85,0	116	369,5
гідрологічні	34	60,8	-	-	34	60,8
зоологічні	3	5,0	1	5,0	2	0,02
геологічні	30	51,8	-	-	30	51,77
Ботанічні сади	-	-	-	-	-	-
Зоологічні парки	1	4,4	1	4,4	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	60	1389,7	6	688,8	54	700,9
Заповідні урочища	52	3743,1	-	-	52	3743,1
Разом	547	75348,8	22	35936,6	525	39412,2

З метою захисту від незаконного заволодіння, збереження цілісності об'єктів природно-заповідного фонду в області проводиться комплекс робіт щодо встановлення їх меж у природі (*на місцевості*).

З 547 територій та об'єктів природно-заповідного фонду винесено у природу (*на місцевості*) межі 237 заповідних об'єктів, з них: 17 – загальнодержавного та 220 – місцевого значення.

2.7. Історико-культурна спадщина



Черкаська область хоча й наймолодша у державі, пройшла великий і славний шлях становлення та розвитку. З нею тісно пов'язані і сторінки Трипільської культури, і корені зародження волелюбного козацтва. Тут Богдан Хмельницький творив першу незалежну Українську державу. Саме ця земля дала Україні її духовного пророка – Тараса Шевченка.

З нашим краєм пов'язані долі Северина Наливайка і Максима Залізняка, меценатів Симиренків, Терещенків, Бобринських. Тут починався родовід першого Президента України Михайла Грушевського, полководців Івана Черняхівського та Кузьми Дерев'янка. Наша земля надихала на створення творчих шедеврів Івана Нечуя-Левицького, Сергія Гулака-Артемовського, Михайла Старицького, Михайла Максимовича, Василя Симоненка, Данила Нарбута.

На державному обліку в області перебувають 9 078 пам'яток: 7 169 археології, 1 552 історії, 184 архітектури, 173 монументального мистецтва. Статус національних мають 93 пам'ятки, решта мають категорію пам'яток місцевого значення.

Також, на території області розташовано 59 музеїв, з яких 29 відділів та 3 філії, з них 20 музеїв комунальної власності (районні, міські музеї). На території області діють 303 музеї та музейні кімнати на громадських засадах. Міністерству культури України в Черкаській області підпорядковано 119 музейних закладів: з них музеїв – 73, музейних кімнат – 46. Звання «народний» мають 26 музеїв. Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України підпорядковано 184 музеї області.

На Черкащині знаходяться 8 національних та державних історико-культурних і природних заповідників.

Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Звенигородський район – це край, де народився та провів своє дитинство Тарас Шевченко, тут відтворено хату де, власне, народився Т. Г. Шевченко, хату діда, колишню садибу Тарасових батьків, збережені хати дяка, будинок поміщика Енгельгардта.

Шевченківський національний заповідник у м. Каневі – перший в Україні історико-культурний заповідник, удостоєний статусу національного, краєвиди якого є ілюстрацією рядків «Заповіту» Т. Г. Шевченка. Сьогодні – це культурно-освітній, науково-дослідний і туристичний центр, який вивчає і популяризує надбання української національної і світової історико-культурної спадщини.



Національний історико-культурний заповідник «Чигирин» – Чигиринщина – земля козацької слави. Це батьківщина великого сина України, видатного полководця Богдана Хмельницького. Тут розбудовувалась Українська козацька держава, ці місця стали колискою великого повстання Коліївщини XVIII століття, тут діяла в 1918 – 1922 роках Холодноярська організація. Заповідник охоплює місто Чигирин, села Суботів, Стецівка, Медведівка, а також дубово-ясеневе урочище Холодний Яр та Атаманський парк.

Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура» є єдиним на території країн СНД заповідником однієї культури. Саме у с. ЛегедзиномуТальнівського району майже 6 тис. років тому набула поширення всесвітньо відома трипільська культура. Тут можна не тільки поспостерігати за роботою археологів, а й взяти участь у «Трипільській толоці».

Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів» у Канівському районі – це місце, яке протягом багатьох тисячоліть було центром розвитку декількох цивілізацій, місце, де відбулося нашарування багатьох «часових зрізів» історії та слідів багатомірової людської діяльності. Це еталон реалізації ідей про неординарність природного й історичного ландшафту. У кращі свої часи Трахтемирів був першою козацькою столицею ще до Чигириня, Батурина та Глухова. Зараз тут знаходиться найбільше в Україні козацьке поховання.

Кам'янський історико-культурний заповідник – це місце, куди щороку приїздять десятки туристів з-за кордону, щоб побачити піаніно Петра Чайковського та скелю, відпочиваючи на якій, Олександр Пушкін дописав свого «Кавказького бранця». Тут, на правому березі річки Тясмин, розкинувся парк «Декабристів», в якому можна побачити Зелений будиночок та грот, де за переказами збиралися декабристи, дуб Чайковського, а також величні та ніби живі пам'ятники Олександрові Пушкіну та Петру Чайковському.

Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник – захоплює неординарністю, адже спланований він шляхом використання мотивів первісного ландшафту. Безперечною окрасою заповідника є палацовий ансамбль Лопухіних-Демидових, розташований на мальовничому гранітному острові посеред річки Рось. Зараз ця садиба – один із кращих садово-паркових комплексів України у стилі романтизму.



Державний заповідник «Стара Умань» створений у 2005 році та включає в себе 156 об'єктів культурної спадщини (*переважно XVIII – початку XX століть*), що розташовані на площі 80 га у центральній (*старій*) частині міста Умань. До складу заповідника ввійшов будинок Василіанського Свято - Богородицького монастиря, що є найстарішою будівлею міста (*засновано у 1765 році Францішеком Салезієм Потоцьким*).

Проміжні висновки:

Клімат Черкаської області помірно-континентальний – м'яка зима з частими відлигами, тепле літо, що є сприятливим для розвитку сільськогосподарського виробництва (*особливо вирощування зернових культур, соняшнику, цукрового буряку та овочів*).

У сформованому ґрунтовому покриві області переважають чорноземи, тому регіон має найбільше передумов для розвитку органічного агровиробництва.

Область багата на нерудні корисні копалини – граніти, глини (*бентоніти, каоліни*), майже повсюдно поширені кварцеві піски. Запаси бурого вугілля та торфу є основними паливними ресурсами області. Збагаченість регіону природними копалинами дає перспективи для подальшого їх видобутку.

Ліси Черкащини за своїм народногосподарським значенням та місцезнаходженням виконують переважно захисні, кліматорегулюючі, водоохоронні, санітарно-гігієнічні та оздоровчі функції і мають обмежене експлуатаційне значення.

Водний потенціал області дозволяє забезпечити водними ресурсами всі галузі економіки регіону, які у процесі свого виробництва використовують поверхневі і підземні води; стимулює подальший розвиток рибогосподарських підприємств, туристично-рекреаційної сфери.

Потенціалом водних ресурсів є економія води при транспортуванні її до водоспоживача. Елементом збереження водних ресурсів є модернізація водних споруд усіх комунальних підприємств, як в області, так і в басейні річок Рось і Сула, що протікають на території регіону.

Одним із ключових шляхів вирішення питання забезпечення населення питною водою є будівництво водогонів.



На базі запасів мінеральних вод родовища Драбівського району можливе будівництво курортно-реабілітаційного центру та цеху розливу.

Наявні запаси торфу створюють необхідні умови для його промислового видобутку.

Наявність унікальної історико-культурної спадщини свідчить про те, що Черкащина має всі умови для розвитку туристично-рекреаційної (природозаповідні території) галузі області.

3. ДЕМОГРАФІЯ ТА ТРУДОВІ РЕСУРСИ

3.1. Чисельність населення

З часу утворення Черкаської області чисельність населення незмінно збільшувалась і досягла максимальної кількості на початок 1990 року – 1 531,6 тис. осіб. З початку 90-х років розпочалося стабільне зменшення чисельності населення і за результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року становило 1 403 тис. осіб наявного населення.

Чисельність наявного населення Черкаської області станом на 01.01.2019 становила 1 206,4 тис. осіб, з них 684,0 (56,7%) проживало в міських поселеннях та 522,4 (43,3%) – у сільській місцевості. Щільність населення області становить 58 осіб/км².

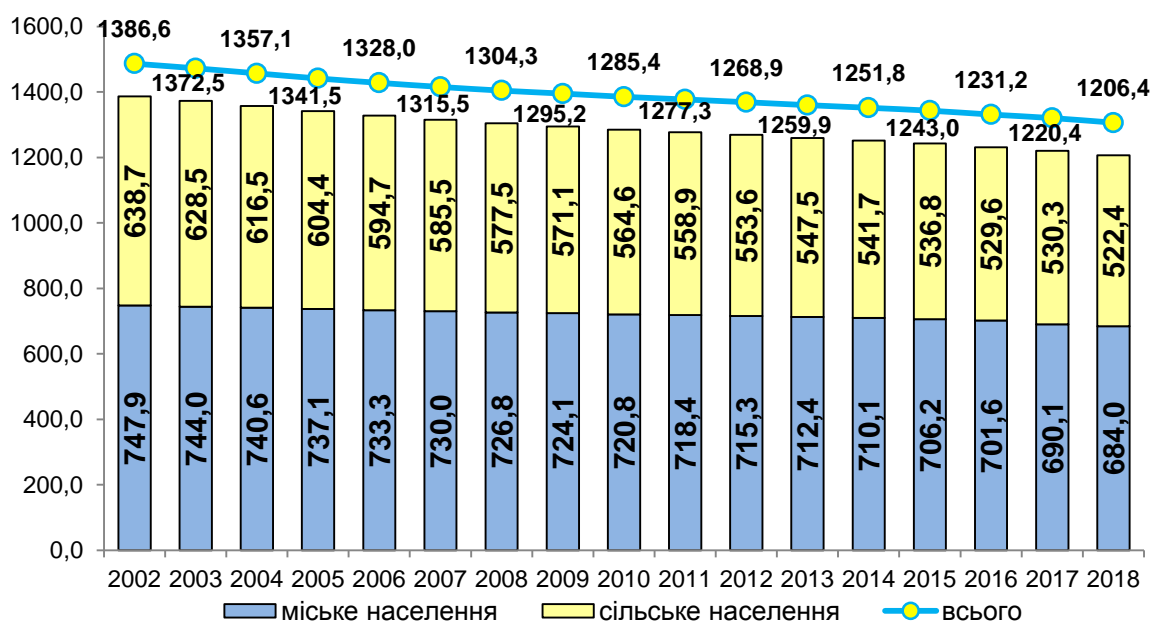


Рис. 11. Динаміка чисельності наявного населення області, тис. осіб



Разом з тим, Черкаська область належить до групи слабоурбанізованих областей, адже частка міських жителів є меншою загальноукраїнського показника (станом на 01.01.2019 частка по Україні (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) складає: міського населення – 69,3%, сільського населення – 30,7%).

Найбільшими населеними пунктами за чисельністю в межах області є міста: Черкаси, Умань, Сміла, Золотоноша та Канів.

На формування чисельності населення області вплинули процеси природного скорочення (на 11 544 особи) та міграційного скорочення (на 2 468 осіб). У підсумку населення області впродовж 2018 року скоротилось на 14 012 осіб.

Загалом з моменту Всеукраїнського перепису населення 2001 року чисельність наявного населення Черкащини зменшилась на 196,6 тис. осіб (на 14,0%), у тому числі: на 69,6 тис. осіб зменшилось міське населення та на 127 тис. осіб – сільське.

Зменшення кількості населення станом на 01.01.2019 р. було зареєстровано в усіх містах обласного значення та районах області, крім Уманського, Канівського, Смілянського та Чорнобаївського районів.

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року частка українців в етнічному складі становить 93,1%. Отже, Черкаська область є мононаціональною.

3.2. Природний рух та міграція населення

Визначальним фактором зменшення чисельності населення є природне скорочення. Починаючи з 2002 року за рахунок перевищення кількості померлих над кількістю народжених чисельність населення області скоротилась на 184,6 тис. осіб. Протягом 2002 – 2005 років природне скорочення неухильно зростало і досягло 10,9 осіб на 1000 населення. У 2006 – 2012 роках за рахунок як зменшення рівня смертності, так і росту народжуваності інтенсивність природного скорочення зменшилась до 6,1‰. З 2013 року інтенсивність природного скорочення почало зростати і у 2018 році досягла 9,5‰.

Найбільш інтенсивно порівняно з міськими поселеннями цей процес відбувається у сільській місцевості – 13,3 особи на 1000 населення проти 6,6.



У 2018 році природне скорочення спостерігалось в усіх містах і районах області, а його інтенсивність коливалася від 4,3 особи на 1000 населення у м. Умані до 17 – у Канівському районі.

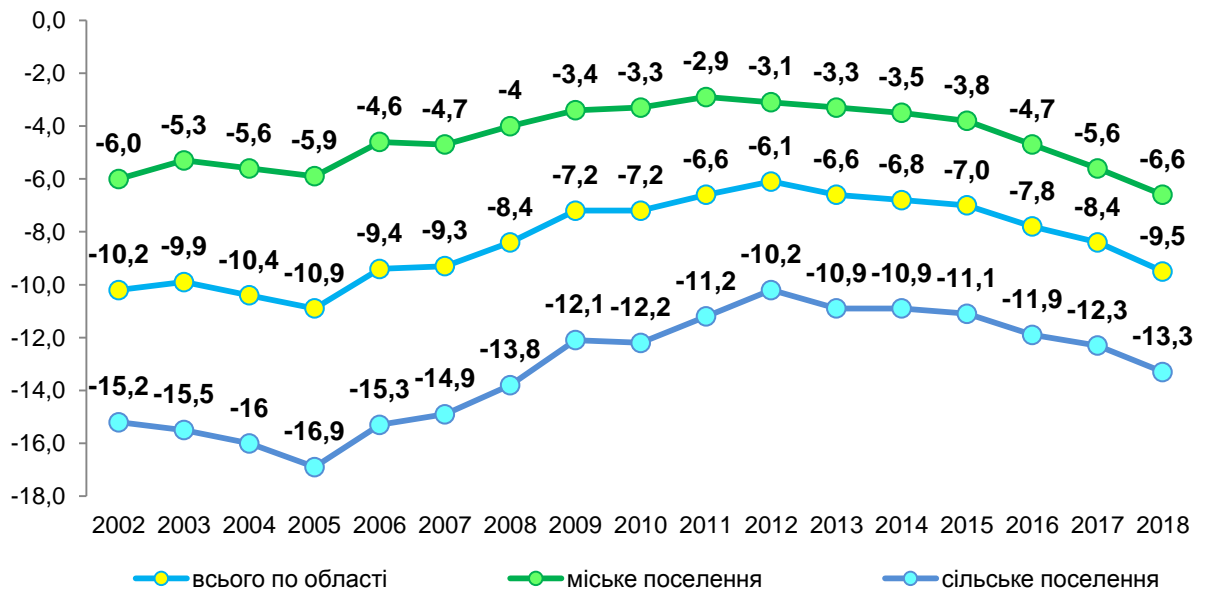


Рис. 12. Загальний коефіцієнт природного приросту населення області (на 1000 жителів)

Інтенсивність природного скорочення у 2018 році в області (9,5‰) перевищує загальноукраїнський показник (6,1‰) і за своїм значенням поступається лише Полтавській (9,6‰), Сумській (9,9‰) та Чернігівській (12,3‰) областям

Таблиця 10. Порівняння природного приросту (скорочення) населення області по регіонах, станом на 01.01.2019

Області	Природний приріст (скорочення) населення	
	тис. осіб	на 1 тис. наявного населення
Черкаська	-11,5	-9,5
Кіровоградська	-8,4	-8,9
Київська	-13,5	-7,6
Вінницька	-11,6	-7,4
Полтавська	-13,5	-9,6
Чернігівська	-12,4	-12,3

Протягом 2018 року в області зареєстровано народження 8 637 малюків (7,1 народжених на 1000 осіб наявного населення),



водночас зареєстровано 20 181 померлих осіб (16,6%). Як наслідок, на 100 померлих припадало 43 народжених живими дітей.

Протягом 2018 року в області зареєстровано народження 8 637 малюків (7,1 народжених на 1000 осіб наявного населення), водночас зареєстровано 20 181 померлих осіб (16,6%). Як наслідок, на 100 померлих припадало 43 народжених живими дітей.

Рівень народжуваності у 2018 році в Черкаській області – один з найнижчих серед регіонів України (7,1‰ проти середньоукраїнського 8,7‰), нижчий він тільки у Сумській (6,5‰) і Чернігівській (6,8‰) областях.

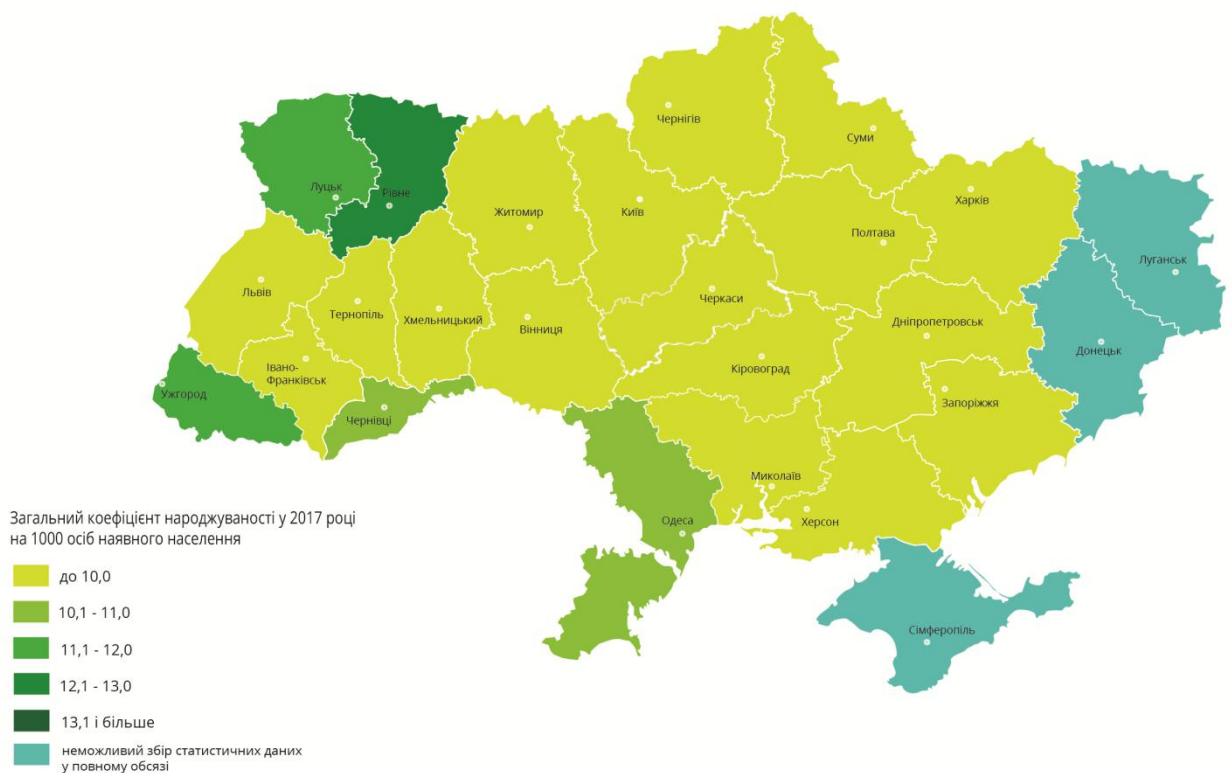


Рис. 13*. Загальний коефіцієнт народжуваності по Україні у 2017 році (на 1 тис. осіб наявного населення)

У 2018 році рівень народжуваності в розрахунку на 1000 населення становив 7,1 особи проти 7,9 осіб у 2017 році, у тому числі у міських поселеннях – 7,3 особи, а у сільській місцевості – 6,9 особи. Найнижчим цей показник був на території, підпорядкованій Смілянській міськраді (5,8 осіб на 1000 населення) та Драбівському районі (4,8 особи на 1000 населення), найвищим – у Черкаському (8,2 особи на 1000 населення), та Смілянському (8,1 особи на 1000 населення) районах.



Станом на 01.01.2019 в області народилось 96 пар двійнят. 46,2% народжених дітей – це перші діти, частка других за черговістю народження дітей – 37,9%, третіх і подальших – 15,9%.

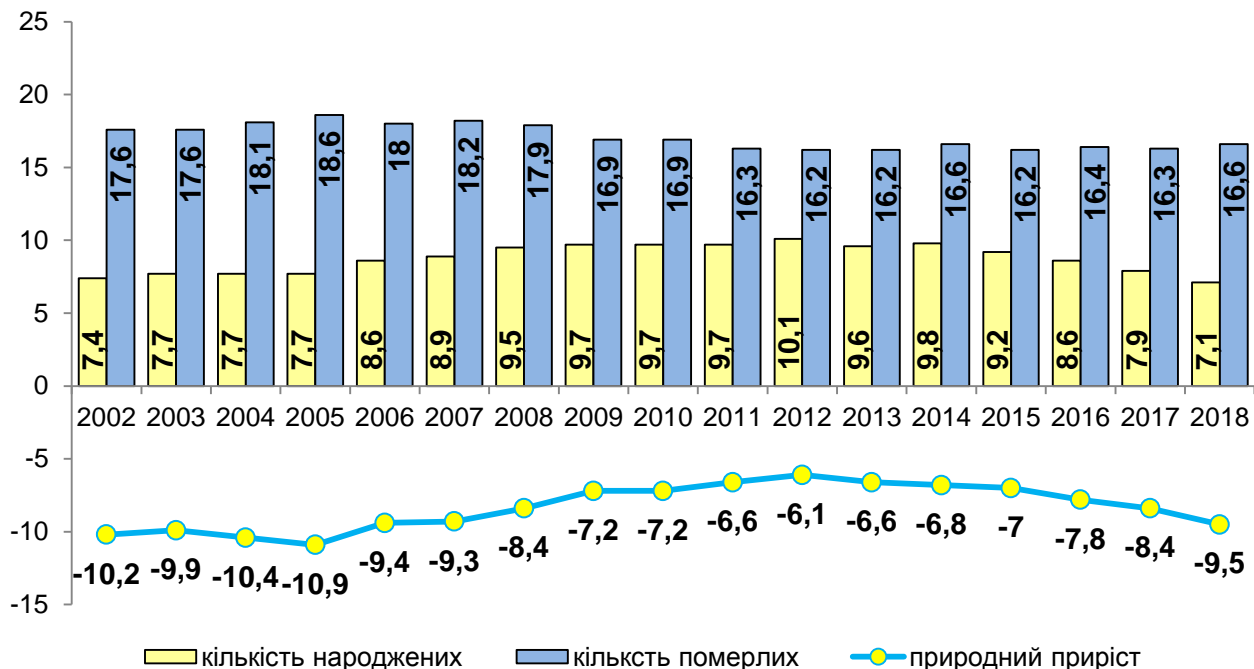


Рис. 14. Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення області, (на 1000 осіб) ‰

Головним чинником скорочення чисельності населення залишається смертність. У 2018 році на Черкащині зареєстровано 20 181 померлих, а в розрахунку на 1000 осіб (16,6‰), у тому числі 9 726 чоловіків і 10 455 жінок. Загальна кількість померлих у 2018 році збільшилась проти попереднього року на 147 осіб.

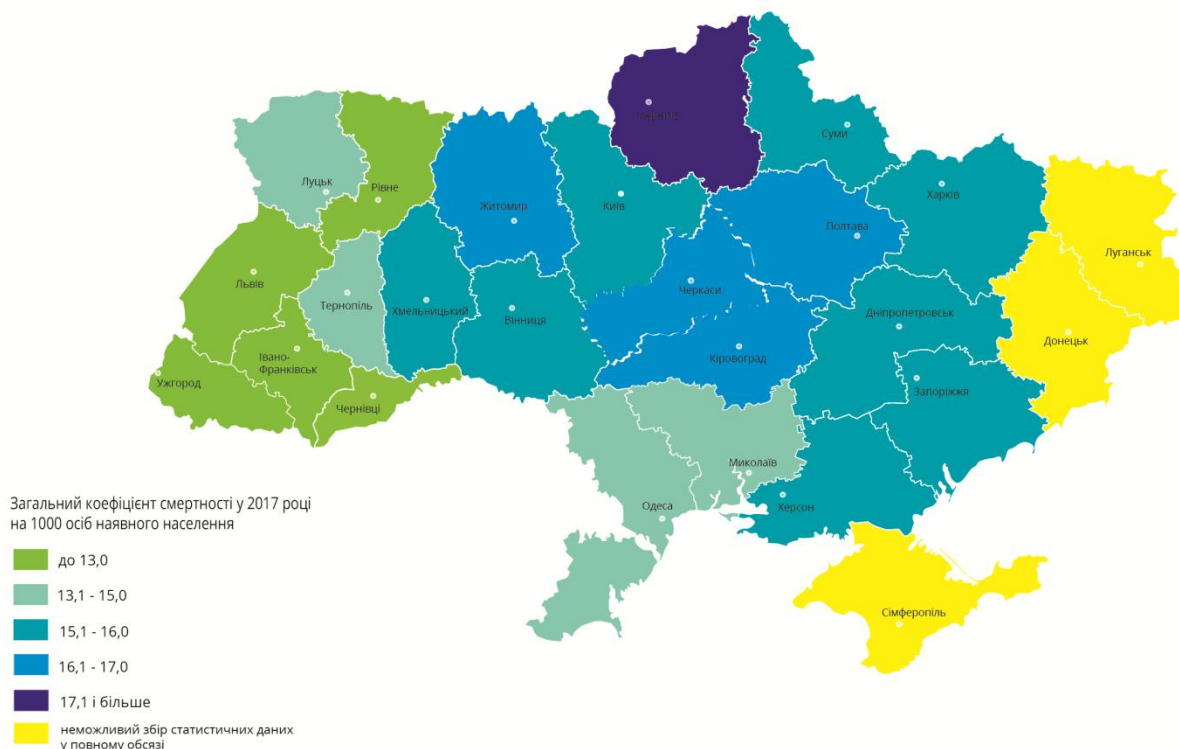


Рис. 15*. Загальний коефіцієнт смертності по Україні у 2017 році (на 1 тис. осіб наявного населення)

Черкаська область має один з найвищих рівнів смертності в Україні (у 2018 році 16,6 ‰ проти середньоукраїнського 14,8 ‰), більше тільки у Полтавській (16,8 ‰) та Чернігівській (19,1 ‰) областях.

Таблиця 11. Кількість померлих за окремими причинами смерті по містах та районах області у 2017 році

Назва районів	Всього померлих, осіб	з них від загальної кількості померлих, %				
		Хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)	Туберкульозу	Новоутворень	Хвороб системи кровообігу	Зовнішніх причин смерті
Черкаська область	20181	0,4	0,5	13,2	69,3	5,4
Черкаси (міськрада)	3448	0,8	0,3	19,3	60,7	4,8
Ватутіне (міськрада)	261	1,5	0,0	13,8	68,6	4,6
Золотоноша (міськрада)	401	0,0	0,0	17,5	68,8	4,0
м.Канів	367	0,0	0,8	15,3	68,4	5,7
Сміла (міськрада)	901	0,4	0,9	13,7	66,0	8,3
м.Умань	969	0,8	0,6	17,1	65,8	5,3
Городищенський						
Драбівський	758	0,3	0,1	10,3	72,3	5,7
Жашківський	683	0,6	0,4	9,7	76,9	4,8



Назва районів	Всього померлих, осіб	з них від загальної кількості померлих, %				
		Хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)	Туберкульозу	Новоутворень	Хвороб системи кровообігу	Зовнішніх причин смерті
Звенигородський	772	0,4	0,5	9,3	68,5	4,9
Золотоніський	874	0,3	0,9	11,7	68,5	4,9
Кам'янський	329	0,0	0,6	16,1	67,5	6,4
Канівський	855	0,2	0,8	11,1	72,4	5,7
Катеринопільський	550	0,0	0,5	10,5	76,0	4,9
Корсунь–Шевченківський	453	0,0	0,7	9,1	77,9	6,4
Лисянський	447	0,2	0,7	14,1	68,7	5,1
Маньківський	738	0,7	0,5	11,7	70,3	5,3
Монастирищенський	431	0,9	0,7	6,3	71,7	4,6
Смілянський	478	0,4	0,2	9,6	77,0	3,3
Тальнівський	525	0,2	0,4	10,3	77,5	4,8
Уманський	644	0,5	0,6	13,7	63,8	8,4
Христинівський	664	0,3	0,2	12,5	70,6	6,2
Черкаський	837	0,1	0,5	9,8	78,4	6,0
Чорнобаївський	653	0,2	1,1	11,8	77,3	4,6
Чигиринський	1316	0,2	0,4	11,0	72,0	5,7
Шполянський	808	0,0	0,7	12,6	69,9	4,6

У 2018 році порівняно з 2017 роком рівень смертності населення збільшився з 16,3% до 16,6%. У сільській місцевості він був у 1,5 рази вище, ніж у міських поселеннях (відповідно 20,2% і 13,9%). Збільшення смертності зареєстровано найбільше у Золотоніському (з 19,6% до 21,2%) та Уманському (з 18% до 19,6%) районах. Рівень смертності найвищим був у Канівському районі (23,9%), найменшим – в м. Умані (11,6%).

У 2018 році із загальної кількості померлих осіб становили: у віці до 16 років – 135 осіб (0,7%), у віці 16 – 59 років – 3 625 осіб (18,0%), у віці 60 років і старшому – 16 421 особи (81,3%).

Головними причинами смерті залишаються хвороби системи кровообігу (69,3% від загальної кількості померлих), новоутворення (13,2%) та зовнішні причини смерті (5,4%).

Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року у 2018 році порівняно з 2017 роком збільшився з 8,0 до 9,1 осіб на 1000 живонароджених.

Основними причинами смерті дітей у віці до 1 року були окремі стани, що виникають у перинатальному періоді (48,9% померлих), природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії (31,3%).



Міграція населення є наступним чинником формування чисельності населення і суттєво впливає на демографічну ситуацію області.

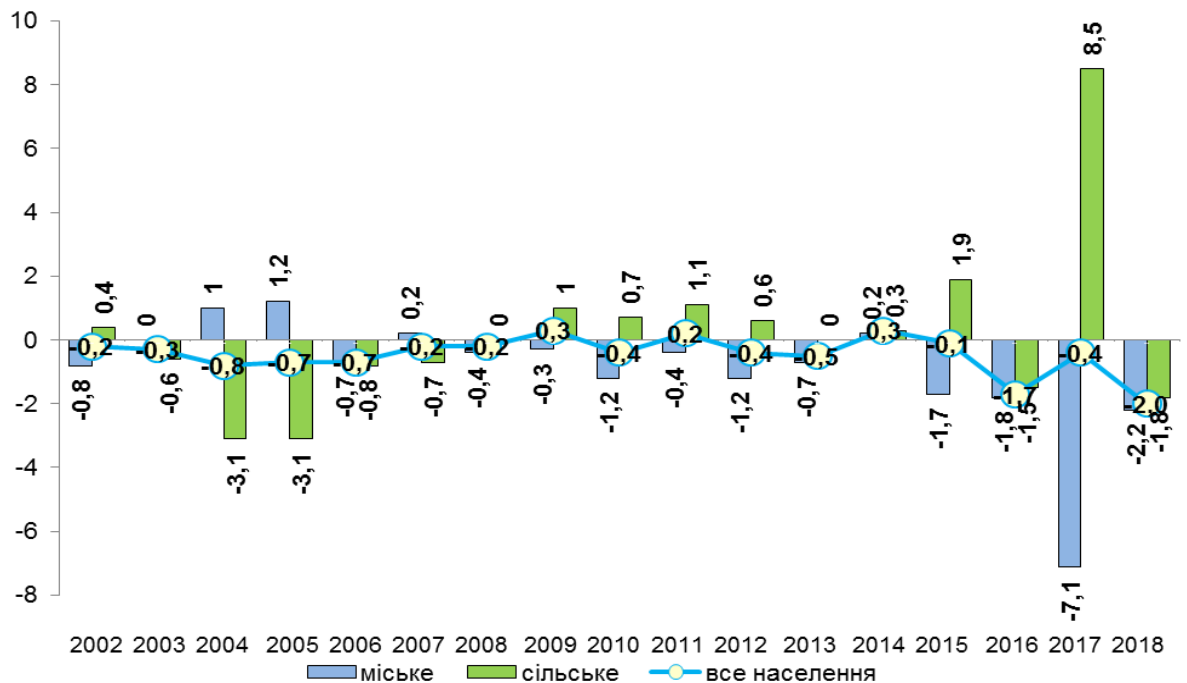


Рис. 16. Міграційний приріст (скорочення) наявного населення області (на 1000 осіб)

У 2018 році всіма міграційними потоками в області було охоплено 43,4 тис. осіб, з них 26,9 тис. осіб переміщувалось в межах області.

Якщо внутрішньорегіональна міграція впливає на перерозподіл населення в межах області, то зовнішня міграція, що складається з міжрегіональної та міждержавної, формує його сальдо.

З інших регіонів України та держав світу в область прибуло 7,1 тис. осіб, а вибуло – 9,5 тис. осіб, тобто за рахунок міжрегіональної та міждержавної міграції населення Черкащини загалом зменшилось на 2468 осіб (у міських поселеннях зменшилось – на 1 671 особу, у сільській місцевості – на 797 осіб).

У міжрегіональній міграції зв'язки з сусідніми областями, зокрема Київською, Кіровоградською, Вінницькою, Полтавською та м. Київ склали 68,9% всього міжрегіонального обороту. Найбільший показник від'ємного сальдо у міжрегіональній міграції Черкаська область мала з Київською областю, розмір якого склав 1,7 тис. осіб (0,8 тис. прибулих і 2,5 тис. вибулих).

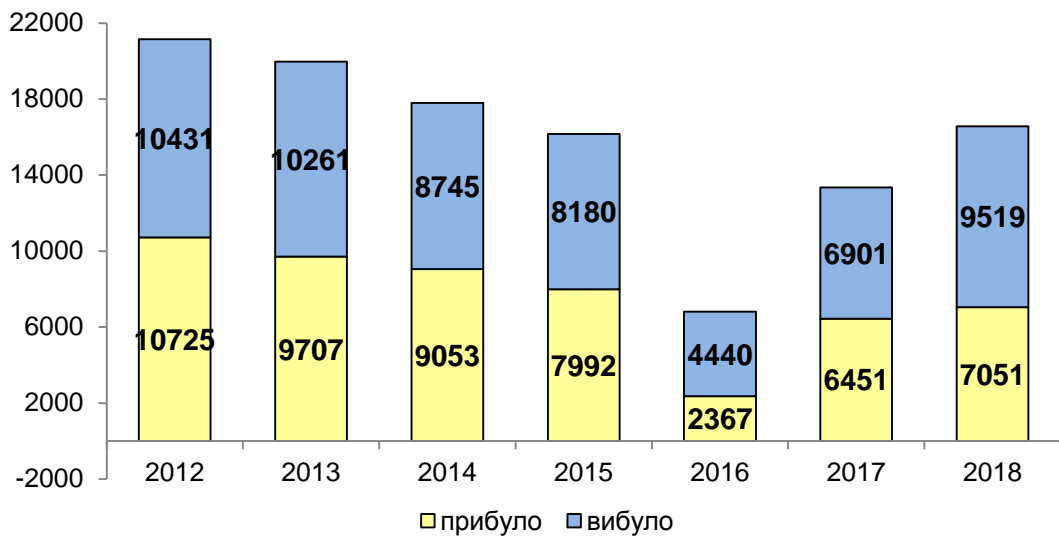


Рис. 17. Зовнішня міграція області, осіб

У 2018 році в область прибуло 238 імігрантів, вибуло – 326 емігрантів. Від’ємне сальдо міграції з інших країн світу склало 88 осіб. Серед прибулих з-за меж України імігранти з країн СНД становили 71,8%, з інших країн – 28,2%. Серед вибулих з області за межі України 59,8% виїхали до країн СНД, 40,2% – до інших країн.

З країн далекого зарубіжжя в область прибуло 62 особи і найбільше із країн Африки (23 особи) та Європи (18 осіб). До інших держав емігрувало 173 особи, з них 112 осіб до країн Європи та 40 осіб до країн Америки.

Більш активні в міграційних процесах жінки, вони складають 55,7% прибулих і 56,8% вибулих мігрантів.

3.3. Розподіл населення за статтю та віком

Статева структура населення області характеризується перевагою жінок над чоловіками. На 1 січня 2019 року кількість жінок становила 652,7 тис. осіб (54,1% від загальної кількості постійного населення), чоловіків – 553,7 тис. осіб (45,9%). Загальноукраїнський показник складає: жінки – 53,7%, чоловіки – 46,3%.

На кожну тисячу жінок області станом на 1 січня 2019 року припадало 849 чоловіків, проте це співвідношення відрізняється для різних вікових категорій. Так, якщо в цілому по області загальна чисельність жінок переважала чисельність чоловіків на 17,7%, то у віці 50–59 років – на 19,4%, 60–69 років – на 46,3%, у віці 70 років і старші – у 2,3 рази.



У молодших вікових групах за кількісним складом переважає чоловіча стать, вік максимальної рівноваги чисельності населення чоловічої та жіночої статі на початок 2019 року спостерігався у 36 років. Починаючи з 38 років в структурі населення області чисельну перевагу отримують жінки. У старшому віці диспропорція між чоловіками і жінками зростає, і якщо у віковій групі 35–39 років на 1000 жінок припадало 1006 чоловіків, 50–54 роки – 861, 60–64 роки – 722, то у віці 70 років і старші – тільки 444 чоловіки.

У 2018 році середня очікувана тривалість життя при народженні, яка показує скільки років в середньому може прожити покоління новонароджених, у Черкаській області становила 71,78 років, середньодержавний показник становить – 74,76 років.

На вікову структуру населення значний вплив мають подальші процеси старіння населення. За період після Всеукраїнського перепису 2001 року населення області постаріло з 40,4 до 43,0 років, при цьому середній вік чоловіків зріс з 37,3 років до 40,0, а жінок з 41 до 45,5 років. Найвищим є середній вік жінок у сільській місцевості – 46,9 років.

Серед міст та районів області “наймолодшим” є населення на території, підпорядкованій Золотоніській міськраді, середній вік якого 41,3 років, “найстарший” – на території, підпорядкованій Ватутінській міськраді, де цей показник становить 45,5 років.

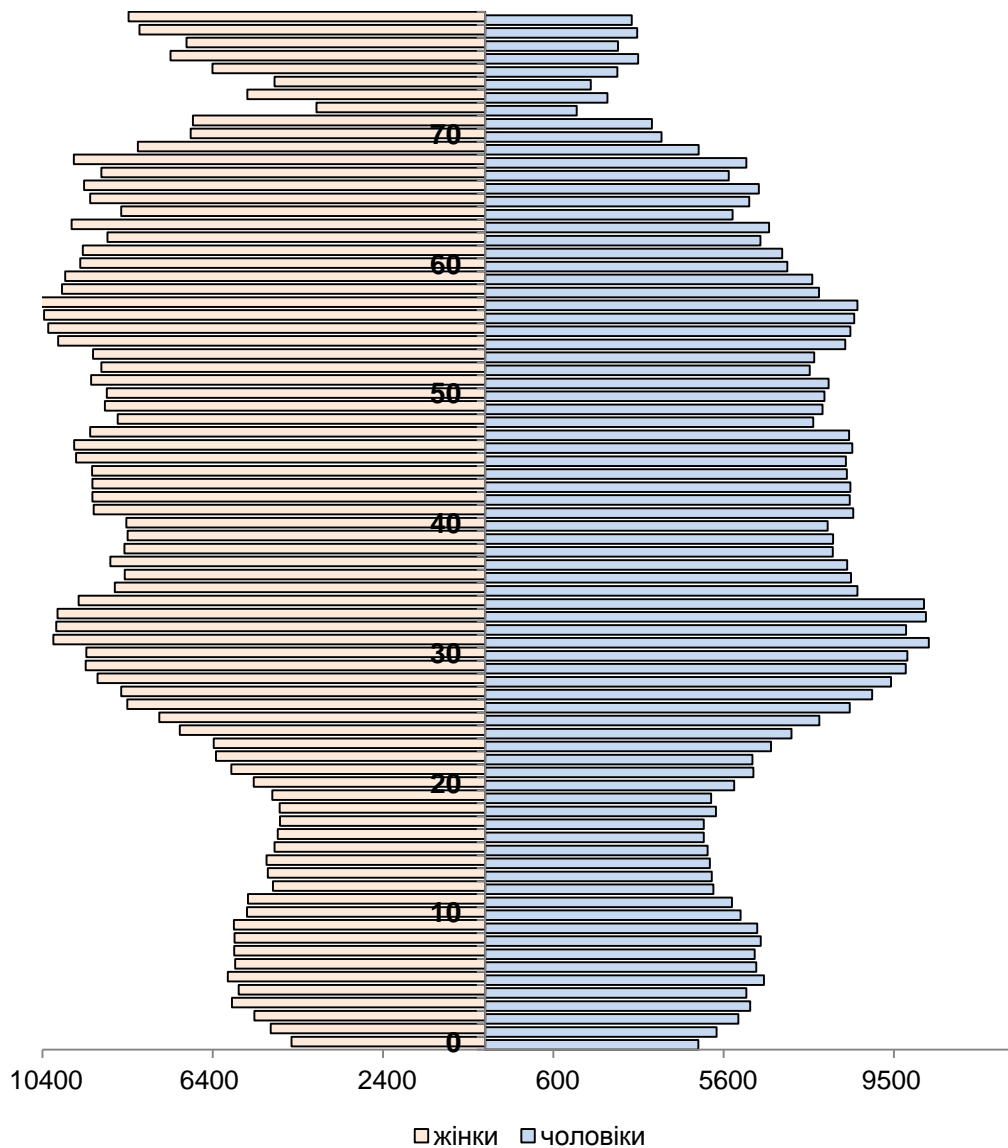


Рис. 18. Розподіл постійного населення області за статтю та віком у 2018 році

Середній вік населення Черкаської області – один з найвищих серед регіонів України (43,0 роки проти середньоукраїнського 41,6 років), більше тільки в Сумській (43,2 роки), Чернігівській (43,7 років), Луганській (45,8 років) та Донецькій (45,1 років) областях.

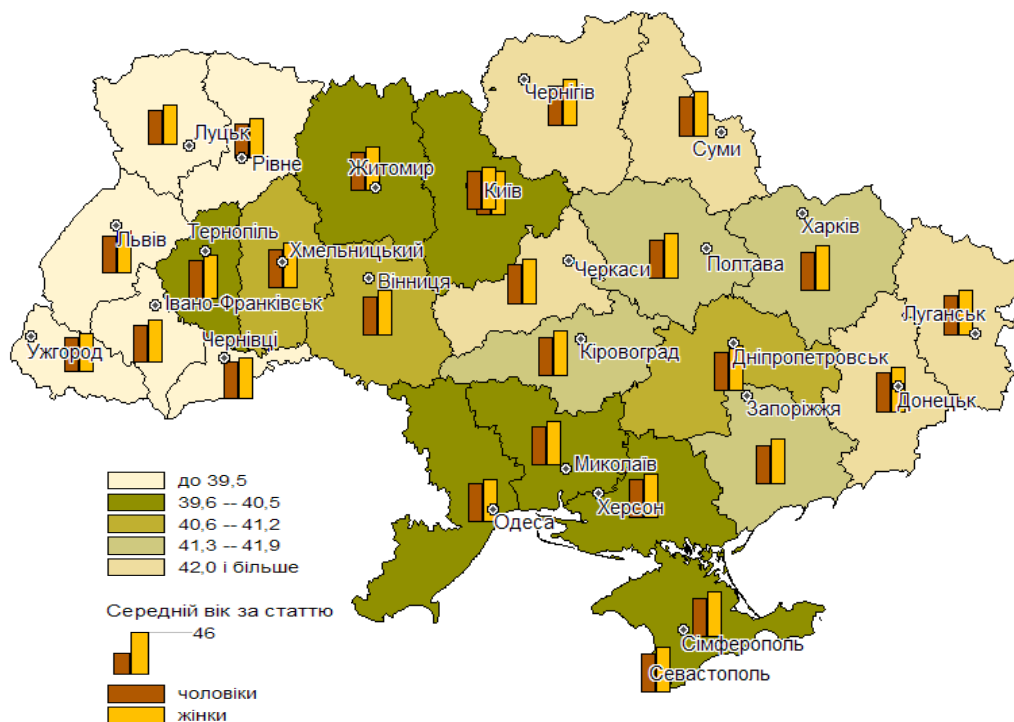


Рис. 19. Середній вік населення України, років (станом на 01.01.2018)

3.4. Демографічне навантаження на населення

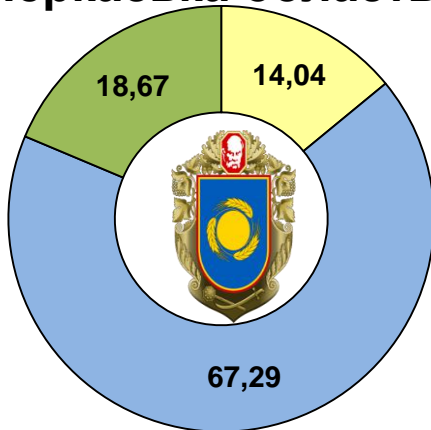
Вікова структура визначає і демографічне навантаження. В області сформувалася структура населення, для якої характерна висока питома вага осіб старшого віку і низька молодшого. На 1 січня 2019 року чисельність осіб у віці 0–14 років становила 14,0% загальної чисельності постійного населення. За шкалою ООН населення вважається старим, якщо частка осіб у віці 65 років і старші сягає 7%, в області цей показник досяг 18,7%.

Головною особливістю змін вікового складу населення є стабільне збільшення чисельності осіб молодших та старших вікових груп за рахунок зменшення населення вікової групи 15-64 років.

Збільшення із року в рік частки молодших та старших вікових груп посилює демографічне навантаження на економічну активну частину населення. В цілому по області на 1 січня 2019 року на тисячу осіб у віці 15–64 років припадало 486 осіб у віці 0-14 років та 65 і старші, тоді як на 1 січня 2011 року – 448 осіб.



Черкаська область



□ 0-14 □ 15-64 □ 65 і старше

Україна



□ 0-14 □ 15-64 □ 65 і старше

Рис. 20. Вікова структура населення, 2018 рік, %

У загальному навантаженні питома вага дітей у віці 0 – 14 років становила 43,0% (209 осіб), питома вага осіб у віці 65 років і старшому – 57,0% (277 осіб). У середньому по Україні демографічне навантаження на 1000 осіб у віці 15 – 64 роки становило 475 осіб.

Таблиця 12. Демографічне навантаження на населення області віком 15 – 64 років, на 1 січня 2019 року

(на 1000 осіб)

	Міські поселення та сільська місцевість			Міські поселення			Сільська місцевість		
	загальне навантаження	у тому числі особами у віці		загальне навантаження	у тому числі особами у віці		загальне навантаження	у тому числі особами у віці	
		0-14 років	65 років і старші		0-14 років	65 років і старші		0-14 років	65 років і старші
Черкаська область	486	209	277	444	205	239	544	213	331
Черкаси (міськрада)	429	196	233	430	196	234	272	250	22
Ватутіне (міськрада)	482	170	312	474	168	306	742	250	492
Золотоноша (міськрада)	439	221	218	433	224	209	663	138	525
м.Канів	468	219	249	468	219	249	х	х	х
Сміла (міськрада)	383	184	199	383	184	199	500	–	500
м.Умань	420	193	227	420	193	227	х	х	х
райони									
Городищенський	516	193	323	469	203	266	556	184	372
Драбівський	502	181	321	461	202	259	511	176	335
Жашківський	551	245	306	542	284	258	558	222	336
Звенигородський	535	222	313	487	239	248	567	209	358
Золотоніський	545	213	332	х	х	х	545	213	332



	Міські поселення та сільська місцевість			Міські поселення			Сільська місцевість		
	загальн е наванта ження	у тому числі особами у віці		загальн е наванта ження	у тому числі особами у віці		загальн е наванта ження	у тому числі особами у віці	
		0-14 років	65 років і стар- ші		0-14 років	65 років і стар- ші		0-14 років	65 років і стар- ші
Кам'янський	564	210	354	549	213	336	576	207	369
Канівський	569	208	361	х	х	х	569	208	361
Катеринопільський	542	246	296	534	260	274	548	237	311
Корсунь– Шевченківський	516	191	325	477	196	281	559	184	375
Лисянський	508	208	300	473	220	253	526	201	325
Манківський	538	225	313	509	236	273	554	218	336
Монастирищенський	476	196	280	416	226	190	510	180	330
Смілянський	564	234	330	х	х	х	564	234	330
Тальнівський	556	232	324	492	262	230	603	209	394
Уманський	540	229	311	502	219	283	542	230	312
Христинівський	520	230	290	524	248	276	518	218	300
Черкаський	523	235	288	548	233	315	523	235	288
Чорнобаївський	510	214	296	516	263	253	509	204	305
Чигиринський	581	239	342	539	282	257	603	217	386
Шполянський	528	215	313	507	217	290	543	214	329

Природне скорочення по області у 2018 році становить 9,5 осіб на 1000 населення по Україні – 6,1 особи, що перевищує цей показник у 1,6 раза.

3.5. Трудові ресурси та науково-кадровий потенціал

Поряд з іншими факторами основою розвитку Черкащини є трудові ресурси.

За період з 2013 по 2017 рік спостерігалось зниження кількості економічно активного населення, яке пояснюється, насамперед, збільшенням частки осіб молодших та старших вікових груп в загальній чисельності населення. За 2018 рік показник кількості економічно активного населення у віці 15-70 років становив 578,4 тис. осіб, з них працездатного віку – 567,0 тис. осіб.

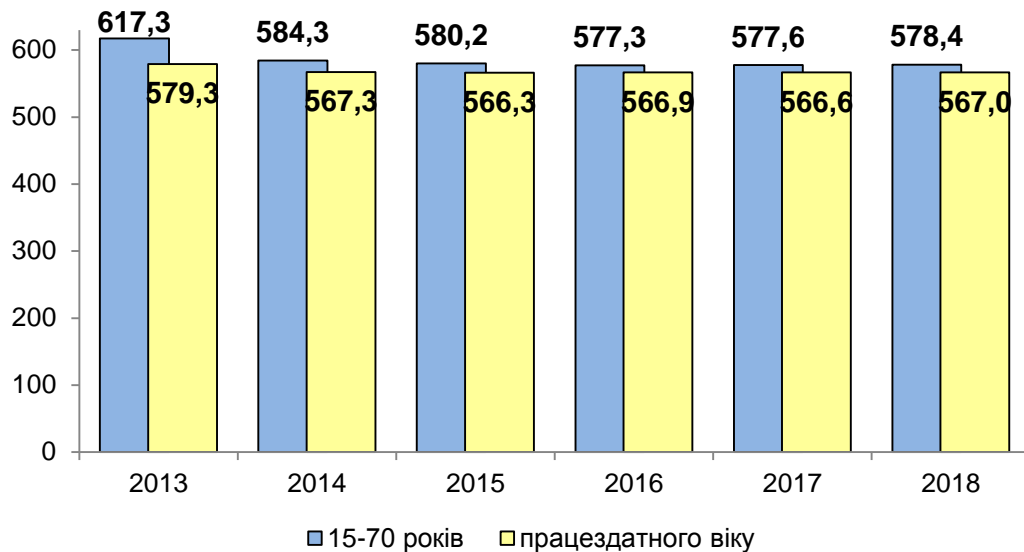


Рис. 21. Структура економічно активного населення області, тис. осіб

Надання соціальних послуг населенню та роботодавцям регіону здійснює обласний, 2 міських, 1 міськрайонний та 20 філій обласного центру зайнятості. Щорічно послугами служби зайнятості користується близько 100 тис. пошукачів роботи та понад 50 тис. роботодавців охоплюються послугами обласної служби зайнятості.

Протягом 2014 – 2018 років за сприяння центрів зайнятості забезпечено зайнятість понад 179 тис. громадян, в тому числі більше 117,6 тис. безробітних, 74,6 тис. особам було забезпечено тимчасову зайнятість, понад 1,5 тис. безробітних започаткували власну справу, отримавши одноразову виплату допомоги по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю. Для підвищення конкурентоздатності осіб, що звернулись до служби зайнятості, та забезпечення роботодавців регіону кваліфікованими кадрами проводилось професійне навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації безробітних. Протягом 2014 – 2018 років майже 40,4 тис. безробітних осіб скористалися цією послугою. Для підвищення мотивації роботодавців до створення робочих місць та працевлаштування соціально-вразливих верств населення з коштів Фонду надається компенсація єдиного соціального внеску. За цей період таким чином були працевлаштовані більше 2,4 тис. безробітних.

Застосування повного комплексу соціальних послуг сприяло зменшенню безробіття. Так, станом на 1 січня 2019 року, у порівнянні з відповідною датою 2014 року, чисельність зареєстрованих безробітних знизилась на 20% (на 4,4 тис. осіб) та становила 17,8 тис осіб.



Рівень безробіття населення у віці 15 – 70 років за методологією Міжнародної організації праці в цілому по області за останні роки зріс на 0,7 відсоткових пунктів (з 8,9% у 2013 році до 9,6 % у 2018 році).

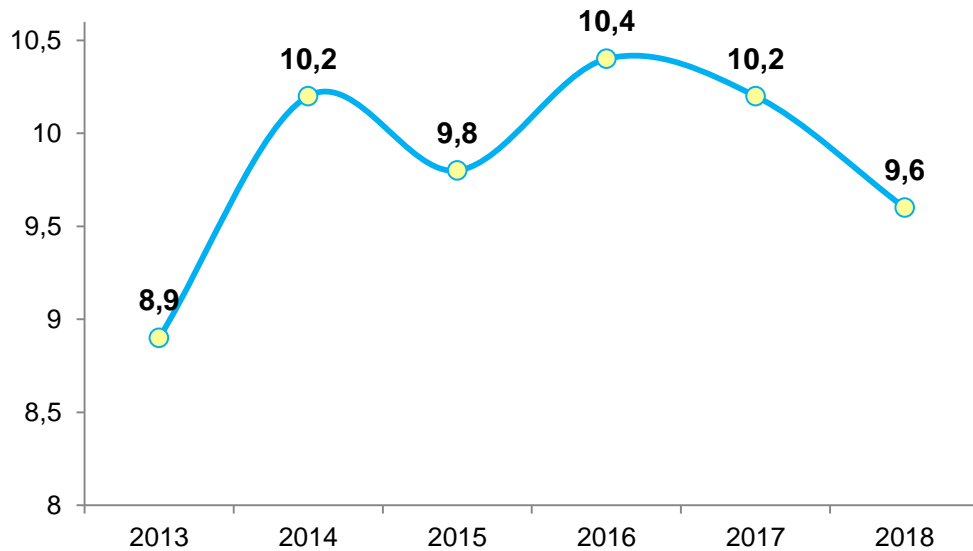


Рис. 22. Динаміка рівня безробіття населення області, %

Рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років зменшився з 59,9% у 2013 році до 57,7% (522,6 тис. осіб) у 2018 році (середньокраїнський показник – 57,1%).

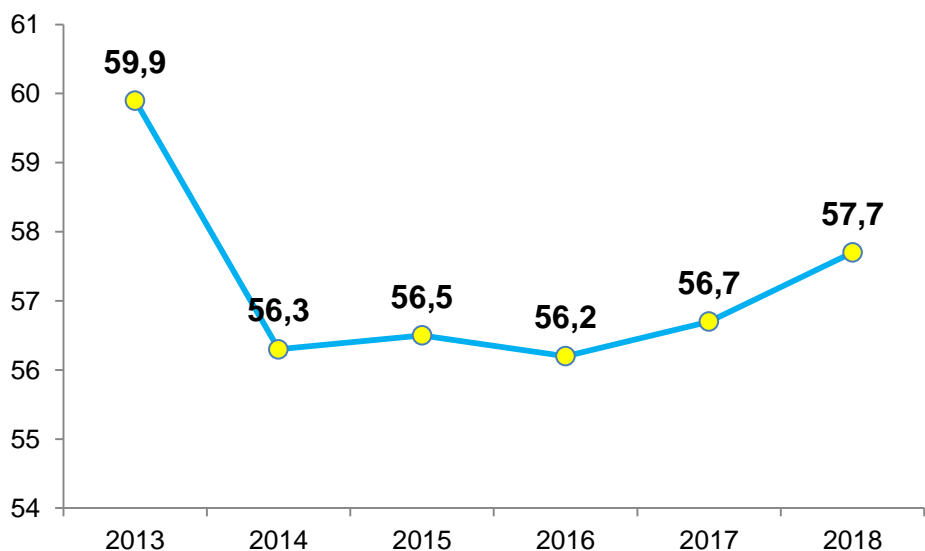


Рис. 23. Динаміка рівня зайнятості населення області, %

Найбільша кількість зайнятих у Черкаській області: у сільському, лісовому та рибному господарстві (146,3 тис. осіб – 28% від загальної кількості зайнятих); на другому місці оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (95,8 тис. осіб – 18,3%);



на третьому місці промисловість (73,8 тис. осіб – 14,1%). У інших видах економічної діяльності зайнята значно менша кількість населення.

Економічний розвиток області значною мірою залежить від ефективного використання людських та матеріальних ресурсів, найбільш значимі з яких відносяться до сфери науки і техніки. На Черкащині діє розгалужена мережа наукових організацій різних типів, робота яких направлена на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області.

У 2018 році в області 20 організацій та установ займалися виконанням наукових досліджень і розробок. Зокрема у м. Черкаси – 8, у м. Умань – 5, у м. Сміла – 3 та у районах: Смілянський – 2, Городищенський та Христинівський – по 1 установі.

676 працівників цих організацій виконували наукові дослідження та науково-технічні розробки (що на 13,3% ніж у 2016 році (780 працівників), з них 50 докторів наук і 129 докторів філософії (кандидати наук).

Загальний обсяг витрат на виконання наукових досліджень і розробок власними силами підприємств становив 98,6 млн грн. Основним джерелом фінансування наукових розробок в регіоні були власні кошти установ, а також кошти вітчизняних та іноземних інвесторів (77,9% загальних асигнувань). Частка фінансування витрат на виконання НДР за рахунок державного бюджету становила 22,1% (у 2017р. – 18,7%). Найбільша частка витрат припадала на прикладні наукові дослідження – 36,3%, науково-технічні (експериментальні) розробки – 35,5%, фундаментальні наукові дослідження – 28,2%.

Черкащина традиційно вносить вагомий вклад у розвиток системи підготовки наукових кадрів. В області діють 6 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації, 10 навчальних закладів I-II рівнів акредитації, з них – 5 університетів, 1 академія, 6 коледжів, 2 училища, 2 технікуми. Статус національного мають 2 університети.

На початок 2018/2019 навчального року у закладах III-IV рівня акредитації здобували освіту 32,2 тис. студентів, у закладах I-II рівня акредитації – 5,5 тис. студентів.

Основними формами підготовки наукових і науково-педагогічних працівників вищої кваліфікації є аспірантура і докторантура. Підготовка докторів філософії (кандидатів наук) і докторів наук здійснюється закладами вищої освіти та науково-дослідними установами.



В області підготовку аспірантів здійснювали Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаський державний технологічний університет, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини, Уманський національний університет садівництва, Академія пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля.

У 2018 році до аспірантури прийнято 110 осіб, з них 94 – на денну форму навчання.

Найбільша чисельність аспірантів навчається у галузі педагогічних наук (15% загальної чисельності), економічних наук (14%), в галузі агрономії (7%), комп'ютерних наук та інформаційних технологій, історії та археології і в галузі психології (по 5%).

У 2018 році закінчили аспірантуру 116 осіб, із них 11 – із захистом дисертації.

Підготовку докторів наук в області здійснювали 4 заклади вищої освіти III–IV рівнів акредитації: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаський державний технологічний університет, Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини, Уманський національний університет садівництва.

У 2018 році чисельність докторантів становила 22 особи, закінчило докторантуру 18 осіб, в тому числі із захистом дисертації – 5 осіб.

Найбільше число докторантів навчається у галузі економічних наук та інформаційних технологій (по 4 особи), педагогічних наук та менеджменту (по 3 особи), історії та археології (2 особи), інші галузі наук, зокрема, філологія, аграрні науки та продовольство, біологія по 1 особі.

Проміжні висновки:

Незважаючи на деяке поліпшення, демографічна ситуація в області залишається складною. Загальний рівень народжуваності є одним з найнижчих від середнього по Україні, а рівень смертності – одним з найвищих.

Інтенсивність природного скорочення у 2018 році в області (8,4 %) майже вдвічі перевищує загальноукраїнський показник (5,1 %).

Середній вік населення Черкаської області – один з найвищих серед регіонів України (42,7 роки проти середньоукраїнського



41,3 років), більший тільки у Сумській (42,9 роки), Чернігівській (43,5 роки), Луганській (45,1 роки) та Донецькій (44,5 роки) областях.

Застосування повного комплексу соціальних послуг сприяло зменшенню безробіття. Так, станом на 1 січня 2019 року, у порівнянні з відповідною датою 2014 року, чисельність зареєстрованих безробітних знизилась на 20 % (на 4,4 тис. осіб) та становила 17,8 тис осіб.

На Черкащині діє розгалужена мережа наукових організацій різних типів, робота яких спрямована на забезпечення належного науково-технічного рівня різних сфер економіки області. У 2018 році в області 20 організацій та установ займалися виконанням наукових досліджень і розробок.

Проте існує проблема зменшення кадрового потенціалу. За останні 3 роки кількість працівників, що задіяні у виконанні наукових досліджень і розробок, зменшилась на 13,3% (якщо у 2016 році таких працівників було 780, то у 2018 році - вже 676).

Якщо така тенденція буде продовжуватись, бізнес ризикує залишитись без належного технологічно-інноваційного потенціалу через брак кадрів у науковій сфері.

Для покращення даної ситуації необхідно посилити співпрацю науки і бізнесу. Зокрема, підприємці можуть робити замовлення науковим установам на розробку інновацій, для їх подальшого впровадження на підприємствах.

Існують точки перетину, де є вигоди бізнесу та інтереси науковців. У європейських країнах існують програми державної підтримки оновлення матеріально-технічної бази наукових установ за найбільш перспективними напрямками досліджень, які представляють цікавість для бізнесу і можуть суттєво вплинути в подальшому на розвиток економіки регіону. Саме у цьому і полягає сутність підходу смарт-спеціалізації у розробці стратегічних документів.

В області діють 6 закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації, 10 навчальних закладів I-II рівнів акредитації, з них – 5 університетів, 1 академія, 6 коледжів, 2 училища, 2 технікуми.

Високий освітній рівень населення, достатня наявність кваліфікованої робочої сили, її високий рівень мобільності робить



область привабливою для потенційних інвесторів та забезпечення високого рівня її соціально-економічного розвитку.

4. ІНФРАСТРУКТУРА

4.1. Транспортна інфраструктура

Транспортний комплекс

Черкаська область має розвинену транспортну систему. Транспортний комплекс регіону представлений залізничним, автомобільним, авіаційним, річковим та міським електричним транспортом.

Протягом 2013 – 2018 років загальна кількість перевезених вантажів всіма видами транспорту в області характеризується спадом та зростанням. Так, даний показник у 2015 році зменшився порівняно із 2013 роком на 15,2%. Але у 2017 році спостерігалось зростання обсягів перевезених вантажів на 27,0% порівняно із 2015 роком.

Основною причиною спаду перевезень вантажів підприємствами транспорту в області став спад промислового виробництва (у 2013 році індекс промислової продукції становив 95,2%, у 2014 році – 94,7%, у 2015 році – 90,8%). В той же час, у 2016 році спостерігається зростання промислового виробництва (у 2016 індекс промислової продукції становив 106,3%, у 2017 році – 98,8%).

Протягом 2018 року загальна кількість перевезених вантажів всіма видами транспорту в області збільшилась на 11,7% проти обсягів 2017 року. Основними позитивними чинниками зростання обсягів перевезень вантажів підприємствами транспорту в області стали: збільшення промислового виробництва (у 2018 році індекс промислової продукції становив 101,9%) та сільськогосподарської продукції (індекс сільськогосподарської продукції становив 122,5%).

Таблиця 13. Динаміка перевезення вантажів в області за видами транспорту, тис. тонн

Вид транспорту	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Всього	10 986,0	9 888,1	9 311,1	10 583,6	11 828,6	13 167,0
у тому числі:						
- залізничний	7 452,9	6 592,3	6 004,0	6 461,0	6 404,0	6 069,0
- автомобільний	3 512,4	3 259,8	3 307,1	4 122,6	5 372,6	7 047,7
- річковий	20,7	36,0	1	1	1	13 167,0

¹ Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.



Таблиця 14. Відправлення (перевезення) пасажирів в області за видами транспорту, млн осіб

Видтранспорту	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Всього	107,0	100,6	97,7	92,3	96,4	91,0
у томучислі:						
- залізничний	5,2	5,1	5,1	5,1	4,8	4,5
- автомобільний	83,1	77,0	73,0	67,8	67,4	60,6
- тролейбусний	18,7	18,5	19,6	19,4	24,2	25,9

Загальний обсяг пасажирообороту у 2018 році становив 2 746,2 млн пас. км, що на 1,8% більше показника 2017 року. Збільшення обсягу пасажирообороту відбулося на тролейбусному (на 7,1%), зменшення на залізничному (на 6,0%) та автомобільному транспорті (на 8,1%).

Основними причинами спаду перевезення пасажирів окремими видами транспорту стали:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення діяльності транспортно-дорожнього комплексу, зокрема невирішення питання перевезення пільгових категорій громадян (стосується автомобільного та залізничного транспорту);
- відставання у розбудові мережі автодоріг;
- повільне вирішення питань уніфікації транспортного законодавства відповідно до норм міжнародного права;
- скорочення чисельності населення в області (з 1 259,9 тис. осіб у 2013 році до 1 202,7 тис. осіб станом на 01.01.2019).

Наведені причини призводять до зниження рентабельності перевезень та їх припинення.

Слід зазначити, що завдяки збільшенню тролейбусного парку КП «Черкасиелектротранс» Черкаської міської ради, збільшилась кількість перевезень пасажирів електротранспортом у м. Черкаси.

Автомобільні дороги

Черкащина, як одна з небагатьох областей центральної України є перехрестям доріг, які сполучають північ і південь, захід і схід нашої країни. По території області проходять міжнародні транспортні коридори: «Крїтський № 9», який співпадає з автомобільною дорогою М-05 (Е-95) Київ – Одеса, що проходить територією Чернігівської, Київської, Черкаської, Кіровоградської, Миколаївської і Одеської областей та має протяжність 94 кмІ-Б технічної категорії, а також коридор «Балтійське море – Чорне море», який співпадає



з автомобільними дорогами М-05 Київ – Одеса і М-12 Стрий – Тернопіль – Кропивницький – Знам'янка.

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:





-  МІЖНАРОДНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
-  НАЦІОНАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
-  РЕГІОНАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ
-  ТЕРИТОРІАЛЬНІ АВТОМОБІЛЬНІ ДОРОГИ



Рис. 24. Карта автомобільних доріг Черкаської області

Забезпеченість автодорогами на 100 м² території по області становить 293,6 км, при середньому показнику по Україні 280,5 км.

Показник щільності автомобільних доріг в Черкаській області становить 0,29 км на 1 км² площі, що набагато менше, ніж у європейських країнах (у Німеччині – 2,0, Франції – 1,46, Польщі – 1,15), але більше ніж в середньому по Україні (0,28 км на 1 км² площі).

Структура мережі автомобільних доріг Черкаської області складається із автодоріг загального користування, відомчих автодоріг (всіх форм власності) та вуличної мережі.

Крім того, станом на 01.01.2019 на автомобільних дорогах області знаходиться 506 мостових споруд загальною довжиною 11 774 п. м., в тому числі: на дорогах державного значення – 187 мостів, довжиною 6 860 п. м.; на місцевих дорогах – 319 мостових споруд, довжиною 4 914 п. м., з них: 312 залізобетонні, 7 – металеві, труб водопропускних – 2 453 шт., загальною довжиною 33 258,0 п. м.

Станом на 01.01.2019 протяжність вулично-дорожньої мережі Черкаської області становить 19 283,9 км, із них 13 143,8 км –



балансова протяжність вулиць та доріг комунальної власності в населених пунктах, протяжність доріг державного значення складає – 1 768 км, 4 372,1 км – дороги місцевого значення.

Автомобільні дороги державного значення становлять 1 768 км, із них:

1) міжнародні автодороги – 203,7 км (*М-05 Е 95 Київ – Одеса – 138,2 км; М-12 Стрий – Тернопіль – Кропивницький – Знам'янка (через Вінницю) – 65,5 км*);

2) національні автодороги – 455,9 км (*Н-01 Київ – Знам'янка – 111,4 км; Н-02 /М-06/ – Кременець – Біла Церква – Ржищів – Канів – Софіївка – 46,3 км; Н-08 Бориспіль – Дніпро – Запоріжжя (через Кременчук) – Маріуполь – 88,5 км; Н-16 Золотоноша – Черкаси – Сміла – Умань – 209,7 км*);

3) регіональні автодороги – 293,3 км (*Р-04 Київ – Фастів – Біла Церква – Звенигородка – 36,5 км; Р-09 Миронівка – Канів – 17,1 км; Р-10 /Р-09/ - Черкаси – Чигирин – Кременчук (з під'їздом с. Суботів) – 161,1 км; Р-64 Ківшувата – Шушківка – Лисянка – Моринці – Шевченкове – Тарасівка – |Н-16| – 62,2 км; Р-71 Одеса – Іванівка – Ананьїв – Піщана – Хашувате – Колодисте – Рижавка – |М-05| – 16,4 км*);

4) територіальні автодороги у кількості 21, загальна протяжність яких складає 815,1 км.

Мережа доріг загального користування забезпечує транспортне сполучення між населеними пунктами. Всі населені пункти Черкаської області забезпечені під'їздами з твердим покриттям. Транспортне сполучення у сільській місцевості дорогами загального користування забезпечує доступність сіл до районних центрів та центрів сільських рад.

Проте, наявна дорожня інфраструктура потребує реалізації заходів з їх збереження, розвитку, підвищення рівня безпеки дорожнього руху та комфортності перевезень. Основними проблемами доріг загального користування на даний час є природне старіння органічних в'язучих (*бітумів*) та збільшення руху великовагових транспортних засобів, фактична маса яких перевищує встановлені нормативи, внаслідок чого дорожнє покриття значної частини доріг втрачає несучу спроможність, з'являються чисельні вибоїни, колійність та напливи.



Загальна протяжність доріг обслуговування автомобільних доріг державного значення Службою автомобільних доріг у Черкаській області становить 1 768 км, із них: втратили несучу спроможність – 223 км; не відповідають нормативним показникам по рівності – 483,5 км; не відповідають сучасним нормативним вимогам із забезпечення безпеки руху і комфортності перевезеньта мають деформації покриття 939 км.

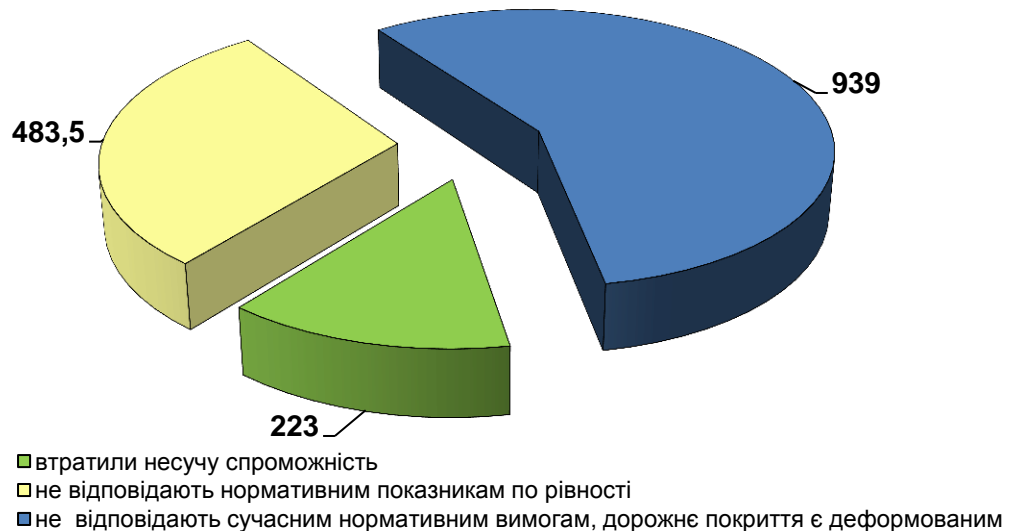


Рис. 25. Характеристика доріг в області, км, 01.01.2019

На автомобільних дорогах загального користування Черкаської області загалом нараховується 502 мости і шляхопроводи загальною протяжністю 11 536,3 п. м.

На балансі Служби автомобільних доріг у Черкаській області на автомобільних дорогах державного значення перебуває 183 мости і шляхопроводи, загальною протяжністю 6 630 м, з них обстежено і паспортизовано 166 штучних споруд. З них перебувають: в непрацездатному стані – 2 шт./204,17 п. м., в обмежено працездатному стані – 42 шт./785,05 п. м., в працездатному стані – 93 шт./3723,1 п. м., обмежено справні – 21 шт./1003,98 п. м., справні – 8 шт./560,15 п. м.

Одним з невирішених питань в даному напрямку є необхідність впровадження заходів з облаштування майданчиків для роботи комплексів габаритно-вагового контролю.

Автомобільний транспорт



Станом на 01.01.2019 послуги з пасажирських перевезень в області надають 25 підприємств та 60 приватних підприємців, які обслуговують 529 маршрутів.

Обласна державна адміністрація є замовником 136 міжміських та приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі території області; районні державні адміністрації є замовниками 280 приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі території району; виконавчі комітети міських рад є замовниками 113 міських автобусних маршрутів загального користування.

Пасажири мають можливість скористатись послугами 1 автовокзалу, 25 автостанцій, а також 2 877 посадочними майданчиками, які розташовані на територіях сільських населених пунктів та вздовж автобусних маршрутів загального користування.

Станом на 01.01.2019 в області налічувалось 854 населених пунктів (*міст – 16, селищ міського типу – 14, селищ – 100, сіл – 724*) із яких 34 сільських населених пунктів (*4,0 відсоток*) не мають автобусного сполучення з районними центрами.

У 2018 році автомобільним транспортом (*з урахуванням перевезень фізичними особами – підприємцями*) скористалося 60,6 млн. пасажирів, що на 6,8% менше, ніж у 2017 році (*на 27,1% менше, ніж у 2013 році*).

У січні – грудні 2018 року виконана автомобільним транспортом пасажирська робота становить 692,7 млн пас./км, що на 8,1% менше від обсягів 2017 року.

Основні причини спаду перевезень пасажирів автомобільним транспортом: відставання у розбудові мережі автодоріг, скорочення чисельності населення в області, невирішення питання відшкодування перевізникам витрат з місцевих бюджетів за пільгові перевезення пасажирів.

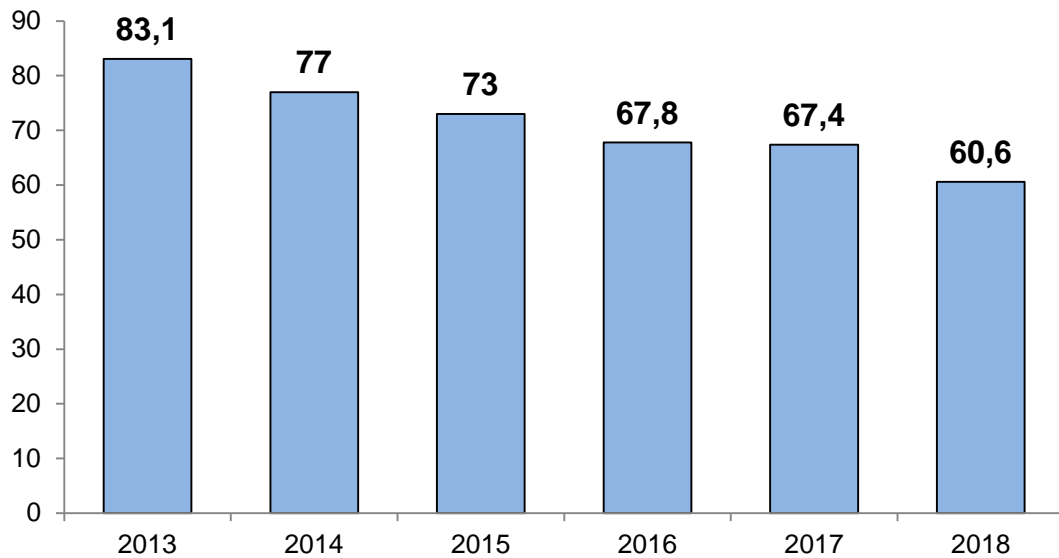


Рис. 26. Перевезення пасажирів автомобільним транспортом області, млн осіб

Основні причини спаду перевезень пасажирів автомобільним транспортом: відставання у розбудові мережі автодоріг, скорочення чисельності населення в області, не вирішення питання відшкодування перевізникам витрат з місцевих бюджетів за пільгові перевезення пасажирів.

У 2018 році підприємствами транспорту перевезено 7,0 млн тонн вантажів, що на 31,2% більше, ніж у 2017 році (у 2 рази більше, ніж у 2013 році).

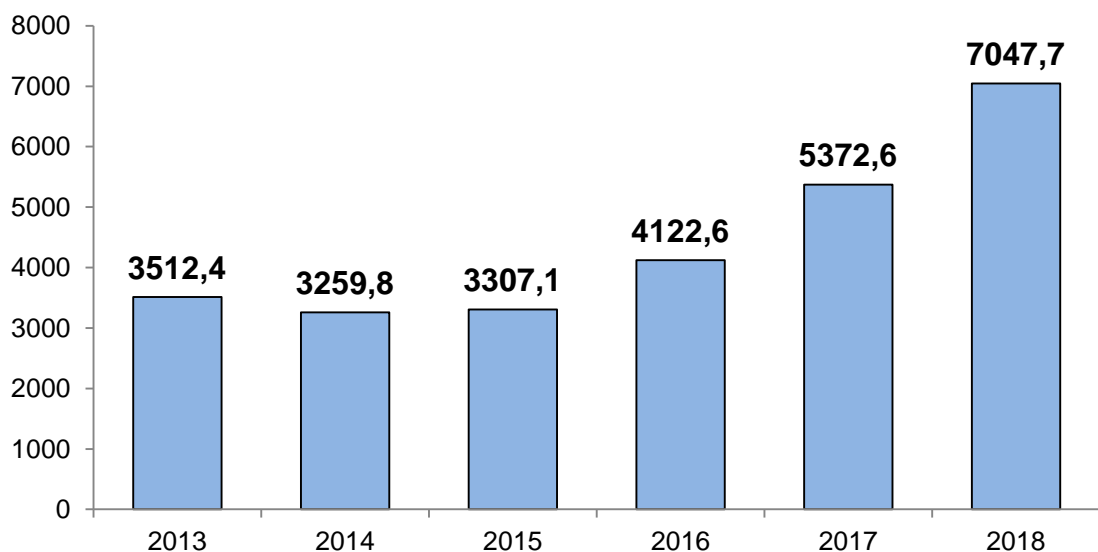


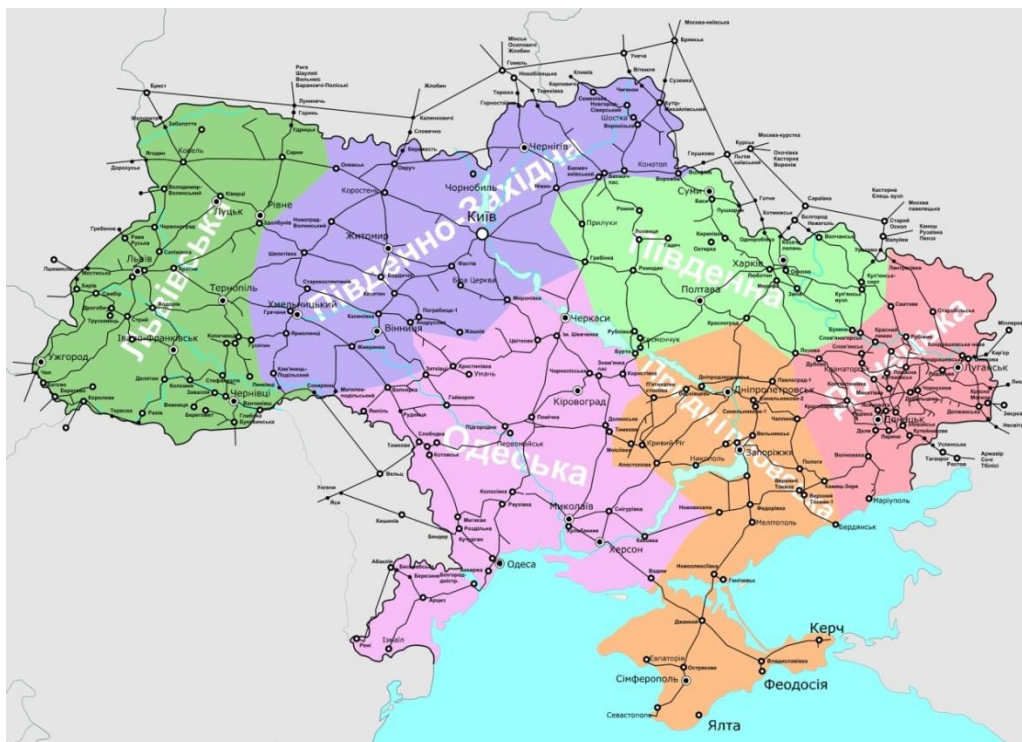
Рис. 27. Перевезення вантажів автомобільним транспортом області, тис. тонн



Основні причини зростання перевезень вантажів автомобільним транспортом: надання переваги бізнесу автомобільним перевезенням альтернативному залізничному перевезенню.

Залізничний транспорт

На території області послуги залізничного транспорту надають Шевченківська дирекція залізничних перевезень Одеської залізниці та Козятинська і Дарницька дирекції залізничних перевезень Південно-Західної залізниці. Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування становить 649,5 км, в т. ч. для руху тепловозів – 504,5 км, електровозів – 145 км.



На території області розташовано 3 залізничних вокзали, а саме: ім. Т. Г. Шевченка, Черкаси, Христинівка, а також лінійні станції: Перегонівка, Володимирівка, Сердюківка, Сміла, Білозір'я, Панське, Пальміра, Золотоноша, Драбове, Райгород, Кам'янка, Косарі, Городище, Цвіткове, Хлистунівка, Корсунь, Сотники, Іскрене, Шпола, Сигнаївка, Звенигородка, Шаласька, Тальне, Розсохуватка, Подібне, Поташ, Яроватка, Умань, Монастирище, Багачове. Також в області наявні 80 посадочних платформ, що дає можливість мешканцям міст та прилеглих сіл скористатися послугами приміського залізничного сполучення. Продаж проїзних документів здійснюється на наступних станціях (вокзалах): ім. Т. Г. Шевченка, Черкаси, Христинівка, Пальміра, Золотоноша, Драбове, Кам'янка, Городище, Цвіткове,



Корсунь, Шпола, Звенигородка, Тальне, Поташ, Умань, Монастирище, Багачове.

Залізничним транспортом у 2018 році відправлено 6 069,0 тис. тонн вантажів, що порівняно із 2017 роком менше на 5,2% *(на 16,6% менше ніж у 2013 році)*. Скоротилося відправлення: коксу – на 65,7%, будівельних матеріалів – на 19,5%, зерна і продуктів перемолю – на 6,3%, брухту чорних металів – на 6,0%, лісових вантажів – на 5,7%. Збільшилось відправлення кам'яного вугілля у 26 раз, чорних металів – у 2,5 раза, хімічних і мінеральних добрив – на 23,0%.

Залізничним транспортом у 2018 році відправлено 4,5 млн пасажирів, що на 6,6% менше, ніж у 2017 році *(на 15,0% менше, ніж у 2013 році)*.

Застарілий рухомий склад не забезпечує безпечних, якісних умов перевезень та належний комфорт для пасажирів. Шевченківською дирекцією залізничних перевезень, яка здійснює перевезення пасажирів та вантажів на території області, експлуатуються дизель-поїзди 1983 – 1986 років випуску, при нормативному терміні експлуатації – 20 років. Для оновлення рухомого складу залізничного транспорту для приміських перевезень необхідно проводити заміну у кількості 1 – 2 поїзди на рік.

Не вирішено питання відшкодування перевізникам витрат з місцевих бюджетів за пільгові перевезення пасажирів.

Ці проблемні питання спричиняють збитковість пасажирських залізничних перевезень, що в свою чергу призводить до скорочення приміських пасажирських залізничних перевезень.

Міський пасажирський електричний транспорт

У місті Черкаси в листопаді 1965 року відкрито тролейбусне сполучення. Тролейбусний парк налічував 30 тролейбусів ЛАЗ-695Е, 1 тягову підстанцію та обслуговував один тролейбусний маршрут „Центр – Хімволокно“. Ремонтна база була розрахована на 50 машиномісць. В 1995 році парк налічував 152 тролейбуси, із них 143 пасажирських, 11 підстанцій, 15 маршрутів та 120,8 км тролейбусних ліній. Середній випуск тролейбусів на міські маршрути складав 107 одиниць.

На кінець 2018 року рухомий склад складає 100 тролейбусів, в т.ч.:



- пасажирських – 93 од.;
- спеціальних – 3 од.;
- учбових – 4 од.

З них 72 тролейбуси вичерпали свій нормативний термін експлуатації:

- понад 15 років – 72 од.;
- від 5 до 10 років – 4 од.;
- до 5 років – 24 од.

Тролейбусна лінія має протяжність 127,22 км.

На даний час КП «Черкасиелектротранс» обслуговує 13 тролейбусних маршрутів.

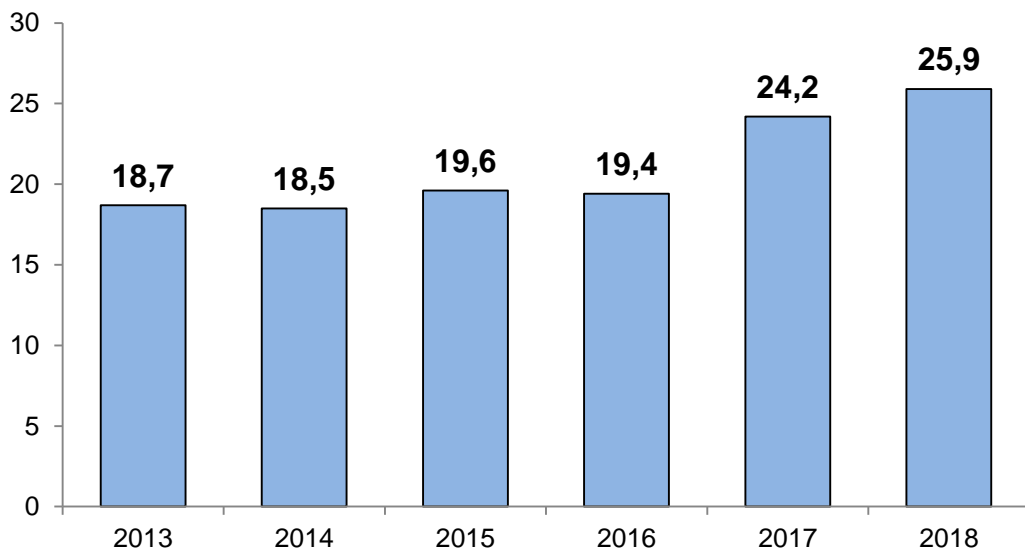


Рис. 28. Перевезення пасажирів тролейбусами області, млн осіб

Електротранспортом у 2018 році перевезено 25,9 млн пасажирів, що на 7,1% більше порівняно з 2017 роком (на 38,5% більше порівняно з 2013 роком).

Основні причини збільшення перевезень пасажирів електротранспортом: у 2016 році парк електротранспорту міста поновлений 23 тролейбусами, протягом 2017 – 2018 років збільшувалась кількість рейсів на тролейбусних маршрутах.

Річковий транспорт

Річковий транспорт є важливою галуззю економіки та має великі потенційні можливості в області. На Черкащині протікає понад 1 000 річок, найбільша з них – Дніпро – головна водна артерія України.



Дніпро – третя за довжиною й площею басейну річка Європи, яка має великий потенціал щодо вантажних та пасажирських перевезень, а також розвитку водного туризму.

Наразі галузь річкового транспорту області представлена наступними підприємствами та інфраструктурою:

- пристань № 1 (м. Черкаси);
- ВП «Канівський судноплавний шлюз»;
- КП «Авто-Ріка» (м. Канів);
- пристань «Митниця» (м. Черкаси);
- пристань (річковий вокзал) «Адамівка» (Чигиринський район);
- пристань «Тарасова гора» (м. Канів);
- ПАТ «Черкаський річковий порт» (м. Черкаси);
- ПП «Суднобудівна верф «Оріон»;
- філія Вітове ТОВ СП «Нібулон».

Канівський судноплавний шлюз створений з метою забезпечення безперервного пропуску суден, які прямують головною водною транспортною артерією України р. Дніпро.

Шлюз було введено в експлуатацію 22.07.1972 шлюзуванням теплоходу «Т. Г. Шевченко».

ПАТ «Черкаський річковий порт» приймає самохідні вантажні трюмні судна типу «ріка – море» вантажопідйомністю до 3 000 тонн, річкові судна вантажопідйомністю 600 – 2 000 тонн.

У порту Черкаси можливий невеликий ремонт суден.

Черкаський річковий порт має в своєму розпорядженні експлуатаційно-перевантажувальний комплекс, розташований в м. Черкаси. Основна номенклатура – метал, устаткування, залізобетонні вироби, тарно-штучні вантажі, мінерально-будівельні вантажі тощо.

З 1996 року регулярні пасажирські перевезення річковим транспортом було призупинено.

У 2018 році здійснювалися прогулянкові екскурсійні перевезення акваторією Дніпра на орендованих теплоходах. До процесу відновлення пасажирських перевезень по Дніпру, популяризації туристичних подорожей серед мешканців області були залучені представництва місцевих туристичних операторів «НАМІ» та ТОВ «Туристична компанія «Мандрівник».



З метою підвищення рентабельності перевезень річковим транспортом бажаючим відпочити на теплоході пропонується отримати такі додаткові послуги: організація корпоративів, бенкетів, фуршетів, весіль, дитячих свят, семінарів, конференцій, тренінгів, випускних вечорів, пікніків на островах тощо.

В регіоні проходить 150 кілометрів експлуатаційних річкових судноплавних шляхів.

На дільниці Дніпра в межах Черкаської області судновий хід для безпечного судноплавства обслуговується Черкаською дільницею водних шляхів ДП «Укрводшлях», забезпечено нормативні параметри суднового ходу (*глибина 3,65 метрів та ширина 80 метрів*).

Повітряний транспорт

Стратегічними перевагами Черкаського аеропорту перед іншими аеропортами України є: наявність поряд зручної транспортної розв'язки, можливість використання потенціалу залізничної станції Черкаси та Черкаського річкового вантажного порту.

Загальна площа території аеропорту – 174,5 га.

До комплексу аеропорту входять:

- будівля аеровокзалу загальною площею 5 708,6 кв. м (*1986 рік – введено в експлуатацію*);
- пасажирський павільйон загальною площею 345,7 кв. м;
- основна злітно-посадкова смуга із штучним покриттям (*2 500 м×42 м*);
- вантажний склад ємністю 120 тонн;
- ангари-укриття та інші необхідні службові приміщення, споруди та асфальтові майданчики.

Черкаський аеропорт має статус міжнародного, знаходиться в регламенті та може приймати повітряні судна, у тому числі міжнародні авіарейси. Технічні можливості злітно-посадкової смуги дозволяють приймати літаки класу ІЛ-76.В; після ремонту штучної злітно-посадкової смуги – дозволять приймати також і літаки класу Airbus A-320, Boeing B-737. В аеропорту організовано роботу відповідних служб: прикордонного посту, митниці, екологічної, ветеринарної інспекції та фітоконтролю.

В той же час, КП «Аеропорт Черкаси» останній раз приймав пасажирів з регулярних рейсів у 1995 році. Останні два десятиріччя,



через зупинку роботи аеропорту з приймання внутрішніх та міжнародних рейсів, підприємство було збитковим. Збитковість та недофінансування з державного та місцевого бюджетів зумовило руйнування злітно-посадкової смуги, а також невідповідність технічним вимогам будівель та споруд аеровокзалу, псування технічного оснащення тощо.

До ремонту штучної злітно-посадкової смуги, Черкаський аеропорт приймав чартерні рейси та використовувався для проведення фестивалів малої авіації, різноманітних автошоу та виставкових заходів.

З метою відновлення роботи КП «Аеропорт Черкаси Черкаської обласної ради» за рахунок коштів обласного бюджету у 2018 році погашено заборгованість із земельного податку на загальну суму 12,0 млн грн та проведено поточний ремонт покрівлі аеровокзалу на суму 1,0 млн грн (*рішення обласної ради від 20.04.2018 № 22-38/VII „Про внесення змін до рішення обласної ради від 22.12.2017 № 19-22/VII „Про обласний бюджет на 2018 рік“*).

У 2018 році на проведення робіт з капітального ремонту штучної злітно-посадкової смуги по об'єкту КП «Аеропорт Черкаси Черкаської обласної ради» використано 54,5 млн грн, з них:

– 26,3 млн грн за рахунок коштів бюджету розвитку обласного бюджету;

– 28,2 млн грн за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку.

Проміжні висновки:

Розташування регіону в географічному центрі України, наявність важливих автомобільних шляхів, що проходять територією області, великих залізничних вузлів, а також головної водної артерії країни, річки Дніпро, відкриває можливості для розвитку транспортної інфраструктури.

Наявна дорожня інфраструктура перебуває у незадовільному стані та потребує реалізації заходів з реконструкції та капітального ремонту доріг, підвищення рівня безпеки дорожнього руху та комфортності перевезень.

Необхідно впроваджувати заходи з облаштування майданчиків для роботи комплексів габаритно-вагового контролю.



Також потребує вирішення питання відшкодування перевізникам витрат з місцевих бюджетів за пільгові перевезення пасажирів *(це стосується автомобільного та залізничного транспорту)*.

Річковий транспорт має великі потенційні можливості для розвитку в області.

Необхідне оновлення рухомого складу залізничного транспорту.

Також потрібно здійснити заходи із технічного переоснащення Черкаського міського електротранспорту, а саме:

- відновлення технічного ресурсу та модернізація існуючого парку рухомого складу міського електротранспорту із застосуванням енергозберігаючого електричного обладнання;
- придбання нового рухомого складу;
- скорочення неефективних робочих місць або оптимізація штатів підприємства.

Доцільним є відновлення функціонування аеропорту у місті Черкаси та створення на його базі логістичного центру, що дає можливість:

- покращення транспортної доступності м. Черкаси та прилеглих територій;
- відновлення прямих міжнародних авіарейсів;
- підвищення інвестиційної привабливості міста і області;
- збільшення притоку туристів у регіон.

4.2. Енергетична сфера

Енергетична галузь області представлена такими основними підприємствами: ПАТ «Черкасиобленерго», ТОВ «Черкасиенергозбут», відокремлений підрозділ «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», Канівська ГЕС, а також підприємства, які експлуатують малі ГЕС, – Черкаська філія зовнішньоекономічної асоціації «Новосвіт», ТОВ «Подільська енергетична компанія», ТОВ «Гідроресурс-К» та інші.

ТОВ «Черкасиенергозбут» та інші підприємства постачають електричну енергію, а ПАТ «Черкасиобленерго» здійснює передачу її електромережами 150-0,4 кВ споживачам Черкаської області. Площа ліцензованої діяльності становить 20,9 тис. км². Підприємства забезпечують електричною енергією 631,5 тис. споживачів Черкаської області, у тому числі 616,2 тис. побутових споживачів.



ПАТ «Черкасиобленерго» обслуговують 29 231,1 км повітряних ліній 154-0,4 кВ, 1951,3 км кабельних ліній 110-0,4 кВ, 39 трансформаторних підстанцій 154-110 кВ та 136 підстанцій 35кВ, 8 974 підстанції 10/0,4 кВ.

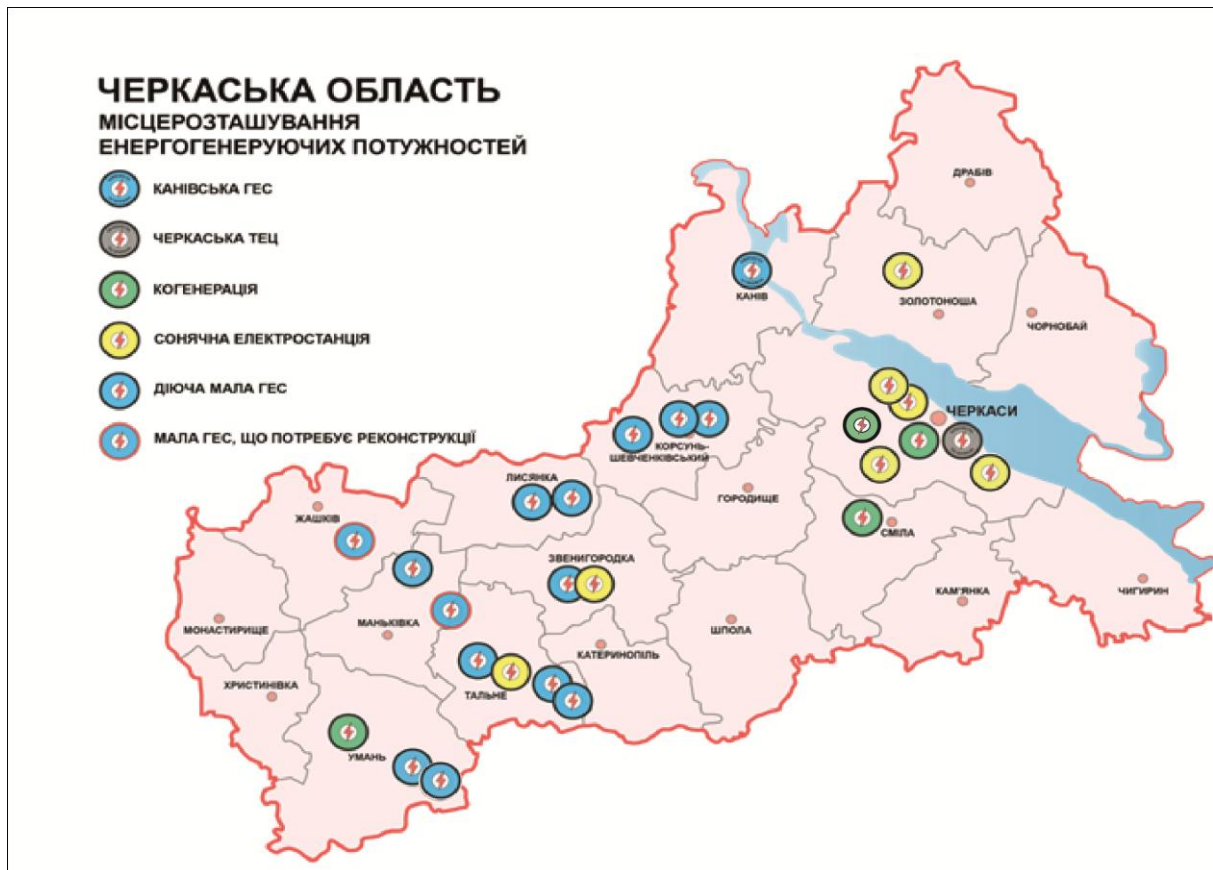


Рис. 29. Карта місцезнаходження енергогенеруючих потужностей Черкаської області

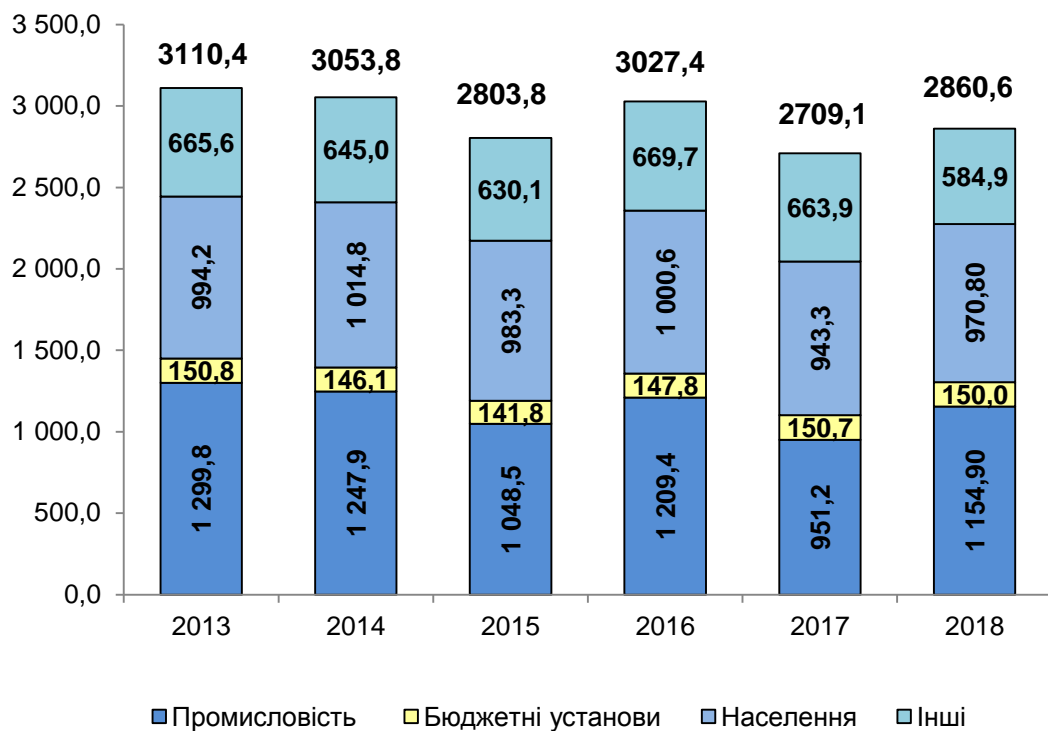


Рис. 30. Споживання електричної енергії в області, млн кВт/год

Починаючи з 2012 року, спостерігається загальна тенденція спаду промислового виробництва, що в свою чергу призвело до зменшення споживання електроенергії. Крім того, найбільший споживач електроенергії в області – ПАТ «Азот» з 2015 року значно зменшив обсяги виробництва. Протягом періоду 2014 – 2018 роки споживання електроенергії скоротилось на 269,6 млн кВт год (або на 64 %).

Основні енергогенеруючі підприємства області

Канівська ГЕС є філією ПАТ «УкрГідроЕнерго». Це другий ступінь каскаду гідроелектростанцій на р. Дніпро. На Канівській ГЕС працює 24 горизонтально-капсульних гідроагрегати, сумарно встановленою потужністю 444 МВт, одинична потужність 10 гідроагрегатів – 18,5 МВт, 14 гідроагрегатів – 22,0 МВт. Середньорічне виробництво електроенергії становить понад 825 млн кВт/год, що становить 47,5% від загальнорічного виробництва в області.

В 1997 році розпочався новий етап у житті Канівської ГЕС – реконструкція основного обладнання і споруд. За період реконструкції оновлено 12 гідроагрегатів, 2 перебувають у стадії реконструкції. Продовжується заміна високовольтного обладнання на розподільчій підстанції. Орієнтовний термін завершення реконструкції – 2019 рік.

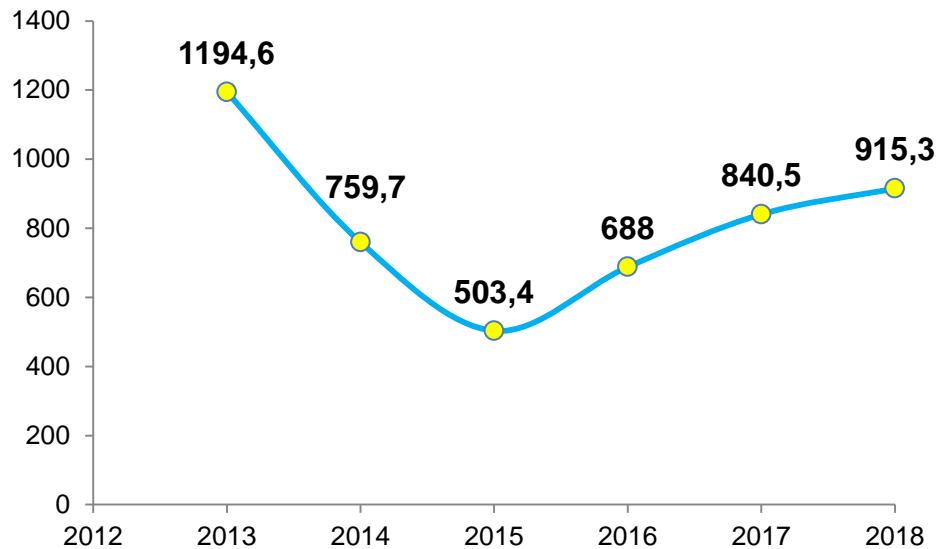


Рис. 31. Виробництво електричної енергії на Канівській ГЕС, млн кВт/год

Протягом періоду 2015 – 2018 років виробництво електричної енергії на Канівській ГЕС збільшилось на 411,9 млн кВт год (на 82 %) і у 2018 році даний показник склав 915,3 млн кВт год.

ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» – друге за потужністю після Канівської ГЕС енергогенеруюче підприємство області. Проектна електрична потужність – 200 МВт, теплова потужність – 1 308 Гкал/год.

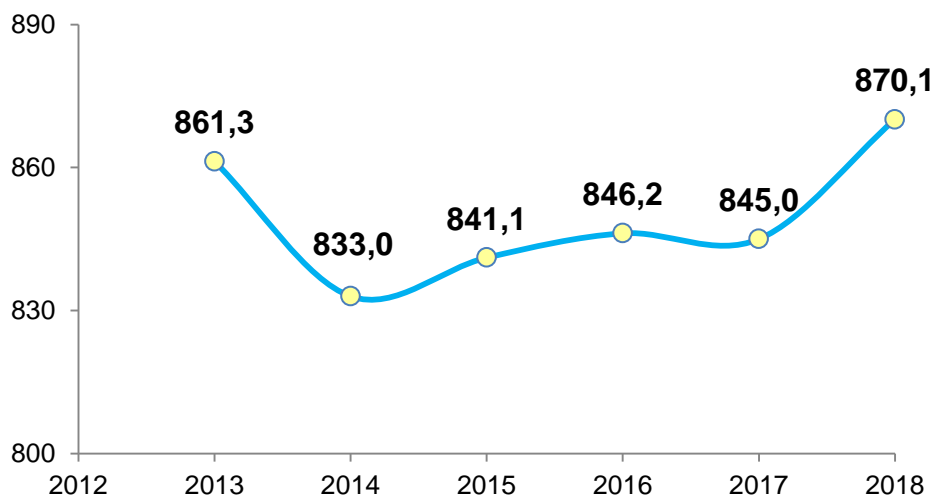


Рис. 32. Виробництво електричної енергії на ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», млн кВт/год

Середньорічний обсяг виробництва електроенергії ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» на сьогодні –



845 млн кВт/год (47,8% від загальнорічного виробництва в області) та теплової енергії – 1 млн Гкал.

Протягом періоду 2014 – 2018 років виробництво електричної енергії на ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» збільшилось на 37,1 млн кВт год (на 4,4%) і у 2018 році даний показник склав 870,1 млн кВт год.

Фактичне виробництво електроенергії за 2018 рік у Черкаській області склало 1 млрд 863,4 млн кВт год.

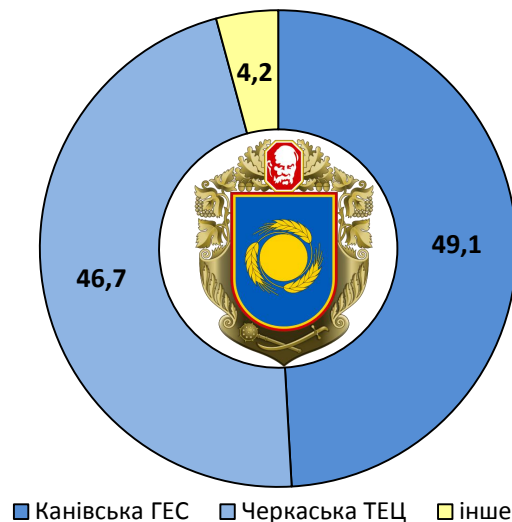


Рис. 33. Фактичне виробництво електроенергії за 2018 рік в області, %

Виробництво електроенергії з відновлювальних джерел

В Черкаській області діє 12 малих гідроелектростанцій(ГЕС), а саме: Корсунь-Шевченківська ГЕС та міні-ГЕС, Стеблівська ГЕС (Корсунь-Шевченківський район), Лисянська, Кам'янобрідська (Лисянський район), Гордашівська, Лоташівська, Кривоколінська (Тальнівський район), Звенигородська ГЕС (Звенигородський район), Юрпільська ГЕС (Маньківський район), Острівецька, Дубівська (Уманський район). Середньорічне виробництво електроенергії становить близько 13,4 млн кВт/год (майже 1% від загальнорічного виробництва в області). В 2018 році об'єктами малої гідроенергетики області вироблено 16,8 млн. кВт/год електроенергії.

За період 2011-2018 років, введено в дію 7 сонячних електростанцій, а саме: Гордашівська СЕС (потужність 102,5 кВт), І черга фотоелектростанції на даху будівлі по вул. Громова, 138/6



м. Черкаси (потужність 30 кВт), СЕС «Озінра» в м. Звенигородка (потужність 150 кВт), у 2017 році введено II чергу фотоелектростанції на даху будівлі по вул. Громова, 138/6 м. Черкаси (потужність 30 кВт), фотоелектростанції на даху будівлі по вул. Пацаєва, 99 м. Черкаси (потужність 100 кВт), фотоелектростанції на даху будівлі по пров. Хіміків, 8, м. Черкаси (потужність 60 кВт), фотоелектростанції на даху будівлі по вул. Шевченка, 47 м. Золотоноша, (потужність 60 кВт). У 2019 році введено в дію ще 2 сонячні електростанції в м. Черкаси та в с. Квітки Корсунь-Шевченківського району.

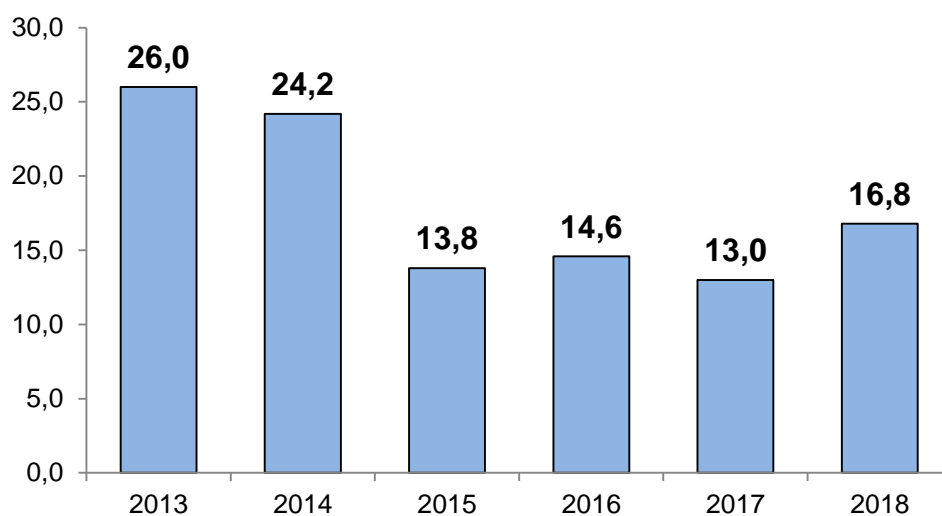


Рис. 34. Виробництво електроенергії малими ГЕС області, млн кВт/год

В області діють когенераційні установки, а саме: 4 КПТМ «Черкаситеплокомуненерго» (загальна потужність 5,32 МВт), ТОВ «Смілаенергопромтранс» (потужність 6 МВт), ПОСП «Уманський тепличний комбінат» (потужність 3 МВт) та біогазова установка ТОВ «ЛНК» (потужністю 0,6 МВт). Середньорічне виробництво електроенергії – 60 млн кВт/год, що становить 3,3% від загальнорічного виробництва в області. У 2018 році даними спорудами вироблено 60,6 млн кВт/год електроенергії.

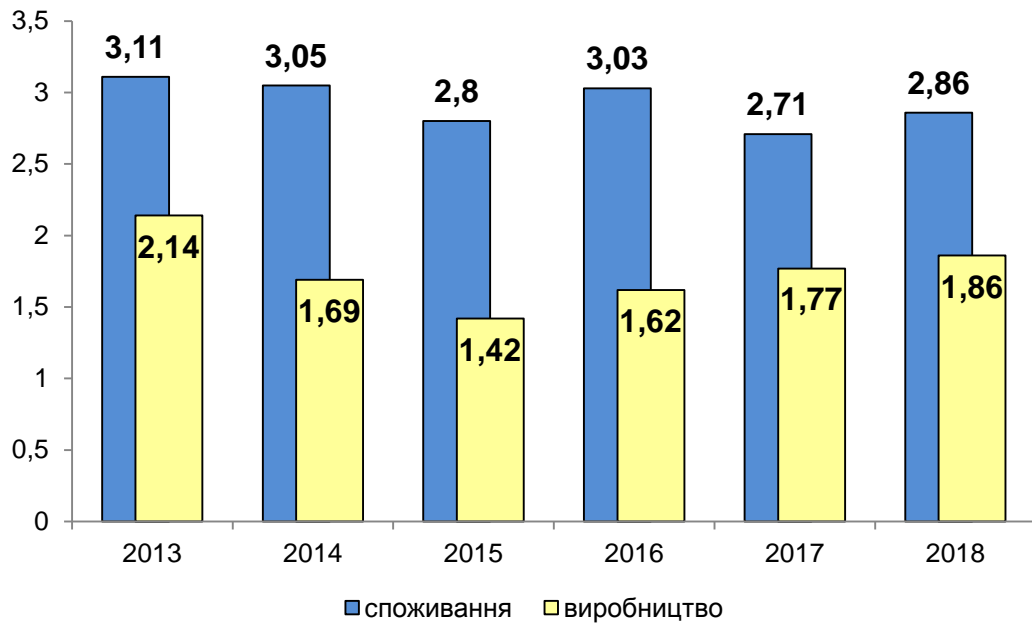


Рис. 35. Споживання та виробництво електричної енергії в області, млрд кВт/год

Протягом останніх років спостерігається позитивна динаміка збільшення виробництва електроенергії. Так, у 2018 році обсяги виробництва зросли порівняно з попереднім роком на 6%. Частка власного виробництва електричної енергії у структурі загального споживання області збільшилась з 50,8% у 2015 році до 65,1% у 2018 році.

Для вирівнювання добового графіка навантажень Об'єднаної енергетичної системи України (ОЕС України), виробництва додаткової електроенергії для Черкаської області та України в цілому, збільшення рівня маневреності, підвищення експлуатаційної гнучкості та поповнення аварійного резерву ОЕС України Енергетичною стратегією України на період до 2035 року та Програмою розвитку гідроенергетики на період до 2026 року, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 № 552-р, передбачено будівництво Канівської гідроакumuлюючої електростанції (ГАЕС).

На сьогоднішній день проект будівництва Канівської ГАЕС пройшов державну комплексну експертизу та отримано експертний звіт ДП «Укрдержбудекспертиза» від 29.03.2013 № 00-1837-12/ПБ з позитивним висновком та рекомендацією до затвердження з новими техніко-економічними показниками.

Проектна потужність Канівської ГАЕС – 1 000 МВт в генераторному та 1 040 МВт в насосному режимах (4 гідроагрегата



по 250 МВт). Об'єкт розрахований на покриття пікового навантаження протягом 4,1 години/добу з річним виробітком електроенергії 1 млрд. кВт/год.

В області прийнято регіональну програму розвитку малої гідроенергетики на 2011 – 2020 роки, якою передбачено відновлення, технічне переоснащення та введення в експлуатацію Буцької ГЕС (Маньківський район) та Вороненської ГЕС (Жашківський район) до 2020 року. Також Програмою передбачено будівництво сонячних електростанцій за рахунок коштів приватних інвесторів.

Черкаська область відноситься до енергодефіцитних регіонів України. Існуюча схема живлення регіону не відповідає вимогам надійності, основними чинниками, що негативно впливають на стан енергетичної безпеки регіону, є: відсутність технічної можливості для резервування споживачів та компенсації дефіциту потужності в ремонтно-аварійних режимах роботи мережі 330 кВ регіону; недосконала та ненадійна схема зовнішнього електропостачання Черкаського енерговузла по мережі 330 кВ. Тому ДП НЕК «Укренерго» прийнято рішення щодо будівництва у Тальнівському районі підстанції 330/154 кВ та ПЛ 330 кВ «Побузька – Тальне – Поляна». Реалізація зазначеного будівництва забезпечить стійкий потенціал розвитку та енергетичну безпеку Черкаської області протягом найближчих 20 років, стали роботу існуючих та перспективних потужних підприємств регіону. Розпочати будівництво підстанції та ліній електропередачі орієнтовно планується в 2020 році.

Проміжні висновки:

Основними підприємствами, що представляють енергетичну галузь області, є ПАТ «Черкасиобленерго», ТОВ «Черкасиенергозбут», відокремлений підрозділ «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», Канівська ГЕС, а також підприємства, які експлуатують малі ГЕС.

Протягом останніх років спостерігається позитивна динаміка збільшення виробництва електроенергії. Фактичне виробництво електроенергії за 2018 рік у Черкаській області склало 1 млрд 863 млн кВт/год.

У 2018 році в Черкаській області діяло 12 малих гідроелектростанцій, 7 сонячних електростанцій, а також когенераційні установки. У 2017 році побудовано першу в області комплексну інженерну споруду з системою збору біогазу полігону твердих



побутових відходів для виробництва електроенергії в с. Руська Поляна Черкаського району.

Енергетичною стратегією України на період до 2035 року та Програмою розвитку гідроенергетики на період до 2026 року передбачено будівництво Канівської гідроакumuлюючої електростанції (ГАЕС).

Черкаська область відноситься до енергодефіцитних регіонів України. Існуюча схема живлення регіону не відповідає вимогам надійності. ДП НЕК «Укренерго» прийнято рішення щодо будівництва у Тальнівському районі підстанції 330/154 кВ та ПЛ 330 кВ «Побузька – Тальне – Поляна».

Зважаючи на достатній потенціал гідроресурсів (*наявність значної кількості річок*) та сприятливе географічне розташування області для використання сонячної енергії, перспективними напрямками роботи в даній галузі є розвиток малої гідроенергетики та будівництво сонячних електростанцій.

4.3. Житлово-комунальне господарство

В області є достатньо проблем у сфері житлово-комунального господарства, які потребують негайного вирішення. А саме: високий рівень зношення виробничих фондів на підприємствах житлово-комунального господарства, недосконала система використання первинних ресурсів, висока енергоємність та низька ефективність комунальних систем призводять до значної втрати води і теплової енергії, незадовільної якості житлово-комунальних послуг, що надаються населенню. Така ситуація вимагає формування політики розвитку і модернізації житлово-комунального господарства та системи її фінансового забезпечення.

Якщо не вжити своєчасних заходів щодо їх вирішення, можливе погіршення стану житлового фонду та основних фондів підприємств, збільшення витрат енергоносіїв, кількості аварійних випадків в інженерних системах, збільшення обсягів капітальних і поточних ремонтів, а також, внаслідок цього, зростання собівартості послуг, подальший спад прибутковості підприємств, зниження якості житлово-комунального обслуговування населення, збільшення видатків з місцевих бюджетів.

Теплопостачання



У Черкаській області послуги з централізованого тепlopостачання надають 17 підприємств теплоенергетики.

Працює 152 котельні: 120 котельні місцевих рад та 32 відомчі котельні (з них: *Мінпромполітики* – 3; *МОЗ* – 12; *Міносвіти* – 8; *Мінекономрозвитку* – 9). На котельнях комунальної теплоенергетики області експлуатується 467 котлів. 85% котелень працює на природному газі.

Протяжність теплових мереж у двохтрубному обчисленні становить 448,12 км.

Втрати в магістралях теплових мереж становлять 18%.

Загальна зношеність теплових мереж в області становить 32 %.

У м. Черкаси завершено будівництво трьох когенераційних установок, що дозволяє виробляти одночасно теплову та електричну енергію. Економія природного газу становитиме 2 030 тис. м³/рік.

Також встановлено 109 індивідуальних теплових пунктів, що дає можливість економити значну кількість тепла. Важливим питанням для бюджетних установ є залучення коштів інвесторів з метою здачі в оренду існуючих котелень, проведення їх модернізації, або встановлення блочних котелень та продажу тепла бюджетним організаціям за узгодженими тарифами.

Водопровідно-каналізаційне господарство

Протяжність водопровідних мереж області, що обслуговуються комунальними підприємствами, складає 2 644,35 км (*із них одиночна протяжність водопроводів 578,25 км, вуличної водопровідної мережі 1 676,18 км, внутрішньоквартальної та внутрішньодворової мережі 389,92 км*), з яких в аварійному стані перебуває 791,31 км (30%). На об'єктах водопровідного господарства експлуатується 626 одиниць насосних агрегатів, з яких 149 одиниць (23,8%) повністю амортизовані та потребують заміни.

Водопостачання в більшості населених пунктів здійснюється з підземних джерел, а в містах Звенигородка, Корсунь–Шевченківський – з відкритих водосховищ, в містах Черкаси, Умань – змішані системи водопостачання.

Через відсутність необхідних сучасних комплексів очистки питної води в 8 населених пунктах області (*в містах Ватутіне, Городище,*



Кам'янка, Тальне, Чигирин та смт Катеринопіль, Маньківка та Чорнобай) комунальними водогонами продовжується подача питної води з відхиленнями від гігієнічних нормативів за показником загальної жорсткості та вмістом заліза, але заходи щодо покращення цього становища не виконуються або виконуються частково, у зв'язку з великими фінансовими затратами на їх реалізацію.

Протяжність каналізаційних мереж області складає 1 088,38 км (із неї одиночна протяжність головних колекторів 363,0 км, вуличної каналізаційної мережі 413,38 км, внутрішньоквартальної та внутрішньодворової мережі 312,0 км), з яких в аварійному стані знаходяться 358,57 км (33 %). З наявних 224 одиниць насосних агрегатів – 124 одиниць (55,3%) повністю амортизовані та потребують заміни.

Установлена пропускна спроможність очисних споруд за добу по містах і районах складає 397,9 тис. м³/добу. Господарсько-побутові стічні води у місті Черкаси подаються для очистки на очисні споруди ПАТ «Азот» потужністю 300 тис. м³/добу, а стоки м. Звенигородка – на очисні споруди м. Ватутіне потужністю 6,0 тис. м³/добу.

Більшість каналізаційних очисних споруд, насосних станцій та колекторів на даний час не відповідають технічним сучасним вимогам, оскільки були побудовані в 60 – 80-х роках ХХ століття. Напірні колектори прокладені в одну нитку, відсутні резервні вводи енергопостачання об'єктів водовідведення.

Житлове господарство

Загальний житловий фонд області становить 34 077,0 тис. м², у тому числі: міський житловий фонд – 15 899,0 тис. м², сільський – 18 178,0 тис. м².

У комунальній власності територіальних громад знаходиться 3 423 житлових будинків (площею 9 342,6 тис. м²), на балансі відомств, житлово-будівельних кооперативів та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків – 1 083 (площею 3 695,3 тис. м²).

До категорії ветхих та аварійних рішеннями місцевих рад залишається 186 житлових будинків загальною площею 35,6 тис. м². Найбільша їх кількість у місті Черкасах – 47, в тому числі 6 будинків, які не сьогодні, не придатні для проживання.



Не менш гострою на сьогодні є проблема відновлення ліфтового господарства в наявному житловому фонді.

В області зареєстровано 686 житлових будинків, обладнаних ліфтами. Кількість пасажирських ліфтів, встановлених в житлових будинках, становить 2 198, з них не диспетчеризованих – 156 одиниць. Кількість ліфтів, які відпрацювали понаднормові 25 років, становить 1 705 ліфтів (77% від їх загальної кількості) Кількість непрацюючих ліфтів по області становить 28, в тому числі 11 ліфтів не працюють більше року Зокрема непрацюючі ліфти: м. Черкаси – 2 од., Чигирин – 5, Тальне – 2, Канів – 2.

Протягом поточного року потреба на технічне обслуговування ліфтів становила 10 629,58 тис. грн., з них відремонтовано – 165 ліфтів на суму 2 353,41 тис. грн.

Потреба на модернізацію ліфтів становить 600,0 тис. грн, проведено ремонт систем диспетчерського контролю за інженерним обладнанням в 11 житлових будинках на суму 1,6 тис. грн.

На сьогодні в області зареєстровано 899 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), що становить 26% від загальної кількості багатоповерхових будинків, що знаходяться в комунальній власності.

Благоустрій

На 21 комунальному та 3 приватних підприємствах, що обслуговують населення в сфері збирання та вивезення побутового сміття на 21 – міські (селищні) полігони, загальною площею 131,2 га, обліковується 101 од. сміттєвозів, зношеність яких становить 70%.

Станом на 01.01.2019 роздільне збирання твердих побутових відходів (встановлення спеціалізованих контейнерів для розподільного збирання побутових відходів на майданчиках для збору побутового сміття біля житлової забудови) впроваджене у:

- містах: Черкаси, Канів, Сміла, Ватутіне, Умань, Золотоноша, Звенигородка, Монастирище.

- селах: Степанці, Ліпляве, Хмільна, Копіювата Канівського району; Хутори, Руська Поляна, Червона Слобода, Дубіївка, Яснозір'я, Вергуни, Геронимівка, Сагунівка, Степанківській ОТГ Черкаського району, Балаклея Смілянського району, Дубова Уманського району,



Благодатне Золотоніського району, Топилівка Чигиринського району та в Кам'янській ОТГ, Чигиринській ОТГ.

З обласного бюджету профінансовано природоохоронні заходи: для Жашківської ОТГ – придбання контейнерів для розподільного збирання та сміттєвоз на загальну сумму 2 млн 556 тис. грн. Для м. Канева – 1 млн 705 тис. грн. Для Катеринопільського району - придбання трактора та навісного обладнання до нього в сумі 671 тис. грн. Для Кліщинської сільської ради Чорнобаївського району передбачено фінансування придбання машин для збору, транспортування, складування побутових відходів в сумі 393 тис. грн.

Крім того, Софіївської сільською радою Золотоніського району ведеться робота щодо запровадження пункту сортування на території діючого сміттєзвалища. Подільською сільською радою Золотоніського району планується закупка 30 контейнерів для роздільного збирання сміття в районі багатоповерхової забудови села.

Загальна протяжність дорожньої мережі в населених пунктах області становить 13 143,8 км, з них протяжність доріг з твердим покриттям – 8 911,5 км (68% від загальної протяжності).

З 281 мостів та шляхопроводів, розташованих у містах та селищах області, 9 одиниць не забезпечують безпеку руху.

Щорічне зростання інтенсивності руху транспорту та збільшення вантажоперевезень призводить до більш інтенсивного руйнування дорожнього покриття.

Загальна протяжність існуючих мереж вуличного освітлення в області становить 7 518,9 км. Загальна кількість існуючих світлоточок в області становить 98 232 одиниці. Протягом 2013 – 2018 років відновлено 3 080,1 км ліній та приведено в робочий стан 40 500 світлоточок. Обсяг спрямованих коштів на відновлення вуличного освітлення області за останній 2018 рік становить 38,5 млн грн.

Проміжні висновки:

Високий рівень зношеності виробничих фондів на підприємствах житлово-комунального господарства, висока енергоємність та низька ефективність комунальних систем призводять до втрат води і теплової енергії, а також до незадовільної якості житлово-комунальних послуг, що надаються населенню.



Заміна застарілих котлів у закладах соціально-гуманітарної сфери дозволить скоротити втрати природного газу, які становлять 30 – 40 відсотків ще на стадії генерації.

Якість питної води у 8 населених пунктах області (у містах *Ватутіне, Кам'янка, Городище, Чигирин, Тальне, смт Катеринопіль, Чорнобай, Маньківка*) за своїми показниками не відповідає вимогам діючого ДСанПіН 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною».

Значні обсяги скидів у поверхневі водні об'єкти забруднених стічних вод потребують термінового ремонту та реконструкції очисних споруд в смт Чорнобай, Катеринопіль, Лисянка, Ватутіне, Канів, Сміла, Монастирище, Кам'янка, Корсунь-Шевченківський, а також їх будівництво в смт Драбів та місті Жашкові.

4.4. Будівництво

Значне місце в розвитку соціально-економічної сфери області посідає будівельна галузь. В області працюють 668 будівельних підприємств, найбільші з них: ПП «Надія», ТОВ «КРУГ-С», ТОВ «Будівельна компанія «Євробуд», приватне будівельне підприємство «Житлобудсервіс», ТОВ «Черкасиміськбуд».

У 2013 – 2018 роках підприємствами області виконано будівельних робіт на 6 573,6 млн грн.

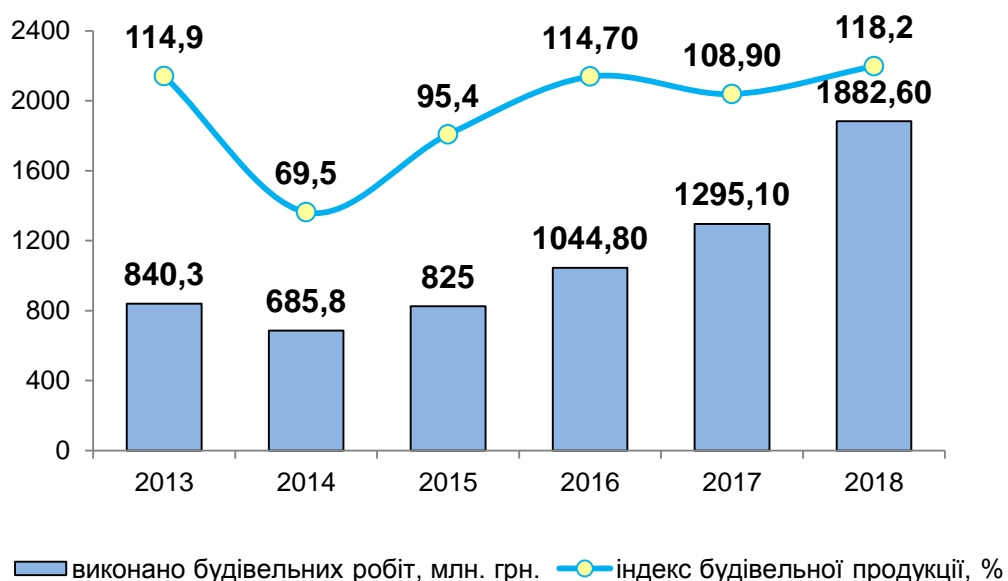


Рис. 36. Обсяги виконаних будівельних робіт підприємствами області у 2013 – 2018 роках



У 2018 році підприємствами області виконано будівельних робіт на 1 882,6 млн грн. Індекс будівельної продукції порівняно з 2017 роком становив 118,2%.

За характером будівництва частка робіт з нового будівництва, реконструкції та технічного переозброєння становила 62,9% від загального обсягу робіт, решта – з капітального та поточного ремонтів (31,5% та 5,6% відповідно).

51,2% (963,6 млн грн) загальнообласного обсягу робіт виконано підприємствами м. Черкаси.

За 2013 – 2018 роки в області введено в експлуатацію 11 985 об'єктів.

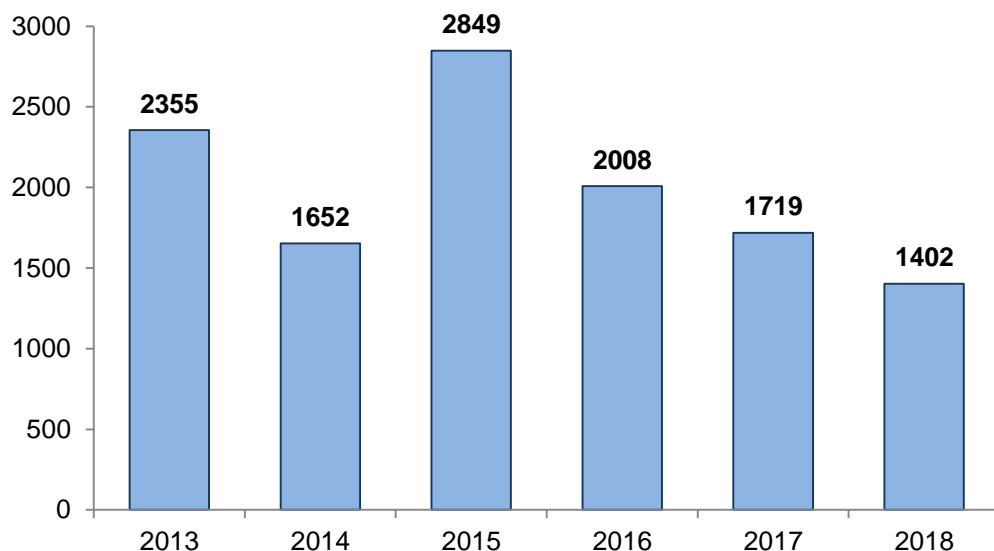


Рис. 37. Введення в експлуатацію об'єктів області за 2013 – 2018 роки, одиниць

Значне зростання кількості прийнятих в експлуатацію об'єктів спостерігалось у 2015 – 2016 роках.

У 2018 році по області введено в експлуатацію 1 402 об'єкта.

Найбільше зростання обсягів житлового будівництва в області спостерігалось у 2015 році, проте у 2016-2018 роках показники також є досить продуктивними.

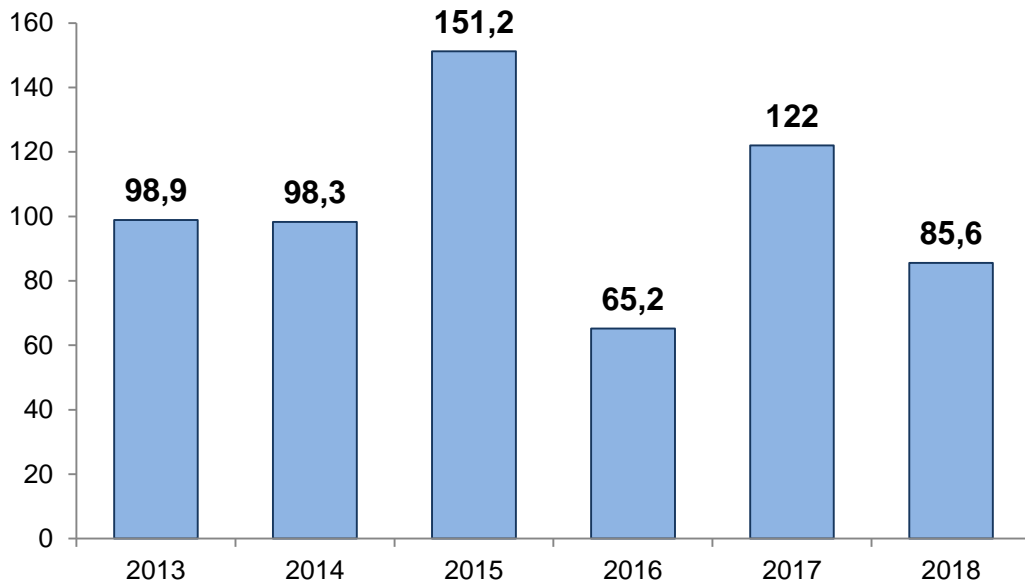
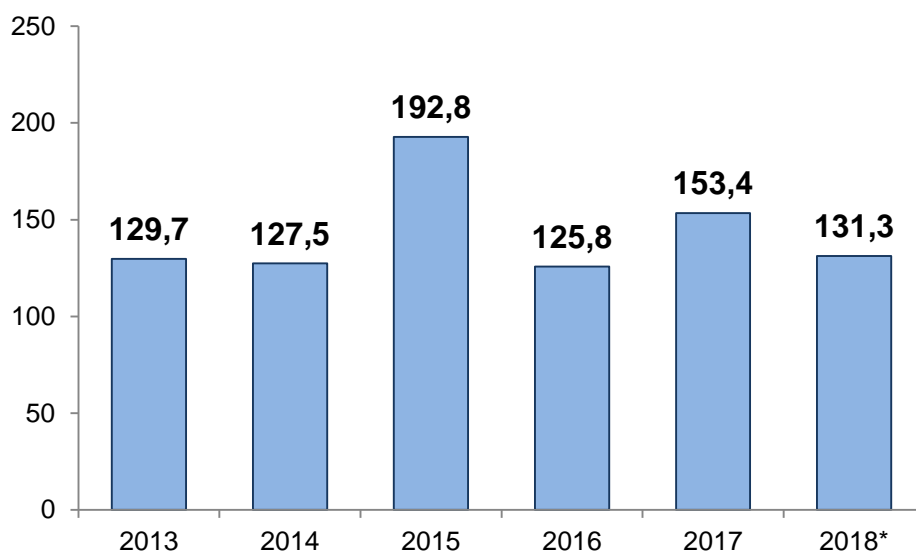


Рис. 38. Темп росту (зменшення) обсягів введення в експлуатацію загальної площі житла в області до попереднього року, %



* - починаючи з I кварталу 2018 року загальна площа житла обраховується по житлових будівлях нового будівництва (без урахування реконструкції)

Рис. 39. Введення в експлуатацію загальної площі житла в області за 2013 – 2018 роки, тис. м²

У 2018 році обсяг введеного в експлуатацію житла зменшився порівняно з 2017 роком на 1,5% і склав 131,3 тис. м² загальної площі житлових будівель (нове будівництво).

У містах Черкаси та Умань прийнято в експлуатацію 70,0% від загального обсягу житла.



Протягом 2018 року значне зростання обсягу введеного в експлуатацію житла спостерігалось у м. Золотоноша (512,8%), Маньківському (480,5%), Чигиринському (756,3%), Чернобаївському (720,4 %) та Шполянському (1 400,2%) районах.

Обсяг прийнятого в експлуатацію житла у міських поселеннях становив 109,2 тис. м², або 83,2% від загального обсягу, у сільській місцевості – 22,1 тис. м² (16,8%).

У одноквартирних будинках прийнято в експлуатацію 51,4% (67,4 тис. м²) загального обсягу житла (нове будівництво), у будинках із двома й більше квартирами – 47,8% (62,7 тис. м²), у гуртожитках – 0,8% (1,1 тис. м²).

У міських поселеннях прийнято в експлуатацію 1 306 квартир (89,0% загальної кількості), у сільській місцевості – 162 квартири (11,0%).

Крім того, у 2018 році в області прийнято в експлуатацію дачні та садові будинки нового будівництва загальною площею 6,5 тис. кв. м.

В ситуації, що склалася на даний момент в галузі житлового будівництва, серед регіонів України, що є регіонами-сусідами та окремими регіонами, що належать до однієї з Черкаською областю типології (Київська, Вінницька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Хмельницька, Кіровоградська області), за темпами введення в експлуатацію загальної площі житла у 2018 році регіон посідає 3 місце разом із Полтавською областю після Кіровоградської (117,9%) та Житомирської (117,7%) областей та випереджає Хмельницьку (97,0%), Київську (89,6%), Рівненську (88,7%) та Вінницьку (73,7%) області.

Проміжні висновки:

Із загального обсягу виконаних будівельних робіт в області основну частину складають роботи з нового будівництва, реконструкції та технічного переозброєння (у січні – грудні 2018 року їх частка становила 62,9% від загального обсягу будівельних робіт). Переважна частина загальнообласного обсягу робіт виконана підприємствами м. Черкаси.

Найбільше зростання обсягів житлового будівництва в області спостерігалось у 2015 році; у 2016-2018 роках показники також є продуктивними. У 2018 році обсяг введеного в експлуатацію житла зменшився порівняно з 2017 роком на 1,5% і склав 131,3 тис. м²



загальної площі житлових будівель (нове будівництво), 70,0% від загального обсягу житла прийнято в експлуатацію у містах Черкаси та Умань.

За темпами введення в експлуатацію житла у 2018 році регіон посідає 3 місце серед регіонів – сусідів та окремих регіонів, що належать до однієї з Черкаською областю типології.

4.5. Освіта

Дошкільна освіта

В області на кінець 2018 року функціонувало 642 заклади дошкільної освіти (далі – ЗДО), в яких в яких навчалося 109,3 тис. учнів (у 2009 році – 685 загальноосвітніх навчальних закладів 125,5 тис. учнів), із них 209 навчально-виховних комплексів.

Протягом 2013 – 2018 років відновлено та відкрито 8 ЗДО. Відкрито 119 додаткових дошкільних груп при функціонуючих закладах, що дало змогу створити 1 901 додаткове місце для дітей дошкільного віку.

У 2018 році відсоток охоплення дітей усіма формами дошкільної освіти від 3 до 6 (7) років, у т. ч. педагогічним патронажем залишився стабільним у порівнянні з 2017 роком і становив – 99 % (проти 2013 року показник збільшився на 1,3% (у 2013 – 97,7%).

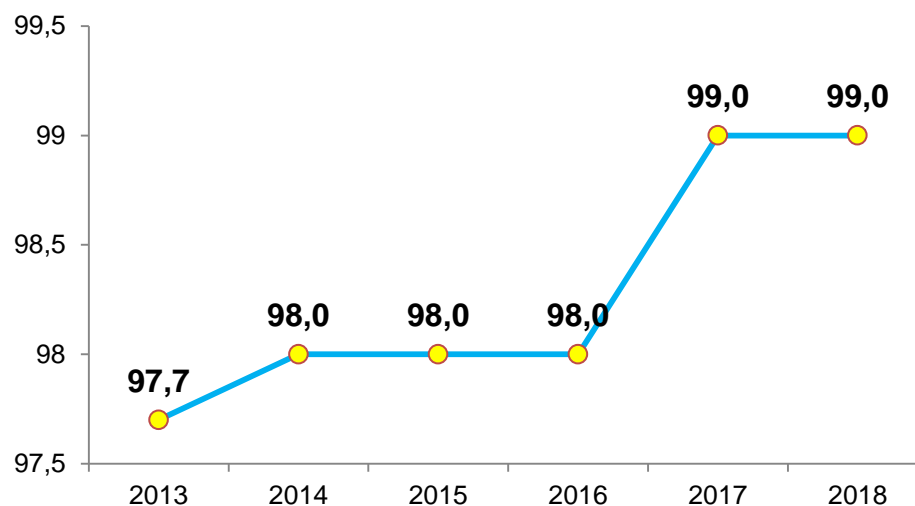


Рис. 40. Охоплення дітей області усіма формами дошкільної освіти протягом 2013 – 2018 років, %

Протягом 2013 – 2018 років в області відновлено та відкрито: у 2013 році – 3, у 2014 році – 2, у 2015 році – 1, у 2016 році – 0,



у 2017 році – 1 заклад дошкільної освіти. Протягом 2018 року відкрито 12 додаткових дошкільних груп при функціонуючих ЗДО на 232 місця та один приватний заклад дошкільної та загальної середньої освіти «Українська дитяча академія» на 30 місць.

Загальна середня освіта

В області протягом періоду 2013 – 2018 років кількість загальноосвітніх навчальних закладів зменшилась на 61 одиницю і у 2018 році склала 598 закладів загальної середньої освіти. Із них функціонувало – 575, в яких навчалось 114,8 тис. учнів (у 2013 році – 659 закладів загальної середньої освіти, 109,3 тис. учнів).

Протягом періоду 2013 – 2018 років кількість учнів, які навчались у закладах загальної середньої освіти, збільшилась на 5 539 осіб (на 4,8%) і у 2018 році склала 114 796 осіб.

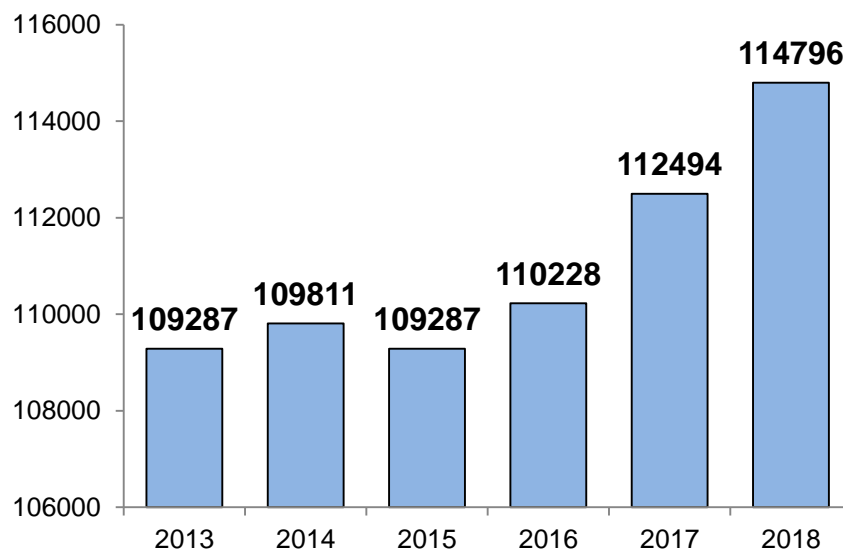


Рис. 41. Кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів області у 2013 – 2018 роках, осіб

Через відсутність учнівського контингенту у 2013 – 2018 роках ліквідовано 27 шкіл, у 2018 році – 2 школи. Усі загальноосвітні навчальні заклади ліквідовані за згодою відповідних територіальних громад без порушень чинного законодавства. Також у зв'язку з відсутністю учнівського контингенту протягом 2013 – 2018 років 24 школи призупинили свою діяльність, у 2018 році – 3.



В області функціонує 15 освітніх округів, де в опорних закладах освіти створена відповідна навчально-технічна база. Протягом 2013-2017 років в області створено 7 опорних навчальних закладів та 13 філій. У 2018 році – 10 опорних шкіл та 26 філій.

У 2018 році заклади освіти були забезпечені комп'ютерною технікою у кількості 14 990 одиниць, що на 4 748 одиниць більше порівняно з 2013 роком *(на 31,7 %)*. Заклади освіти області 100-відсотково підключені до мережі Інтернет.

Підвезення учнів до місць навчання і додому у 2018 році забезпечувало 208 шкільних автобусів, з них: 67 придбано за кошти місцевих бюджетів, 108 – державного бюджету, 2 – з інших джерел, на умовах співфінансування протягом 2016-2018 років придбано 38 автобусів. Крім того, з урахуванням зношення потребують списання 7 одиниць транспорту. У 2018 році на умовах співфінансування *(50 відсотків – за рахунок залишків освітньої субвенції, 50 відсотків – за рахунок коштів місцевих бюджетів)* придбано 8 шкільних автобусів, а також за кошти місцевого бюджету придбано 2 автобуси.

У 2018 році кількість учнів, охоплених підвезенням, зросла на 2 053 особи *(проти 2013 року)* і становила 10 227 учнів, у тому числі: шкільними автобусами – 9 478 учнів *(90,6%)*, за угодами з автотранспортними та сільськогосподарськими підприємствами – 877 *(8,4%)*, іншими видами транспорту – 110 учнів *(1%)*. Організованим підвезенням охоплено 100 відсотків від потреби учнів сільської місцевості.

У 2013 – 2018 роках 29 освітянським родинам поліпшили житлові умови, проте на сьогодні на квартирному обліку перебуває ще 177 педагогічних працівників *(у тому числі 12 – у сільській місцевості)*.

У 2018 році одному педагогічному працівнику в Матусівській ОТГ придбано будинок.

Позашкільні навчальні заклади

В області з 2013 року мережа закладів позашкільної освіти *(далі – ЗПО)* зменшилась на 2 одиниці становить 53 ЗПО.

У період за 2016-2018 роки реорганізовано два заклади позашкільної освіти науково-технічного напрямку. Так, у 2016 році у м. Золотоноша проведено реорганізацію Золотоніської станцію юних техніків шляхом приєднання її до Золотоніського будинку дитячої



та юнацької творчості. У 2018 році у Кам'янській ОТГ реорганізовано Станцію юних техніків Кам'янської міської ради та Будинок творчості дітей та юнацтва Кам'янської міської ради шляхом їх злиття у Центр художньо-естетичної та науково-технічної творчості учнівської молоді.

Також скоротилася мережа гуртків ЗПО з 2013 року. Так, у 2013 році функціонувало 3 239 гуртків, у 2017 – 2 758, 2018 – 2 686. Відповідно знизився показник охоплення школярів позашкільною освітою на 5,1% (охоплено 41,8% дітей). Причиною зниження є скорочення видатків на фінансування позашкільних закладів із місцевих бюджетів. Найбільше скорочено гуртків відбулося у Золотоніському районі – 35 гуртків (понад 600 дітей); у Лисянському районі – 15 гуртків (200 дітей); у Чернобаївському районі – 11 гуртків (близько 300 дітей).

Крім цього, нижчий від середньогообласного показник щодо охоплення дітей позашкільною освітою у Жашківському (4,9%), Звенигородському (24,6%), Чернобаївському (27,3%) районах, у м. Черкаси (24,65%) та м. Ватутіне (39,43%).

Кількість дітей області охоплено позашкільною освітою у 2013 році – 53 990, у 2017 році – 50 400, у 2018 році – 48 786.

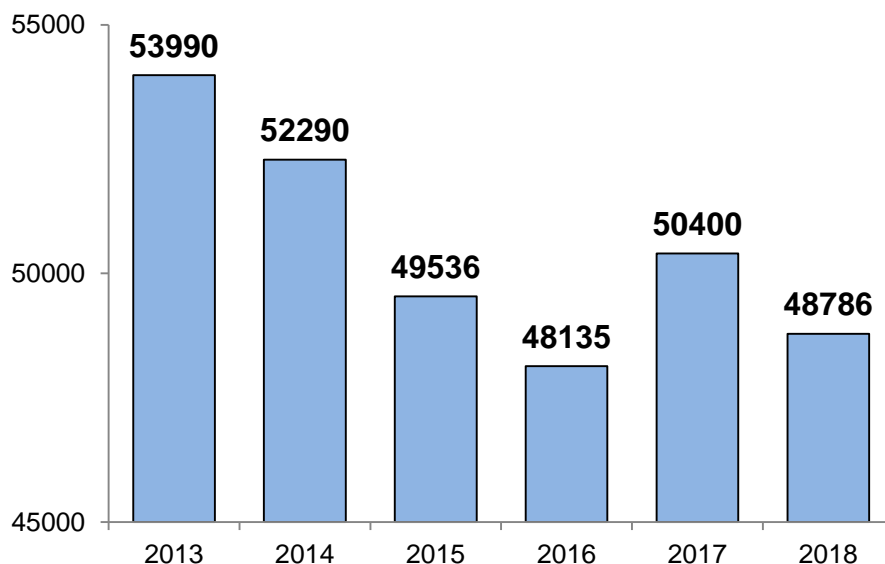


Рис. 42. Кількість дітей області, охоплених позашкільною освітою у 2013 – 2018 роках, осіб

Спеціальна освіта

В області в 2018 році функціонувало 22 інтернатні заклади освіти, з яких 20 – обласної комунальної власності. Всього



в інтернатних закладах охоплено освітніми послугами 3 433 дитини, з них у закладах обласного підпорядкування – 2 980 дітей. Понад 50% вихованців мають порушення фізичного та/або розумового розвитку і потребують корекції та реабілітації. У зв'язку з розвитком сімейних форм виховання спостерігається значне зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є учнями інтернатних закладів освіти. Тому виникла потреба у проведенні оптимізації мережі інтернатних закладів, зокрема сирітських. Так, з 2013 року по 2018 рік реорганізовано 10 закладів:

1) Канівську загальноосвітню школу-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради (для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) – у Канівську загальноосвітню санаторну школу-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради для дітей з хронічними неспецифічними захворюваннями органів травлення;

2) Черкаський та Уманський дитячі будинки, Чигиринську та Корсунь-Шевченківську спеціальні школи-інтернати – у навчально-реабілітаційні центри;

3) З метою надання належної освіти, здійснення реабілітації та оздоровчо-лікувальних заходів дітям з особливими освітніми потребами на базі цілісного майнового комплексу Черкаського навчально-виховного об'єднання «Дошкільний навчальний заклад – спеціальна загальноосвітня школа I-III ступенів № 37» Черкаської міської ради створено Комунальний заклад «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра» Черкаської обласної ради» (для дітей з порушеннями слуху у поєднанні із затримкою психічного розвитку, тяжкими вадами мовлення).

4) Монастирищенську загальноосвітню школу-інтернат Монастирищенської районної ради реорганізовано у Монастирищенську спеціалізовану школу-інтернат I-III ступенів «Обдарованість» Монастирищенської районної ради.

5) Відбулася реорганізація Звенигородської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів Звенигородської районної ради шляхом перетворення у Звенигородську загальноосвітню школу-інтернат I-II ступенів – спортивний ліцей Звенигородської районної ради.

6) У 2018 році реорганізовано Смілянську загальноосвітню школу-інтернат I-III ступенів Черкаської обласної ради у Комунальний заклад «Смілянська спеціалізована мистецька школа-інтернат Черкаської обласної ради» та Шполянську спеціальну школу-інтернат



I-II ступенів Черкаської обласної ради у Комунальний заклад «Шполянська санаторна школа-інтернат Черкаської обласної ради».

У області проводиться робота щодо розвитку інклюзивної освіти. Інклюзивну форму навчання забезпечують 139 закладів освіти, з яких – 111 закладів загальної середньої освіти та 28 дошкільних закладів. У них функціонує 191 клас та 29 дошкільних груп. Інклюзивною формою навчання охоплено 297 дітей, зокрема 246 – учні закладів загальної середньої освіти, 51 – дошкільнята. Крім цього, на базі чотирьох Черкаських міських шкіл створено та функціонують 6 спеціальних (*інтегрованих класів*) для 71 дитини із особливими освітніми потребами. Для забезпечення належного освітнього процесу дітей з особливими потребами у закладах введено 166 посад асистента вчителя та вихователя. Для більш комфортного та ефективного навчання дітей з особливими освітніми потребами, протягом 2018 року створено 12 ресурсних кімнат та 5 медіатек, 26 інклюзивно-ресурсних центрів та обласний ресурсний центр з підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Професійно-технічна освіта області

У 2018 році професійно-технічна освіта області представлена 21 державним закладом професійної (*професійно-технічної*) освіти (ЗП (ПТ) О), з яких: 12 професійних ліцеїв; 4 вищі професійні училища; 3 центри професійно-технічної освіти; 2 навчальні центри при установах виконання покарань (у 2013 році – 23 ЗП (ПТ) О). Протягом 2016 – 2017 років 5 ЗП (ПТ) О змінили тип та назву; на базі 3-х державних навчальних закладів створено Багатопрофільний регіональний центр професійної освіти у Черкаській області.

У 2018 році підготовка кваліфікованих робітників проводиться за 109 професіями у різних комбінаціях.

Створено регіональну раду професійної освіти (*стейкхолдерів*).

Відсоток виконання державного замовлення коливається від 81,4% до 100%.

Загальна кількість учнів ПТНЗ у 2017 році становила біля 7 500 осіб, що в порівнянні з 2013 роком менше на 2 540 осіб, що спричинено демографічною ситуацією. У 2018 році – 7 260 осіб.



Кількість випускників ЗП (ПТ) О у 2018 році зменшилася у порівнянні з 2013 роком на 801 особу і становила 3 260, що на 44 особи менше, ніж у 2017 році. 85% випускників отримують кваліфікацію з двох-трьох професій.

Відсоток працевлаштування залишається стабільним та коливається у межах 98 – 99%, тоді як загальнодержавний становить відповідно 82 – 84%.

Поряд з підготовкою кваліфікованих робітників з числа випускників закладів загальної середньої освіти ЗП (ПТ) О надають освітні послуги дорослому населенню. У 2018 році здійснено професійне навчання 180 осіб з числа незайнятого населення, що на 362 менше, ніж у 2013 році. Професійно-технічне навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації пройшли: у 2016 році – 1 177, у 2017 році – 864, у 2018 році – 889 працюючих громадян.

У 2017 році на базі ЗП (ПТ) О працювали 5 навчально-практичних центрів галузевого спрямування (у 2013 році – 3). У 2018 році відкрито ще 8 навчально-практичних центрів.

Вища освіта

Мережа закладів вищої освіти (далі – ЗВО) у 2018 році:

1) 16 коледжів, 2 училища, 3 технікуми;

2) 8 вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ):

- 5 університетів: Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, Уманський національний університет садівництва, Черкаський державний технологічний університет, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту;

- 2 інститути: Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України та Черкаський навчально – науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»;

- Черкаська медична академія.

Динаміка обсягів прийому студентів на I курс до ВНЗ області свідчить про збільшення кількості вступників з 9 065 осіб у 2013 році



до 14 475 осіб у 2018 році. Загальна кількість студентів, які навчалися у ЗВО області у 2017 році – 40 041, у 2018 – 41 254 (у 2013 році – 46 798 осіб).

Матеріально-технічна база

Будівлі освітнього фонду, в основному, перебувають у задовільному технічному стані.

Через припинення будівництва об'єктів соціальної сфери, аналіз вікової категорії існуючого шкільного фонду засвідчує, що кількість закладів освіти, введених в експлуатацію 15 років тому, становить 1 відсоток, від їхньої загальної кількості, або 8 шкіл. 25 % будівель навчальних закладів віком до 25 років, 44 відсотки – до 50 років, 25 відсотків – віком від 50 до 100 років, 27 шкіл (або 4 відсотки) мають 100 і більше років.

Із загальної кількості 1 115 закладів (загальної середньої, дошкільної, позашкільної, вищої, професійно-технічної освіти), що функціонують на території області, 247 опалюються централізовано від місцевих теплопостачальницьких комунальних підприємств, 921 навчальних закладів опалюються від автономних джерел опалення, у тому числі: 496 – від вугільних котелень, 402 – від газових, 8 – мають електричне опалення, у 4 – грубки, що можливо вважати оптимальним варіантом для незначних за площею будівель.

Протягом 2013 – 2017 років реконструйовано 8 об'єктів освітнього фонду.

Проміжні висновки:

Наприкінці 2018 року загальна кількість навчальних закладів нараховувала 1 115 одиниць.

У 2018 році відсоток охоплення дітей усіма формами дошкільної освіти від 3 до 6 (7) років, у т. ч. педагогічним патронажем залишився стабільним у порівнянні з 2017 роком і становив – 99 % (проти 2013 року показник збільшився на 1,3% (у 2013 – 97,7%).

Незважаючи на позитивний рівень розвитку галузі освіти в області проблемними залишаються питання, що характерні для більшості регіонів країни:

- оптимізація мережі професійно-технічних та вищих навчальних закладів з урахуванням регіональних потреб шляхом створення потужних навчальних закладів та їх профілізація;



- матеріально-технічна база навчальних закладів потребує модернізації та оновлення обладнання для організації навчально-виробничого процесу з метою створення необхідних умов для інноваційного розвитку професійно-технічної освіти.

4.6. Охорона здоров'я

Медична допомога населенню області в 2018 році надавалась в 277 лікувально-профілактичних закладах та їх відокремлених структурних підрозділах (2017 рік – 276), з них 253 установи надавало амбулаторно-поліклінічну допомогу (2017 рік – 252) та функціонувало 530 фельдшерсько-акушерських (далі – ФАП) і фельдшерських пунктів (далі – ФП) (2017 рік – 535).

Станом на 01.01.2019 організовані і активно діють 34 заклади, які надають первинну медичну допомогу, з них: 32 центри первинної медико-санітарної допомоги (далі – ЦПМСД), в складі яких функціонують 203 лікарські амбулаторії, та дві амбулаторії об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 15. Мережа закладів охорони здоров'я області у 2013 – 2018 роках, одиниць

Заклади охорони здоров'я	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість закладів, підпорядкованих УОЗ, всього	236	249	256	262	276	277
Лікарняні установи	65	53	54	47	46	45
з них:						
- центральні районні лікарні	20	20	20	20	20	20
- дільничні лікарні	16	8	6	1	-	-
- районні лікарні	4	1	1	1	1	1
Кількість стаціонарних ліжок підпорядкованих УОЗ	10183	10178	10243	9732	9625	9453
Забезпеченість населення ліжками на 10 тис. населення	81,0	81,5	82,6	79,3	79,1	78,6
Кількість амбулаторно-поліклінічних установ всього	213	224	231	238	252	253
з них:						
- лікарські амбулаторії	137	150	156	165	175	173
- центри ПМСД	1	13	13	18	28	32
Кількість ФАПів і ФП	542	540	542	536	535	530

У 2017 році розпочав роботу Черкаський обласний перинатальний центр, функціонування якого дозволило збільшити



показник виживаності недоношених (до 1 кг) немовлят у критичному стані з 23% у 2017 році до 31% у 2018 році.

Стационарна медична допомога населенню області в 2018 році надавалась у 45 лікарняних установах (з їх відокремленими структурними підрозділами) (2017 рік – 46), в яких функціонувало 9 453 ліжка (2017 рік – 9 625).

Крім того, 70 ліжок розгорнуто в спеціалізованій медико-санітарній частині № 14, яка має додаткове фінансування. Всього в області розгорнуто 68 профілів ліжок.

Показник забезпеченості населення області ліжками у 2018 році становив 78,6 на 10 тис. населення (2017 рік – 79,1).

В області проводиться послідовна робота щодо розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах загальної практики – сімейної медицини (ЗПСМ). Кількість лікарських амбулаторій з базовими амбулаторіями ЗПСМ збільшилась з 116 у 2013 році до 205 у 2018 році.

Зросла також кількість ліжок денного стаціонару при закладах ЗПСМ, що сприяло розвитку стаціонарозамінних форм надання медичної допомоги.

Кількість штатних посад сімейних лікарів за останні роки збільшилась на 22,8% (з 488,25 у 2013 році до 597,0 у 2018 році) Забезпеченість фізичними особами лікарів загальної практики – сімейної медицини на 10 тис. населення також відчутно зросла (2013 рік – 2,67, 2018 рік – 3,32).

Водночас найбільшою проблемою залишається низький рівень укомплектованості штатних посад сімейних лікарів фізичними особами (2017 рік – 63,9%, 2018 рік – 66,8%).

Внаслідок розширення мережі медичних закладів та відкриття нових дільниць сімейних лікарів, в області збільшилась абсолютна кількість та питома вага населення, охопленого медичною допомогою на засадах ЗПСМ з 870 265 осіб (69,3%) у 2013 році до 952 736 осіб (79,2%) у 2018 році.

Станом на 01.01.2019 787,719 тис. осіб заключили декларації з сімейними лікарями.

Таблиця 16. Мережа медичних закладів загальної практики – сімейної медицини області



Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість закладів і підрозділів ЗПСМ, всього	159	170	175	190	200	205
з них:						
- амбулаторій ЗПСМ	116	150	157	176	197	205
- центрів ПМСД	1	13	13	18	28	32
Кількість дільниць ЗПСМ	430	457	474	482	489	493
Кількість ліжок денного стаціонару при закладах ЗПСМ:						
- абсолютне число,	1165	1308	1435	1501	1456	1611
- на 10 тис. населення	9,3	10,5	11,6	12,2	12,9	13,4
Кількість лікарів ЗПСМ:						
- штатні посади	488,25	523,0	561,25	598,0	599,5	597,0
- на 10 тис. населення	3,89	4,19	4,53	4,87	4,93	4,96
- фізичні особи	335	347	383	398	383	399
- на 10 тис. населення	2,67	2,78	3,09	3,24	3,15	3,32
Укомплектованість штатних посад лікарів фіз. особами (%)	68,6%	66,4%	68,2%	66,6%	63,9%	66,8%
Кількість населення, яке обслуговується лікарями ЗПСМ:						
- абсолютне число	870265	906723	933364	957530	945217	952736
- % від усього населення	69,3%	72,6%	75,3%	78,0%	77,7%	79,2%

На виконання Закону України «Про екстрену медичну допомогу» рішенням сесії Черкаської обласної ради від 25.01.2013 № 20-1/VI в області створена комунальна установа «Обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Черкаської обласної ради» (КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР»), окрема та єдина юридична особа, яка відповідає за догоспітальний етап екстреної медичної допомоги в області.

До складу КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР» входить 5 станцій швидкої медичної допомоги (ШМД) – філій Центру: Черкаська, Смілянська, Уманська, Лівобережна і Звенигородська, у складі яких, як структурні підрозділи, функціонують 16 підстанцій, 18 пунктів постійного базування та 7 пунктів тимчасового базування бригад ШМД.

У 2018 році в КУ «ОЦЕМД та МК ЧОР» функціонувала 101 бригада ШМД, з них 25 лікарських та 76 фельдшерська (у 2013 році – 103 бригади: 31 лікарська та 72 фельдшерські).

Забезпеченість бригадами ШМД в середньому по області становить 0,8 на 10 тис. населення при нормативі 1,0. Навантаженість бригад – в межах нормативного і становить 6,5 виїздів за добу.

У 2018 році область отримала 2 автомобілі ШМД тип «А» з обласного бюджету, які укомплектовані медичним устаткуванням згідно з ДСТУ 7032:2009.



Для сталої роботи служби ЕМД області, вчасного, адекватного та в повному обсязі надання екстреної медичної допомоги пацієнтам і постраждалим розроблена та прийнята Черкаською обласною радою Обласна цільова програма «Екстрена медична допомога Черкащини на 2017 – 2020 роки», реалізація якої допоможе вирішити наступні нагальні питання:

- будівництво головного корпусу Центру з відкриттям єдиної оперативної диспетчерської служби області (*будівництво заплановано на 2019-2021 роки*);

- оновлення автопарку на 92 автомобілі ШМД та дооснащення автомобілів ШМД відеореєстраторами;

- забезпечення бригад ШМД медичною апаратурою відповідно до потреби;

- збільшення кількості посад в Центрі для приведення до норми кількості працівників ШМД – необхідно мінімум два медичних працівника на одну бригаду.

У 2013 році завершено будівництво та запущено в експлуатацію обласний консультативно-діагностичний центр на базі комунального закладу «Черкаська обласна лікарня Черкаської обласної ради» (*далі - обласна лікарня*). Прикладено чимало зусиль щодо забезпечення належної матеріально-технічної бази центру в частині укомплектування його сучасним дороговартісним діагностичним обладнанням, у тому числі магнітно-резонансним томографом, комп'ютерним томографом, рентгенографічною і флюорографічною системами та ін.

Впродовж 2013 – 2018 років в області активно розвивалася служба гемодіалізу. Так, за вказаний період кількість діалітичних апаратів збільшилася на 37 одиниць і на кінець 2018 року їх загальна кількість складала 67. Це дало змогу значно збільшити обсяги надання програмного гемодіалізу в умовах обласної лікарні та покращити його якість.

З метою наближення високоспеціалізованої медичної допомоги до сільського населення в області здійснювалася активна робота щодо створення філій відділення нефрології та діалізу обласної лікарні на базі центральних районних лікарень, поліпшення їх матеріально-технічної бази, якості надання медичної допомоги та збільшення кількості сеансів гемодіалізу на одного хворого.

Всього у 2018 році функціонувало 67 гемодіалітичних апаратів, на яких було проведено 32 271 сеансів гемодіалізу для 273 хворих



(2016 рік – 50 апаратів, проведено 24 962 діалізи для 216 хворих; 2017 рік – 50 апаратів, проведено 28 432 діалізів для 249 хворих).

У 2018 році на базі обласної лікарні функціонували 21 гемодіалізних апарати (18 + 3 у відділенні реанімації), на яких було проведено 15 685 сеансів гемодіалізу для 125 хворих (2013 рік – 17 апаратів, проведено 13 103 діалізів для 113 хворих; 2017 рік – 18 апаратів, проведено 14 351 діалізів для 129 хворих).

На базі філій обласної лікарні у 2018 році функціонувало 46 гемодіалізних апарати, а саме:

- філія на базі Уманської ЦРЛ – 14 апаратів, на яких проведено 6 353 діалізів для 51 хворого (2013 рік – 7 апаратів, 7 330 діалізів для 30 хворих, 2017 рік – 12 апаратів, 5 796 діалізів для 50 хворих),

- філія на базі Звенигородської ЦРЛ – 11 апаратів, на яких проведено 4 787 діалізів для 36 хворих (2013 рік – 6 апаратів, 1 682 діалізів для 17 хворих, 2017 рік – 10 апаратів, 4 220 діалізів для 37 хворих),

- філія на базі Золотоніської ЦРЛ – 11 апаратів, на яких проведено 4 297 діалізів для 33 хворих (2017 рік – 10 апаратів, 4 056 діалізів для 33 хворих).

- філія на базі Смілянської ЦРЛ – 10 апаратів, на яких проведено 1 149 діалізів для 28 хворих.

В рамках реалізації обласної Програми розвитку паліативної допомоги на 2015 – 2020 роки в структурі комунального закладу «Черкаський обласний онкологічний диспансер» Черкаської обласної ради створено центр паліативної допомоги на 50 ліжок, який запрацював наприкінці 2017 року. Крім того, на базі обласного онкологічного диспансеру у вересні 2017 року запущено в роботу відділення клінічних випробувань, яке координує участь лікарів різних клінічних підрозділів в міжнародних протоколах клінічних випробувань.

В 2017 році була розпочата реалізація проекту створення мережі профілактичних скринінгових центрів «Здоров'я жінки». Станом на 01.01.2019 в області створено та функціонують профілактичні скринінгові центри «Здоров'я жінки» в наступних закладах охорони здоров'я:

- комунальному закладі «Черкаський обласний онкологічний диспансер» Черкаської обласної ради,

- комунальному закладі «Смілянська міська лікарня імені Тараса Шевченка»,



- Звенигородській, Золотоніській, Уманській центральних районних лікарнях.

За період функціонування мережі профілактичних скринінгових центрів «Здоров'я жінки» на базі медичних установ області пройшли обстеження більше 21 тис. жінок.

Від рівня забезпеченості закладів охорони здоров'я медичними працівниками та їх професіоналізму залежить якість надання медичної допомоги населенню країни.

Таблиця 17. Кадрове забезпечення закладів охорони здоров'я області

(за ф. 47)

Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Лікарі						
Штатні лікарські посади	5628,25	5662,25	5695,0	5688,5	5718,0	5617,0
Фізичні особи	4129	4145	4181	4151	4113	4045
Укомплектованість штатних посад фізичними особами (%)	73,4	73,2	73,4	72,97	71,9	72,0
Забезпеченість населення лікарями на 10 тис. населення	32,9	33,2	33,7	33,8	33,8	33,7
Молодші медичні спеціалісти						
Штатні посади молодших медичних спеціалістів	12204,0	12112,75	12203,5	12182,5	12247,25	12051,25
Фізичні особи	11268	11174	11287	10969	10877	10446
Укомплектованість штатних посад фізичними особами (%)	92,3	92,2	92,5	90,0	88,8	86,7
Забезпеченість населення молодшими медичними спеціалістами на 10 тис. населення	89,7	89,5	91,1	89,4	89,4	87,1

Дефіцит лікарських кадрів у 2018 році нараховував 1 572 особи (2017 рік – 1 605). Укомплектованість усіх штатних посад лікарів фізичними особами зменшилась з 2013 року на 1,9% і становила у 2018 році 72,0%, що є недостатнім для якісного надання медичних послуг населенню (2017 рік – 71,9%).

З метою залучення висококваліфікованих медичних працівників до роботи у закладах охорони здоров'я, у тому числі, з надання первинної медичної допомоги населенню у сільській місцевості, в області проводиться робота щодо забезпечення житлом молодих спеціалістів. Рішенням сесії Черкаської обласної ради від 29.04.2011 № 5-1/VI була прийнята обласна програма «Медичні кадри» на 2011-2015 роки, яка передбачала забезпечення житлом молодих спеціалістів. Так на виконання, зокрема вказаної програми, за період з 2013 по 2017 роки забезпечено житлом 57 медичних працівників області, у тому числі 41 – молоді спеціалісти (71,9%). У 2017 році забезпечено житлом 17 медичних працівників-лікарів (у тому числі



10 молодих спеціалістів). Протягом 2018 року в області забезпечено житлом 3 медичних працівників, з яких: 2 лікарів – молоді спеціалісти, 1 – молодший спеціаліст з медичною освітою, мешканець сільської місцевості.

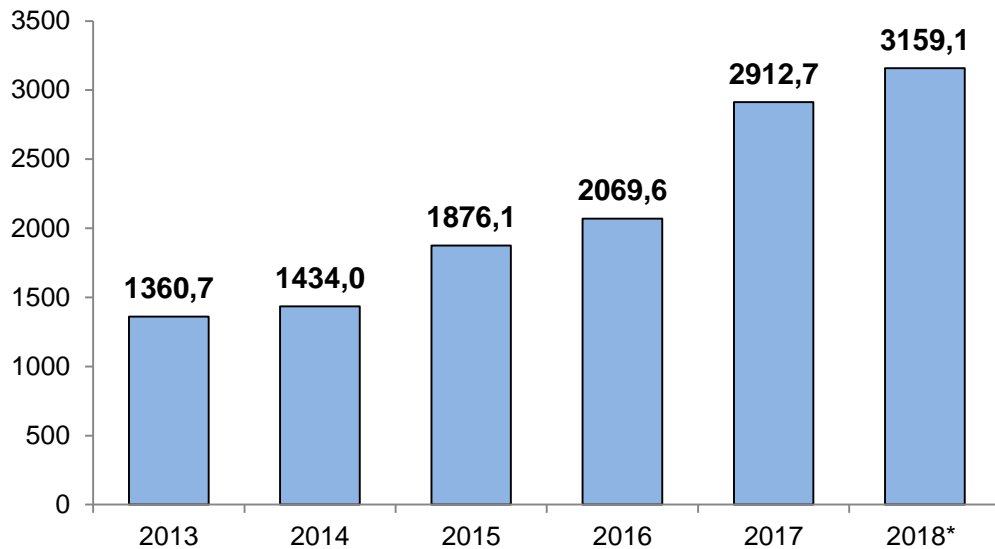
Впродовж останніх років видатки на галузь охорони здоров'я області щорічно зростали, проте це було пов'язано, насамперед, із зростанням вартості енергоносіїв та заробітної плати.

Фінансування потреб самого медичного процесу є вкрай недостатнім, зокрема забезпечення лікарськими засобами, виробами медичного призначення, медичним обладнанням та інше.

Таблиця 18. Бюджет галузі охорони здоров'я в області, млн грн

Роки	Всього	Загальний фонд	Спецфонд (Бюджет розвитку, спецфонд установ, субвенції з Державного бюджету)
2009	822,6	767,4	55,3
2010	1 023,9	950,0	73,9
2011	1 110,0	995,7	114,3
2012	1 362,0	1 210,4	151,6
2013	1 360,7	1 273,5	87,2
2014	1 434,0	1 325,6	108,4
2015	1 876,1	1 679,8	196,3
2016	2 069,6	1 791,9	277,7
2017	2 912,7	2 513,4	399,3
2018 (затверджено на рік)	3 159,1	2 804,9	354,2

Протягом 2013 – 2018 років бюджет галузі охорони здоров'я в області зріс на 1 798,4 млн грн (232,2 %) та у 2018 році склав 3 159,1 млн грн.



* - затверджено на рік

Рис.43. Бюджет галузі охорони здоров'я в області, профінансовано (млн грн)

Загальна та первинна захворюваність всього населення області, у тому числі на селі, в цілому та у всіх вікових категоріях впродовж останніх років має тенденцію до зниження.

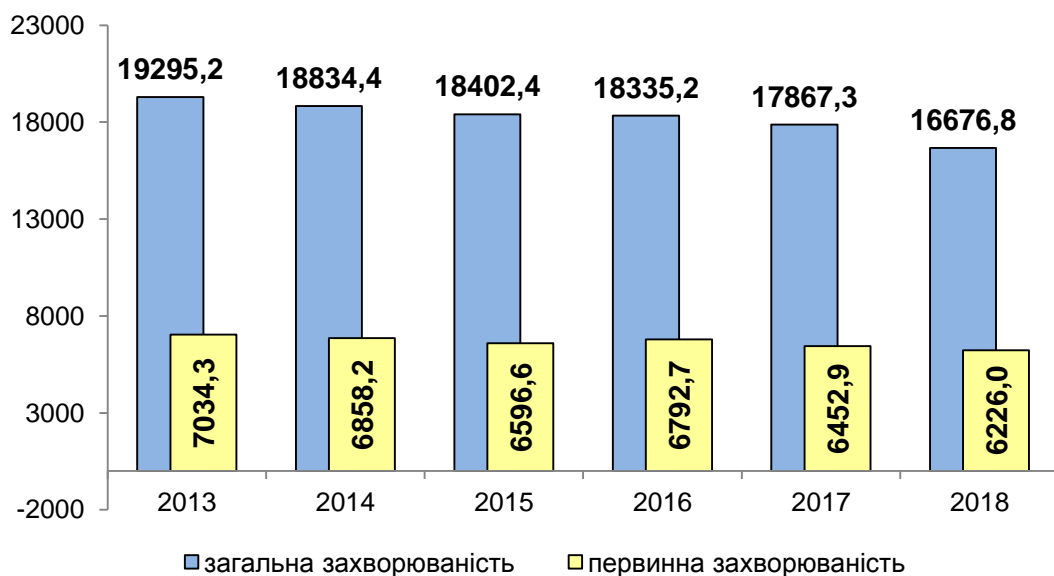


Рис. 44. Показники захворюваності населення області (на 10 тис. всього населення)

Показник загальної захворюваності всього населення зменшився з 19 295,2 на 10 тис. всього населення у 2013 році до 16 676,8 у 2018 році (2017 рік – 17 867,3). Показник первинної захворюваності



зменшився з 7 034,3 на 10 тис. всього населення у 2013 році до 6 226,0 у 2018 році (6 452,9 у 2017 році).

У 2018 році загальна захворюваність всього населення знизилась практично по всіх класах хвороб. Перше рангове місце в структурі загальної захворюваності стало займають хвороби системи кровообігу, друге – хвороби органів дихання, третє – хвороби органів травлення. В структурі первинної захворюваності всього населення перше рангове місце посідають хвороби органів дихання, друге – травми та отруєння, третє – хвороби сечостатевої системи, четверте місце займають хвороби шкіри та підшкірної клітковини.

Серед причин смерті дітей віком до 1 року більше 80% становлять вроджені вади розвитку дітей та стани, які виникають у матері під час вагітності та пологів.

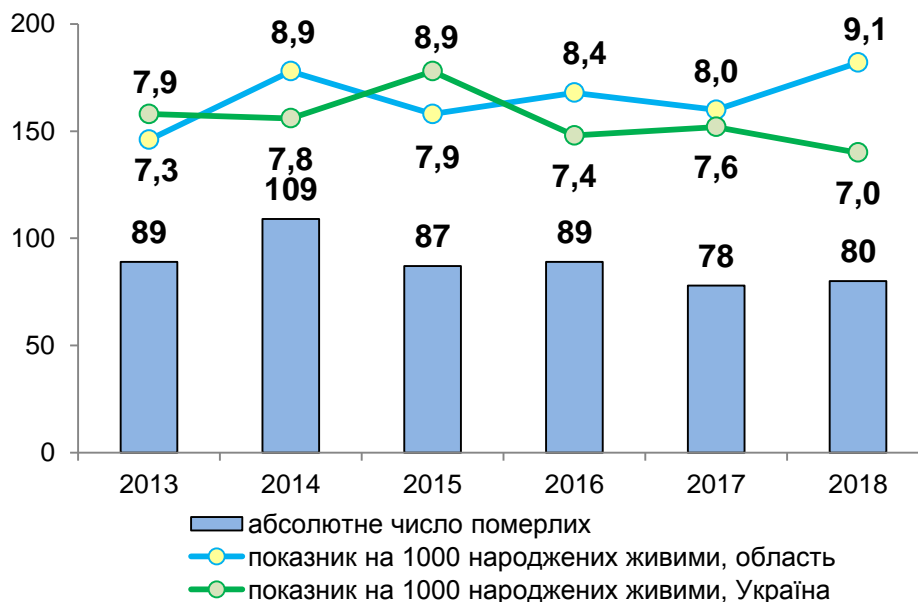


Рис. 45. Смертність дітей віком до 1 року

Проміжні висновки:

Медична допомога населенню області в 2018 році надавалась в 277 лікувально-профілактичних закладах та їх відокремлених структурних підрозділах.

Станом на 01.01.2019 787,719 тис. осіб заключили декларації з сімейними лікарями.

Низький рівень укомплектованості всіх штатних посад лікарів, у тому числі і сімейних лікарів, не забезпечує якісного надання медичних послуг населенню.



Показник забезпеченості населення області ліжками в лікарняних установах перебуває практично на середньоукраїнському рівні і становить 78,6 на 10 тис. населення.

З метою покращення стану надання екстреної медичної допомоги населенню області необхідно прискорити будівництво головного корпусу комунальної установи «Обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф Черкаської обласної ради» з відкриттям єдиної оперативної диспетчерської служби області.

4.7. Культура

На кінець 2018 року в галузі культури області діяло:

1) 725 бібліотек, з них у сільській місцевості – 642. У бібліотеках області налічується 824 комп'ютери, 715 з яких підключено до мережі Інтернет. До послуг користувачів відкрито 72 Інтернет-центри, у тому числі 17– у сільській місцевості;

2) 730 будинків культури, клубів, центрів культури і дозвілля, при яких діють 5 809 клубних формувань, що об'єднують 57 992 учасники, з них: аматорських колективів – 4 351, зі звання «народний» та «сразковий» – 322;

3) 40 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (*шкіл мистецтв – 13, музичних шкіл – 24, з них на селі – 9*), художніх шкіл – 2;

4) 2 вищих мистецьких навчальних заклади I-II рівнів акредитації;

5) 2 театри, всі вони мають статус «академічний» (*Черкаський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Г.Шевченка, Черкаський академічний театр ляльок*);

6) 2 концертні заклади (*Черкаська обласна філармонія, комунальний заклад «Об'єднання художніх колективів»*);

7) 9 об'єктів кінопоказу, а саме: кінотеатрів – 8, відеозалів – 1.

На державному обліку в області перебувають 9 078 пам'яток. З них: 7 169 пам'яток археології, 1 552 – історії, 184 – архітектури, 173 – монументального мистецтва. Статус національних із зазначеної кількості мають 93 пам'ятки, решта – мають категорію пам'яток місцевого значення.



На території Черкащини найвизначніші пам'ятки об'єднані у 8 історико-культурних та історико-архітектурних заповідників, з них статус національного мають 3 заповідники (*Національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», Шевченківський національний заповідник, Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»*), статус державного – 5 заповідників (*Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура», Державний історико-культурний заповідник «Трахтемирів», Кам'янський державний історико-культурний заповідник, Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник, Державний історико-архітектурний заповідник «Стара Умань»*). Всього на території України створено 53 заповідники.

У місті Умань знаходиться могила цадика Нахмана з Брацлава, родоначальника хасидизму (*релігійної течії іудаїзму, що виникла у 18 ст. на Україні*), яку, згідно з його заповітом, на свято Рош-га-шана (*нового року*) відвідують брацлавські хасиди з усього світу.

У селі Вільхівець Звенигородського району знаходиться садиба-музей Героя України В'ячеслава Чорновола (*народного депутата України та очільника «Народного Руху України»*), створена відповідно до постанови Верховної Ради України від 28.11.2002 № 258 «Про вшанування пам'яті Героя України В. М. Чорновола».

З унікальними пам'ятниками давнини та цікавими експонатами на Черкащині можна ознайомитись у 122 музеях та музейних кімнатах на громадських засадах.

З метою виявлення нових пам'яток після обстеження території області підготовлено для занесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України нововиявлені пам'ятки, з них: археології – 996, монументального мистецтва – 486, архітектури – 329, історії – 219.

Проміжні висновки:

Наявність в області пам'яток археології, історії, архітектури, монументального мистецтва, національних заповідників, історико-культурних та історико-архітектурних заповідників створює сприятливі умови для розвитку туристичної галузі.

Забезпечення населення клубними і бібліотечними закладами відповідає діючим нормативам. Але для більшості закладів культури характерним є велика зношеність інфраструктури, відновлення якої потребує значних фінансових ресурсів.



4.8. Соціальна сфера

Протягом 2018 року соціальні послуги в області надавали 32 територіальних центри, якими виявлено та взято на облік 60,8 тис. осіб, які потребували соціального обслуговування та надання різних видів соціальних послуг, із них обслуговувались 58,3 тис. осіб (95,8% від взятих на облік). У 2018 році порівняно з 2013 роком чисельність громадян, яким надавались послуги, знизилася на 13,3 відсоткових пункти (у 2013 році з 70,1 тис. осіб, взятих на облік, обслуговувались 63,2 тис. осіб, або 68%).



Рис. 46. Динаміка чисельності виявлених громадян, які потребують соціального обслуговування, та чисельності громадян, які обслуговувались у 2013 – 2018 роках в області, тис. осіб

На початок 2019 року в області мешкало більше 100 тис. осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи. Протягом останніх п'яти років їх кількість зменшилась більш ніж на 20 тис. осіб.

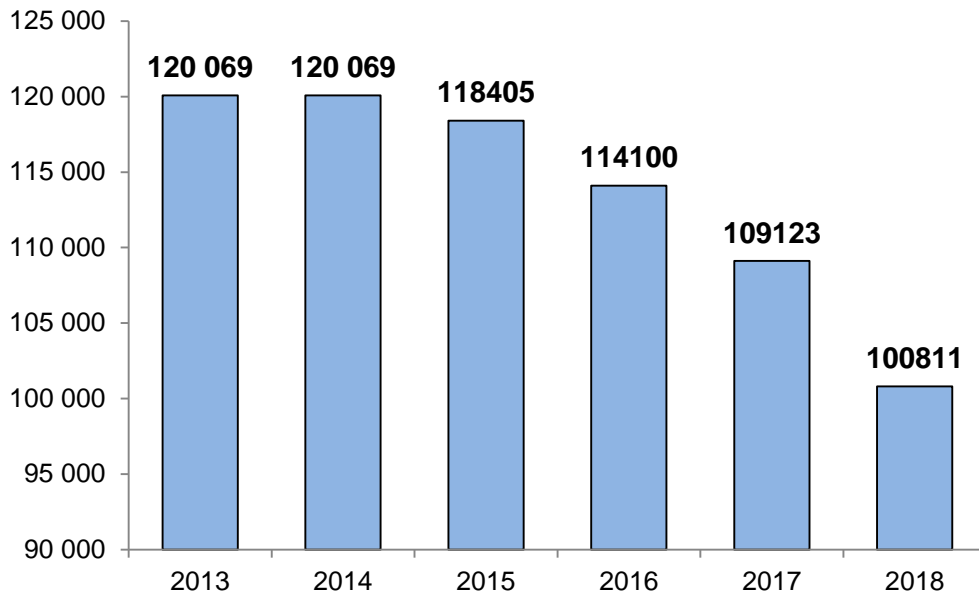


Рис. 47. Чисельність постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб

В той же час фінансування чорнобильських програм з державного бюджету щороку зменшується. Так у 2018 році порівняно із 2014 роком фінансування зменшилося більше ніж на 14,4 млн грн і склало 54,8 млн грн.

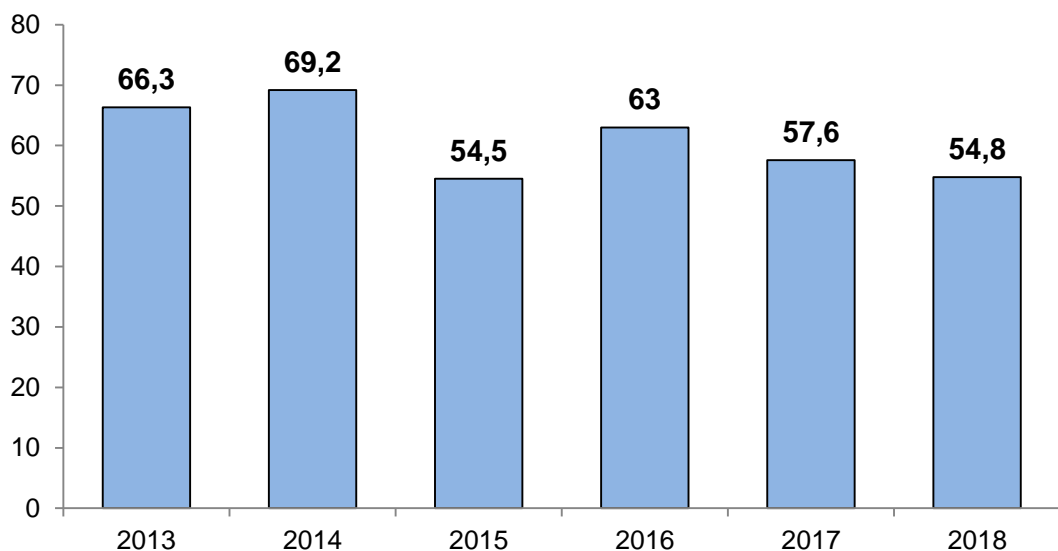


Рис. 48. Фінансування чорнобильських програм в області, млн грн

Протягом останніх років збільшилася кількість отримувачів державних соціальних допомог та значно зросли суми нарахувань.



Станом на 01.01.2019 своє право на різні види державної соціальної допомоги реалізувало 309,1 тис. сімей (на 132,8 тис. сімей більше, ніж у 2013 році).

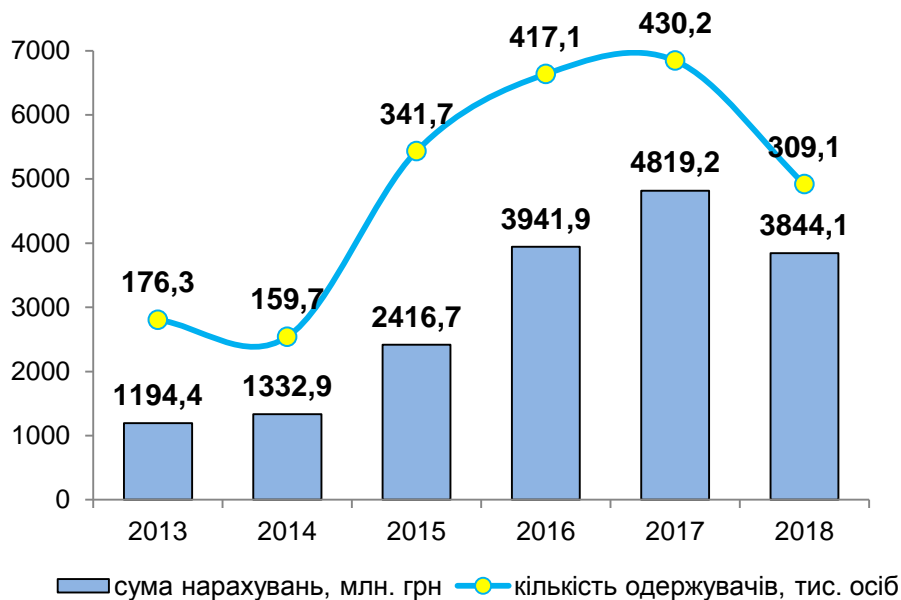


Рис. 49. Динаміка надання різних видів державної соціальної допомоги в області

Загальна сума нарахувань різних видів державних соціальних допомог протягом 2018 року склала 3 844,1 млн грн (на 2 649,7 млн грн більше проти 2013 року).

У 2018 році у Черкаській області проживало близько 434 тис. громадян, які згідно з чинним законодавством, користуються пільгами з оплати житлово-комунальних послуг, палива, пільговим проїздом (сума нарахувань склала 250,0 млн грн).

Завдяки Єдиному державному автоматизованому реєстру осіб, які мають право на пільги, протягом 2018 року здійснювався обмін даними про пільгові категорії громадян та проводилися адресні розрахунки за фактично надані їм послуги з 832 організаціями та підприємствами – надавачами послуг.

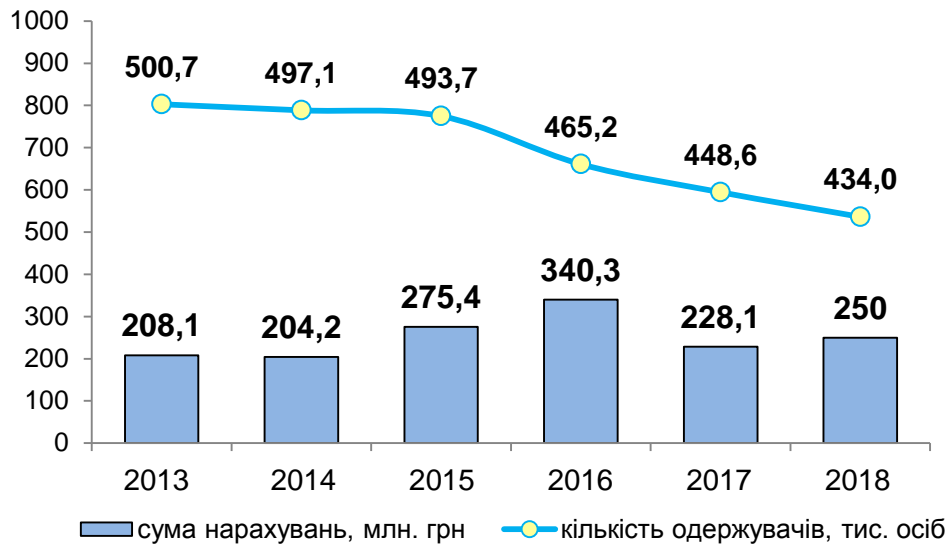


Рис. 50. Фінансове забезпечення пілг в області

В області забезпечується головне право кожної дитини – право на виховання в сім'ї. Показник охоплення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшено з 88,4% у 2013 році до 92,8% у 2018 році (на 4,4%).

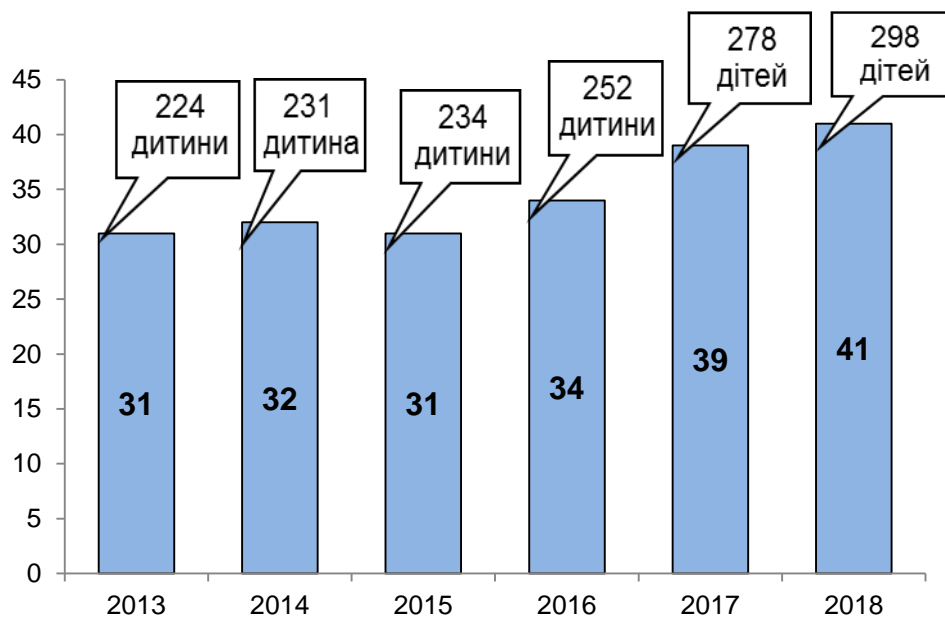


Рис. 51. Динаміка розвитку дитячих будинків сімейного типу в області за період 2013 – 2018 років

Розвиваючи інститут прийомного виховання дітей, які з різних причин втратили своїх біологічних батьків, кількість дитячих будинків сімейного типу збільшилася з 31 у 2013 році до 41 у 2018 році (298 дітей).



На кінець 2018 року функціонувало 117 прийомних сімей (210 дітей).

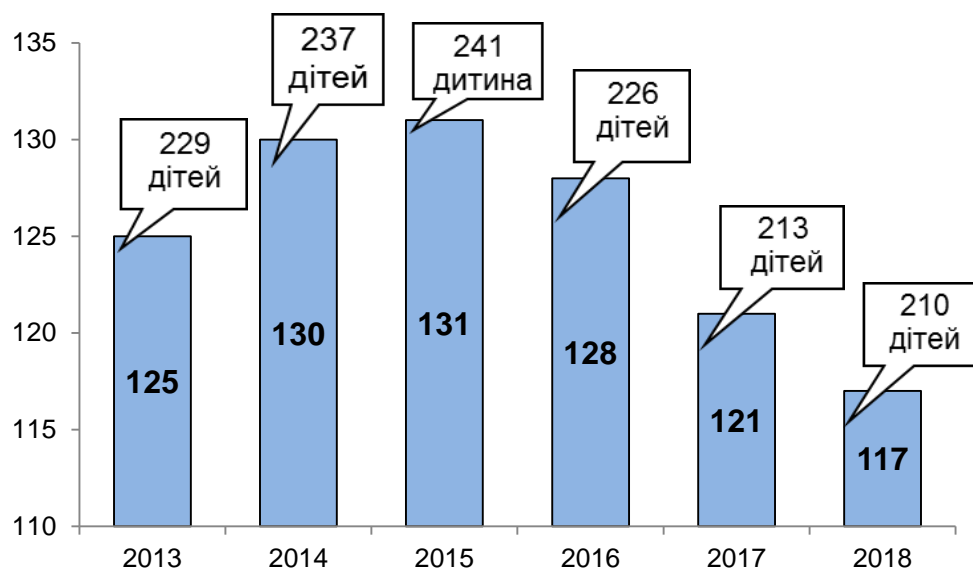


Рис. 52. Динаміка розвитку прийомних сімей в області за період 2013 – 2018 років

Кількість дітей, влаштованих до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, зросла з 453 (2013 рік) до 508 (2018 рік).

З метою надання тривалої комплексної соціально-психологічної, педагогічної, правової та інших видів допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, в області функціонують комунальні заклади «Черкаський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей Черкаської обласної ради» та «Обласний міжрегіональний центр соціально-психологічної реабілітації дітей у м. Умані Черкаської обласної ради». Протягом 2013 – 2018 років у вказаних закладах отримали різноманітну допомогу 2 406 дітей, протягом 2018 року – 337 дітей.

За підтримки Міжнародної благодійної організації «Партнерство «Кожній дитині» з 2017 року Черкащина стала учасником державного експерименту щодо впровадження послуги патронату над дитиною. За підсумками 2018 року в області створено 12 патронатних сімей, послугами яких протягом 2017 року – 2018 року скористалися 43 дитини, що перебували у складних життєвих обставинах.

У 2018 році порівняно з 2013 роком у Черкаській області кількість пенсіонерів зменшилась на 11 779 осіб, кількість застрахованих осіб – на 9 298. На 01.01.2019 кількість пенсіонерів зменшилась на 1 384 особи до 01.01.2018, натомість кількість застрахованих осіб збільшилась на 5 971.



Середній розмір пенсії в області зріс з 1 392,62 грн. у 2013 році до 2 353,25 грн. на 01.01.2019.

Таблиця 19. Кількість пенсіонерів та застрахованих осіб області у 2013 – 2018 роках, осіб

Період	Кількість пенсіонерів	Кількість застрахованих осіб	Співвідношення кількості пенсіонерів до 100 застрахованих осіб
2013	422 232	322 323	131
2014	425 856	327 818	130
2015	420 733	297 503	141
2016	414 942	307 480	135
2017	411 837	307 054	134
2018	410 453	313 025	131

Співвідношення кількості пенсіонерів до 100 застрахованих осіб з 2013 року залишилось без змін, тобто у 2018 році 100 застрахованих осіб утримують 131 пенсіонера.

Динаміка в солідарній системі пенсійного страхування щодо кількості платників та застрахованих осіб залишається негативною, що призводить до зменшення рівня забезпечення власними коштами в регіоні.

За таких умов, для стабільної виплати пенсій, все більше знадобиться додатково залучати бюджетні асигнування.

У 2014 році в області функціонувало 45 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (ДЮСШ), в яких навчалось більше 13 тис. дітей, у 2015 році – 43 ДЮСШ (*навчалось 12,6 тис. дітей*), у 2016 році – 40 ДЮСШ (*навчалось 12,2 тис. дітей*), у 2017 році – 40 ДЮСШ (*навчалось 12,5 тис. дітей*), у 2018 році – 40 ДЮСШ (*займалось 11,7 тис. дітей*) Відповідні показники свідчать про скорочення ДЮСШ в області, за період 2014 – 2017 років, у 2018 році відбулось незначне зменшення вихованців у зв'язку зі звільненням тренерів-викладачів та закриттям відділень кількість вихованців дитячо-юнацьких шкіл зменшилась.

З метою утримання позитивної тенденції в галузі «Фізична культура і спорт» будуть продовжуватись дії, спрямовані на покращення, поновлення і реконструкцію існуючих спортивних об'єктів, а також будівництво нових.

Починаючи з 2017 року розпочалась реконструкція та добудова до частини існуючої будівлі КЗ «ОСДЮСШОР» Черкаської обласної



ради під спортивні зали для відділень боксу, баскетболу, східних единоборств та боротьби.

Загальна кошторисна вартість проекту становила 35,6 млн грн. Очікуваний обсяг його фінансування з державного фонду регіонального розвитку – 32,1 млн грн. Обсяг співфінансування з місцевого бюджету – 3,5 млн грн.

У 2017 році Департаментом містобудування, архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства обласної державної адміністрації, як головним розпорядником коштів, спрямовано 316,4 тис. грн на коригування проектно-кошторисної документації та отримання експертного звіту по об'єкту; комунальним закладом «Обласна спеціалізована дмитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву» Черкаської обласної ради спрямовано 723,9 тис. грн на виконання проектних робіт.

Загальна кошторисна вартість проекту збільшилась і становить 60 776,911 тис. грн.

Період реалізації становить 3 роки, зокрема, враховуючи виконання та фінансування робіт Департаментом містобудування, архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства обласної державної адміністрації у 2017-2018 роках в сумі 25,1 млн грн та виконання і фінансування робіт комунальним закладом «Обласна спеціалізована дмитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву» Черкаської обласної ради у 2016 році в сумі 723,9 тис. грн, загальне виконання та фінансування робіт по об'єкту станом на 01.01.2019 становить 25,8 млн грн, залишок кошторисної вартості станом на 01.01.2019 становить 34,9 млн грн, зокрема на 2019 рік співфінансування з державного фонду регіонального розвитку – 31 293,295 тис. грн, з місцевого бюджету – 3,7 млн грн.

Актуальність реконструкції та добудови до частини існуючої будівлі під спортивні зали для відділень боксу, баскетболу, східних единоборств та боротьби КЗ «ОСДЮСШОР» Черкаської обласної ради викликана тим, що обласний спортивний комплекс є багатофункціональним і на його території проводять навчально-тренувальні заняття збірні команди області з олімпійських та неолімпійських видів спорту, а також здійснюється підготовка паралімпійців та дефлімпійців. Окрім того, оновлена спортивна інфраструктура сприятиме проведенню в м. Черкаси змагань всеукраїнського та міжнародного рівнів.



Також розпочалось будівництво стадіону КЗ «ОСДЮСШОР» Черкаської обласної ради, який використовується вихованцями обласної школи олімпійського резерву та дитячо-юнацьких спортивних шкіл, учасниками чемпіонатів світу, чемпіонатів Європи, чемпіонатів України, спортсменами школи вищої спортивної майстерності, а також Головним управлінням Національної поліції в Черкаській області. Споруда приймає міські і обласні змагання з чотириборства та спартакіади серед працівників міжгалузевих профспілок.

Роботи за проектом «Будівництво стадіону обласної спеціалізованої дитячо-юнацької школи олімпійського резерву по вул. Пастерівська, 102 в м. Черкаси» проведені у 2017 році за кошти КЗ «ОСДЮСШОР» ЧОР на загальну суму 1,017 млн грн, у 2018 році – 120,480 тис. грн. Подано на експертизу корегований проект та отримано експертний звіт (*коригування*) щодо розгляду проектної документації за робочим проектом, відповідно до якого збільшилась загальна кошторисна вартість будівництва в поточних цінах станом на 07.12.2018 і становить 12,7 млн грн.

Оновлена матеріально-технічна база обласної спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву сприятиме створенню належних умов для гідного представлення області на спортивних аренах різного рівня, зокрема і підготовки спортсменів Черкащини до головної спортивної події людства – Олімпійських ігор.

Також планується реалізація проекту регіонального розвитку «Будівництво басейну критого для плавання обласної спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи олімпійського резерву по вул. Пастерівська, 102 в м. Черкаси». Запропонований проект будівництва басейну є одним із небагатьох в Україні, який розрахований на 10 доріжок по 50 м, який відповідатиме нормам проведення найвищих міжнародних змагань – чемпіонатів Європи та чемпіонатів світу.

Загальна кошторисна вартість проекту становить 107,8 млн грн. Очікуваний обсяг його фінансування з державного фонду регіонального розвитку – 97 млн грн (*перший рік реалізації – 45 млн грн, другий рік – 52 млн грн*). Обсяг співфінансування з місцевого бюджету – 10,8 млн. грн (*перший рік реалізації – 5 млн грн, другий рік – 5,8 млн грн*).

При проектуванні та будівництві означеного басейну будуть враховані вимоги безпечності та надійності (*оскільки саме спортивний басейн з самого початку передбачає активне використання*



та одночасну присутність великої кількості людей), а також вимоги FINA – Міжнародної федерації плавання, затверджені правила котрої повинні неухильно виконуватися при створенні басейнів.

Станом на 01.01.2019 проведено 100 обласні змагання з видів спорту, з них: 56 з олімпійських, 44 – неолімпійських видів спорту.

У 2017 році кількість молодіжних громадських організацій з напрямку розвитку молодіжної політики з якими співпрацюють в області становила 25 одиниць, у 2018 році їх кількість складала – 27 організацій.

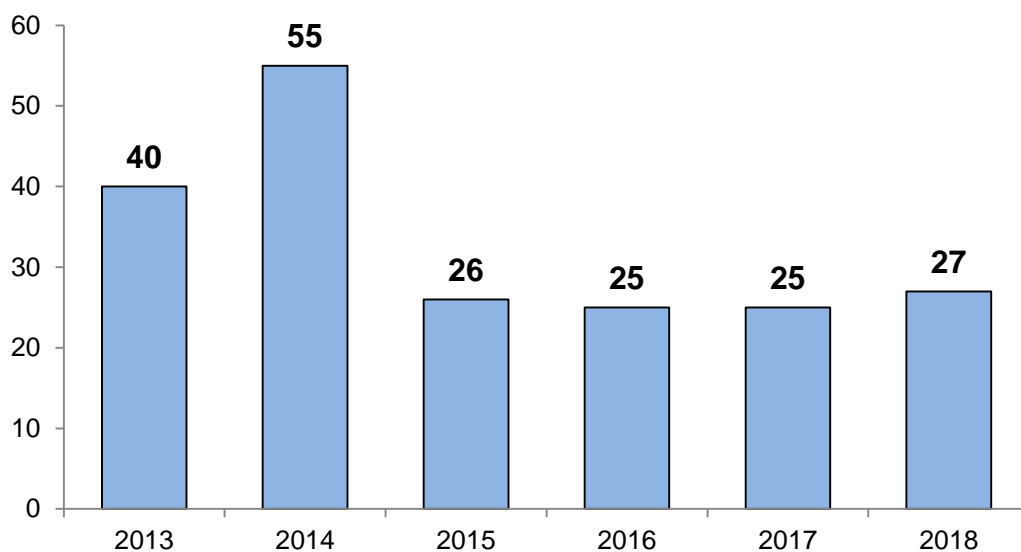


Рис. 53. Кількість молодіжних громадських організацій, ініціативних груп, благодійних фондів області з якими співпрацюють, од.

Таблиця 20. Динаміка участі молоді у заходах за підтримки громадських організацій, що працюють з молоддю, в області

Показник	2015	2016	2017	2018
Кількість молоді/осіб	17 573	11 411	19 340	21 458
Кількість заходів	49	56	58	47
На загальну суму, грн	42 9312,2	65 4067,0	10 2537,4	1 651 332,0

Кількість молодіжних організацій, що надають послуги з проведення заходів стабільна. Завдяки збільшенню фінансування, збільшується і кількість заходів та залученої молоді.

Масовою формою організації дитячого оздоровлення і відпочинку є оздоровчі та відпочинкові заклади. Одним з основних завдань є здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження існуючої



мережі, подолання тенденції зменшення їх кількості та забезпечення належного їх функціонування.

Таблиця 21. Кількість оздоровчих закладів області у 2013 – 2018 роках

Рік	Всього закладів	з них:					
		закладів оздоровлення			закладів відпочинку		
		позаміські	санаторного типу	дитячі центри	з денним перебуванням	праці і відпочинку	наметові містечка
2013	1023	18	3	-	698	302	2
2014	970	19	3	-	664	281	3
2015	818	17	3	-	608	187	3
2016	808	18	3	-	649	135	3
2017	790	17	2	-	603	165	3
2018	783	14	2	-	615	149	3

Мережа дитячих закладів оздоровлення та відпочинку (*заклади комунальної форми власності, підпорядковані відділам освіти і науки районних державних адміністрацій*), у порівнянні з минулими роками, зменшується у зв'язку із скорочення фінансування та процесом об'єднання територіальних громад.

Крім того, залишаються проблемні питання щодо функціонування заміських оздоровчих закладів, які не функціонують:

- дитячий заклад оздоровлення: ДОЗ «Олімпія» (*Шполянський район, не функціонує з 2015 року*);
- ТОВ «Лисянський позашкільний дитячий оздоровчий центр «Пролісок» (*Лисянський район, не функціонує з 2016 року*);
- заміська оздоровча база відпочинку комунального закладу «Чигиринський навчально-реабілітаційний центр Черкаської обласної ради» (*Чигиринський район, комунальна форма власності, не функціонує з 2016 року*).
- дитячий оздоровчий табір «Лісова казка» (*Золотоніський район, с. Благодатне, у 2017 році передано на баланс Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради, не функціонує з 2010 року*).

Перспективою збереження мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку є її збільшення за рахунок передачі дитячих закладів з Державної форми власності до комунальної власності області.

Проміжні висновки:



Протягом останніх п'яти років збільшилася кількість отримувачів державних соціальних допомог та значно зросли суми нарахувань.

Показник охоплення дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, збільшено з 88,4% у 2013 році до 92,8% у 2018 році (на 4,4%).

Динаміка в солідарній системі пенсійного страхування щодо кількості платників та застрахованих осіб залишається негативною, що призводить до зменшення рівня забезпечення власними коштами в регіоні.

За таких умов, для стабільної виплати пенсій, все більше знадобиться додатково залучати бюджетні асигнування.

У 2015 – 2018 роках спостерігається збільшення кількості залученої молоді до обласних молодіжних заходів у зв'язку з збільшенням кількості проведених заходів та фінансування.

Кількість молодіжних організацій, що надають послуги з проведення заходів стабільна. Завдяки збільшенню фінансування, збільшується і кількість заходів та залученої молоді.

5. ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

5.1. Загальні показники економічного розвитку області

Основним показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний продукт (далі – ВРП) – це вартість товарів та послуг, виготовлених регіоном для кінцевого споживання.

В 2013 році зберігалась позитивна динаміка попередніх років щодо зростання ВРП області. Створено ВРП на суму 33,1 млрд грн, що становило 2,2% від загальнодержавного обсягу. Індекс фізичного обсягу ВРП становив 100,7%.

Приріст ВРП області у 2013 році було досягнуто за рахунок збільшення обсягу валової доданої вартості (далі – ВДВ) на 1,0%, за такими видами економічної діяльності як: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – на 21,4%, будівництво – на 20,3%, інформація та телекомунікації – на 13,4%, операції з нерухомим майном – на 10,5%, фінансова та страхова діяльності – на 10,4%, сільське, лісове та рибне господарство – на 5,9%, державне управління



й оборона; обов'язкове соціальне страхування – на 5,8%, професійна, наукова та технічна діяльність – на 5,4%.

У розрахунку на одну особу населення обсяги ВРП зросли у порівнянні з 2012 роком на 1,4% (у порівняних цінах) і становили 26,2 тис. грн, що складало 78,2% від загальнодержавного рівня.

У 2014 – 2015 роках регіональна економіка відчула на собі впливи створених раніше дисбалансів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Несприятлива цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках, військовий конфлікт на Сході України, анексія АР Крим і м. Севастополя, торговельні обмеження зі сторони Російської Федерації негативно позначилися на економіці регіону. Обсяги ВРП області у ці роки зменшились, відповідно, на 1,1% та 5,0% (у порівняних цінах).

Падіння ВРП області відбулося через скорочення ВДВ у 2014 році – на 2,2%, у 2015 – на 4,0%, в основному, за рахунок уповільнення темпів росту ВДВ за такими видами економічної діяльності: сільське, лісове та рибне господарство (у 2014 році – на 1,4%, у 2015 році – на 0,7%), переробна промисловість (у 2014 році – на 0,6%, у 2015 році – на 12,1%), постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (у 2014 році – на 6,8%, у 2015 році – на 8,1%), частка яких в загальних обсягах валової доданої вартості становила 50,0%.

В 2016 році відновилась позитивна динаміка зростання ВРП. Обсяги ВРП зросли на 1,8% (у порівняних цінах) і становили 59,4 млрд грн.



Рис. 54. Валовий регіональний продукт області та його частка у ВВП України



За темпами зростання валового регіонального продукту область за підсумками 2016 року займала 13 місце.

У розрахунку на одну особу населення обсяги валового регіонального продукту зросли у порівнянні з 2015 роком на 2,7% і становили 48,0 тис. грн, що у 1,8 раза більше показника 2013 року.

У 2017 році обсяги валового регіонального продукту зменшились в порівнянні з попереднім роком на 1,7% (у порівняних цінах) (по Україні забезпечено приріст на 2,5%).

Таблиця 22. Валовий регіональний продукт області

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Всього у фактичних цінах відповідних років, млн грн	33087	38466	50843	59412	73176
у порівняних цінах, у % до попереднього року	100,7	98,9	95,0	101,8	98,3
У розрахунку на одну особу, у фактичних цінах, грн	26168	30628	40759	48025	59697
у порівняних цінах, у % до попереднього року	101,4	99,6	95,6	102,7	99,2
Частка валового регіонального продукту у загальному обсязі валового внутрішнього продукту України	2,2	2,4	2,6	2,5	2,5

У 2017 році падіння ВРП області (у порівняних цінах) відбулося через скорочення валової доданої вартості (ВДВ) на 2,4%, в основному, за рахунок уповільнення темпів ВДВ за такими видами економічної діяльності: сільське, лісове та рибне господарство – на 10,9%, постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 8,0%, частка яких в загальних обсягах валової доданої вартості становить 23,6%. Причиною уповільнення є зменшення, порівняно з 2016 роком, обсягів виробництва продукції в зазначених видах діяльності.

Зокрема, в аграрному секторі економіки області обсяги виробництва зменшились на 11,5%, через несприятливі погодні умови, скорочення поголів'я ВРХ у господарствах населення та спалах захворювання свиней.

На підприємствах з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря скорочення виробництва становило 5,2% (зменшення виробництва теплової енергії – на 16,7% через зростання виробничих витрат).



За темпами зростання валового регіонального продукту область за підсумками 2017 року займала 22 місце.

У розрахунку на одну особу населення обсяги валового регіонального продукту становили 59,7 тис. грн, що на 0,8% менше показника 2016 року (у порівняних цінах).

Частка області в загальнодержавних обсягах, у 2016-2017 роках, залишалась незмінною та становила 2,5% (що на 0,3% більше, ніж у 2013 році).

Структура ВДВ у 2013-2017 роках зазнала певних змін.

Покращилась, порівняно з минулими періодами, динаміка зростання частки промисловості у структурі ВДВ (з 21,1% у 2013 році до 25,2% у 2017 році). Упродовж 2014-2016 років спостерігалась позитивна динаміка щодо зростання частки сільського господарства у загальних обсягах ВДВ (з 23,8% у 2013 році до 26,5% у 2016 році). У 2017 році (до 14,4% проти 12,1% у 2013 році) збільшилась частка оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів.

Спостерігалось поступове зменшення частки будівництва (з 2,1% у 2013 до 1,3% у 2017 році), освіти (з 7,4% до 6,2%).

Таблиця 23. Структура валової доданої вартості області, %

Вид економічної діяльності	2013	2014	2015	2016	2017
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	23,8	25,9	27,9	26,5	21,8
Промисловість	21,1	24,2	24,1	25,4	25,2
з неї:					
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5
переробна промисловість	17,4	20,7	20,9	21,7	19,8
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,1	3,0	2,7	3,1	4,5
Будівництво	2,1	1,6	1,2	1,4	1,3
Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	12,1	11,3	11,5	11,3	14,4
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,1	5,5	5,8	5,3	8,3
Операції з нерухомим майном	8,2	7,8	8,1	8,8	10,0
Освіта	7,4	6,4	5,6	4,9	6,2

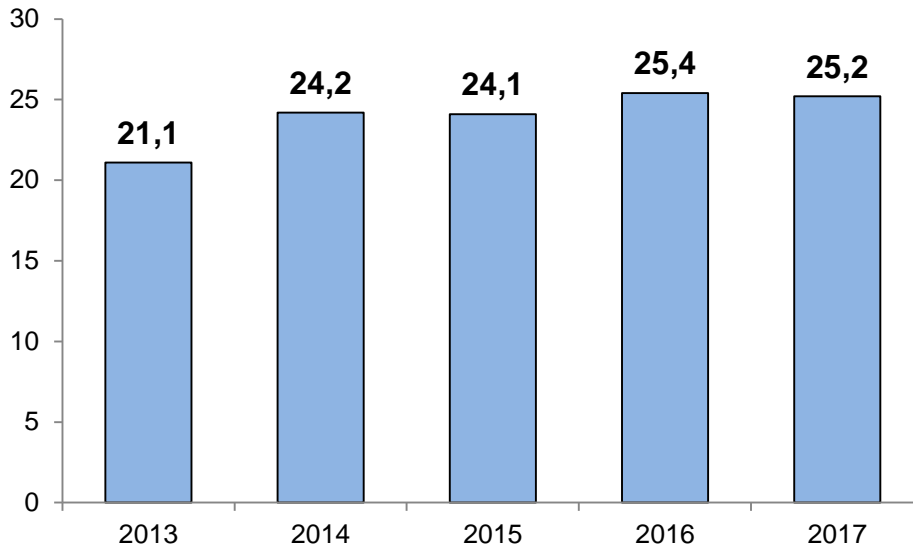


Рис. 54. Динаміка частки промисловості в структурі валової доданої вартості області, %

Проміжні висновки:

В 2013 році зберігалась позитивна динаміка попередніх років щодо зростання валового регіонального продукту області, проте у 2014 – 2015 роках регіональна економіка відчула на собі впливи створених раніше дисбалансів, як зовнішніх, так і внутрішніх, тож обсяги ВРП області у ці роки зменшились, відповідно, на 1,1% та 5,0% (у порівняних цінах).

В 2016 році відновилась позитивна динаміка зростання ВРП. Обсяги ВРП зросли на 1,8% (у порівняних цінах) і становили 59,4 млрд грн.

У 2017 році обсяги валового регіонального продукту зменшились в порівнянні з попереднім роком на 1,7% (у порівняних цінах) (по Україні забезпечено приріст на 2,5%) і становив 73,2 млрд грн.

У розрахунку на одну особу населення обсяги валового регіонального продукту становили 59,7 тис. грн, що на 0,8% менше показника 2016 року (у порівняних цінах).

5.2. Промисловий потенціал

Промисловість Черкащини – це потужний виробничий комплекс з розвиненою харчовою, хімічною, фармацевтичною, машинобудівною та енергетичною галузями, представлений понад 400 підприємствами.



У 2018 році в розрізі видів економічної діяльності основу промисловості області становить виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 54,6% (51,9% у 2017 році), хімічних речовин та хімічної продукції – 8,2% (9,8% у 2017 році), постачання електроенергії пари та кондиційованого повітря – 15,0% (16,5% – 2017), машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування – 4,5% (4,0% – 2017).

Структура промислового виробництва за останні роки дещо змінилась.

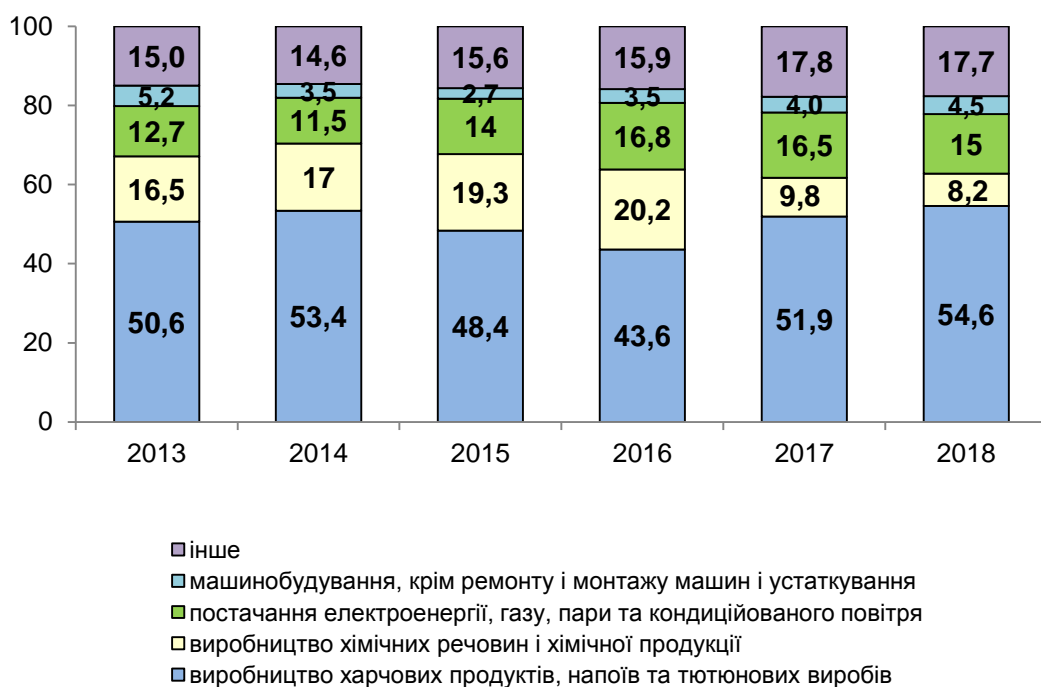


Рис. 55. Питома вага обсягу реалізованої промислової продукції за основними видами діяльності в області (%)

У період 2013 – 2018 роки у роботі промислового комплексу області спостерігалася нестабільність. У 2016 році, після тривалого спаду виробництва, відбулося нарощення виробництва продукції на 6,3% проти 2015 року. 2017 рік область завершила з незначним спадом – 0,9%, 2018 рік – із нарощенням на 2,3%.

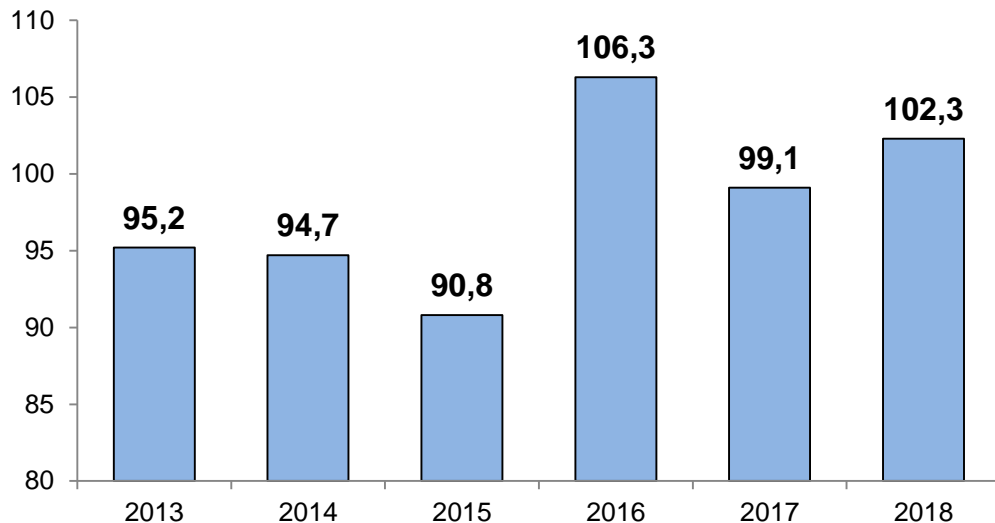


Рис. 56. Індеси промислової продукції в області у 2013 – 2018 роках, % до попереднього року

У 2017 році спостерігався спад обсягів виробництва: хімічних речовин і хімічної продукції – на 34,4%, у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 5,2%, у добувній промисловості і розробленні кар'єрів – на 2,9%, харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 0,3%, гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – на 0,1%.

Забезпечено приріст у: металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 21,6%, машинобудуванні – на 18,7%, виробництві виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – на 12,3%, виробництві основних фармацевтичних продуктів фармацевтичних препаратів – на 7,0%.

У 2018 році ситуація у виробництві промислової продукції дещо покращилася – обсяги виробництва проти минулого року зросли на 2,3%.

Зростання виробництва відбулося у: металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування – на 1,7%, виробництві виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – на 61,6%, виробництві хімічних речовин і хімічної продукції – на 19,9%, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробництві зі шкіри та інших матеріалів – на 2,6%.



Спад обсягів виробництва спостерігався у: добувній промисловості і розробленні кар'єрів – на 6,6%; виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – на 1,6%, виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – на 9,6%, виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції – на 7,9%, машинобудуванні – 10,1%.

За підсумками 2017 року обсяг реалізованої промислової продукції становив 57,8 млрд грн, що становить 2,7% від загальнодержавних обсягів (9 місце серед регіонів України).

За підсумками 2018 року обсяг реалізованої промислової продукції становив 70,2 млрд грн, що становить 2,8% від загальнодержавних обсягів (9 місце у рейтингу регіонів).

Високий ступінь зношеності основних фондів у промисловості (від 40% до 90%) призводить до зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Протягом останніх років в області майже 40% промислового виробництва забезпечують такі найбільші промислові підприємства: ПАТ «Азот», ПрАТ «Миронівська птахофабрика», ПАТ «Черкаси-обленерго», відокремлений підрозділ «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно», ТОВ «Катеринопільський елеватор», ТОВ «Черкасигаззбут», ТОВ «Юрія-Фарм».

Станом на 01.01.2019 на 14 підприємствах області впроваджено сертифіковані сучасні системи управління якістю.

Крім того, зростає інноваційна діяльність промислових підприємств. За 5 років зросла частка підприємств, які займаються інноваціями (з 15% у 2013 році до 24,4% у 2017 році). Кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах зросла удвічі за 2 роки (15 нових процесів у 2015 році, 30 у 2017 році).

У 4,4 рази збільшились витрати на інноваційну діяльність підприємств (з 28,6 млн грн у 2013 році до 124,7 млн грн у 2017 році). Слід зазначити, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств.

Харчова та переробна промисловість



На Черкащині сформовано потужний потенціал харчової промисловості. Галузь представлена понад 80 основними підприємствами, на яких працює більше 14,6 тис. осіб. За минулий рік підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв виробили та реалізували продукції на 38,4 млрд. грн., що становить 55% промислової продукції області та 8% від загального обсягу реалізації харчових продуктів та напоїв по Україні.

У 2018 році вироблено 63,0% від загальнодержавних обсягів лікєро-горілчаних виробів (зокрема третина (33%) горілки з вмістом спирту менше 46,4%), м'яса птиці – 32,0%.

Протягом 2013 – 2018 років індекс промислового виробництва у галузі залишався нижче стовідсоткового рівня, за виключенням 2016 року (103,4%) у зв'язку зі зменшенням обсягів експорту, зростанням закупівельних цін на сировину та енергоносії, зниженням попиту на продукцію.

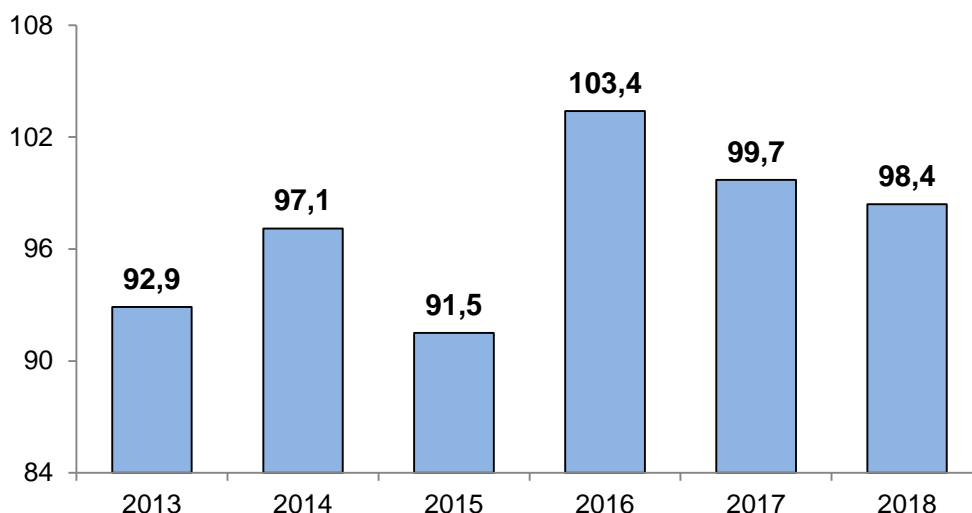


Рис. 57. Індекс промислової продукції харчової промисловості області, % до попереднього року

Харчова промисловість області представлена м'ясною, молокопереробною, цукровою, хлібопекарською, кондитерською, борошномельно-круп'яною, плодоовочеконсервною, спиртовою та лікєро-горілчаною, пивоварною, олійно-жировою галузями, виробництвом безалкогольних напоїв.

Майже 70 % виробництва припадає на м'ясну, молокопереробну, олійно-жирову галузі та виробництво безалкогольних напоїв.

Найбільшими підприємствами в області є:



- м'ясної галузі: ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (Канівський район), ДП «Перемога Нова» ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (Черкаський район), ТОВ «Кролікофф плюс» (Маньківський район).

- молокопереробної галузі: ПАТ «Юрія» (м. Черкаси), ПАТ «Канівська філія ТОВ «Клуб Сиру», ПАТ «Звенигородський сироробний комбінат», ПАТ «Золотоніський маслоробний комбінат», ПП «Імперіал» (Чорнобаївський район).

- цукрової галузі: ТОВ «Панда» (Селищанський цукровий завод) Корсунь-Шевченківського району.

- борошномельно-круп'яної галузі: ТОВ «Комбінат хлібопродуктів «Талне», ПрАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів», ДП «Златодар», ТОВ «Агросвіт»(м. Золотоноша).

- олійно-жирової галузі: ТОВ «Катеринопільський елеватор», ПАТ «Чорнобаївський завод продтоварів», ПрАТ «Іркліївський завод продтоварів».

- хлібопекарської галузі: ТОВ «Черкасихліб ЛТД», ТОВ «УМАНЬ ХЛІБ ТРЕЙД», ДП «Златодар», СТОВ «Агро спілка» (Шполянський район).

- у лікєро-горілчаній галузі ТОВ «Національна горілчана компанія» ТОВ «Золотоніський лікєро – горілчаний завод «Златогор» та ДП «Уманський лікєро-горілчаний завод». «Національна горілчана компанія» є визнаним лідєром на вітчизняному ринку дистильованих алкогольних напоїв. Підприємство виробляє конкурентоспроможну продукцію відомих марок «Хлібний Дар», «Цельсій», «Козацька Рада», «Перша Гільдія», «Моя», «Рада», «Байка», «LaFemme».

На території області розташовані три спиртові заводи проектною потужністю 3,7 млн дал.

ДП «Кам'янський спиртогорілчаний комбінат» не працює з 2009 року, з січня 2013 року Іванківське МПД ДП «Укрспирт», з 2017 року призупинена виробнича діяльність на Косарському МПД ДП «Укрспирт».

Підприємства харчової промисловості Черкащини задовольняють потреби населення високоякісними продуктами, які відповідають міжнародним стандартам, здійснюють поставки продукції як до інших областей України, так і за межі держави.

Хімічна промисловість



Хімічна галузь є базовою галуззю промисловості області, яка включає 14 підприємств. Вона займає провідне місце у виробництві мінеральних добрив у загальнодержавних обсягах: 17,2% – сечовини (карбаміду), 37,9% – нітрату амонію (селітри), 17,5% – аміаку безводного.

За підсумками 2018 року її питома вага у загальних обсягах реалізації промислової продукції області становила близько 8,2% (удвічі нижче показника 2013 року).

Протягом 2013 – 2017 років темпи виробництва продукції у галузі зменшилися з 91,1% до 65,6% (для порівняння: за період 2009 – 2013 роки зменшення відбулось з 94,4% до 91,1%).

У 2018 році хімічна галузь області вийшла з тривалого періоду спаду виробництва, який спостерігався протягом 2013 – 2017 років. За підсумками року темпи виробництва галузі становили 119,2%.

На результат роботи галузі вплинула стабілізація виробництва ПАТ „Азот“, який є лідером хімічної галузі (питома вага підприємства в обсягах реалізації галузі складає 70%). Після значного спаду виробництва у 2017 році у зв'язку з відсутністю поставок газу, який є сировиною для підприємства, за підсумками 2018 року підприємство збільшило виробництво продукції на 36,5%.

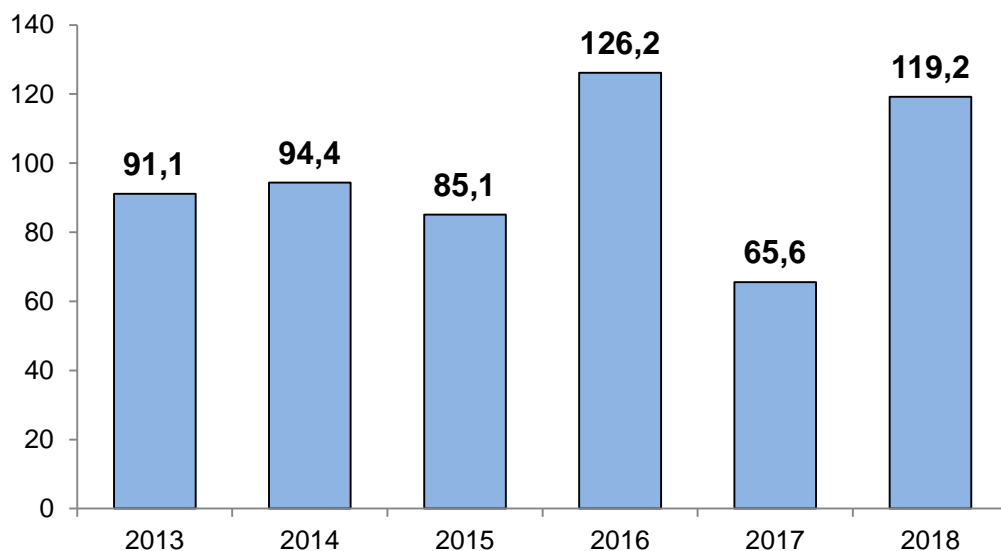


Рис. 58. Індекс промислової продукції хімічної промисловості області, % до попереднього року

У 2018 році ПАТ «Азот» продовжував проводити модернізацію виробництва з метою підвищення енергоефективності та конкурентоспроможності продукції.



Серед лідерів хімічної промисловості області також «Фабрика агрохімікатів» (м. Черкаси), що входить до складу групи компаній UKRAVIT. Підприємство забезпечує 15% обсягів виробництва хімічної галузі та спеціалізується на виробництві засобів захисту рослин, а також речовин для підвищення врожайності сільськогосподарських культур і поліпшення якості рослинницької продукції (зокрема комплексних висококонцентрованих рідких добрив).

Машинобудівна промисловість

Машинобудування є стратегічно важливою галуззю промисловості області, яка включає 30 підприємств. За підсумками 2018 року питома вага галузі у загальних обсягах реалізації промислової продукції області становила близько 4,5% (у 2013 році – 5,2%), темпи виробництва – 89,9%.

Лідерами галузі є автомобілебудівні підприємства області, які збезпечують майже 50% обсягів виробленої продукції. Протягом багатьох років ПАТ «Черкаський автобус» (обсяги реалізації підприємства в галузі майже 30) виготовляє автобуси малого та середнього класів міського, міжміського та спеціального призначення, а також вантажівки на базі шасі та агрегатів японського виробництва. Підприємство є виробником продукції, що відповідає екологічному рівню «Євро-5». здійснює виробництво спеціальних автобусів і вантажівок для силових структур. ДП «Автоскладальний завод № 2» АТ «Автомобільна Компанія «Богдан Моторс» (обсяги реалізації підприємства в галузі майже 20%) з 2014 року працює над випуском санітарних та вантажних автомобілів для потреб армії.

За підсумками 2018 року від загальнодержавних обсягів в області вироблено 45% вантажних автомобілів та 54% автобусів.

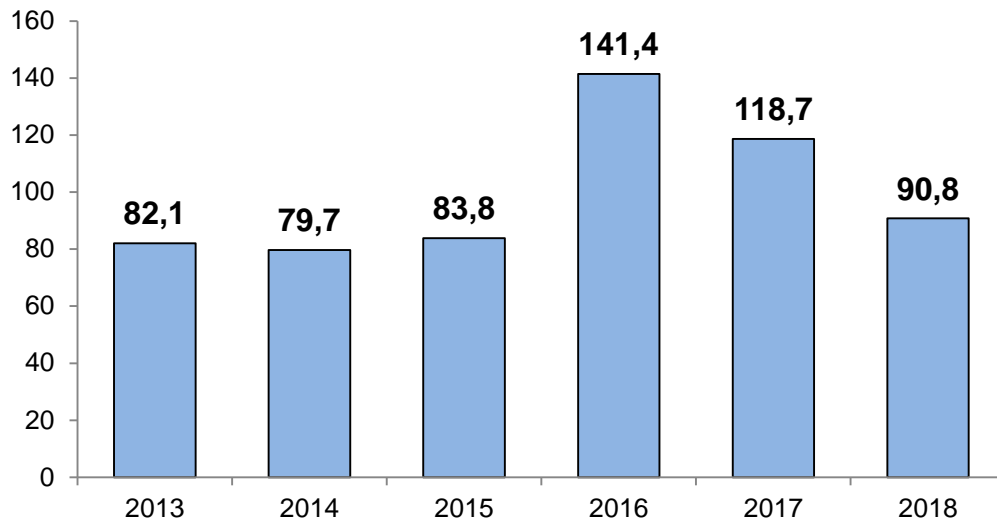


Рис. 59. Індекс промислової продукції машинобудування в області, % до попереднього року

Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води

Галузь з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води налічує 27 підприємств. Найбільшими енергогенеруючими підприємствами області є: ПАТ «Черкасиобленерго», ТОВ «Черкасиенергозбут», ВП «Черкаська ТЕЦ» ПрАТ «Черкаське хімволокно» та філія «Канівська ГЕС».

Черкаська область має суттєві перспективи використання відновлювальних джерел енергії, зокрема розвитку сонячної та малої гідроенергетики. На даний час, в Черкаській області діє 12 малих гідроелектростанцій та 9 сонячних електростанцій.

Виробництво електричної енергії малими гідро- та сонячними електростанціями напряму залежить від погодних умов, а саме від опадів та кількості сонячних днів в році.

Фактичне виробництво електроенергії за 2018 рік у Черкаській області склало 1 млрд 863,4 млн кВт год.

Виробництво фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів

Галузь виробництва фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів включає 8 підприємств. Найбільше із них ТОВ «Юрія-фарм» (виробництво лікарських засобів); частка підприємства в галузі складає майже 80%.



Починаючи з 2013 року, галузь поступово нарощує свій виробничий потенціал – протягом 5 років її частка в загальнообласних обсягах реалізації збільшилась з 3,1% до 5,1%. У подальшому прогнозується збереження позитивної тенденції. Підприємства галузі активно працюють над освоєнням як європейського, так і внутрішнього ринків збуту, для чого вкрай необхідним є вирішення на державному рівні питань обмеження ввезення імпоротної фармацевтичної продукції, яка має вітчизняні аналоги, та спрощення реєстраційних процедур.

Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність

Галузь виготовлення виробів з деревини, виробництва паперу та поліграфічної діяльності включає 24 підприємства. Протягом 2013 – 2018 років частка галузі у обсягах реалізації промислової продукції області зберігалась на рівні 3,2% – 3,5%. Обсяги виробництва продукції галузі зросли у 2018 році на 61,6%.

Найбільші з підприємств є виробниками виробів з паперу та картону: ТОВ «ММ Пекеджінг Україна» (частка підприємства в обсягах галузі 25%), ПП «Укрґосптовари» (11,5%), ПАТ «Графія Україна» (9%).

Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції

Галузь з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції включає 30 підприємств. Найбільше із них ТОВ «Завод теплоізоляційних матеріалів «ТЕХНО» Корпорація «ТехноНИКОЛЬ» (виробництво негорючих теплоізоляційних матеріалів на основі кам'яної вати) – частка підприємства в обсягах реалізації галузі більше 70%. Протягом 2013 – 2018 років частка галузі у загальнообласних обсягах реалізації збільшилась з 2,6 до 3,4%.

Поштовхом для розвитку галузі стала активізація будівельної галузі в Україні.

Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів

Галузь текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів включає понад 30 підприємств. Найбільше із них – ПАТ «Черкаський шовковий комбінат», частка якого в обсягах реалізації галузі становить близько 50%. Протягом 2013 –



2018 років частка галузі у загальнообласних обсягах реалізації збільшилась з 1% до 1,2%. Головна причина незначних обсягів виробництва у галузі – відсутність ринків збуту продукції. Вітчизняна продукція галузі на внутрішньому ринку поступається місцем іноземним товарам, які ввезені з країн з дешевою робочою силою, та знеціненим товарам, що були у вжитку.

Галузь має потенціал для виробництва великого спектру товарів широкого вжитку і промислового призначення.

Металургійна промисловість

Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування, включає 16 підприємств. Лідер галузі – завод гарячого цинкування металоконструкцій ТОВ «Метал – Інвест» (м. Черкаси). Частка підприємства в обсягах виробництва галузі – 25%.

Серед найбільших підприємств галузі: ТОВ «Рост» (виробництво шурупів, шпильок, цинкування металічних виробів), частка підприємства в обсягах виробництва галузі – 11,2% та ТОВ «Монастирищенська виробничо-впроваджувальна фірма «Енергетик» (виробництво парових та водогрійних котлів), частка – 8,2%.

На сьогодні питання енергоефективності (раціонального споживання електроенергії, природного газу та інших енергоресурсів), як ніколи, актуальне для нашої країни. Адже, з одного боку, Україна є енергозалежною країною, оскільки близько 40% споживаної енергії вона імпортує, з іншого боку – вартість енергоресурсів неухильно зростає. Альтернативою може бути активне використання парових та водогрійних котлів для модернізації котелень теплопостачальних підприємств. Таку продукцію випускають лідери галузі: ТОВ «Монастирищенська ВВФ «Енергетик» та ПАТ «Монастирищенський машинобудівний заводордена Трудового Червоного прапора».

Добувна промисловість і розроблення кар'єрів

Галузь добувної промисловості і розроблення кар'єрів включає 10 підприємств. Найбільше із них – ПАТ «Ватутінський комбінат вогнетривів» (видобування шамоту кускового та молотих вогнетривких матеріалів). Частка підприємства в обсягах реалізації продукції галузі у 2018 році становила 74%%; ПАТ «Мало-Бузуківський гранітний кар'єр» (Смілянський район), частка – 10%;



ТОВ «Тальнівський щебеневий завод», частка – 7,7%.

В області є значна кількість незадіяних виробничих площ, які можуть бути потенційним резервом для нарощування промислового потенціалу, зокрема: ПАТ «Черкаський приладобудівний завод» (м. Черкаси), ПАТ «Черкаське хімволокно» (м. Черкаси), ДП «Приладобудівний завод «Райдуга» (м. Сміла), ДП «Машинобудівний завод «Оризон» (м. Сміла), Державне підприємство «Радіоприладний завод «Оризон» (м. Сміла), ТОВ «Золотоніська швейна фабрика» (м. Золотоноша), ДП «Шрамківмаш» ПАТ «Більшовик» (Драбівський район, смт Шрамківка).

Ці виробничі площі можуть бути використані для розміщення виробничих потужностей зі східних регіонів України.

Проміжні висновки:

Високий ступінь зношеності основних фондів у промисловості, який становить від 40% до 90%, призводить до зниження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

У 2018 році в автомобілебудівній галузі вироблено майже 54% автобусів та 45% вантажних автомобілів від загальнодержавних обсягів. Це вказує на можливість виведення області на лідируючі позиції в Україні у сфері автомобілебудування. Проте очевидним є й той факт, що галузь потребує обов'язкової державної підтримки.

Підприємства харчової промисловості Черкащини задовольняють потреби населення високоякісними продуктами, які відповідають міжнародним стандартам, здійснюють поставки продукції як до інших областей України, так і за межі держави.

Хімічна галузь є базовою галуззю промисловості, яка займає провідне місце у виробництві мінеральних добрив. У загальнодержавних обсягах її питома вага становить 8%.

Незважаючи на стабілізацію роботи ПАТ «Азот» у другому півріччі 2018 року обсяги виробництва продукції знижено майже на 50% порівняно з 2013 роком у зв'язку із несприятливою кон'юктурою на зовнішніх ринках та залежністю від імпорту сировини (природного газу).

Черкаська область має суттєві перспективи використання



відновлювальних джерел енергії, зокрема розвитку сонячної та малої гідроенергетики. Має перспективу виробництво біопалива на одному із спиртових заводів області.

Поступово нарощує виробничий потенціал галузь виробництва фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів.

В той же час, відсутність ринків збуту продукції та спад у будівництві стримують нарощення виробничого потенціалу у галузі з виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Металургійна промисловість області відіграє велику роль у виробництві продукції для альтернативної енергетики.

В регіоні є перспектива для розвитку швейного виробництва, зокрема завдяки наявності функціонуванню одного з найбільших текстильних підприємств України – ПАТ «Черкаський шовковий комбінат».

В області є потенціал для подальшого розвитку галузі добувної промисловості і розроблення кар'єрів.

Наявна значна кількість незадіяних виробничих площ, які можуть бути потенційним резервом для нарощування промислового потенціалу.

5.3. Агропромисловий комплекс

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки області, в якому формується основна частина продовольчих ресурсів, та має значні перспективи розвитку.

Площа сільськогосподарських угідь в усіх категоріях господарств складає 1,450 млн гектарів, що становить 3,5 % угідь України, з них: 1,27 млн гектарів – рілля; 78,4 тис. га - пасовища, 65 тис. га - сіножаті; 36 тис. га - інше.

В області здійснюють виробничу діяльність:

- 598 сільськогосподарських підприємств (1 242 га – середня площа с/г угідь на одне підприємство);
- 1 306 фермерських господарств (124 га на одне ФГ);
- близько 201,2 тис. особистих селянських господарств (до 1 га в середньому на одне ОСГ);



- більше 16 тис. зареєстрованих одноосібників, що оподатковуються (понад 2 га землі на одного).

Обсяг виробництва валової продукції сільського господарства у 2018 році склав 16,2 млрд грн, у т.ч.: продукції рослинництва – 10,4 млрд грн (64 %), продукції тваринництва – 5,8 млрд грн (36 %).

У 2018 році валове виробництво продукції сільського господарства збільшилося на 22,5%, продукція рослинництва – на 38,1%, тваринництва – на 1,9%.

Частка області у загальному виробництві продукції сільського господарства склала 6,0% – 4 місце серед областей України. Продукція сільського господарства у розрахунку на одну особу становила 13 421 гривень – 2 місце серед областей України.

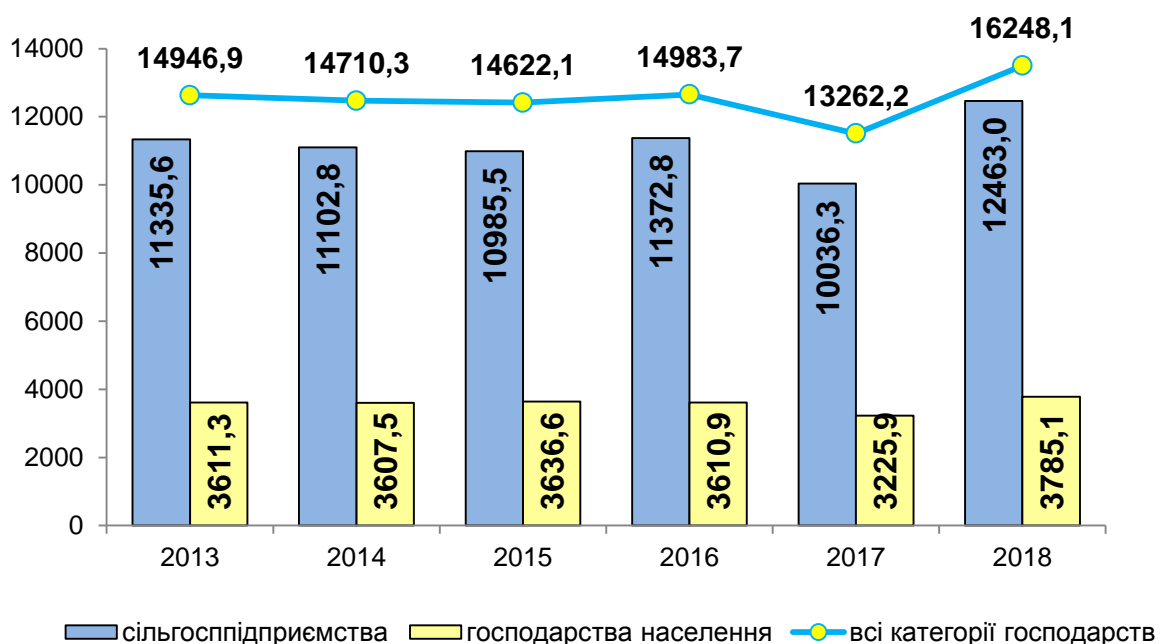


Рис. 61. Виробництво валової сільськогосподарської продукції в області, млн грн

У 2017 році рівень рентабельності/збитковості основних сільськогосподарських культур склав: зернові та зернобобові культури - 22,4%, насіння соняшнику – 43,6%, буряк цукровий – 0,7%, картопля - (-3,5%), овочі – (-17,2%), велика рогата худоба – (-0,6%), свині на м'ясо – 13,7%, птиця на м'ясо – 70,1%, молоко – 27,3%, яйця – (-21,2%).



Однією з основних цілей розвитку агропромислового комплексу є продовольча безпека – забезпечення населення високоякісними продуктами харчування власного виробництва.

У 2018 році аграріями області забезпечено продовольчу безпеку населення. Виробництво продовольчого зерна перевищує його потребу у споживанні у 4 рази, картоплі – у 4,6 разів, овочів – у 1,5 рази, олії – у 4 рази, м'яса – у 5,8 разів, молока – у 1,8 рази, яєць – у 2 рази.

Задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, у 2018 році, як і у попередні роки, здійснювалося, в основному, за рахунок продукції внутрішнього виробництва.

Розвиток кооперативного руху на селі – один із напрямків розвитку аграрного сектору економіки області. В області реалізується програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2020 року.

Станом на 01.01.2019 в області зареєстровано 128 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в тому числі створених у 2018 році – 17 кооперативів. За видами діяльності вони поділяються на багатофункціональні – 78, заготівельно-збутові – 21, переробні – 9 та інші – 20.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи надають послуги із організації виробництва та збуту продукції, виробленої селянами, а також інші послуги, необхідні для сільських жителів.

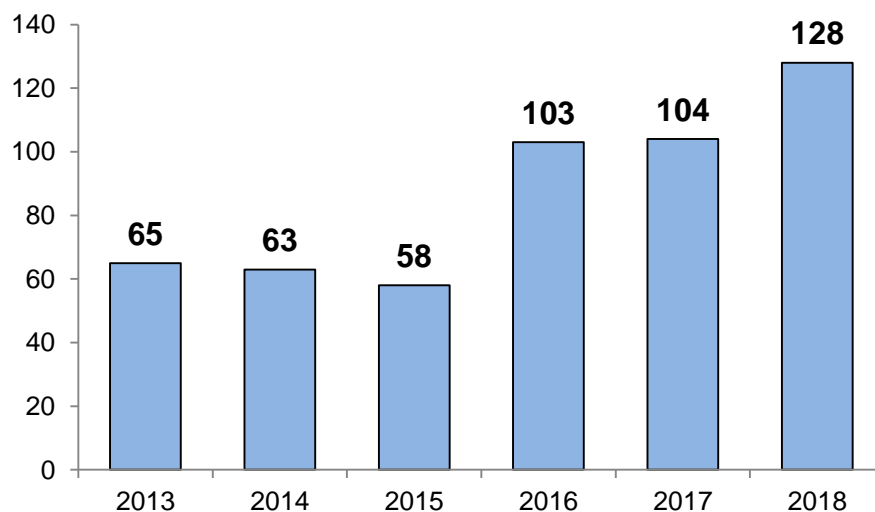


Рис. 62. Динаміка створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в області



В області впроваджено проект «Створення регіонального навчально-практичного Центру розвитку багатофункціональних кооперативів» у рамках грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» (загальна вартість проекту 617 тис. євро).

У рамках Гранту:

- створено 52 сільськогосподарських обслуговуючих кооператива, в тому числі за напрямками: 7 кооперативів з сушіння фруктів, 3 – з вирощування ягід, 41 – з розведення кролів та 1 з розведення овець і кіз.

- надана матеріально-технічна допомога новоствореним кооперативам: передано в безоплатне користування 310 міні-ферм для кроликів, 800 голів кролів маточного поголів'я, 20 сушильних побутових електрошаф, 8 890 саджанців ягідних культур, обладнання для вирощування кролів за іншою технологією утримання та для дорощування.

- здійснює діяльність регіональний навчально-практичний Центр розвитку багатофункціональних кооперативів.

Рослинництво

В структурі посівів у 2018 році переважають зернові культури (52,3%), на які припадає третина валового виробництва. Технічні культури займають близько 28,9%, кормові – 7,1%, картопля і овочі – 5,5% і чисті та сидеральні пари – 6,2%.

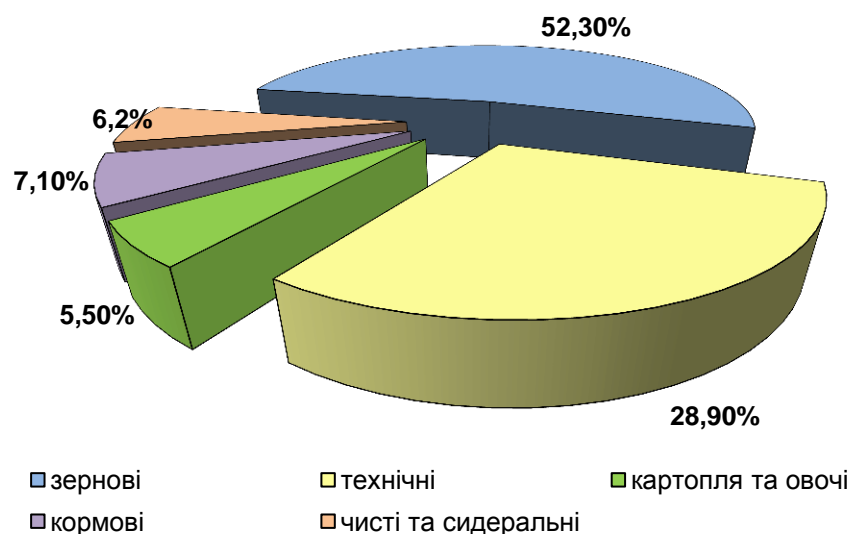


Рис. 63. Структура посівів сільськогосподарських культур в області у 2018 році, %



По всіх категоріях господарств:

- пшениці намолочено 971,1 тис. тонн (131,9% до 2017 р.), урожайність 48,1 ц/га;
- ячменю – 202,5 тис. тонн (106,7% до 2017 р.), урожайність – 36,0 ц/га;
- кукурудзи – 3,3 млн тонн (173,7% до 2017 р.) з середньою урожайністю 91,0 ц/га;
- гречки зібрано 1,9 тис. тонн (73,1% до 2017 р.) з урожайністю 13,0 ц/га.

За урожайністю зернових і зернобобових культур Черкащина посідає 1 місце серед областей України.

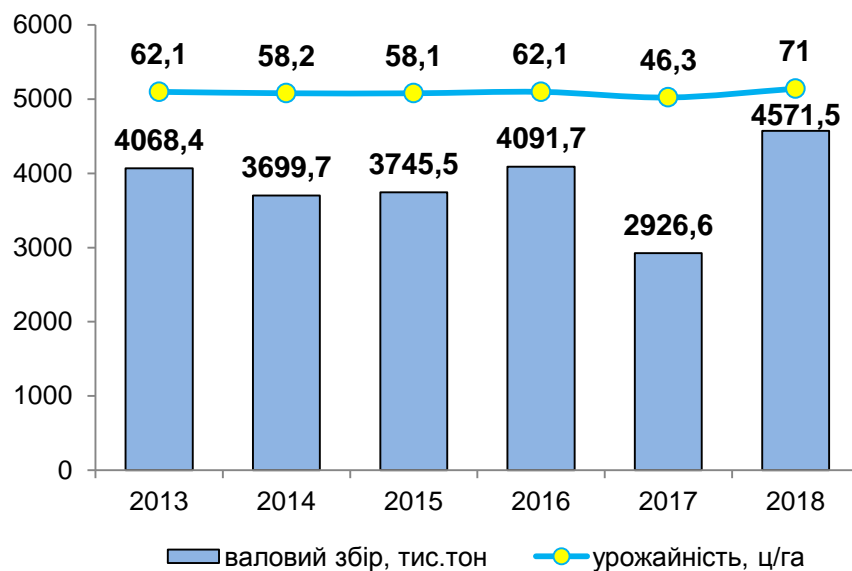


Рис. 64. Валовий збір та урожайність зернових культур по всіх категоріях господарств в області 2013-2018 роки

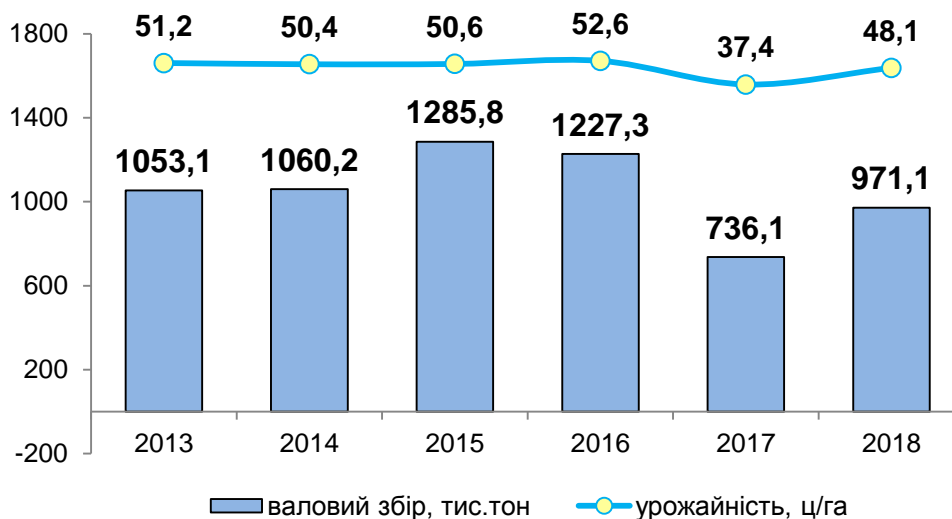




Рис. 65. Валовий збір та урожайність пшениці по всіх категоріях господарств в області

Також зібрано 639,7 тис. тонн зерна соняшнику з урожайністю 31,7 ц/га (перше місце по Україні), сої – 267,2 тис. тонн з урожайністю 24,4 ц/га, ріпаку – 120,8 тис. тонн з урожайністю 31,2 ц/га, цукрового буряку накопано 700 тис. тонн, урожайність – 515,1 ц/га, картоплі зібрано 915,8 тис. тонн, урожайність 189,1 ц/га, овочів – 354,7 тис. тонн, урожайність – 186,0 ц/га.

За останні п'ять років найбільший валовий збір соняшнику – у 2018 році – 639,7 тис. тонн, найменший – у 2013 – 487,1 тис. тонн.

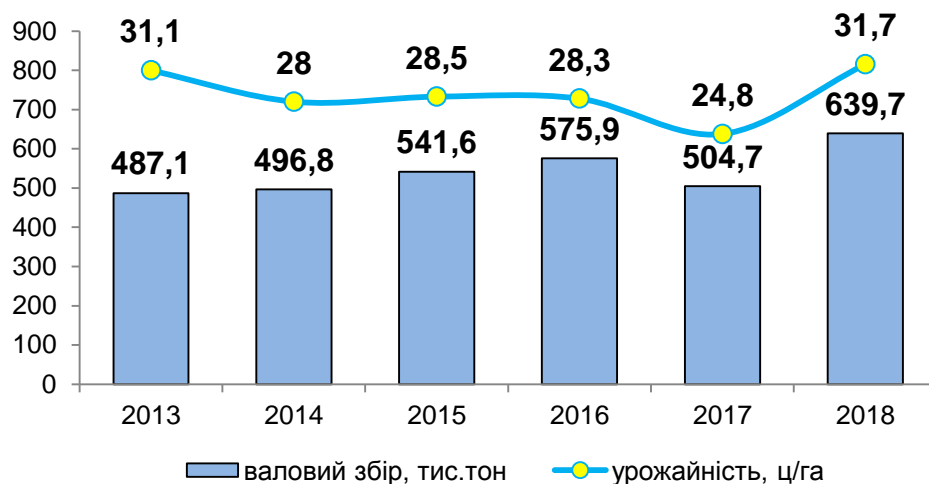


Рис. 66. Валовий збір та урожайність соняшнику по всіх категоріях господарств в області

Збільшились площі посіву сої у порівнянні з 2013 роком на 41,7 тис. га у 2015 році та лише на 19 тис. га у 2016 році. Виробництво сої за останні 5 років становило 207,4 – 267,2 тис. тонн. Найвища врожайність спостерігалась у 2018 році – 24,4 ц/га.

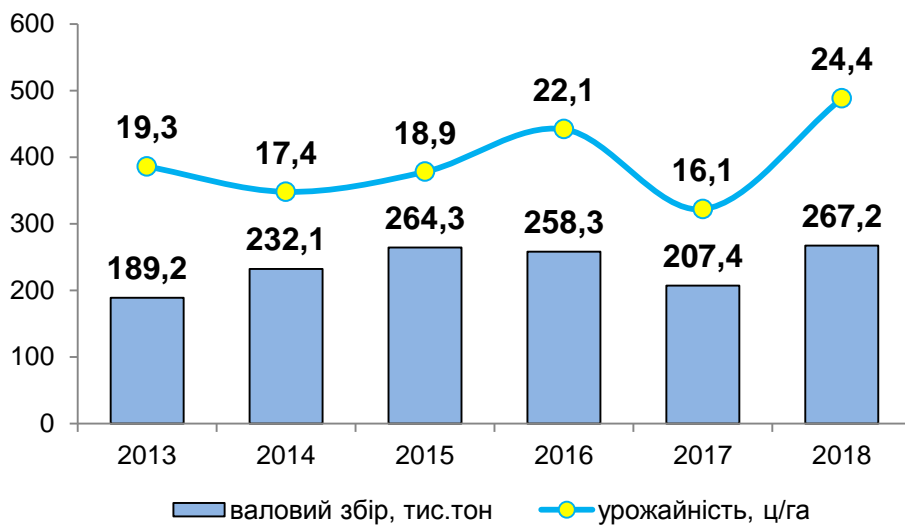


Рис. 67. Валовий збір та урожайність сої по всіх категоріях господарств в області

Значних результатів аграрії досягли у вирощуванні плодово-ягідних культур, використовуючи новітні технології вирощування. У 2018 році одержано найбільший валовий збір за останні роки – 62,3 тис. тонн (при середній урожайності 113,6 ц/га).

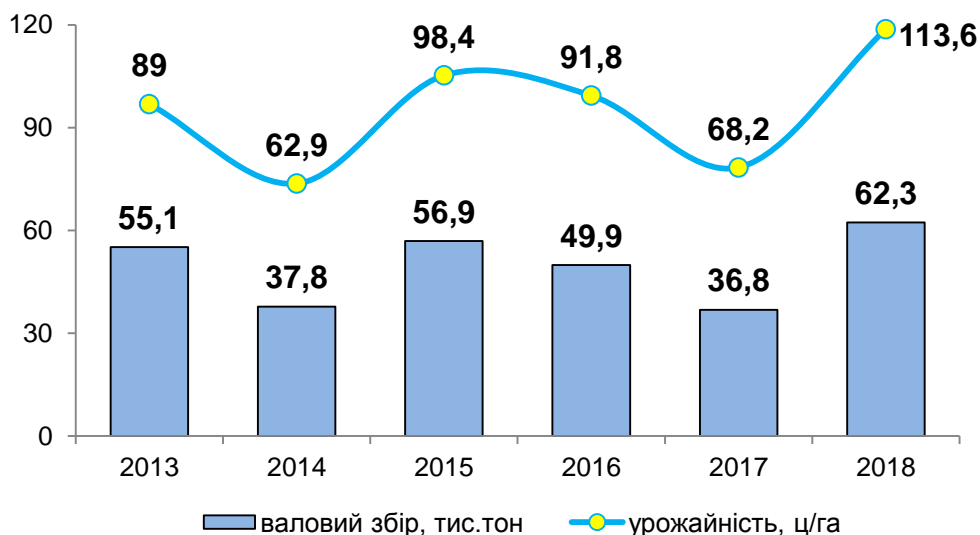


Рис. 68. Валовий збір та урожайність плодоягідних насаджень по всіх категоріях господарств в області

Аналізуючи галузь овочівництва та картоплярства, відмічається стабільне виробництво продукції на рівні 280 – 365 тис. тонн та 750 – 916 тис. тонн відповідно. Найвища урожайність овочів спостерігалась в 2018 році – 186 ц/га та картоплі – 189,1 ц/га.



Порівняння показників урожайності сільськогосподарських культур області з європейськими та світовими за 2017 рік :

- картопля – 14,8 т/га при середньому по ЄС – 33,7 т/га (зокрема у Франції – 45,8 т/га, у Болгарії – 14,5 т/га);
- цукрові буряки – 51,8 т/га при середньому по ЄС – 76,7 т/га (зокрема в Іспанії – 93,0 т/га, у Фінляндії – 37,9 т/га);
- соняшник – 2,48 т/га при середньому показнику по світу – 1,86 т/га.

З метою забезпечення картоплею та плодоовочевою продукцією в міжсезонний період в області в агроформуваннях різної форми власності діють 14 об'єктів для зберігання картоплі, загальною місткістю 34,7 тис. тонн, 11 об'єктів для зберігання овочів, загальною місткістю 20,3 тис. тонн, 2 об'єкти комбіновані, загальною місткістю 13,7 тис. тонн, та 13 об'єктів для зберігання фруктів, загальною місткістю 12,5 тис. тонн.

Для приймання урожаю зернових культур в області налічується 32 хлібоприймальні підприємства загальною місткістю близько 1,8 млн тонн та зернові склади сільгосппідприємств загальною місткістю 1,3 млн тонн, 67 одиниць сушильних комплексів загальною потужністю 55,7 тис. тонн за добу на базі ХПП, та 104 одиниці у сільгоспвиробників загальною потужністю 23,6 тис. тонн за добу. За останні роки введено в експлуатацію 3 елеватори загальною місткістю 120 тис. тонн.



ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ
КАРТОПЛІ, ОВОЧІВ, ФРУКТІВ

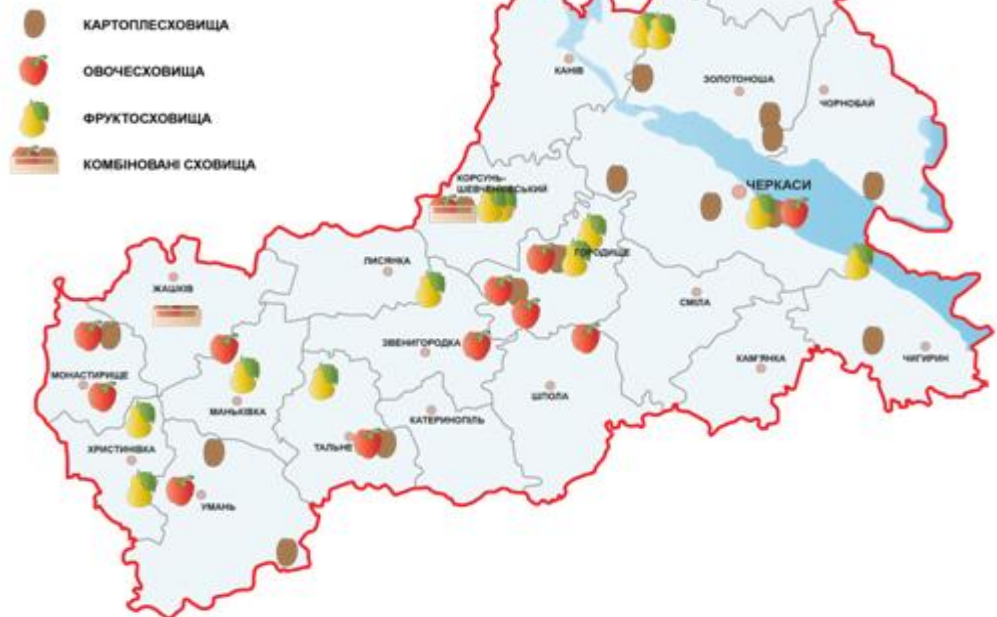


Рис. 69. Карта місцезнаходження об'єктів для зберігання картоплі, овочів, фруктів Черкаської області

ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ

МІСЦЕРОЗТАШУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ
ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ЗЕРНА



Рис. 70. Карта місцезнаходження об'єктів для зберігання зерна Черкаської області



Тваринництво

У всіх категоріях господарств за 2018 рік вироблено 449,6 тис. тонн м'яса худоби та птиці у живій вазі, 484,2 тис. тонн молока, 659,8 млн штук яєць. Обсяг продукції тваринництва Черкащини становить 8,3% загальнодержавного обсягу.

Обсяги виробництва продукції тваринництва задовольняють потреби споживчого ринку та забезпечують стійку роботу підприємств переробної галузі.

Збільшення реалізації на забій худоби та птиці склало 22,3 тис. тонн (5,2%).

Збільшення виробництва відбулось за рахунок нарощування виробництва птиці у сільськогосподарських підприємствах на 31 тис. тонн.

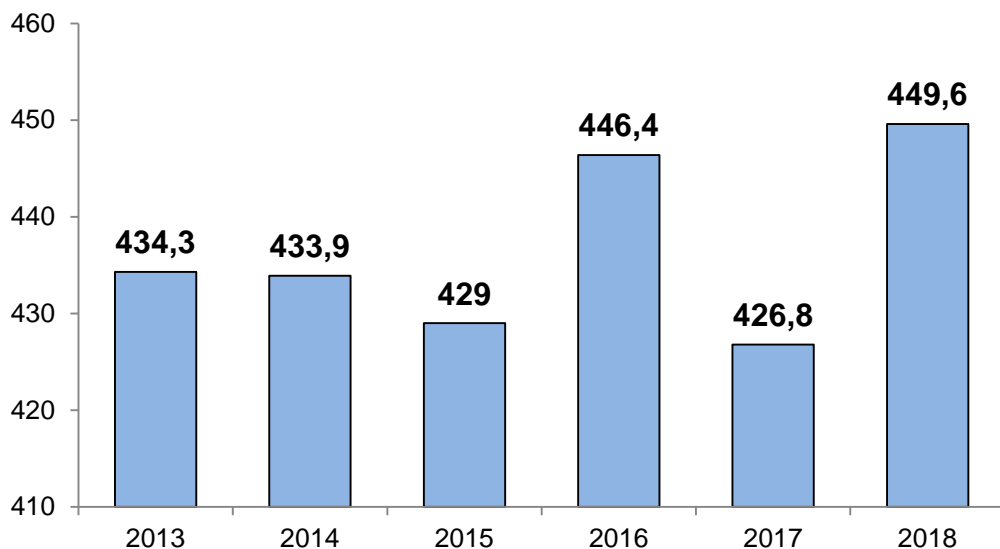


Рис. 71. Реалізація на забій худоби та птиці в живій вазі в усіх категоріях господарств в області, тис. тонн

За останні п'ять років реалізація на забій худоби та птиці в живій вазі в усіх категоріях господарств має стабільну динаміку та складає 426,8 – 449,6 тис. тонн. У структурі реалізації м'яса переважає м'ясо птиці та становить 89% від загальнообласних обсягів, м'ясо свиней – 6 %, великої рогатої худоби – 5%.

У сільськогосподарських підприємств реалізація на забій худоби та птиці складає 409,1 тис. тонн, що на 6,5 відсотків більше минулорічного.



Приріст виробництва м'яса в сільгоспприємствах досягнуто за рахунок нарощування виробництва м'яса птиці, в той же час реалізація на забій великої рогатої худоби в живій вазі зменшилася майже на 2 тис. тонн (9,8%), свиней – на 4,1 тис. тонн, або на 13,5 відсотків.

Протягом 2013 – 2018 років виробництво молока по всіх категоріях господарств складає динаміку 484,2 – 530,1 тис. тонн.

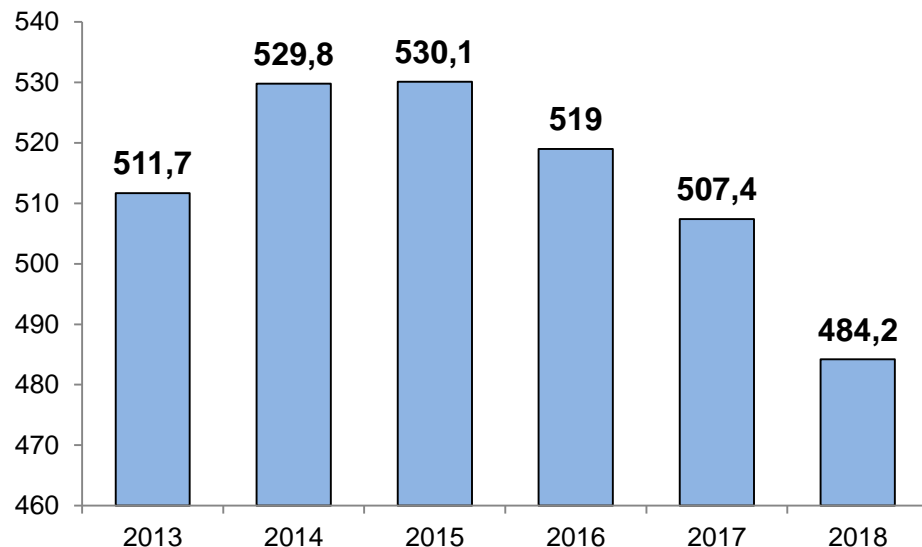


Рис. 72. Виробництво молока в усіх категоріях господарств в області, тис. тонн

В області спостерігається спад виробництва молока – у 2018 році воно зменшилось на 23,2 тис. тонн (4,7%) до 2017 року.

Спад виробництва молока відбувся в сільгоспприємствах на 9,1 тис. тонн, в особистих господарствах населення на 14,7 тис. тонн. Головною причиною зменшення виробництва є скорочення чисельності поголів'я корів у всіх категоріях господарств на 3,9 тис. голів, в тому числі в сільгоспприємствах на 900 голів.

Разом з тим виробництво продукції тваринництва, в тому числі молока, в особистих селянських господарствах має важливе значення.

Понад 25 тис. селянських дворів виробили за 2018 рік 192,6 тис. тонн молока, або 40% від загальних обсягів виробництва.

Виробництво яєць в області з 742,7 млн штук у 2013 році зменшилося до 659,8 млн штук у 2018 році (642,3 млн. штук у 2017 році).

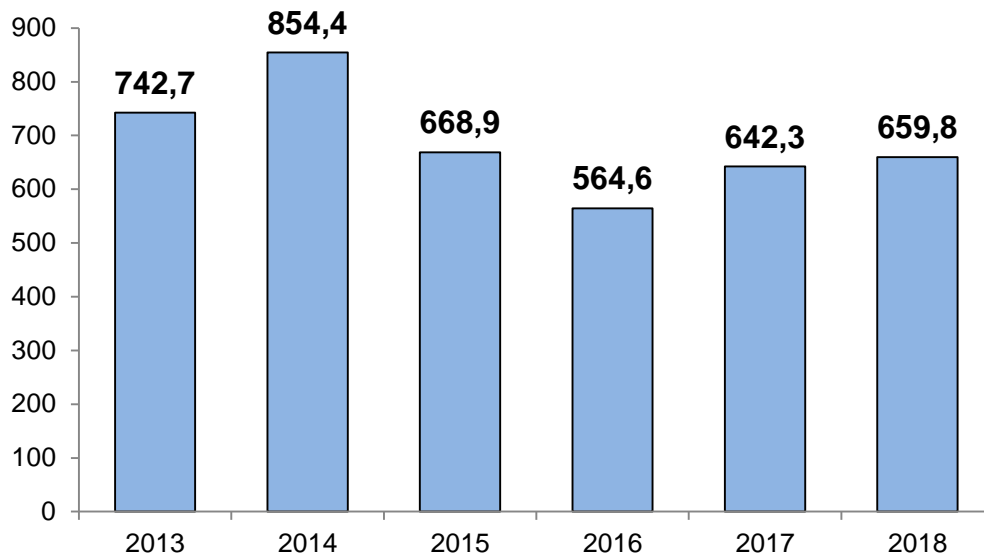


Рис. 73. Виробництво яєць в усіх категоріях господарств в області, млн штук

З 2017 року від реалізації яєць птиці господарства області отримують збитки.

Щодо збереження поголів'я

У 2018 році у всіх категоріях господарств чисельність поголів'я великої рогатої худоби склала 161 тис. голів (-2,9 тис. голів до 2017 року), корів – 73,7 тис. голів (-4,4 тис. гол), свиней – 358,8 тис. голів (+19,8 тис. гол), птиці – 26 млн голів (+1 669,1 тис. гол).

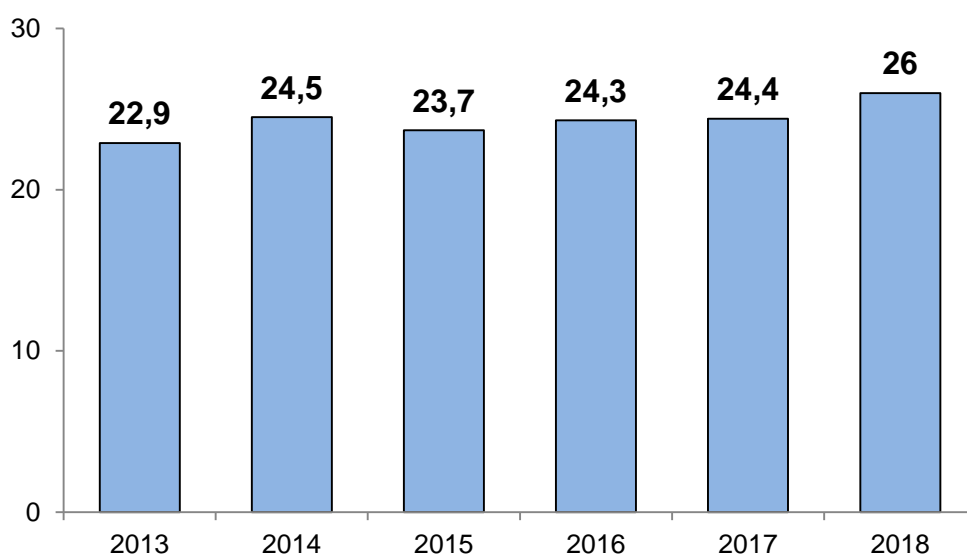


Рис. 74. Динаміка чисельності поголів'я птиці у всіх категоріях господарств в області, млн гол.



Чисельність поголів'я птиці зросла з 22,9 млн голів у 2013 році до 26 млн голів у 2018 році.

У 2018 році у всіх категоріях господарств чисельність свиней складала 358,8 тис. голів (на 19,8 тис. голів більше порівняно з 2017 роком та на 128,1 тис. голів менше порівняно з 2013 роком).

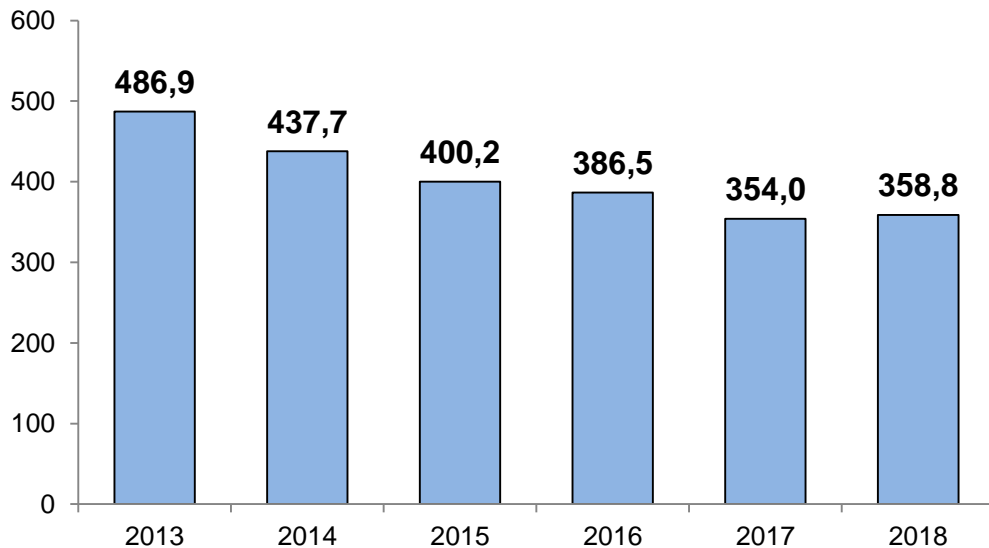


Рис. 75. Динаміка чисельності поголів'я свиней у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.

У 2018 році у всіх категоріях господарств чисельність корів складає 73,7 тис. голів (на 4,4 тис. голів менше порівняно з 2017 роком та на 21,3 тис. голів менше до 2013 року).

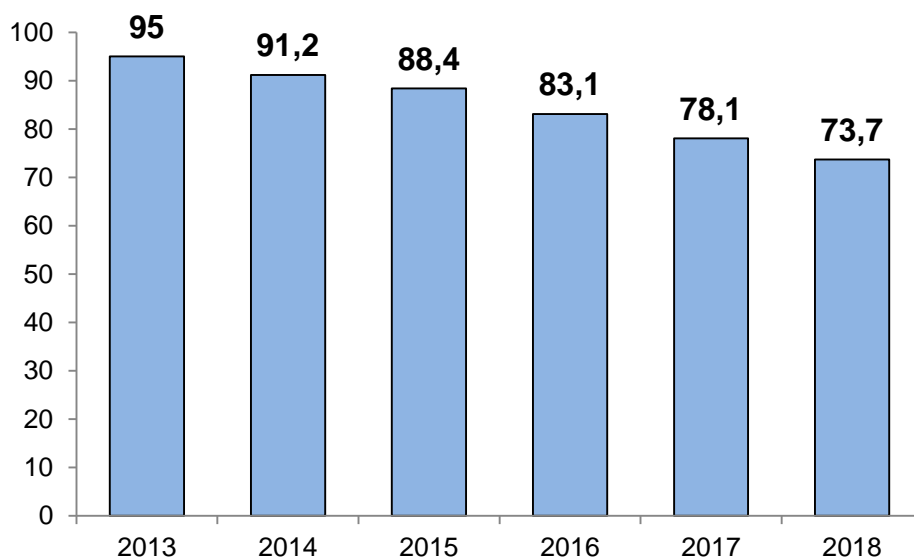


Рис. 76. Динаміка чисельності поголів'я корів у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.



Завдяки удосконаленню технології виробництва молока, поліпшення годівлі та племінній роботі річна продуктивність корів за останні 6 років підвищилася на 1 008 кг (або на 17,8%).

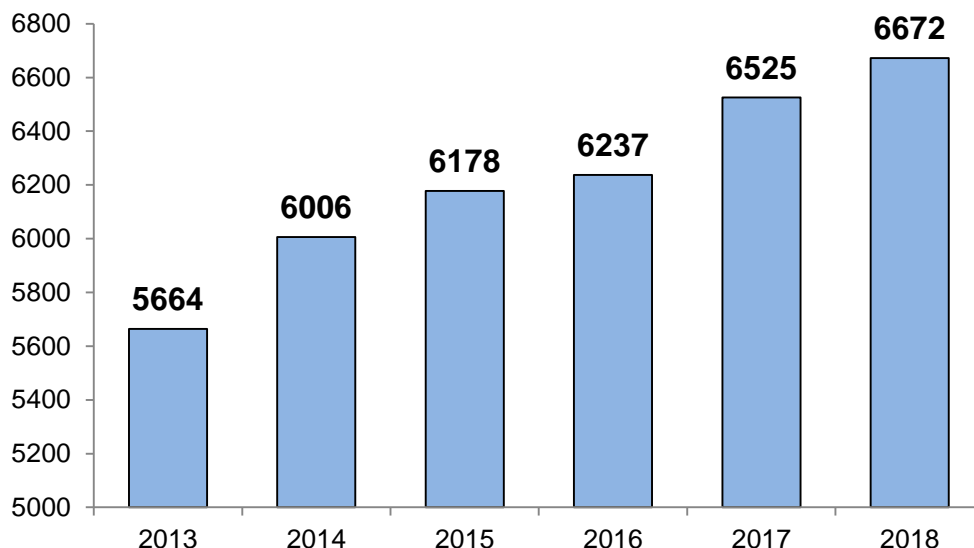


Рис. 77. Продуктивність корів у сільськогосподарських підприємств в області, кг

У 2018 році у всіх категоріях господарств чисельність поголів'я великої рогатої худоби складає 161 тис. голів (на 2,9 тис. голів менше порівняно з 2017 роком).

Протягом періоду 2013 – 2018 років спостерігається спад чисельності поголів'я великої рогатої худоби і з 2013 року показник зменшився на 48,1 тис. голів.

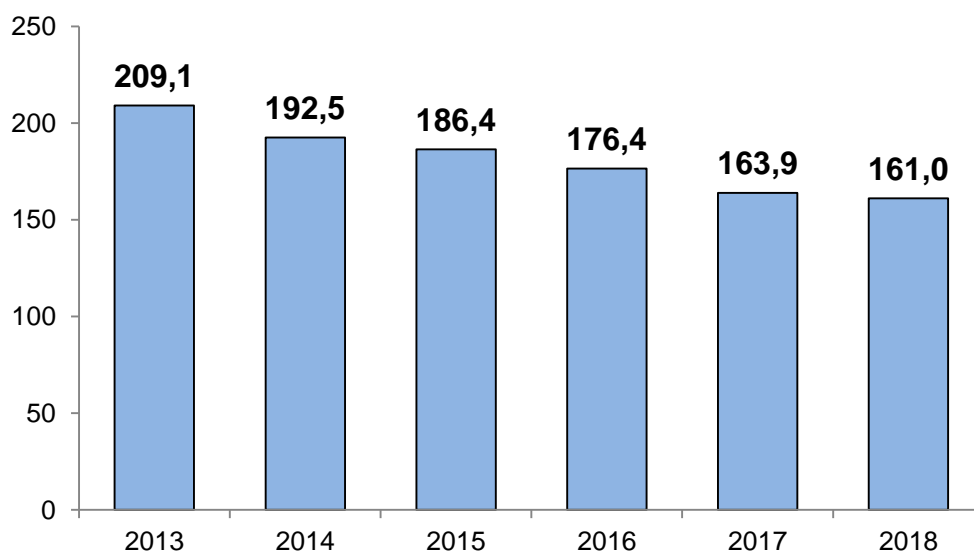


Рис. 78. Динаміка чисельності поголів'я великої рогатої худоби у всіх категоріях господарств в області, тис. гол.



Разом з тим на стабільність та нарощування чисельності поголів'я великої рогатої худоби негативно впливає нестабільність закупівельних цін та збитковість виробництва яловичини.

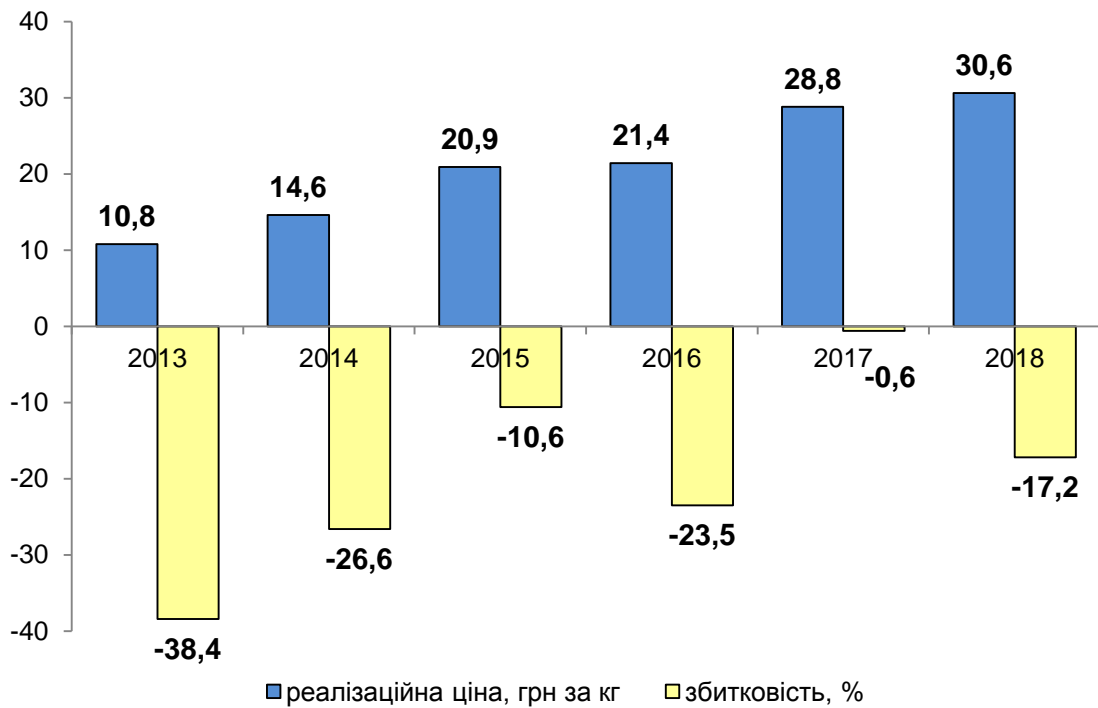


Рис. 79. Динаміка реалізаційних цін та рентабельність (збитковість) виробництва м'яса великої рогатої худоби в області

Згідно з інформацією структурних підрозділів агропромислового розвитку районних державних адміністрацій у 2018 році в регіоні укладено 306,9 тис. договорів оренди земельних часток (*паїв*) на площі 797,2 тис. га. Вартість орендованої землі становить 32,4 млрд грн. Загальний розмір орендної плати земельних часток (*паїв*) – 2 942,9 млн грн, середній відсоток від вартості орендованих земель – 9,07 (у минулому році – 7,2%). За земельні частки (*паї*) орендодавцям виплачено 2 956,4 млн грн, або 100,5 відсоток від нарахованого.

Орендна плата за використання 1 гектара орендованої землі у 2018 році в середньому по області складала 3 708,7 гривні.

Розмір відсотка виплати від нормативно-грошової оцінки землі зріс з 3,95 у 2013 році до 9,07 у 2018 році від їх нормативно-грошової оцінки (*вартості*), розмір орендної плати за зазначений період зріс у 2,3 рази.

У 2018 році виплата орендодавцям області за оренду земельних часток проти 2017 року збільшилася на 535,9 млн гривень,



або на 22 відсотки, а відсоток від нормативно-грошової оцінки землі зріс на 1,8 відсотка.

Проміжні висновки:

Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки області.

За останні п'ять років сільське господарство Черкащини характеризується прибутковістю.

По виробництву сільськогосподарської продукції на душу населення Черкаська область займає друге місце в Україні. За обсягом виробництва сільськогосподарської продукції в загальнодержавному обсязі область посідає четверте місце серед регіонів України.

В області протягом останніх років забезпечується продовольча безпека населення. Так, виробництво продовольчого зерна, картоплі, овочів, олії, м'яса, молока, яєць перевищує потребу населення у споживанні даної с/г продукції. При цьому задоволення потреб населення у продовольстві здійснюється, в основному, за рахунок продукції внутрішнього виробництва.

Одним із сучасних напрямків розвитку аграрного сектору економіки є кооперативний рух. Поштовхом до його розвитку в Черкаській області стала реалізація проекту «Створення регіонального навчально-практичного Центру розвитку багатофункціональних кооперативів» у рамках грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні».

Зернові культури становлять переважну частину в структурі посівів сільськогосподарських культур (*на них припадає третина валового виробництва с/г продукції*). За урожайністю зернових і зернобобових культур Черкащина посідає перше місце серед областей України.

Обсяги виробництва продукції тваринництва задовольняють потреби споживчого ринку та забезпечують стійку роботу підприємств переробної галузі. При цьому, незважаючи на ряд негативних факторів, що вплинули на галузь у 2018 році, в області не допущений значний спад виробництва продукції тваринництва.

Виплата орендодавцям області за оренду земельних паїв збільшилася на 535,9 млн гривень, або на 22%, а відсоток від нормативно-грошової оцінки землі зріс на 1,8%.



5.4. Інвестиційна діяльність

Капітальні інвестиції

Наразі актуальним і проблемним питанням в області є високий ступінь зношеності основних фондів підприємств, що діють у Черкаській області (зокрема, у промисловості він становить від 40 до 90%). Для оновлення основних засобів підприємств необхідні капітальні інвестиції. Такі вкладення спрямовані на зростання виробничих потужностей на новій технологічній основі і відповідно – підвищення продуктивності праці.

Спостерігається тенденція до зменшення обсягів капітальних інвестицій, освоєних підприємствами та організаціями області. Так, за підсумками 2018 року за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 11,1 млрд грн капітальних інвестицій (12-е місце по Україні). Індекс капітальних інвестицій проти 2017 року склав 36,0%. Серед регіонів України за показником питомої ваги обсягів освоєних капітальних інвестицій у 2018 році, область посідає 12 місце (1,99%).

Найбільший обсяг капітальних інвестицій, залучених в економіку регіону протягом 2018 року, займають інвестиції в сільське, лісове, рибне господарство – 3 899,2 млн грн (35,1%) та в промисловість – 3 217,0 млн грн (29,0%).

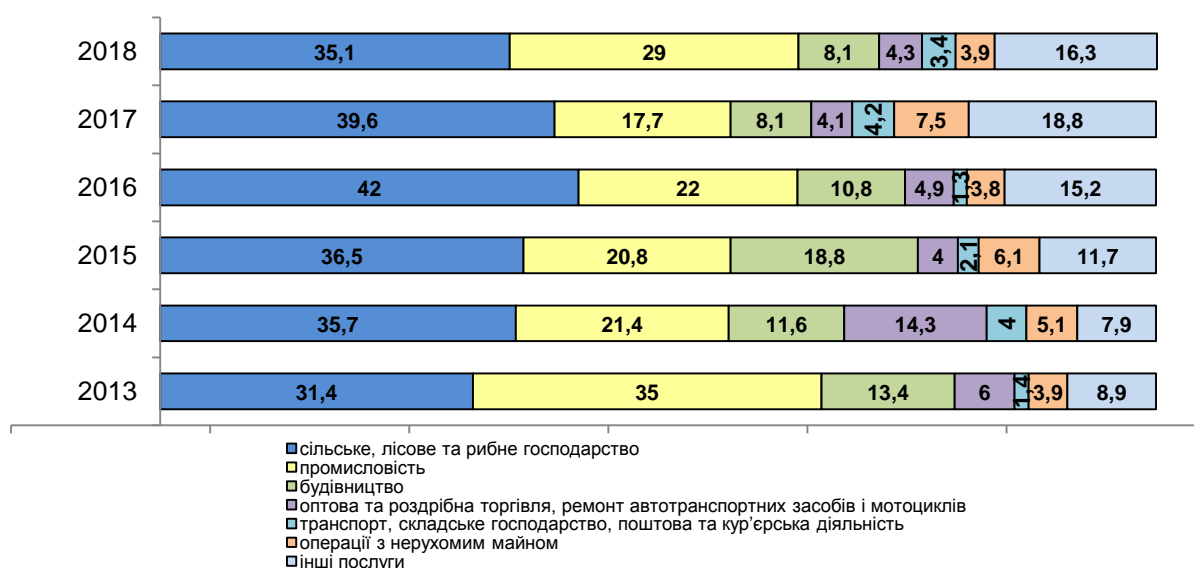


Рис. 80. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в області, %



Слід відмітити, вперше за останні 5 років спостерігається зростання питомої ваги капітальних інвестицій, освоєних у галузі промисловості (до 29,0% у 2018 році), натомість обсяг капітальних інвестицій, освоєних у будівництво, зменшився (з 13,4% у 2013 році до 8,1% у 2018 році).

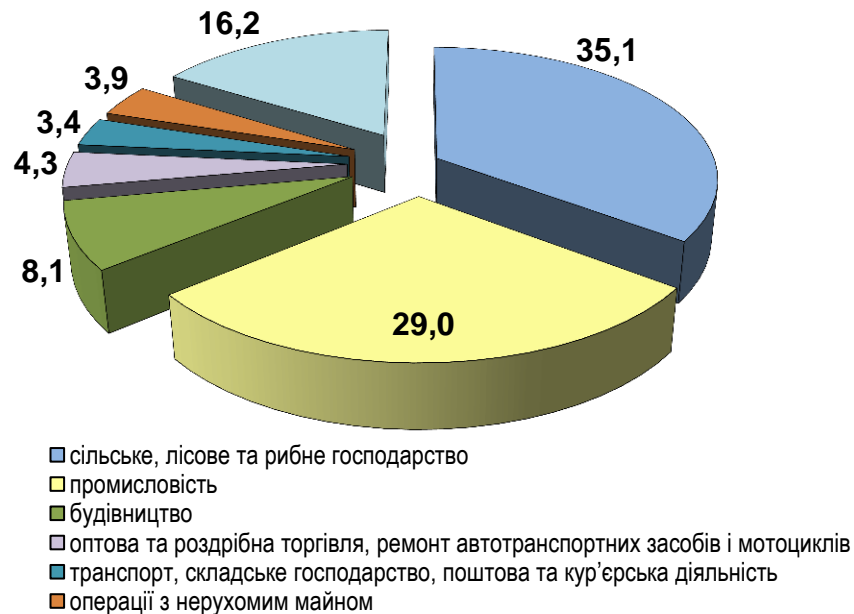


Рис. 81. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в області за 2018 рік, %

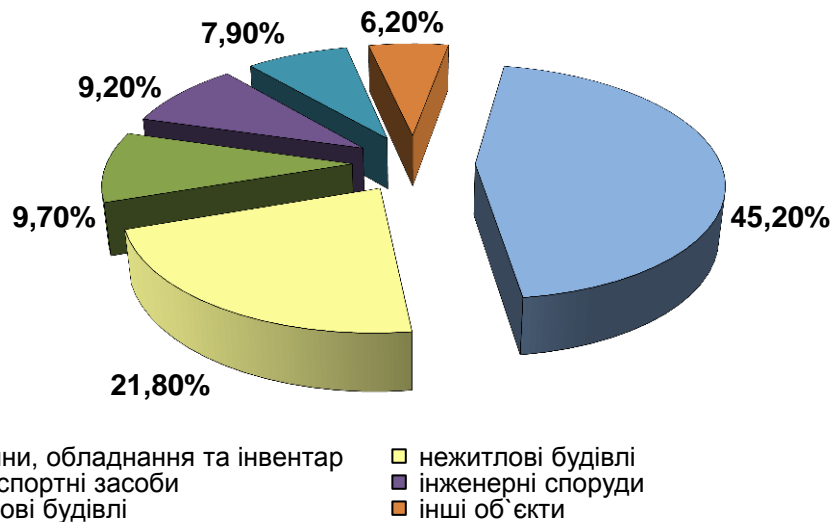


Рис. 82. Ключові об'єкти вкладень капітальних інвестицій у 2018 році, %

Ключовими об'єктами вкладення капітальних інвестицій у 2018 році були: машини, обладнання та інвентар – 5 017,6 млн грн (45,2%) та нежитлові будівлі – 2 420,8 млн грн (21,8%).



Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств (за підсумками 2018 року їх питома вага у загальному обсязі капітальних інвестицій становить 76,2%).

Таблиця 25. Джерела фінансування капітальних інвестицій в області, %

Джерела фінансування	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Власні кошти підприємств	69,9	78,9	70,3	72,4	70,9	76,2
Кошти місцевих бюджетів	6,3	6,1	8,2	12,0	13,5	7,8
Кошти державного бюджету	2,0	1,2	2,4	2,9	2,9	4,7
Кошти населення на будівництво житла	9,8	7,8	15,4	7,4	4,8	4,1
Кошти іноземних інвесторів	-	-	-	-	-	-*
Кредити, позики	9,0	4,8	3,1	4,0	6,3	5,5
Інші джерела	3,0	1,2	0,6	1,3	1,6	1,7

* – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

У структурі капітальних інвестицій спостерігається тенденція до зростання коштів державного бюджету: за 2013 – 2018 роки їх частка зросла понад увічі (з 2% до 4,7%), у той же час частка капітальних інвестицій за рахунок коштів населення зменшилася понад у два рази (з 9,8% до 4,11 %).

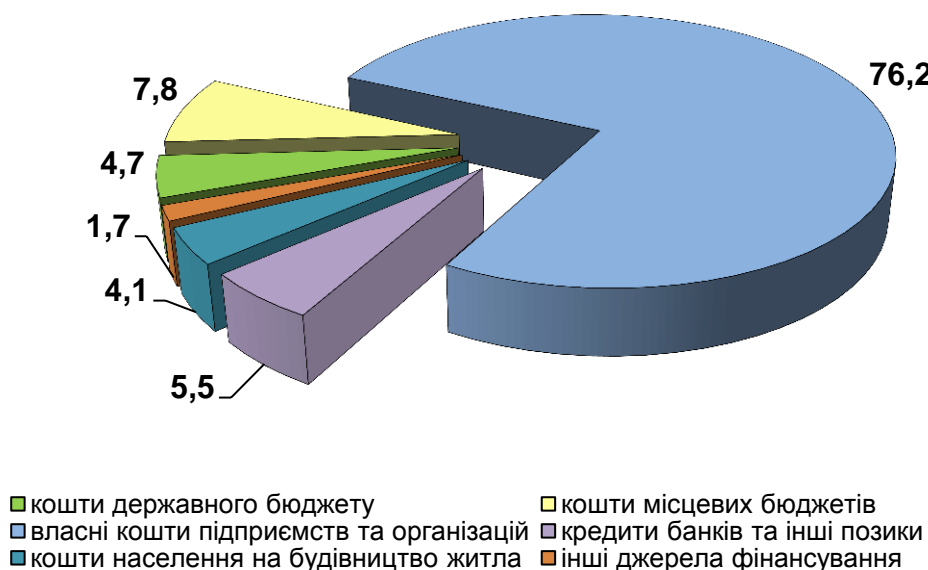


Рис. 82. Джерела фінансування капітальних інвестицій в області у 2018 році, %



Іноземні інвестиції

Протягом останніх п'яти років іноземними інвесторами внесено 46,6 млн дол. США прямих іноземних інвестицій в економіку регіону. Проте, загальний обсяг унесених в економіку області прямих іноземних інвестицій зменшився на 553,6 млн дол. США, у першу чергу за рахунок коливання курсової різниці (-554,6 млн дол. США) та переуступки корпоративних прав іноземними інвесторами українським і припинення діяльності декількох підприємств.

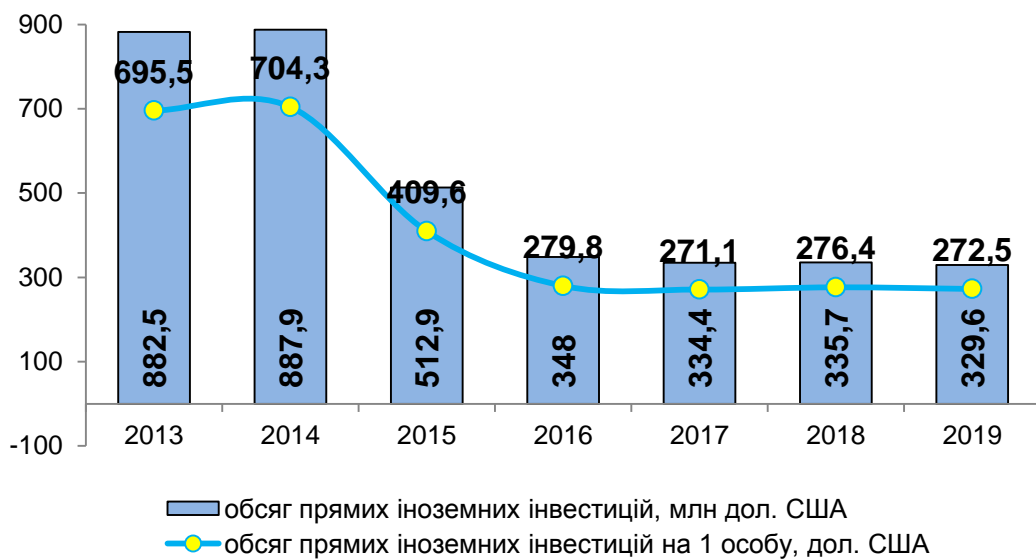


Рис. 83. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіці області, млн дол. США (станом на 1 січня)

Обсяг прямих іноземних інвестицій станом на 01.01.2019 становив 329,6 млн дол. США (на 1,8 % менше обсягу інвестицій на початок 2018 року), та в розрахунку на одну особу населення становив 272,5 дол. США.

Прямі іноземні інвестиції надійшли від нерезидентів із 43 країн світу.

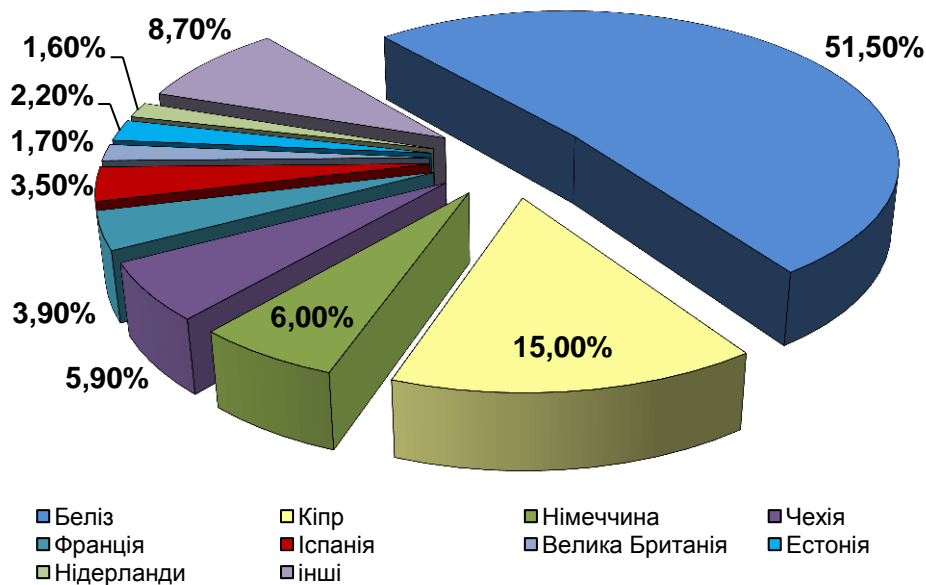


Рис. 84. Географічна структура іноземних інвестицій в економіці області (у % до загального обсягу)

До основних країн-інвесторів, на які припадає 91,3% загального обсягу іноземного капіталу, належать: Беліз – 51,5 %, Кіпр – 15,0 %, Німеччина – 6 %, Чехія – 5,9 %, Франція – 3,9 %, Іспанія – 3,5 %, Естонія – 2,2 %, Велика Британія – 1,7 %, та Нідерланди – 1,6 %.

Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 80,7 % загального обсягу (у тому числі переробної – 80,0 %). Серед галузей переробної промисловості суттєві обсяги іноземного акціонерного капіталу спрямовано у виробництво харчових продуктів, напоїв – 64,5 % від загального обсягу прямих інвестицій; у виробництво хімічних речовин і хімічної продукції – 9,4 %; у виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність – 4,8 %. У підприємства та організації, що здійснюють операції з нерухомим майном, залучено 8,6 % від загального обсягу прямих інвестицій, у підприємства сільського, лісового та рибного господарства – 6,1 % (станом на 01.01.2019).

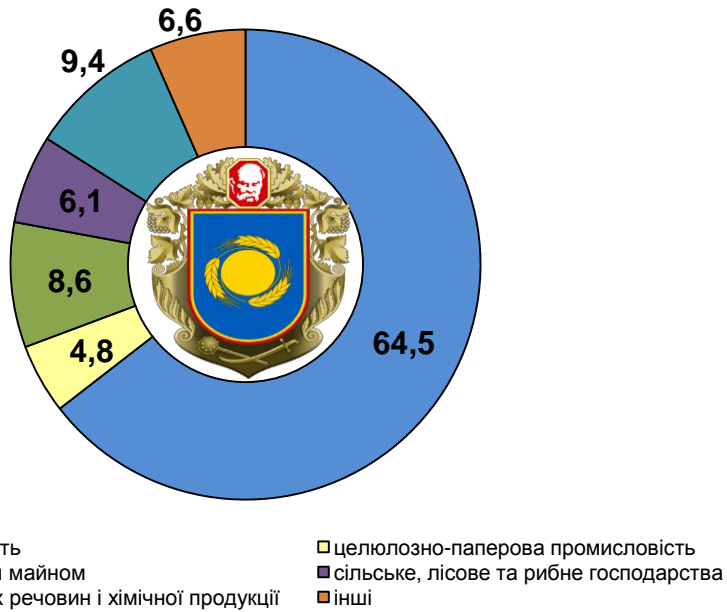


Рис. 85. Галузева структура прямих іноземних інвестицій в економіці області, (у % до загального обсягу), 01.01.2019

Розподілення іноземного капіталу по містах та районах області є нерівномірним.

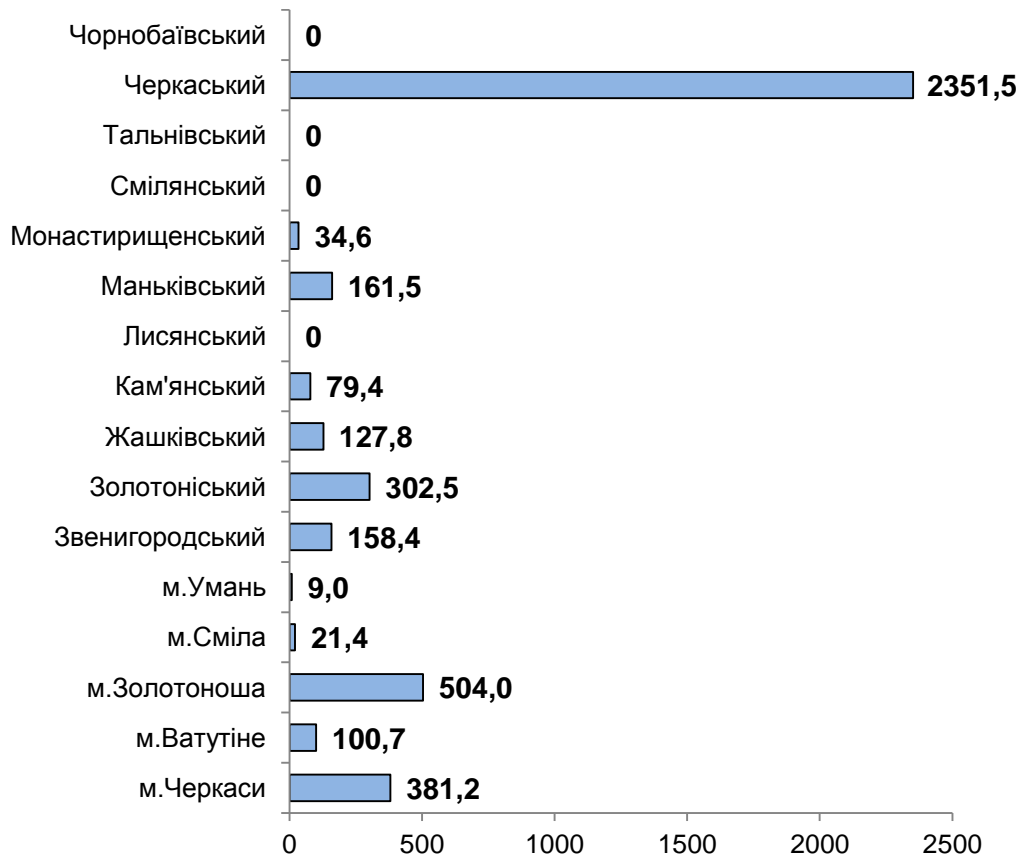




Рис. 86. Обсяги інвестицій на 1 особу в деяких регіонах області станом на 31.12.2018, (дол. США)

Проміжні висновки:

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій протягом останніх років залишаються власні кошти підприємств.

Найбільший обсяг капітальних інвестицій, залучених в економіку регіону протягом 2018 року, займають інвестиції в сільське, лісове, рибне господарство – 3,9 млрд грн (35,1%) та промисловість 3,2 млрд грн (29,0 %).

Розподілення іноземного капіталу по містах та районах області є нерівномірним.

5.5. Зовнішньоекономічна діяльність

Після зменшення зовнішньоторговельного обороту області у 2015 році майже у 3 рази, проти показників 2013 року, зазначений показник за період 2016-2018 роки демонструє стабільне зростання. Географія торгівлі розширилася до 123 країн, з якими область має зовнішньоекономічні зв'язки.

Таблиця 26. Показники зовнішньоекономічної діяльності області (товарооборот), млн дол. США

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Зовнішньоторговельний оборот	1889,7	1081,2	662,4	765,5	1022,4	1285,8
Експорт	770,7	624,2	434,2	474,3	617,8	785,6
Імпорт	1119,0	457,0	228,2	291,2	404,6	500,1
Сальдо	-348,3	167,2	206,0	183,1	213,2	285,5

2013–2018 роки характеризуються збільшенням обсягів експорту продукції рослинного походження, жирів та олії тваринного або рослинного походження. В той же час відбулося зменшення експорту продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, а також машин та обладнання.

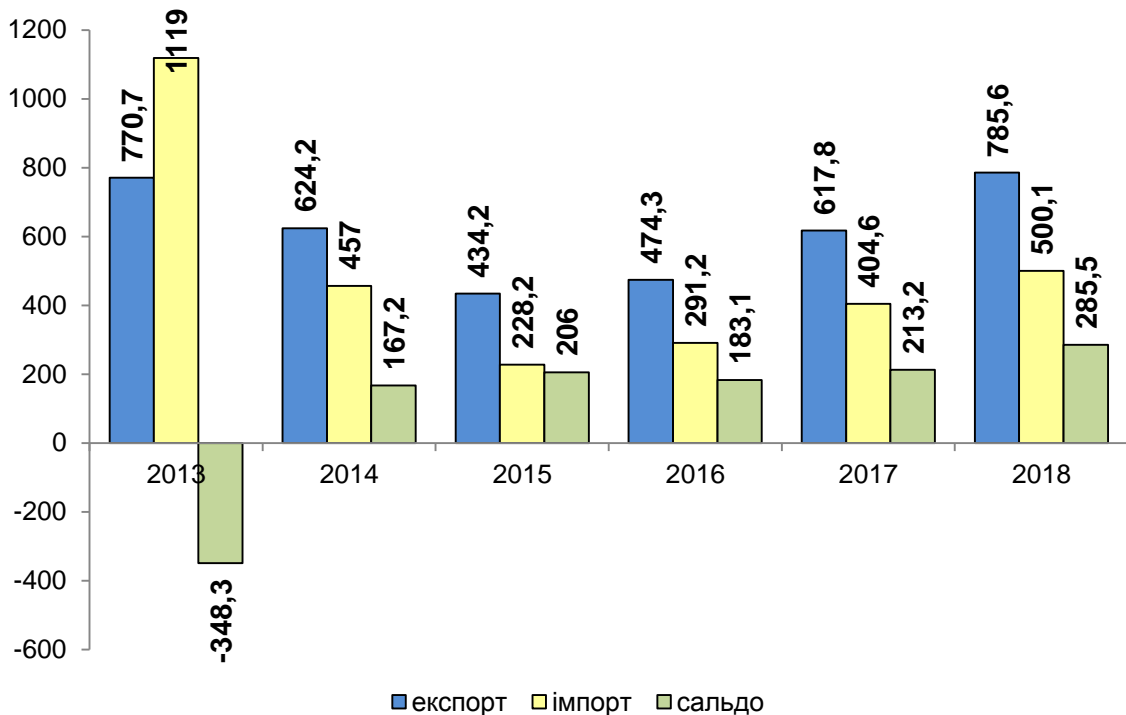


Рис. 87. Експорт/імпорт товарів в область, млн дол. США

Обсяги імпорту товарів стабільно відновили зростання протягом 2016 – 2018 років завдяки збільшенню поставок в область мінеральних продуктів, продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, машин та обладнання.

У 2018 році основу товарної структури експорту області склали: жири та олії тваринного або рослинного походження – 264,4 млн дол. США; продукти рослинного походження – 238,9 млн дол. США; готові харчові продукти – 125,7 млн дол. США; деревина і вироби з деревини – 32,8 млн дол. США; живі тварини, продукти тваринного походження – 24,9 млн дол. США; машини, обладнання та механізми – 17,2 млн дол. США.

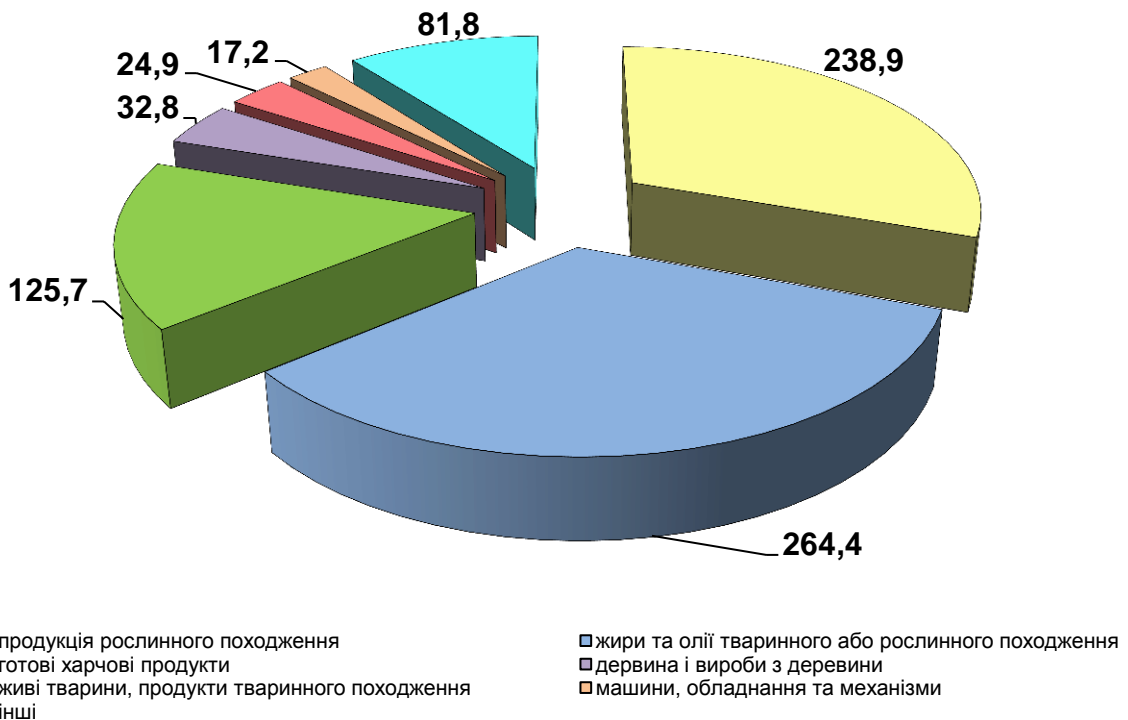


Рис. 88. Товарна структура експорту у 2018 році, млн дол. США

У 2018 році основу товарної структури імпорту області складала: мінеральні продукти – 134,8 млн дол. США; продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 90,2 млн дол. США; машини, обладнання та механізми – 88,6 млн дол. США; полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них – 34,2 млн дол. США; засоби наземного транспорту – 25,2 млн дол. США; текстильні матеріали та текстильні вироби – 23 млн дол. США.

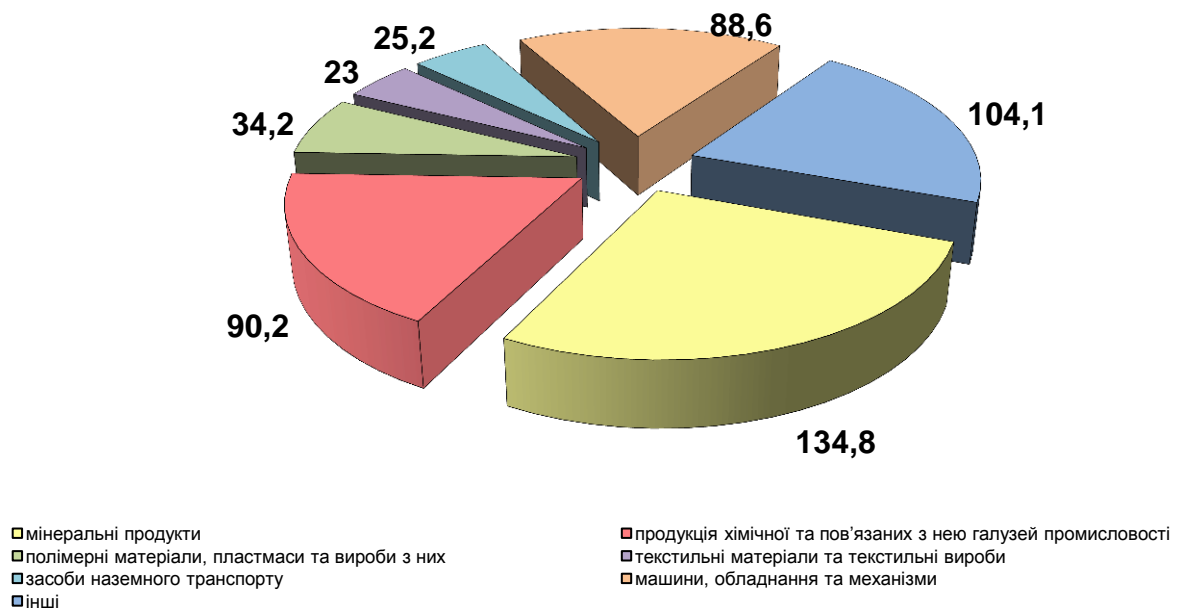


Рис. 88. Товарна структура імпорту у 2018 році, млн дол. США



У географічній структурі експорту, порівняно з 2013 роком, відбулося зростання експортних поставок до країн Європи, та зменшення поставок до Америки на 88,4 %, і до країн СНД – удвічі. Обсяги експорту до країн ЄС становлять 32,5 % до загального обсягу експорту області, до країн Азії – 39,5 %, до країн СНД – 18,9 %, до Африки – 7,7 %. Зокрема експорт у 2018 році здійснювався до таких країн: Індії (18,7% до загального обсягу експорту), Білорусії (10,9%), Китаю (7,7%), Польщі (6,2%) та Німеччини (5%).

Експорт до країн ЄС становив 255,1 млн дол. США (32,4% від загального обсягу).

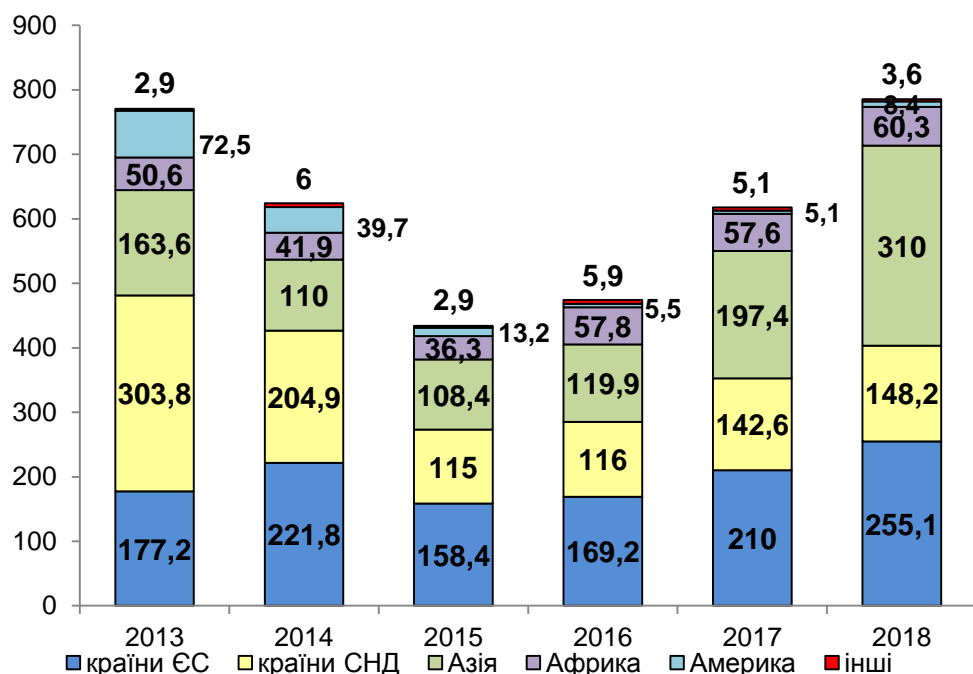


Рис. 89. Географічна структура експорту підприємств області, млн дол. США

У географічній структурі імпорту відбулося зменшення імпортних поставок до країн СНД – в 10 разів, та до Америки – на 43 %. Порівняно з 2013 роком частка країн ЄС у загальному обсязі імпорту області зросла на 17,7 % та становить 56,1 %, частка Азії – 24 %, частка країн СНД – 15,3 %, частка Америки – 2,7 %.

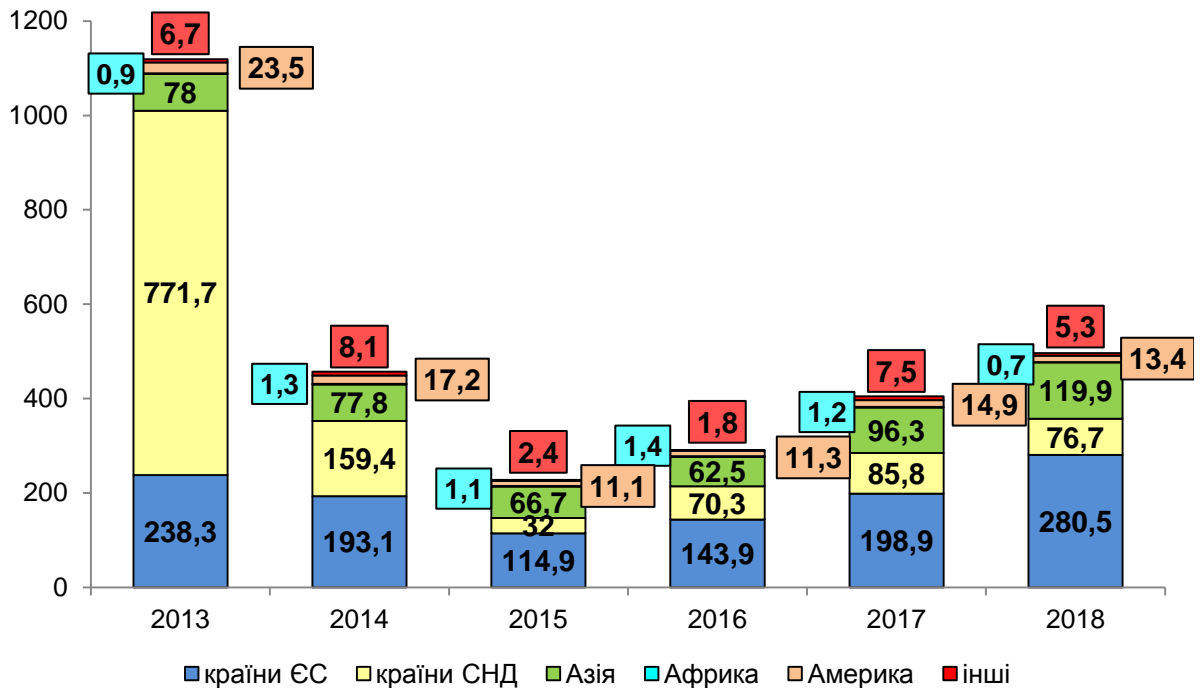


Рис. 90. Географічна структура імпорту підприємств області, млн дол. США

Основними імпортерами продукції в область у 2018 році були: Угорщина (17,8%), Китай (13%), Німеччина (9,7%), Російська Федерація (9,5%) та Польща (8,1%).

Імпорт з країн ЄС становив 280,5 млн дол. США (56,1% від загального обсягу).

У 2018 році імпорт послуг підприємствами області склав – 21,9 млн дол. США, експорт послуг – 29,5 млн дол. США, сальдо склало 7,6 млн дол. США.

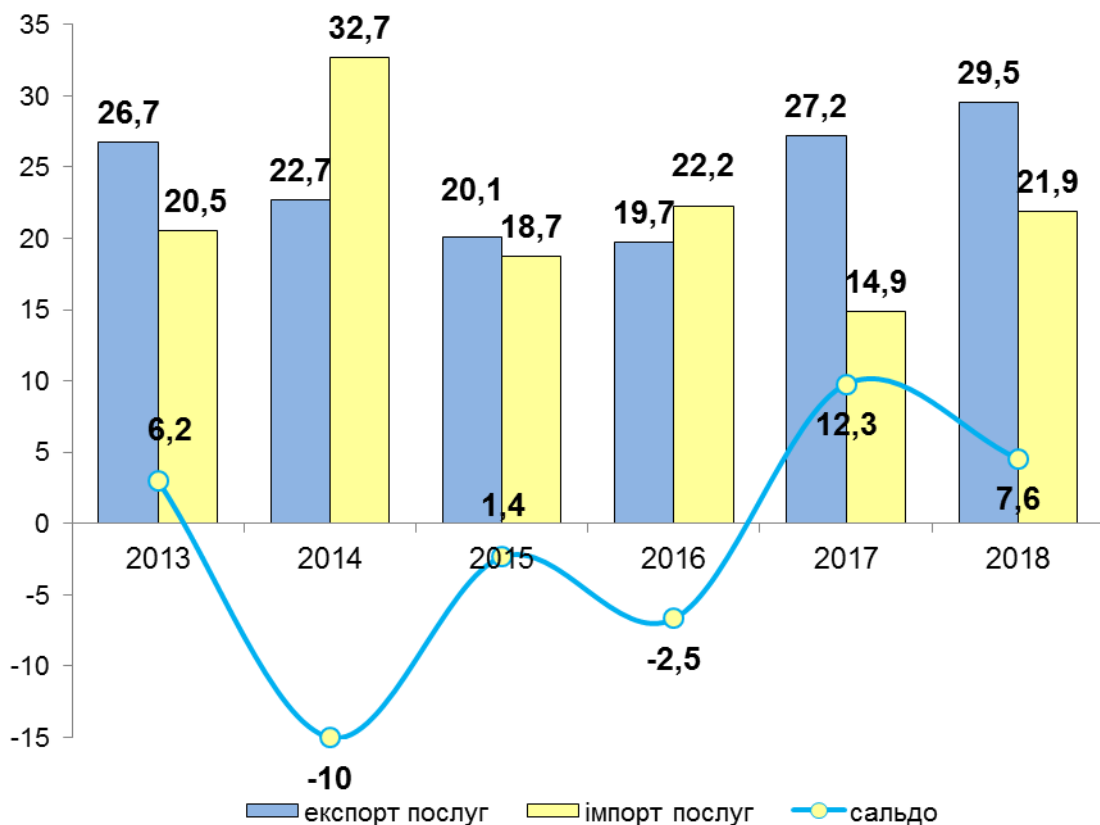


Рис. 91. Експорт/імпорт послуг підприємствами області, млн дол. США

Частка послуг, наданих країнам ЄС підприємствами області, становить 39%. Найбільша частка в загальному обсязі імпорту послуг надійшла також від країн ЄС – 84%.

Також варто звернути уваги, що для категорії товарів сальдо зовнішньої торгівлі починаючи з 2014 року є незмінно позитивним, водночас у сфері послуг, у 2014 та у 2016 роках – сальдо було від'ємним.

Проміжні висновки:

За період 2016-2018 роки зовнішньоторговельний оборот області зріс удвічі. Географія торгівлі розширена до 123 країн. Значно зріс зовнішньоторговельний оборот з країнами ЄС, та зменшився з країнами СНД.

На Черкащині зріс обсяг експорту товарів. В той же час зменшено експорт одного з основних експортних товарів області – добрив.

Збільшення обсягів експорту забезпечено, в значній мірі, за рахунок зернових культур, жирів і олії.



5.6. Споживчий ринок

Споживчий ринок області на сьогодні представлений підприємствами – юридичними особами, об'єктами торгівлі фізичних осіб-підприємців, організованими та неформальними ринками.

Інфраструктура торговельної мережі та ресторанного господарства області налічує понад 10 тис. об'єктів усіх форм власності, з них 73,7 % – магазини та аптеки, 14,9 % – кіоски та АЗС, 11,4% – заклади ресторанного господарства.

Порівняно з 2013 роком, роздрібна торговельна мережа у 2018 році збільшилася на 572 одиниці (на 6%).

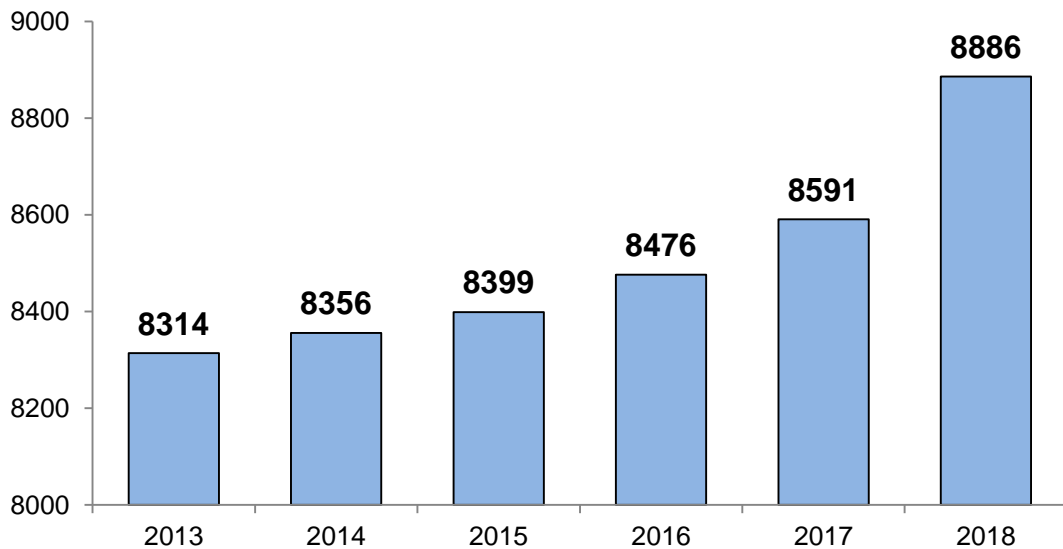


Рис. 92. Розвиток роздрібної торговельної мережі області, одиниць

У структурі торговельної мережі збільшується частка об'єктів торгівлі – фізичних осіб (88%). Кількість підприємств – юридичних осіб становить 12 % і порівняно з 2013 роком зменшилась на 634 одиниці (на 37,3%). Це відбулось внаслідок ліквідації, часткового призупинення діяльності та перереєстрації їх на фізичних осіб.

Наявна кількість об'єктів торговельної мережі дозволяє на достатньому рівні забезпечити населення області торговельною площею у магазинах роздрібної торгівлі суб'єктів господарювання всіх форм власності.

У 2018 році в області продовжувалася стійка тенденція до нарощування обсягів продажу споживчих товарів. У січні – грудні 2018 року обсяг обороту роздрібної торгівлі становив 22,5 млрд грн.



Таблиця 27. Обсяг продажу споживчих товарів

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Обсяг обороту роздрібної торгівлі, млрд грн	20,9	24	27,9	30,8	19,9 ¹	22,5

¹Примітка. До 2016 року включно показник «Оборот роздрібної торгівлі» включав дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлю, та розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках. Починаючи з 2017 року статистичні дані щодо обсягів продажу споживчих товарів на ринках органами державної статистики не збираються та не опрацьовуються.

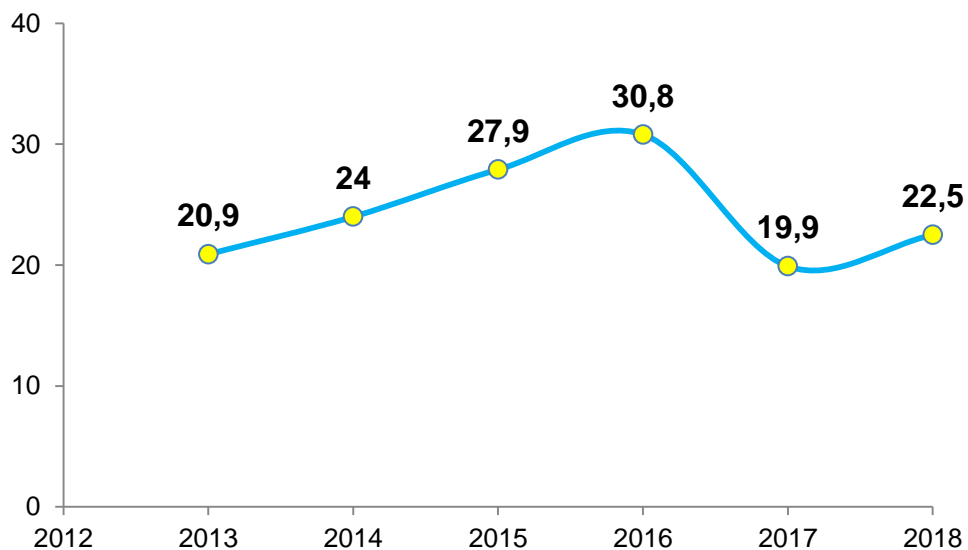


Рис. 93. Динаміка обороту роздрібної торгівлі в області, млрд грн

Оборот роздрібною торгівлю у 2018 році становив 22,5 млрд грн, та порівняно з 2017 роком зріс на 3,5 млрд грн, що становило 107,6% (темперосту по Україні – 106,1%). По темпам росту фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлю (у порівняних цінах) Черкаська область займає 13 місце серед інших областей країни.

Разом з тим, у 2014 році, у зв'язку зі складним соціально-політичним та економічним становищем в Україні, простежувалося поступове зниження темпу реалізації споживчих товарів та зменшення його порівняно з 2013 роком на 0,7%.

Таблиця 28. Черкаська область серед регіонів – сусідів та окремих регіонів, що належать до однієї групи (за 2017 рік)*



Назва області	Кількість об'єктів підприємств-юридичних осіб, одиниць	Роздрібний товарооборот підприємствна 1 особу, грн.	Забезпеченість населення області торговою площею, на 10 тис. осіб, м ²
Черкаська область	1054	9085,2	1127
Вінницька область	1618	7739,4	1299
Житомирська область	1265	9817	1239
Київська область	2493	24245,4	2647
Полтавська область	1538	11734,6	1399
Рівненська область	1177	8090,7	1382
Хмельницька область	1310	8868,3	1500

Основним показником рівня торговельного обслуговування населення є продаж товарів на одну особу. Середньомісячний оборот у розрахунку на одного жителя у 2018 році становив 1 538,6 грн, що на 14,3 відсотка більше попереднього року.

У 2014-2015 роках відбулося стрімке зростання індексу споживчих цін. Причинами інфляції стали девальвація гривні в умовах зниження валютних надходжень, наростання панічних настроїв через військовий конфлікт на Сході України, старт процесу приведення тарифів у сфері житлово-комунального господарства до рівня покриття їх собівартості тощо.

З 2016 року відбувалося уповільнення темпів інфляції 2014-2015 років. Станом на грудень 2018 року індекс споживчих цін в області є нижчим від середнього показника по Україні.

Таблиця 29. Індекс споживчих цін

	Індекс споживчих цін на товари та послуги					
	(до грудня попереднього року), %					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8
Черкаська область	100,3	124,2	143,8	112,7	114,6	109,7

Черкащина наполегливо працює над тим, щоб стати регіоном з розвинутою інфраструктурою споживчого ринку та високим рівнем якісного торговельного обслуговування населення. Кінцевою метою є забезпечення максимального задоволення потреб споживачів у якісних товарах та послугах, стабільного функціонування споживчого ринку.



* - інформація буде оновлена в вересні 2019 року

Проміжні висновки:

Темп росту роздрібної торгівлі у 2018 році становив 107,6% (по Україні – 106,1%). Проте, незважаючи на високий рівень розвитку споживчого ринку в області, проблемним питанням, характерним для більшості регіонів держави, залишається удосконалення організації системи торговельного обслуговування населення, особливо в сільській місцевості.

5.7. Підприємницька діяльність

За підсумками 2018 року у Черкаській області функціонувало: 11 великих підприємств (0,1% від загальної кількості), 474 середніх підприємств (5,2%) та 8 691 малих підприємств (94,7%), (з них мікропідприємств – 7 534 (або 82,1% від загальної кількості підприємств)).

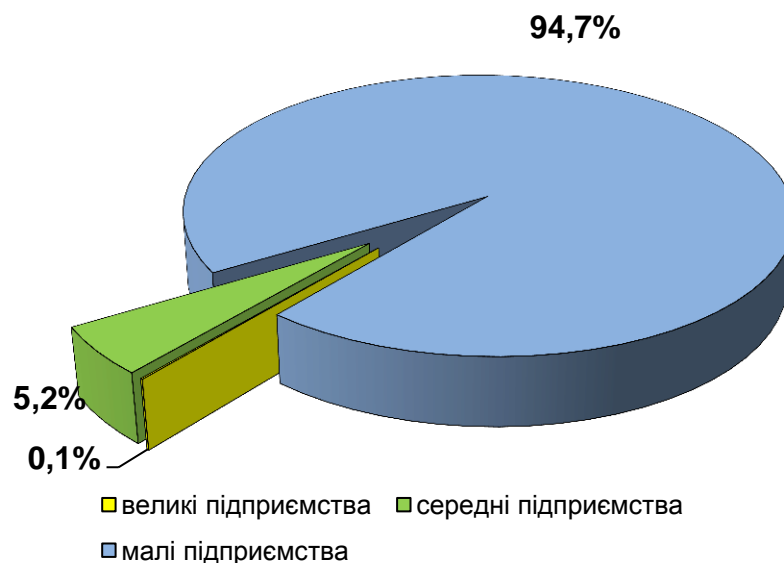


Рис. 96. Питома вага підприємств області за їх розмірами у 2018 році

Найбільша кількість зайнятих у 2018 році була на середніх підприємствах (55,6% від загальної кількості працівників на підприємствах). На великих підприємствах було зайнято 12,4% працівників, на малих – 32%. Всього ж на підприємствах області у 2018 році було зайнято 134,2 тис. осіб (або 26,3% від зайнятого населення по області), з них у малому підприємстві - 42,9 тис. осіб (або 8,4% від зайнятого населення по області).



У 2018 році розподіл зайнятих працівників на підприємствах за видами економічної діяльності був наступний: промисловість – 38,6% зайнятих (всього 1260 підприємств, або 13,7%); сільське, лісове та рибне господарство – 26,6% зайнятих (2221 підприємство, або 24,2%); оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 13,1% зайнятих (2043 підприємства, або 22,3%); охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 5% зайнятих (118 підприємств, або 1,3%); транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 4,7% зайнятих (463 підприємства, або 5%); інші галузі – 12% зайнятих (3071 підприємство, або 33,5%).

Загалом, впродовж 2013 – 2018 років частка малих підприємств у загальній кількості підприємств коливалася в межах 93-94%, у 2018 році вона досягла 94,7%.

З 2013 року спостерігається тенденція до зростання кількості малих підприємств. Так, у 2018 році порівняно з 2013 їх число зросло на 17%.

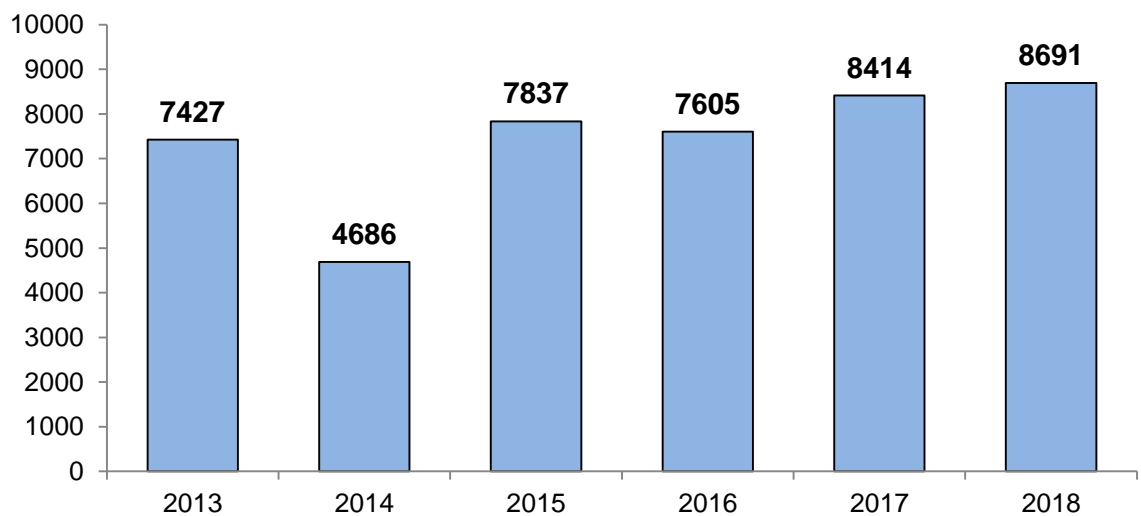


Рис. 94. Кількість малих підприємств області у 2013 – 2018 роках, одиниць

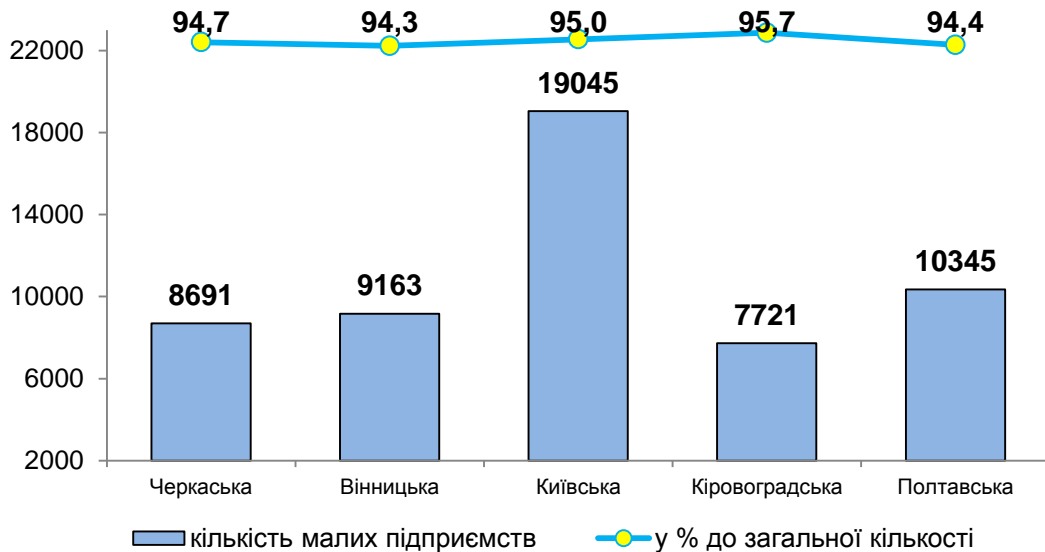


Рис. 94. Кількість малих підприємств по деяких регіонах та відсоток до загальної кількості підприємств у 2018 році

Протягом 2013 – 2018 років відбулося зростання кількості малих підприємств на 10 тис. наявного населення з 59 підприємств у 2013 році до 72 підприємств у 2018 році (тобто на 22,0%). По Україні даний показник склав 80 підприємств. Для порівняння: у Німеччині цей показник у 2016 році становив близько 230, у Франції - близько 190, у Польщі - близько 200.

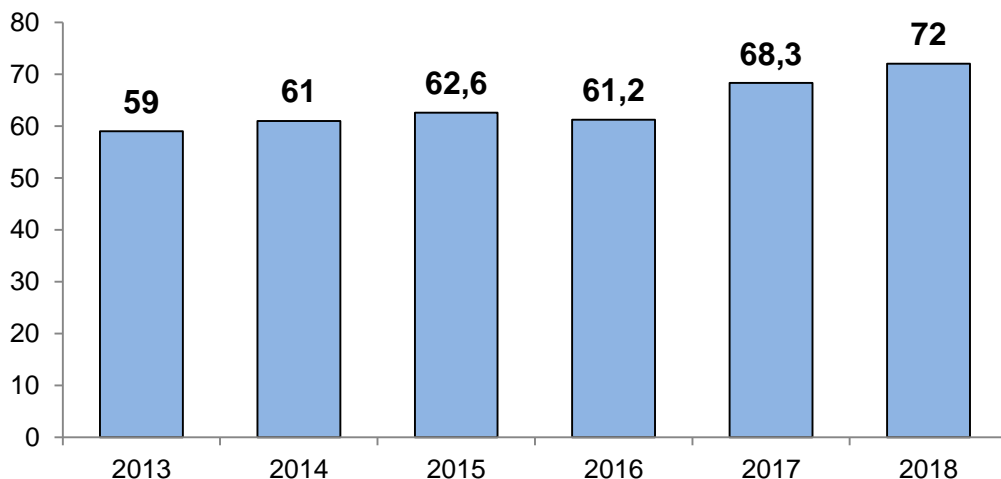


Рис. 95. Кількість малих підприємств області на 10 тис. наявного населення у 2013 – 2018 роках, одиниць

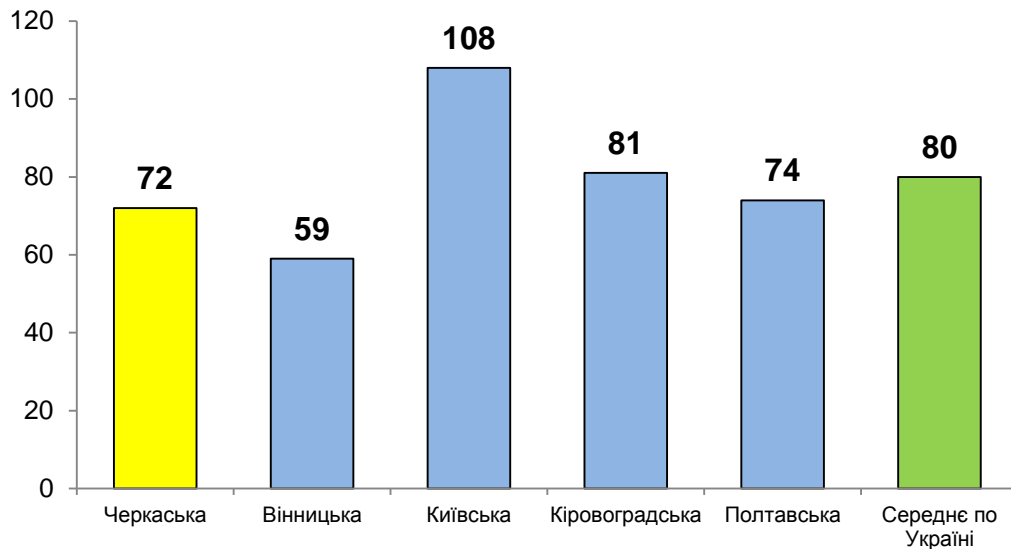


Рис. 95. Кількість малих підприємств на 10 тис. наявного населення по деяких регіонах та середнє по Україні у 2018 році, одиниць

Разом з тим, обсяг реалізованої продукції (*товарів, послуг*) малими підприємствами у 2018 році склав 39,5 млрд грн, що становить лише 22,8% від загального обсягу реалізованої продукції, в той час як частка продукції великих підприємств становила 31,1% (53,9 млрд грн), а середніх підприємств – 46,1% (79,8 млрд грн).

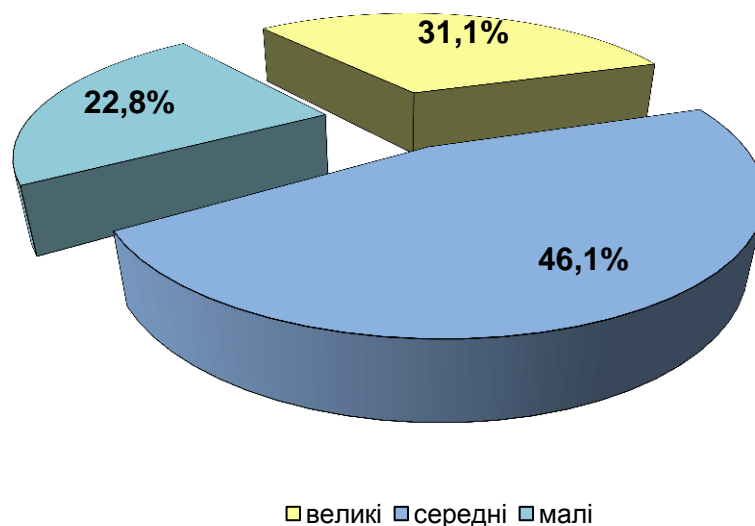


Рис. 97. Питома вага обсягів реалізованої продукції за розмірами підприємств

Загалом, впродовж 2013 – 2018 років спостерігалася тенденція до зростання обсягів реалізованої продукції (*товарів, послуг*).

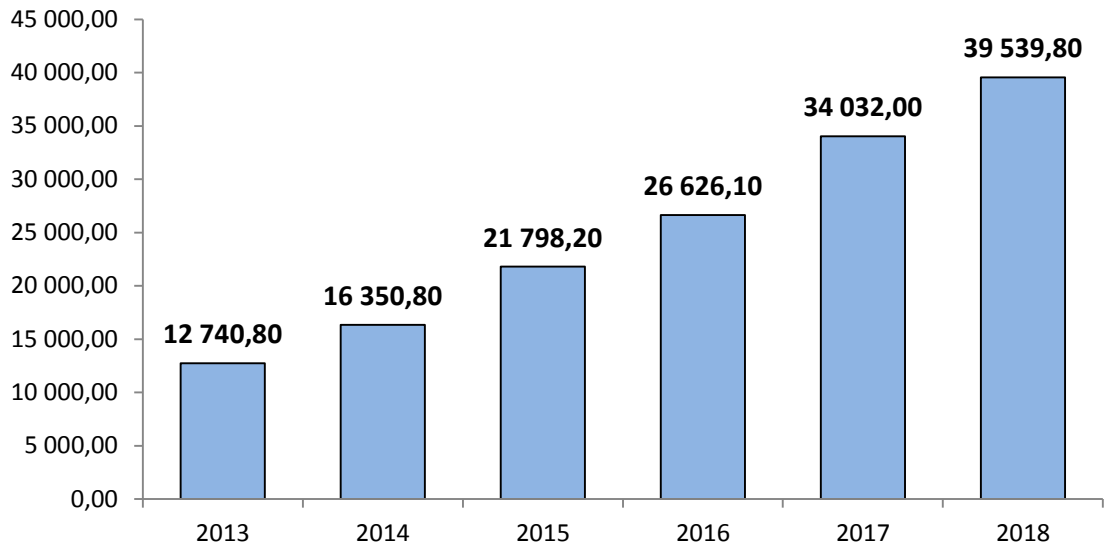


Рис. 98. Обсяг реалізованої продукції (товарів послуг) малими підприємствами області у 2013 – 2018 роках, млн грн.

У структурі малих підприємств з основними видами економічної діяльності переважає оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів. Разом з тим, якщо у 2013 році у цій сфері було зайнято 25,5% малих підприємств, то на кінець 2018 року їх частка становила 34%. Зросла частка малих підприємств у сфері сільського, лісового та рибного господарства з 23,2% у 2013 році до 27,7% на кінець 2018 року.

Чисельність фізичних осіб-підприємців за підсумками 2018 року становила 50 480 осіб (тобто на 5,0 % менше ніж у 2013 році). За 6 місяців 2019 року цей показник склав 50 636 осіб.

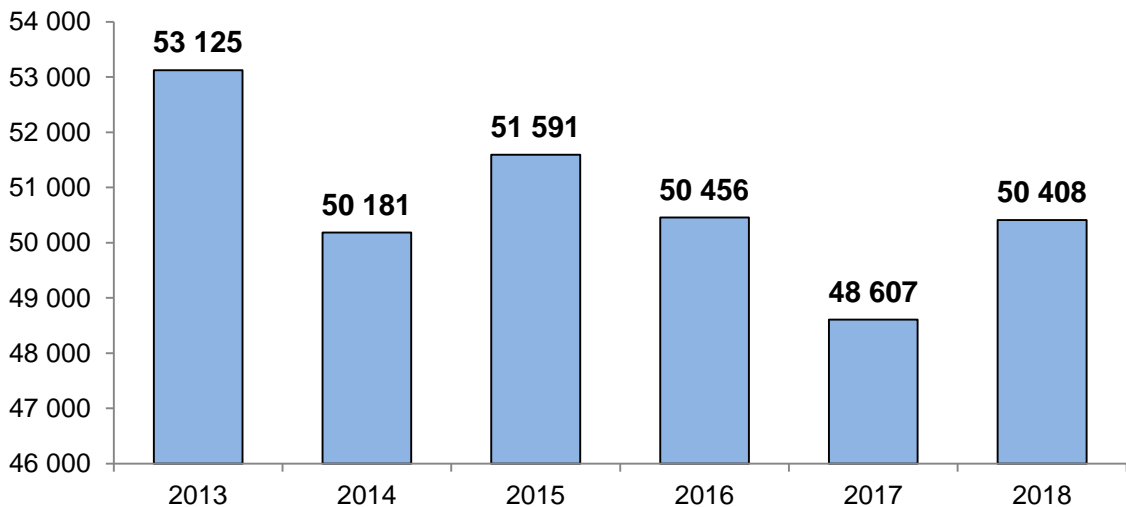


Рис. 99. Чисельність фізичних осіб – підприємців області у 2013 – 2018 роках, осіб



Зростає роль малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету.

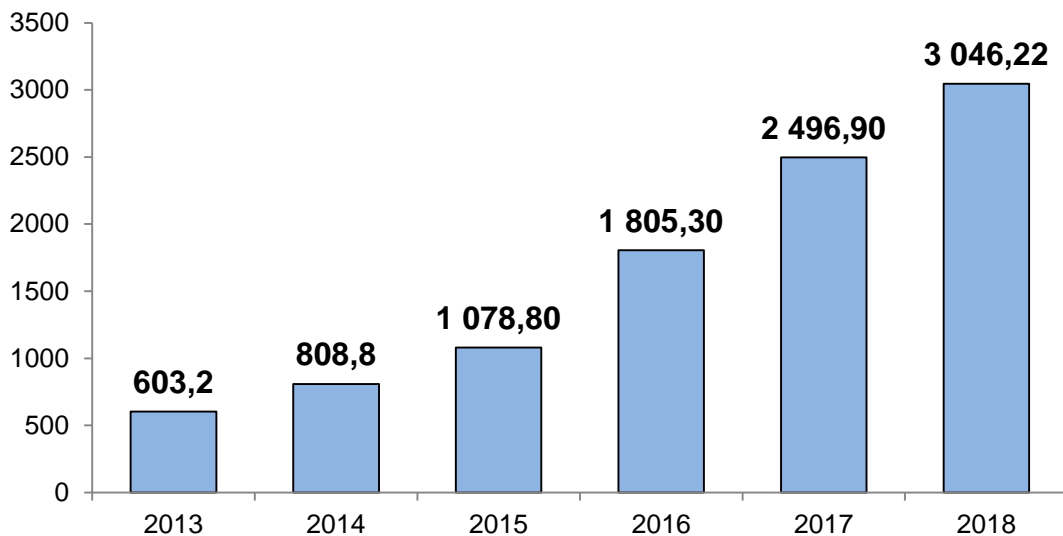


Рис. 101. Надходження до зведеного бюджету від суб'єктів малого підприємництва в області у 2013 – 2018 роках, млн грн.

Впродовж 2013 – 2018 років надходження до зведеного бюджету зросли з 603,2 млн грн до 3 046,22 млн грн. Зростає також частка малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету – за підсумками 2018 року складає 28,7 % проти 11,9 % у 2013 році.

Надходження до зведеного бюджету від суб'єктів малого підприємництва в області за 6 місяців 2019 року склали 1 570,80 млн грн.

Проміжні висновки:

В області відновлено тенденцію до зростання кількості малих підприємств, частка яких в загальній кількості підприємств у 2018 році досягла 94,7%. Однак, у структурі малих підприємств за основними видами економічної діяльності переважає оптова та роздрібна торгівля.

Зростає роль малого підприємництва у формуванні доходів зведеного бюджету.

5.8. Туризм

У Черкаській області туристичною діяльністю займаються близько 250 суб'єктів підприємницької діяльності, з яких 20 здійснюють діяльність туристичних операторів. За останні роки їх кількість



збільшилася, що свідчить про перспективи розвитку галузі туризму, попиту на туристичні послуги та підтримку підприємницької ініціативи.

В області функціонує 119 колективних засобів розміщення, понад 900 закладів ресторанного господарства та 2 туристично-інформаційні центри. Аналіз стану розвитку туристичної галузі в області свідчить про зростання активності у цій сфері.

Туризм відіграє значну роль у створенні нових робочих місць, особливо у сільській місцевості. Існує позитивна динаміка щодо кількісних показників закладів тимчасового розміщення та сільських зелених садиб. Якщо у 2013 році нараховувалось 75 готелів та аналогічних засобів розміщення, а зелених садиб – 32, то вже у 2018 році – 78 готелів та аналогічних засобів розміщення та 45 зелених садиб, середня завантаженість яких (за інформацією власників) складає 70%.

На Черкащині все більшої популярності серед туристів набуває сільський зелений туризм. У регіоні здійснюють свою діяльність 45 садиб, головним завданням яких є надання послуг відпочинку для жителів міста та ознайомлення іноземних туристів із традиціями та побутом місцевого населення. Альтернативним шляхом розвитку зеленого туризму у регіоні є створення мережі тематичних селищ, що дозволяє урізноманітнити туристичний продукт регіону та привабити ще більше туристів у сільську місцевість. Ідея створення тематичних сіл активно впроваджується на Черкащині.

За останні роки відбулося збільшення кількості закладів тимчасового розміщення: з 2013 по 2018 рік кількість сільських зелених садиб зросла на 40,6 % (2013 рік – 32 садиби).

Важливе місце у регіоні посідає активний відпочинок, який представлений такими об'єктами: сучасний гірськолижний курорт «Водяники» у Звенигородському районі, який має три траси (для новачків, для досвідчених та для професійних спортсменів); кінно-спортивний комплекс у Жашківському районі, якому немає аналогів не лише на території України, але і в сусідніх державах; міжнародний спортивний комплекс з великого тенісу «Селена» для підготовки спортсменів-олімпійців та проведення тенісних турнірів світового рівня; яхт-клуб «Парус»; скелелазний район с. Буки – мальовничий гранітний каньйон на річці Гірський Тікич біля с. Буки входить до сотні найкрасивіших місць України та є одним із лідерів за оригінальністю і неповторністю; сплави на байдарках по річках



Гірський Тікич та Рось; веломаршрути по визначних місцях Черкащини; а також парапланеризм та пейнтбол.

До послуг туристів на Черкащині – 8 національних та державних історико-культурних і природних заповідників.

Таблиця 30. Інфраструктура та суб'єкти туристичної галузі в області

Найменування	Кількість
Готелі та аналогічні заклади розміщення	78
Заклади ресторанного господарства	більше 900
Садиби сільського зеленого туризму	45
Музеї(юридичні особи)/ музеї та музейні кімнати на громадських засадах	61/123
Туристично-інформаційні центри	2
Туристичні фірми/туроператори	250/20

Необхідно зазначити позитивну динаміку збільшення туристичних потоків до Черкаської області.

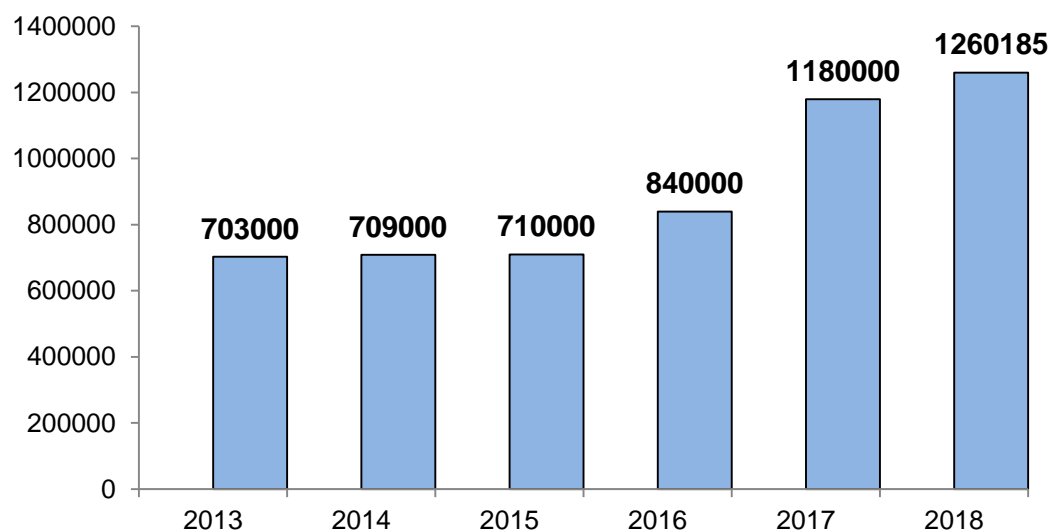


Рис. 102. Кількість туристів та екскурсантів, що відвідали область у 2013 – 2018 роках, осіб

Так, за 2018 рік область відвідало близько 1 260,185 тис. осіб, що перевищує показники попереднього року на 6,8 % (2017 рік – 1 180,0 тис. осіб).

Сума надходжень туристичного збору за 2018 рік по області становить 724,1 тис. грн, що більша за попередній рік на 32,7% (2017 рік – 545,5 тис. грн (за даними Головного управління Державної фіскальної служби України в Черкаській області)).

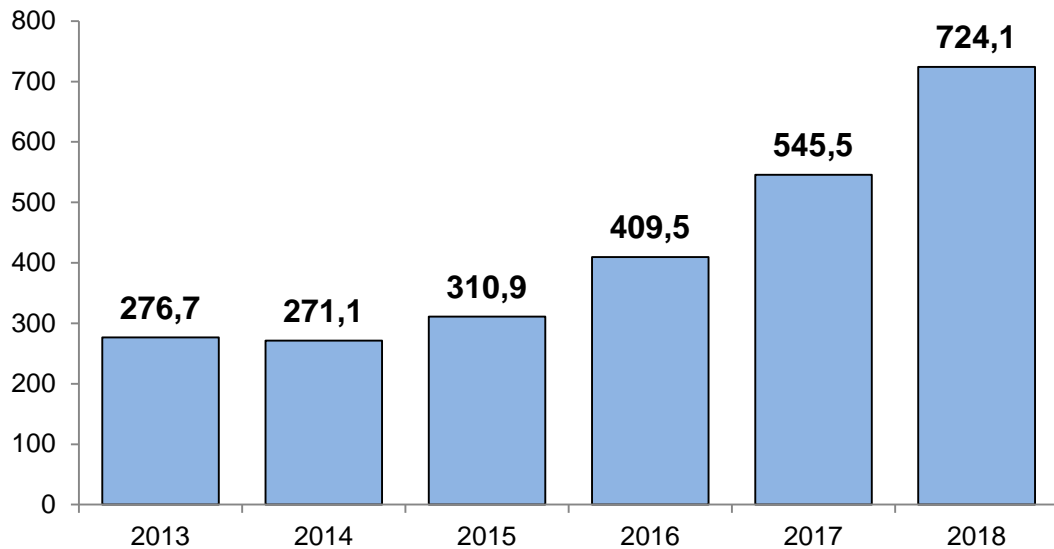


Рис. 103. Надходження туристичного збору по Черкаській області у 2013-2018 роках, тис. грн

Проміжні висновки:

Розвиток туристично-рекреаційної сфери є одним з головних завдань Стратегії розвитку Черкаської області на період до 2020 року, та є однією із найбільш перспективних галузей економіки Черкащини.

Процеси у галузі туризму впливають на розвиток інших секторів економіки, зокрема і трудового потенціалу (*в тому числі, активізація та легалізація робочих місць в сільській місцевості шляхом розвитку зеленого туризму*), розвиток інфраструктури (*в тому числі, ремонт під'їзних доріг до об'єктів туристично-рекреаційної діяльності*) тощо.

За останні роки відбулося збільшення кількості туристів та екскурсантів, що відвідали область: з 2013 по 2018 роки їх кількість зросла на 79,3%.

З метою подальшого підвищення конкурентоспроможності туристичної сфери області необхідне збільшення фінансових вкладень у розвиток галузі, створення бренду-області та промоція регіону за кордоном, поліпшення туристично-рекреаційної інфраструктури та якості доріг у регіоні.

6. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА СФЕРА

6.1. Доходи бюджетів усіх рівнів



Бюджет області формується відповідно до положень Бюджетного Кодексу України і входить до зведеного бюджету України.

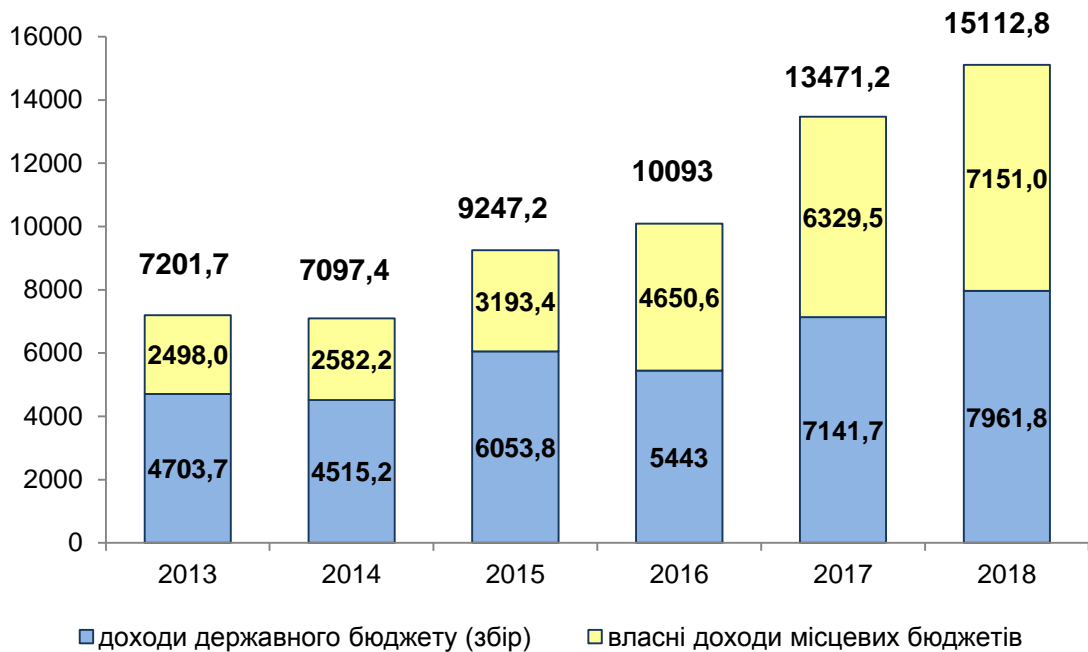


Рис. 104. Динаміка надходження доходів до бюджетів усіх рівнів на території області, млн грн.

Протягом останніх років в області відзначається зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів. Так, якщо у 2013 році мобілізовано доходів у сумі 7 201,7 млн грн, то у 2018 році – 15 112,8 млн грн, або у 2,1 рази більше.

У 2018 році місцеві бюджети отримали 7 151 млн грн власних доходів, що у 2,9 рази більше рівня 2013 року.

З урахуванням змін у Бюджетному кодексі України, починаючи з 2015 року, систему балансування замінено системою бюджетного вирівнювання, яка передбачає горизонтальне вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя.

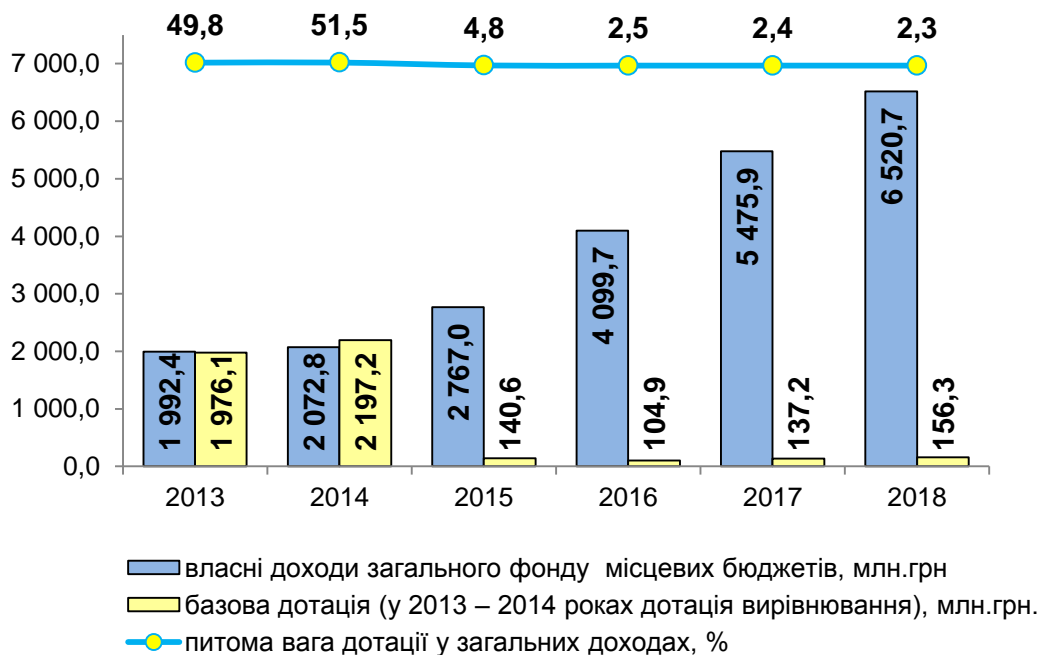


Рис. 105. Рівень дотаційності області

Зменшення рівня дотаційності місцевих бюджетів з 4,8% у 2015 році до 2,3% у 2018 році свідчить про позитивну динаміку економічного зростання області.

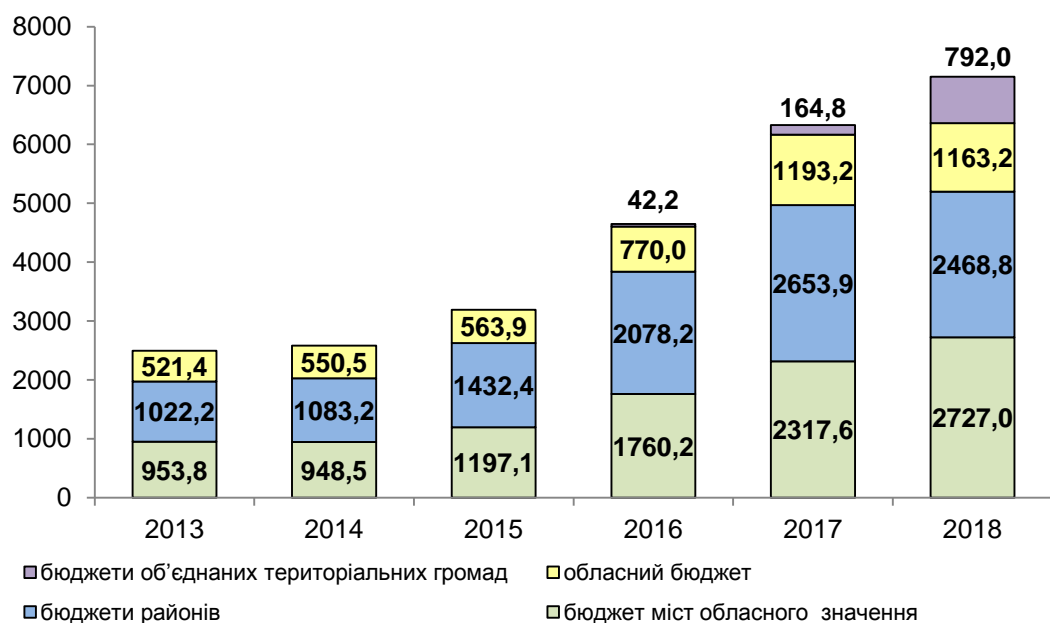


Рис. 106. Розподіл власних доходів за видами місцевих бюджетів області у динаміці, млн грн.

За останні роки розподіл доходів серед територій області дещо змінився внаслідок внесення змін до бюджетного законодавства та реформи децентралізації влади. У структурі доходів місцевих



бюджетів за 2018 рік частка бюджету міст обласного значення становила 38%, районів – 35%, обласного бюджету – 16%, бюджету об'єднаних територіальних громад – 11%.

Динаміка надходжень до місцевих бюджетів повторює тенденцію останніх років - левову частку займає податок на доходи фізичних осіб.

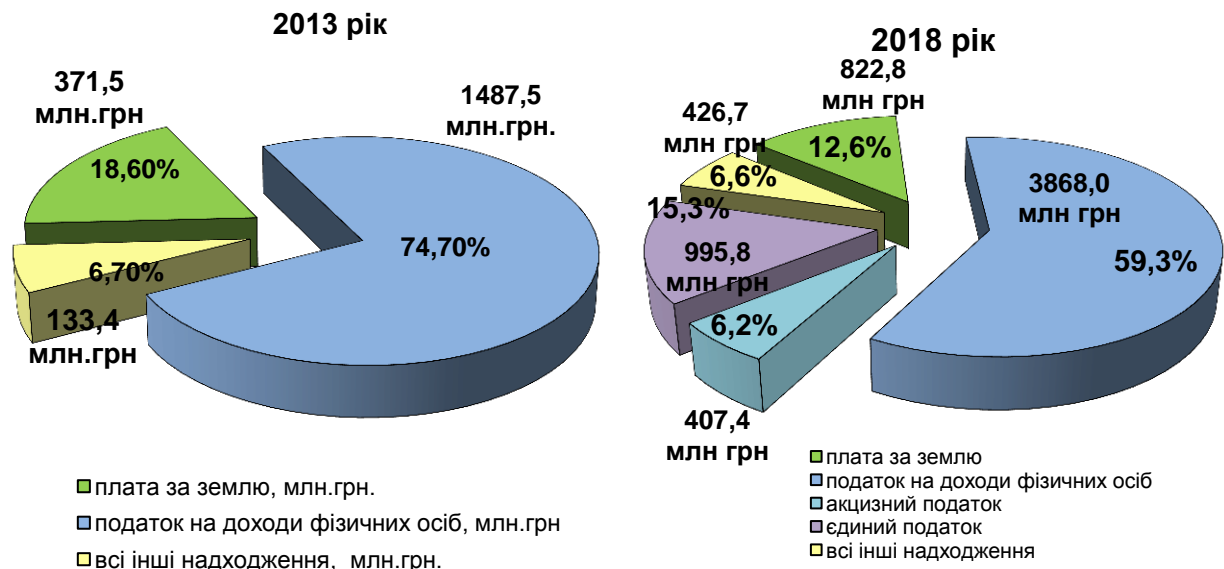


Рис. 107. Структура власних доходів загального фонду місцевих бюджетів області

Проте, якщо у 2013 році його питома вага в загальному обсязі надходжень становила близько 75%, то у 2018 році – вже 59,3% (2017 – 56,4%) у зв'язку з тим, що шляхом внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів України починаючи з 2015 року встановлено нові нормативи відрахування податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів на рівні 75% (у 2013 – 2014 роках – 100%).

Питома вага надходжень плати за землю коливається від 18,6% у 2013 році до 12,6% у 2018 році (14,4% у 2017 році).

Крім цього, розширено надходження загального фонду за рахунок акцизного податку з кінцевих продаж, відрахувань частини акцизного податку з реалізації пального та 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, передачі із спеціального фонду єдиного податку.

У 2015 році в області стартував процес створення спроможних об'єднаних громад. В результаті у 2018 році самостійно формували та виконували свої бюджети 26 об'єднані територіальні громади.



Основним показником, який характеризує фінансові аспекти діяльності об'єднаних територіальних громад є власні доходи на одного мешканця.

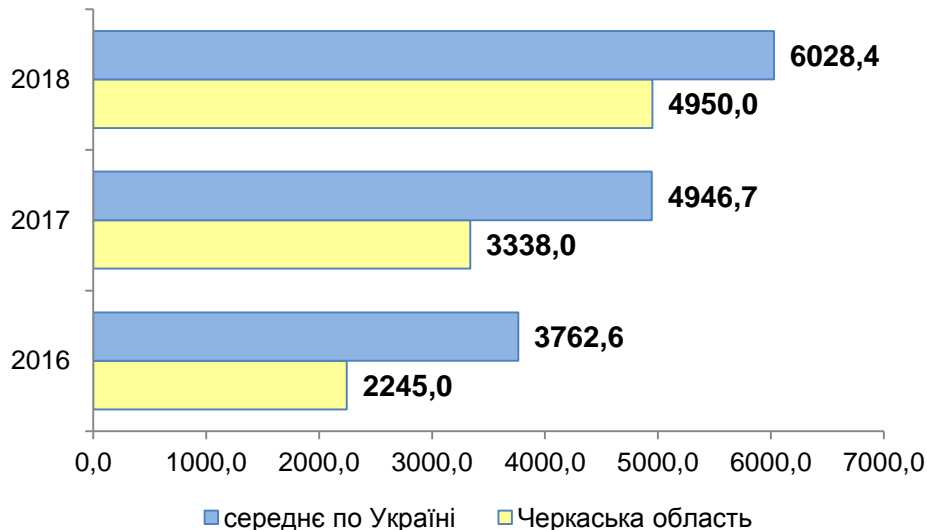


Рис. 108. Обсяг доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення по об'єднаних територіальних громадах, грн

Середній показник надходжень на 1 жителя по об'єднаних територіальних громадах області зріс з 2,2 тис. грн у 2016 році до 5 тис. грн у 2018 році, або у 2,2 рази, що свідчить про ріст економічного добробуту їх мешканців. Зазначений показник у 2018 році по Україні становив 6028,4 грн, що на 62,4% більше показника 2016 року (3 762,6 грн).

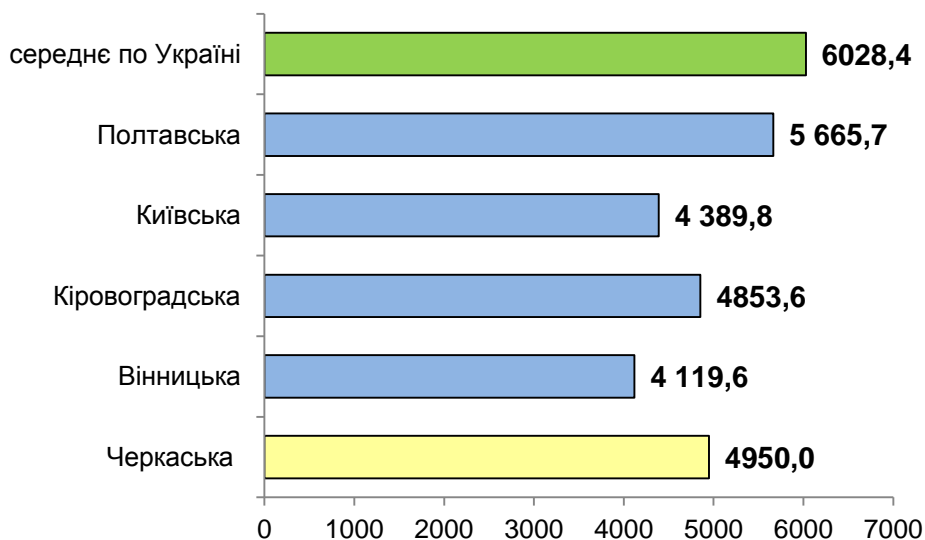


Рис 109. Середній показник надходжень власних доходів на 1-го мешканця по деяких регіонах та середнє по Україні, грн



Суттєвим джерелом фінансування програм і проектів в рамках стратегії розвитку області є бюджет розвитку, який наглядно ілюструє якість життя в територіальних громадах за рахунок проведених видатків інвестиційно-інноваційного спрямування.

Таблиця 31. Динаміка загального обсягу надходжень до бюджету розвитку місцевих бюджетів області за період 2013 – 2018 років

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кошти бюджету розвитку, млн грн	221,4	231,7	38,1	57,5	77,6	66,4
Питома вага у структурі доходів, %	8,9	9,0	1,2	1,2	1,2	0,9

У 2013 – 2014 роках частка бюджету розвитку у загальній структурі доходів місцевих бюджетів рівнялась 9%. Починаючи з 2015 року, після внесення змін до бюджетного законодавства щодо джерел формування бюджету розвитку, його частка коливається на позначці 1,2-0,9%.

Найбільший потенціал доходів до бюджету розвитку сконцентрований на рівні бюджетів міст обласного значення, частка їх надходжень у загальному обсязі становила більше 50%.

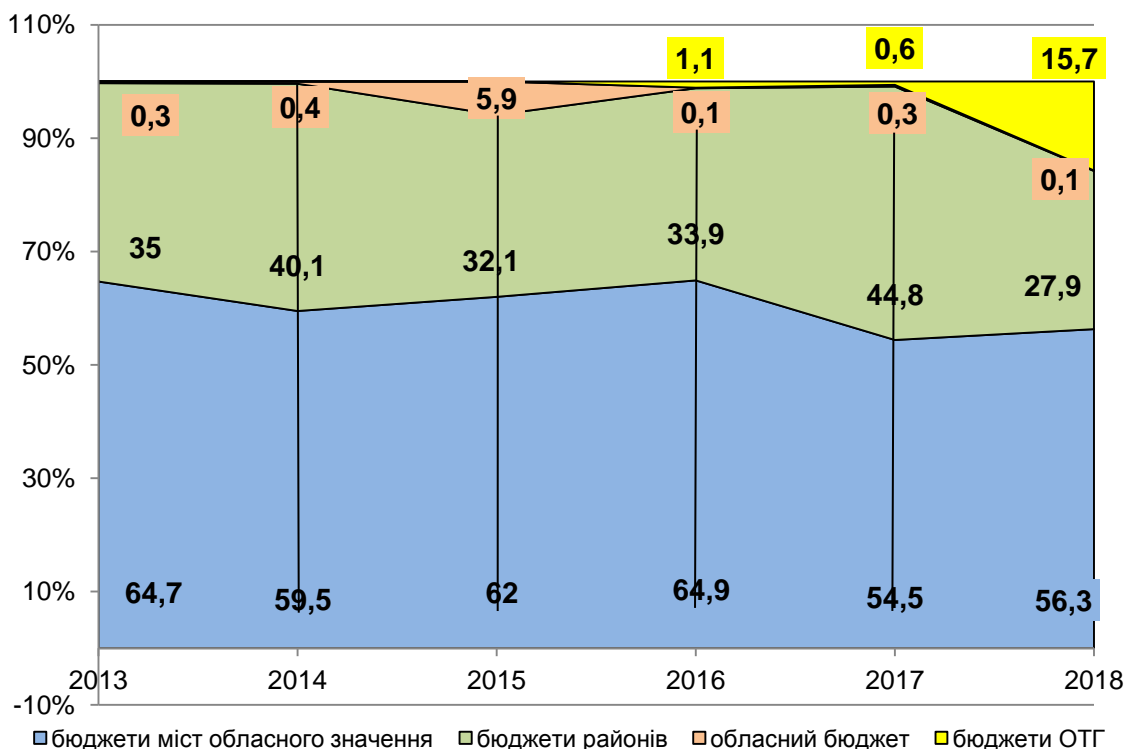




Рис. 110. Динаміка структури бюджету розвитку області за видами місцевих бюджетів, %

Надходження бюджету розвитку обласного бюджету займають найменшу питому вагу в загальному обсязі таких надходжень по області. Максимальна частка, яку займали надходження до бюджету розвитку обласного бюджету становила 5,9% (за 2015 рік), основним джерелом надходжень виступали кошти від відчуження майна обласної комунальної власності.



Рис. 111. Інвестиційні видатки місцевих бюджетів області, млн грн.

Інвестиційна складова бюджету області протягом періоду 2013 – 2018 років зросла майже у 4 разів, зокрема капітальні видатки зросли на 981,8 млн грн (у 4,3 рази), внески до статутного фонду – на 58,9 млн грн (у 6,2 рази), обсяги фінансування, спрямовані на підтримку малого та середнього підприємництва та кредитування зменшились – на 3,4 млн грн (на 5,6%).

6.2. Доходи населення



Упродовж 6 останніх років в області спостерігається стала тенденція зростання доходів населення з 35,0 млрд грн у 2013 році до 82,0 млрд грн у 2018 році.

Наявний доход з 2013 року зріс майже на 34,0 млрд грн (у 2,2 рази) і у 2018 році склав 61,0 млрд грн.

У 2013 – 2018 роках із загальної суми отриманих доходів населенням області витрачено на придбання товарів та послуг 95,5%, у середньому – 95,0% щороку.

У 2018 році наявний доход населення області у розрахунку на одну особу становив 50 292,6 грн, або 86,8 відсотка до середнього рівня по Україні (57 908,6 грн) і порівняно з 2013 роком (21 633 грн) збільшився у 2,3 рази. За цим показником область займає 16 місце серед регіонів України.

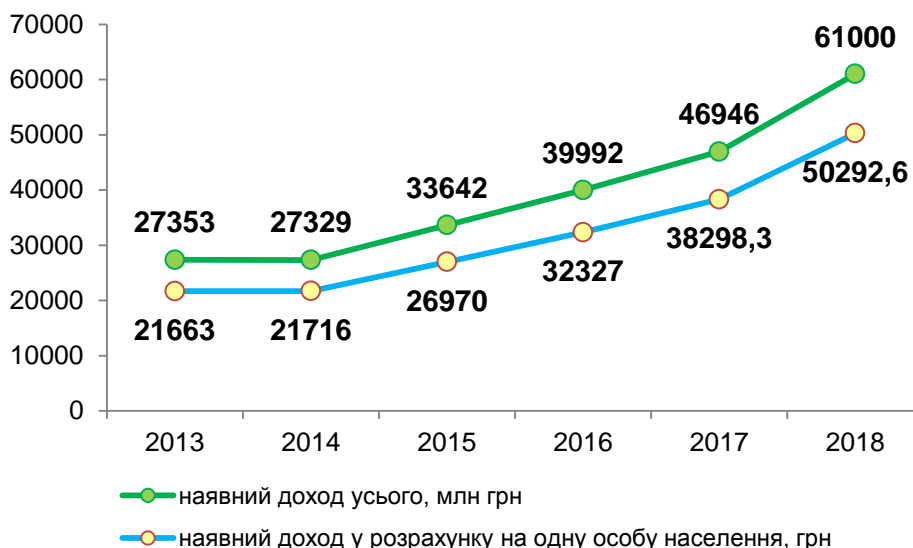


Рис. 112. Наявний доход області усього та у розрахунку на одну особу у 2013 – 2018 роках

На збільшення наявних доходів населення у 2018 році порівняно з 2017 роком вплинуло зростання основних складових: заробітної плати (на 23,7%), прибутку та змішаного доходу (на 19,8%), соціальної допомоги (на 13,1%).

У 2018 році наявний доход у розрахунку на одну особу населення області за місяць становив 3 192 грн, що становить 86,8% до середнього рівня по Україні.

Реальний наявний доход є одним із важливих індикаторів стану рівня життя населення та забезпечення його можливості в задоволенні



всіх основних потреб, а також характеризує його купівельну спроможність під впливом змін споживчих цін на товари та послуги.

У 2013 році зафіксовано приріст реального наявного доходу населення до попереднього року на рівні 4,4%. Однак, під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, у 2014 році він зменшився на 10,7%, у 2015 – на 17,7%, а вже у 2016, 2017 роках та, за попередніми даними, у 2018 році – зріс, відповідно, на 4,7%, 11,6% та 7,0%.

Основним джерелом доходів населення, його добробуту залишається заробітна плата.

Середньомісячна заробітна плата, нарахована на одного штатного працівника, в економіці області у 2013 році становила 2 682 грн і у 2,2 рази перевищувала прожитковий мінімум для працездатної особи (1 218 грн). У 2018 році середньомісячна заробітна плата становила 7 478 грн, тобто більш ніж у 2 рази перевищила прожитковий мінімум для працездатної особи (3 723 грн). З 2013 року по 2018 рік вона зросла на 4 796 грн. У 2018 році порівняно з 2017 роком середньомісячна заробітна плата зросла на 23,8 відсотка.

За рівнем середньомісячної заробітної плати серед регіонів України область у 2017 та 2018 роках знаходилась на 14 місці.

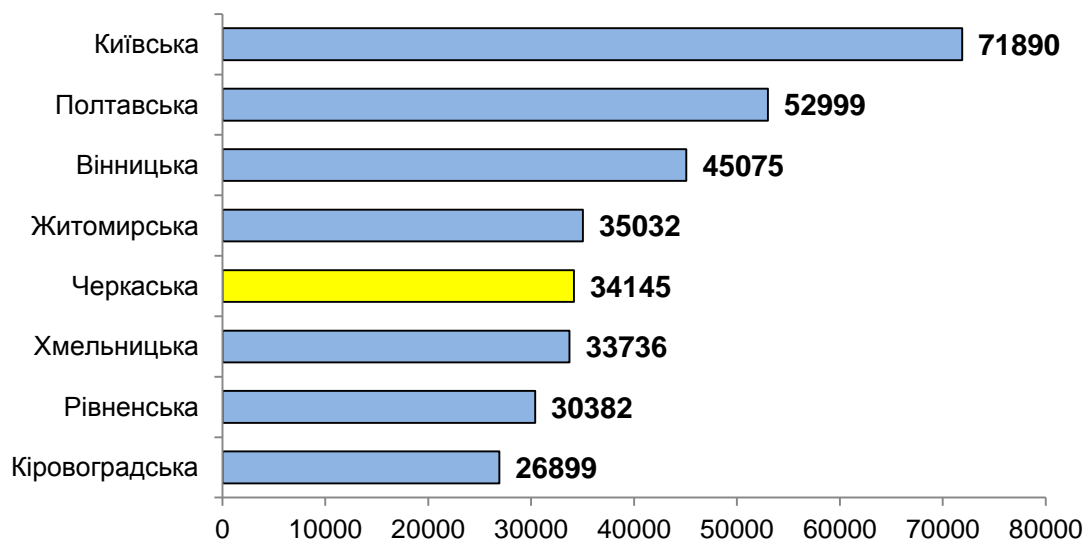


Рис. 114. Заробітна плата в доходах населення за 2018 рік по регіонах, млн грн

Найбільшу частку в структурі доходів населення області у 2013-2016 роках становили соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти. Питома вага соціальної складової в загальній сумі



доходів населення за 2013-2016 роки становила в середньому більше 40,0 відсотків, зокрема, у 2016 році – 39,2 відсотка. Спостерігалось збільшення частки прибутку та змішаного доходу в загальному обсязі доходів із 15,1 відсотка у 2013 році до 16,5 відсотка у 2016 році, що є позитивною тенденцією, оскільки саме ця складова відображає дохід, який одержується фізичними особами в результаті провадження виробничої діяльності в реальному секторі економіки, тоді як одержані доходи від власності, починаючи з 2013 року, мають тенденцію до зменшення (з 6,2 відсотків у 2013 році до 5,6 відсотка у 2016 році).

У 2017–2018 роках структура доходів населення області (порівняно з 2013 роком) дещо змінилась.

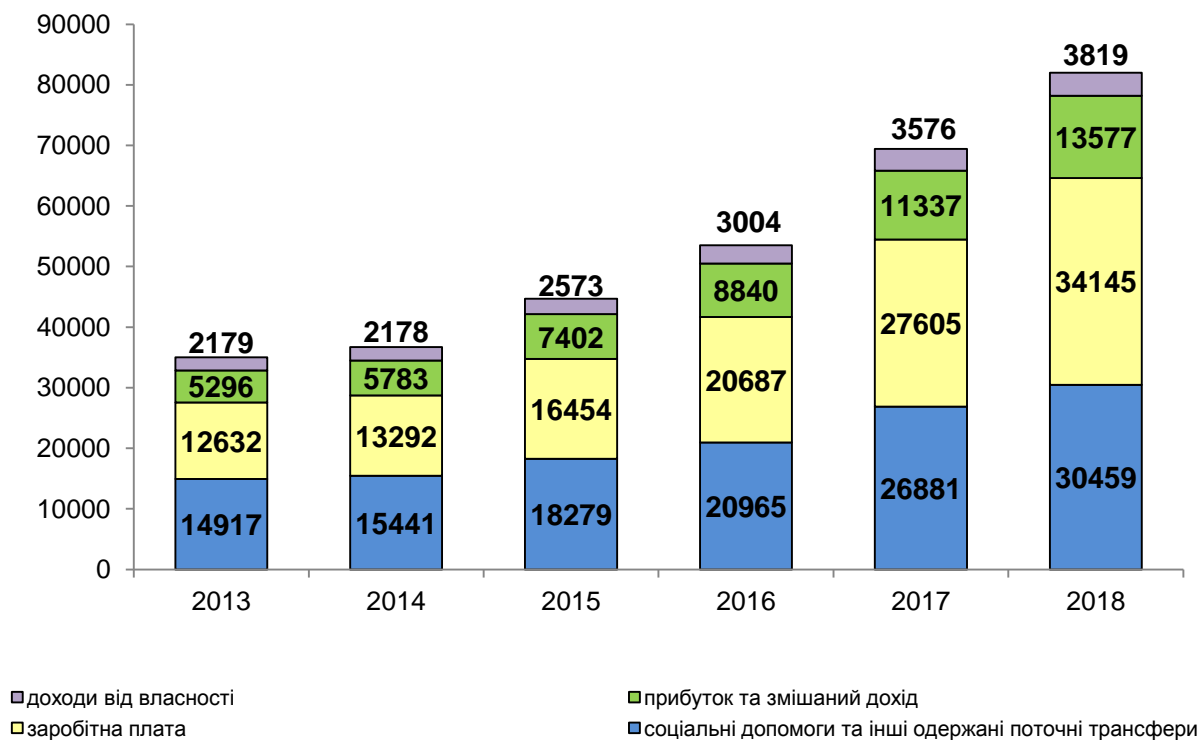


Рис. 113. Структура доходів населення області за 2013 – 2018 роки, млн грн

Зросла частка заробітної плати у структурі доходів населення (39,8% – у 2017 році та 41,6% – у 2018 році, проти 36,1% – у 2013 році), натомість частка соціальної складової в загальній сумі доходів населення зменшилась з 42,6% – у 2013 році до 37,1% у 2018 році. Продовжувала зростати частка прибутку та змішаного доходу в загальному обсязі доходів і досягла 16,5%.

Проміжні висновки:



Протягом останніх років в області встановилась стала тенденція збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.

Податок на доходи фізичних осіб залишається основним бюджетоутворюючим джерелом власних надходжень місцевих бюджетів області.

Об'єднання територіальних громад дозволило збільшити власні доходи їх бюджетів у розрахунку на 1 жителя більше як у 2 рази.

Стабільну роль відіграє бюджет розвитку у соціально-економічному розвитку територій. Більша половина доходів до бюджету розвитку сконцентрована на рівні бюджетів міст обласного значення.

З року в рік зростає інвестиційна складова місцевих бюджетів.

Упродовж 6 останніх років в області спостерігається стала тенденція зростання доходів населення.

За показником наявний доход населення області у розрахунку на одну особу область займає 16 місце серед регіонів України.

У 2018 році середньомісячна заробітна плата становила 7 478 грн, тобто більш ніж у 2 рази перевищила прожитковий мінімум для працездатної особи.

7. ЕКОЛОГІЯ

7.1. Стан атмосферного повітря

Протягом періоду 2013-2018 років спостерігається тенденція до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області. Порівняно з 2013 роком загальні обсяги викидів зменшилися на 19,8 % з 150,0 тис. тонн до 120,3 тис. тонн (2015 рік). Обсяги викидів від стаціонарних джерел зменшилися на 24,8% (в 2013 році викиди в атмосферне повітря становили 73,1 тис. тонн, в 2018 – 57,9 тис. тонн). Викиди від пересувних джерел зменшилися на 18,34 % (з 76,9 тис. тонн у 2013 році до 62,8 тис. тонн у 2015 році). З 2016 року статистичні розрахунки щодо обсягів викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення не проводяться.

Таблиця 32. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області у 2013 – 2018 роках, тис. тонн

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. тонн	Щільність викидів	Обсяги викидів у
------	--	-------------------	------------------



	всього	від стаціонарних джерел	від пересувних джерел	у розрахунку на 1 кв. км, кг	розрахунку на 1 особу, кг
2013	150,0	73,1	76,9	3492,9	57,8
2014	136,6	66,7	69,9	3200,0	53,0
2015	120,3	57,5	62,8	2700,0	46,1
2016	52,3	52,3	*	2500,0	42,3
2017	48,3	48,3	*	2310,1	39,4
2018	57,9	57,9	*	2766,4	47,7

* З 2016 року статистичні розрахунки щодо обсягів викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення не проводяться.

За 5 років середній річний обсяг викидів в атмосферне повітря області від стаціонарних джерел склав майже 57 тис. тонн, у розрахунку на 1 особу – понад 45 кг, щільність викидів у розрахунку на 1 кв. км – майже 2 696 кг.

У 2018 році викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел в Черкаській області становили 57,9 тис. тонн, що на 9,6 тис. тонн більше в порівнянні з 2017 роком.

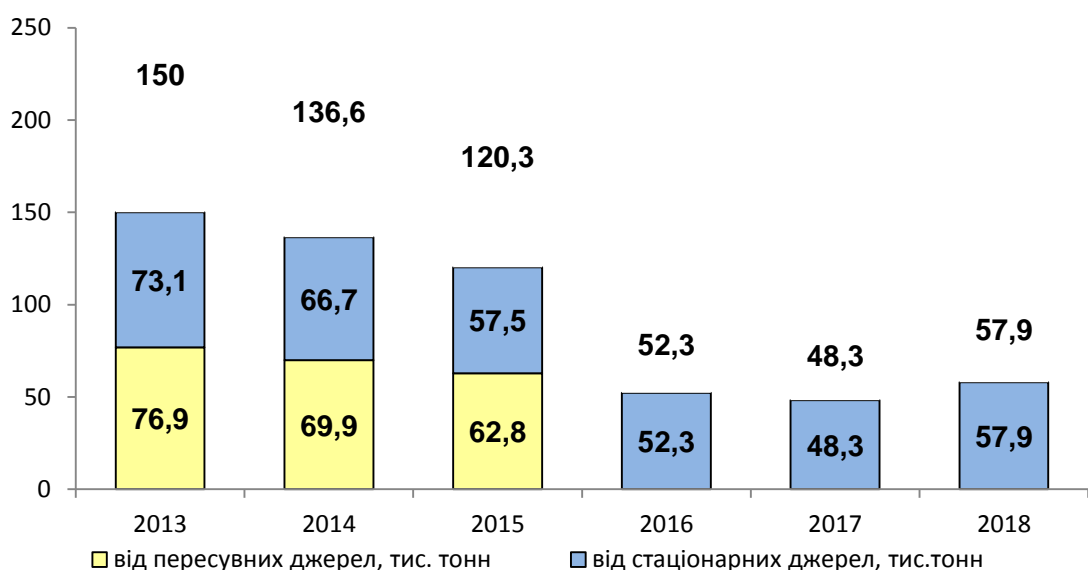


Рис. 115. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря в області у 2013 – 2018 роках, тис. тонн

Основними забруднювачами атмосферного повітря в Черкаській області залишаються підприємства енергетики, хімічної промисловості та сільського господарства, на які припадає понад 90% викидів усіх забруднюючих речовин.

Серед міст та районів, де розташовані підприємства цих галузей, найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря стаціонарними



джерелами спостерігаються у м. Черкаси – 24,4 тис. тонн (42% від викидів стаціонарних джерел по області), Канівський район – 7,3 тис. тонн (12,6% від викидів стаціонарних джерел по області).

У 2018 році найбільші викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря серед підприємств області мали: ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» (19,979 тис. тонн), ПрАТ «Миронівська птахофабрика» (7,2 тис. тонн) та ПАТ «Азот» (3,4 тис. тонн).

До найпоширеніших забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря, відносяться оксиди азоту, оксид вуглецю, діоксид та інші сполуки сірки, речовини у вигляді суспендованих твердих частинок. У 2018 році викиди діоксиду та інших сполук сірки від стаціонарних джерел склали 7,86 тис. тонн, сполук азоту – 16,51 тис. тонн, речовин у вигляді суспендованих твердих часток – 9,05 тис. тонн.

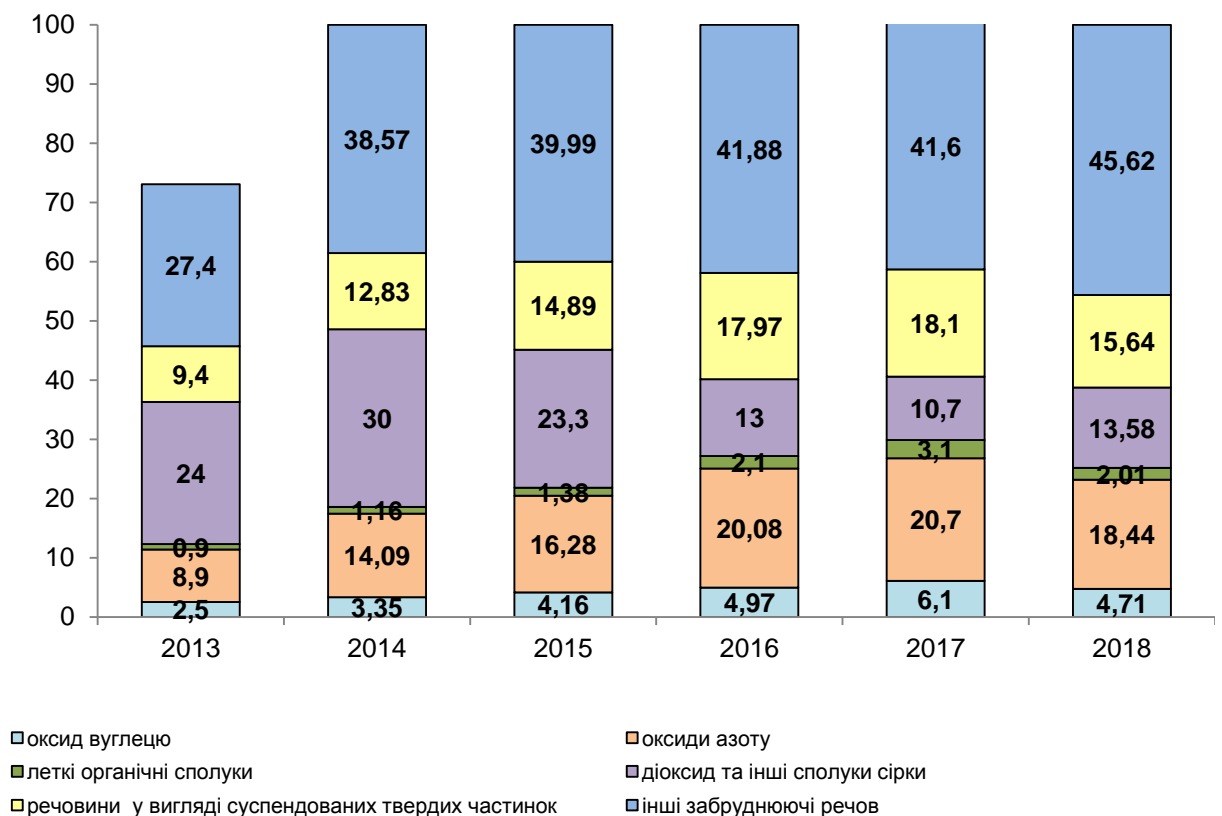


Рис. 116. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами в області, %

Від пересувних джерел забруднення переважають викиди оксиду вуглецю. У 2015 році вони склали 62,8 тис. тонн (52% від загального обсягу викидів). У 2013 – 2015 роках в забрудненні атмосферного повітря області значною є частка викидів від автотранспорту.



З 2016 року статистичні розрахунки щодо обсягів викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення не проводяться.

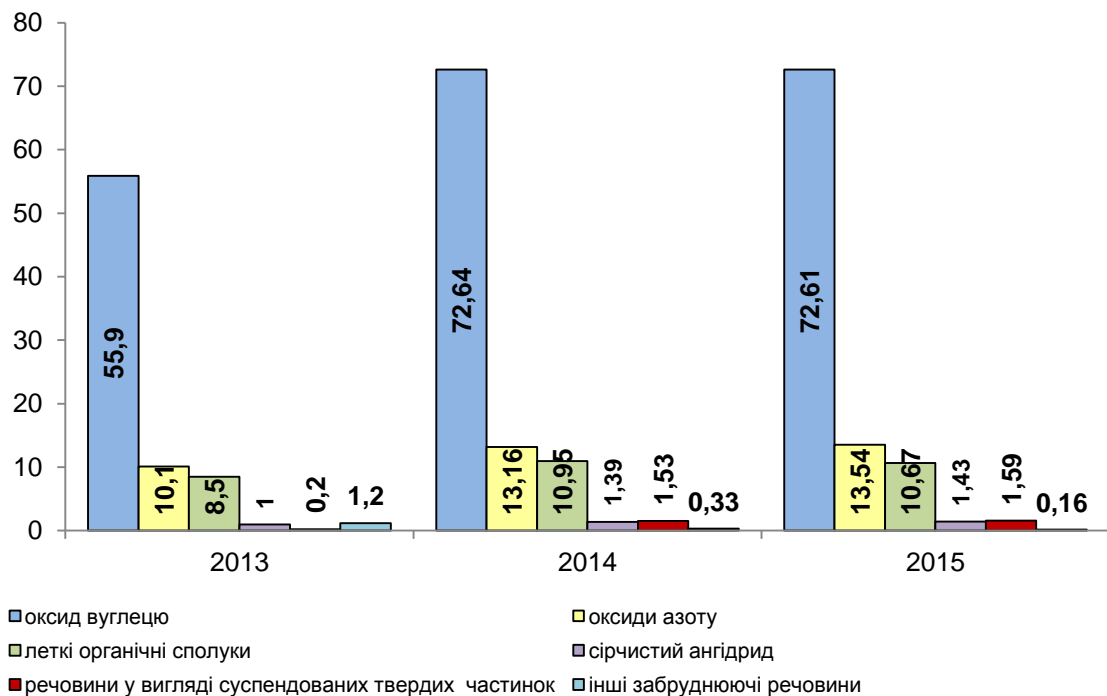


Рис. 117. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами в області, тис. тонн

Таблиця 33. Динаміка викидів діоксиду вуглецю (основного парникового газу) в атмосферне повітря області за 2013 – 2018 роки, тис. тонн

Види джерел	Обсяги викидів діоксиду вуглецю, тис. тонн					
	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Всього:	3787,3	3633,0	3524,5	2889,9	2422,1	2691,0
в т.ч.						
- від стаціонарних джерел	2716,8	2659,2	2662,1	2889,9	2422,1	2691,0
- від пересувних джерел	1070,5	973,8	862,4	*	*	*

* З 2016 року статистичні розрахунки щодо обсягів викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення не проводяться.

7.2. Екологічна ситуація в галузі водокористування

Аналітичні дослідження, проведені в області, підтверджують відсутність суттєвих негативних змін у стані майже усіх річок Черкащини.

У 2018 році із природних водних об'єктів Черкащини забрано 172,6 млн м³ води, що на 7,0 млн м³ (на 3,9%) менше,



ніж у попередньому році, у тому числі з поверхневих водних джерел – 125,1 млн м³ (на 6,5 млн м³ більше), з підземних водних джерел – 47,5 млн м³ (на 0,4 млн м³ менше).

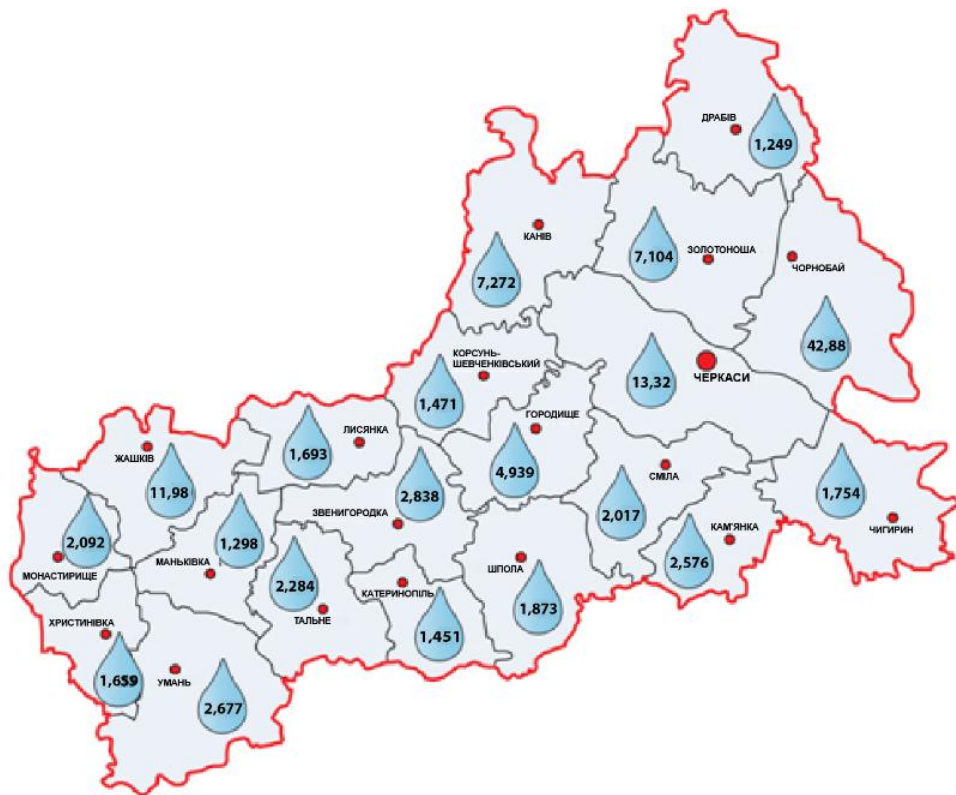
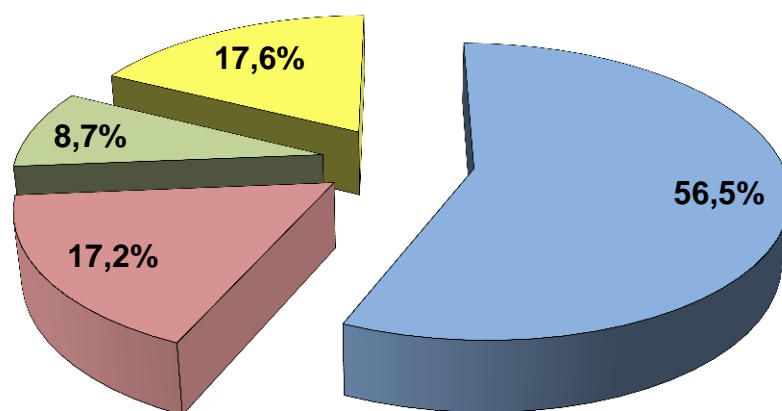


Рис. 118. Розподіл фактичних даних забраної води по Черкаській області в розрізі районів, млн м³

Використання води у 2018 році становило 137,9 млн м³, в тому числі: на виробничі потреби – 77,92 млн м³, побутові потреби – 23,74 млн м³, зрошення – 12,03 млн м³, інші потреби – 24,20 млн м³.



■ виробничі потреби ■ побутові потреби ■ зрошення ■ інші потреби



Рис. 119. Структура використання водних ресурсів у 2018 році, млн м³

Найбільше свіжої води використовується в сільськогосподарській галузі – 106,9 млн м³ (в тому числі рибним господарством – 62,69 млн м³), у комунальному господарстві – 35,75 млн м³, у промисловості – 28,26 млн м³.

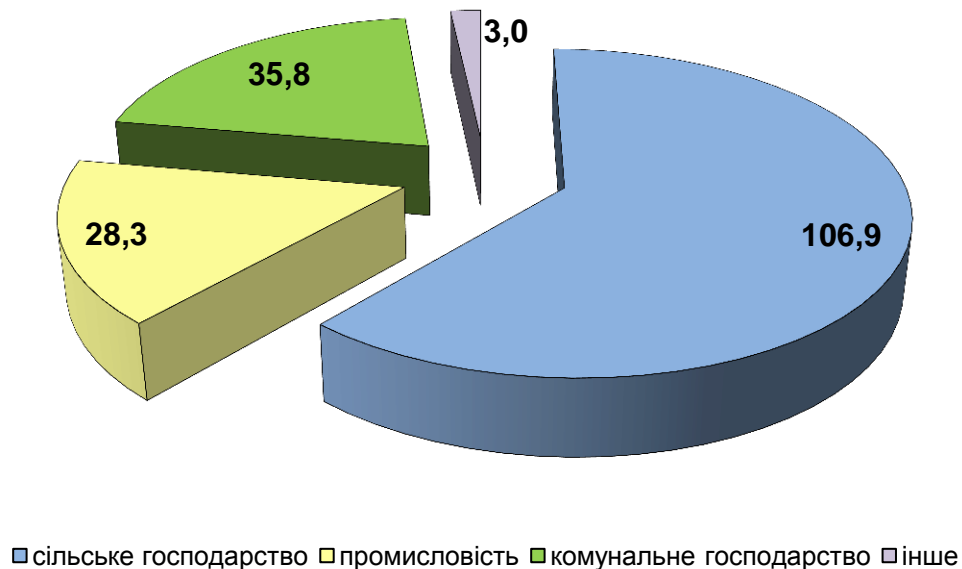


Рис. 120. Загальний забір води із водних об'єктів в галузевому розрізі в межах області за 2018 рік, млн м³

Таблиця 34. Забір, використання та відведення води у 2018 році, млн м³

Назва водного об'єкту	Забрано води із природних водних об'єктів - всього	Використано води	Водовідведення у поверхневі водні об'єкти	
			всього	з них забруднених зворотних вод
Басейн р. Дніпро	142,9	113,4	73,61	3,874
Басейн р. П. Буг	29,7	24,46	14,02	3,297
Всього по області	172,6	137,9	87,62	7,171

Обсяги скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти становили 87,62 млн м³, що на 18,88 млн м³ (на 17,7 %) менше, ніж у попередньому році, що відбулося за рахунок зменшення скиду нормативно-чистих стічних вод.

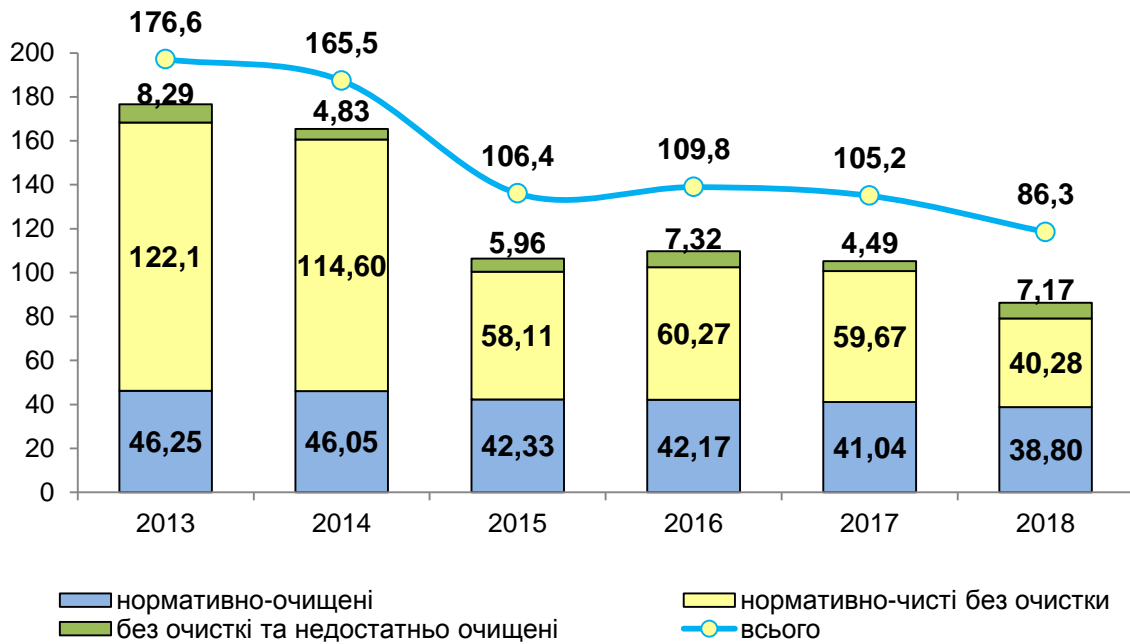


Рис. 121. Динаміка скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти в області, млн м³

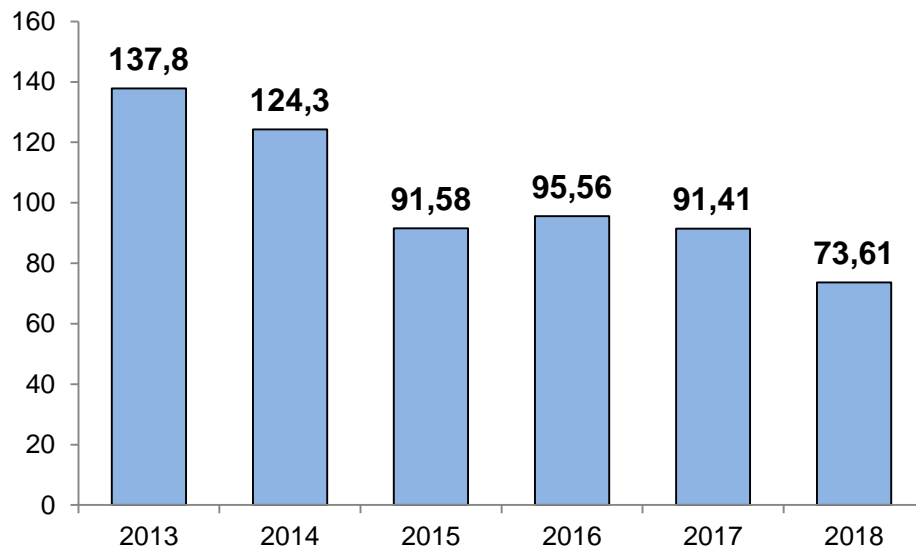


Рис. 122. Динаміка загального скиду зворотних вод у басейн р. Дніпро, млн м³

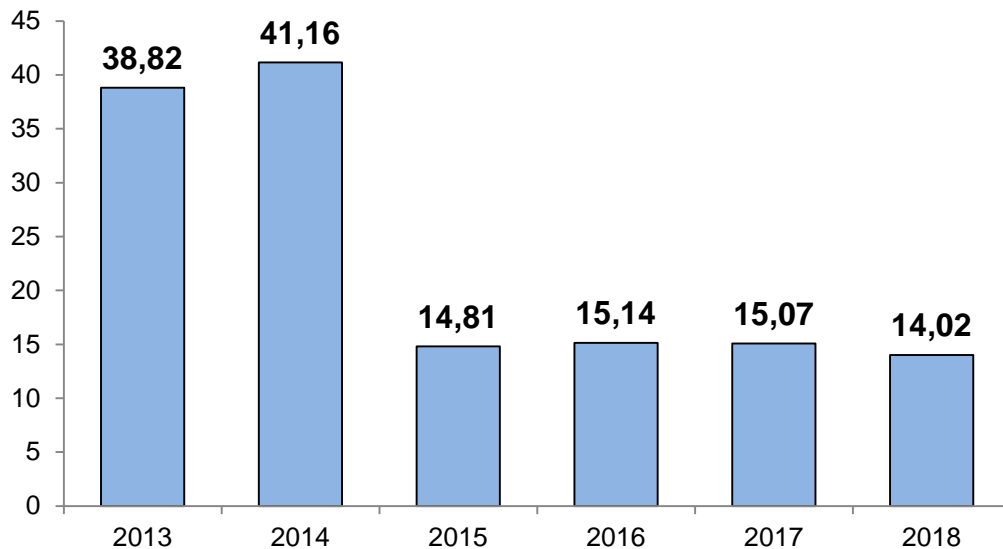


Рис. 123. Динаміка загального скиду зворотних вод у басейн р. П. Буг, млн м³

Основними джерелами забруднення водних об'єктів залишаються очисні споруди та каналізаційні мережі виробничих управлінь житлово-комунального господарства. У п'яти районних центрах області міські очисні споруди взагалі відсутні. Це Городище, Драбів, Жашків, Корсунь-Шевченківський та Шпола. У решти районів області очисні споруди працюють неефективно і потребують реконструкції (*споруди вичерпали свій технічний резерв, каналізаційні мережі в критичному стані, насоси потребують заміни*). Стічні води скидаються в поверхневі водойми із перевищенням допустимих норм по азоту амонійному, нітратам, нітратам, завислим речовинам, БСК, ХСК. Аналітичні дослідження, проведені в області, підтверджують відсутність суттєвих негативних змін у стані майже усіх річок Черкащини.

Особливу занепокоєність викликає зростання концентрації синтетичних поверхнево-активних речовин (*СПАР*), які негативно впливають на якість води та життєдіяльність гідро біонтів, але при цьому практично не знешкоджуються наявними очисними спорудами.

Викликає занепокоєння стан водопровідно-каналізаційних мереж в містах Корсунь-Шевченківський, Ватутіне та Звенигородка, зношеність яких призводить до поривів та аварій на мережах, до забруднення довкілля та перевитрат води.

Основними забруднювачами водних об'єктів у 2018 році були КП «Міський водоканал» (м. Золотоноша), Ватутінське



КВП «Водоканал», КП «ВодГео» (м. Сміла), КП «Черкаське експлуатаційне лінійне управління автомобільних шляхів» (м. Черкаси).

Втрати води при транспортуванні дещо збільшилися з 9,91 млн м³ у 2017 році до 9,62 млн м³ у 2018 році (на 0,29 млн м³).

Такі втрати мають місце у комунальному і побутовому водопостачанні через зношеність та незадовільний стан мереж водопостачання.

Комунальними підприємствами області експлуатується більше однієї тисячі кілометрів каналізаційних мереж. Каналізаційні мережі, споруди, насосні агрегати в багатьох населених пунктах відпрацювали нормативний термін експлуатації та потребують капітального ремонту. Недостатнє фінансування цих заходів призводить до забруднення навколишнього середовища, підвищених витрат електроенергії, збільшення собівартості послуг.

7.3. Охорона земельних ресурсів

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно-небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисно-меліоративної та агроландшафтної організації території.

З метою відновлення малопродуктивних та деградованих земель, після тривалого їх використання, проводиться їх консервація. При наявності в області 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель – на даний час потребують консервації 139,2 тис. га земель, з них: 96,1 тис. га – деградовані та 43,1 тис. га – малопродуктивні. На малопродуктивних земельних ділянках чи ділянках без ґрунтового покриву проводять рекультивацію шляхом пошарового нанесення знятої ґрунтової маси, а в разі потреби і материнської породи.

Дослідження щодо земель, які підлягають вітровій та водній ерозії, проводились у 1983 році, після цього моніторинг не проводився.

На сьогодні якісний стан земель, зокрема, динаміку ерозійних процесів від водної і вітрової ерозії, засолення, осолонцювання, осолодіння, закислення, підтоплення ґрунтів та інших ознак, що впливають на їх родючість, реально оцінити неможливо в зв'язку



з припиненням фінансування робіт з ґрунтового обстеження. Для достовірної характеристики якісного стану земель області періодичність таких обстежень по кожній місцевій раді становить 10 – 15 років. На даний момент назріло провести ґрунтове обстеження на площі 1 289,7 тис. га, (або 84%) від загальної площі обстеження, що складає 1 534,5 тис. га.

Загальна площа земель, втрачених протягом останнього року внаслідок переформування берегів Кременчуцького водосховища в межах Черкаської області, становила 0,71 га, з них 0,63 га – землі державного лісового фонду, 0,02 га – чагарники, 0,07 га – багаторічні насадження і 0,01 га – пасовища.

В межах Черкаської області потребують захисту наступні ділянки узбережжя Кременчуцького водосховища:

1. Ділянка правого берега в районі очисних споруд м. Канева (с. Пекарі) потребує невідкладних заходів щодо берегоукріплення. Довжина – 0,8 км. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (кам'яно-накиднібуни з кріпленням залізобетонними плитами).

2. Ділянка правого берега очисних споруд м. Канева – протока «Стара Рось», Канівський район. Довжина – близько 4,2 км. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (кам'яно-накиднібуни з заповненням міжбунного простору піском та щебенем).

3. Ділянка лівого берега с. Прохорівка – гирло р. Оріхівки. Довжина – близько 2,8 км. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (кам'янібуни з заповненням міжбунного простору піском та щебенем).

4. Ділянка лівого берега від гирла р. Оріхівки до газопроводу «Уренгой-Ужгород». Довжина – близько 2,5 км. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (кам'яно-накиднібуни з заповненням міжбунного простору піском та щебенем).

5. Ділянка правого берега в районі пристані Тубільці (гирло р. Рось – о. Марченко), Черкаський район. Довжина – близько 5,1 км, величина відступу берегової лінії за період експлуатації водосховища – 80 – 300 м. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (кам'яно-накидні буни з заповненням міжбунного простору кам'яним накидом).

6. Ділянка комплексного берегозахисну території Дніпровської водоочисної станції КП «Черкасиводоканал». Довжина – близько 0,1



км; критична ситуація склалася у листопаді 2010 р.; вжиті тимчасові заходи по берегоукріпленню, але ситуація потребує більш надійних заходів. Пропонований тип берегозахисту – комбінований (*кріплення залізобетонними плитами і кам'яним накидом*).

7. Ділянка правого берега у східній частині с. Червона Слобода Черкаського району. Довжина – близько 1200 м. Пропонований тип берегозахисту – штучний піщаний пляж.

8. Правий берег від села Топилівка до аванпорту «Адамівка». Загальна довжина абразійних ділянок – близько 16,5 км. Пропонований тип берегозахисту – штучний піщаний пляж.

9. Правий берег в районі сіл Рацево – Вітово від аванпорту «Адамівка» до порту «Чигирин» (с. *Стецівка*). Загальна довжина абразійних ділянок – близько 8,6 км. Пропонований тип берегозахисту – штучний піщаний пляж.

10. Ділянка берега від Тясминської захисної дамби до межі Черкаської та Кіровоградської областей. Довжина – близько 1,8 км. Пропонований тип берегозахисту – штучний піщаний пляж.

7.4. Природні об'єкти та збереження біорізноманіття

З метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про екологічну мережу України» організовано роботу з розробки проекту схеми Регіональної екомережі Черкаської області (*розробник – молодший науковий співробітник відділу дендрології та паркознавства Державної установи «Інститут еволюційної екології НАН України» Конякін С. М.*).

Відповідно до Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2016 № 1196 та розпорядження Черкаської облдержадміністрації від 05.08.2016 № 395 «Про заходи щодо включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екомережі» до Переліку територій та об'єктів екомережі Черкаської області включено 13 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення.

На виконання Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385 рішенням Черкаської обласної ради від 05.03.2015 № 38-1/VI затверджено Стратегію регіонального розвитку на період до 2020 року (*далі – Стратегія*), однією



зі стратегічних цілей в області є «Екологічна безпека та збереження довкілля» (операційна ціль: розвиток екомережі, природно-заповідного фонду, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття).

З метою забезпечення реалізації завдань Стратегії в області дії програма охорони навколишнього природного середовища на 2016 – 2020 роки, затверджена рішенням Черкаської обласної ради від 25.03.2016 № 4-2/VII зі змінами (далі – Програма).

Програмою передбачено виконання заходів за напрямком «Збереження природно-заповідного фонду, розвиток екомережі, охорона та раціональне використання рослинного та тваринного світу».

До Програми включено перелік перспективних для заповідання територій, до якого входить 38 об'єктів.

За клопотаннями районних державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та поданням обласної державної адміністрації протягом 2013 – 2018 років рішеннями Черкаської обласної ради оголошено 25 територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення загальною площею 364,7515 га (8 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва в м. Черкасах, та м. Звенигородці, 7 пам'яток природи в м. Смілі, Звенигородському, Лисянському, Чорнобаївському районах, 10 заказників у Чорнобаївському, Звенигородському, Кам'янському районах).

Природно-заповідний фонд області нараховує 547 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (з них 22 – загальнодержавного та 525 – місцевого значення), що займають площу 75,3 тис. га (фактична площа становить 64,2 тис. га). Показник заповідності (питома вага площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду у загальній площі області) доведено до 3,1%.

Природно-заповідний фонд області складають об'єкти наступних категорій: Канівський природний заповідник, національні природні парки «Білоозерський» та «Нижньосузьський», дендрологічний парк «Софіївка», Черкаський зоологічний парк, регіональний ландшафтний парк «Трахтемирів», 231 заказників, 198 пам'ятки природи, 60 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 52 заповідні урочища.

У 2016 році скасовано статус 2 об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, а саме:



- гідрологічний заказник місцевого значення «Озеро в с. Руська Поляна» (0,28 га);
- ботанічна пам'ятка природи «Дуб «Внук» (хутір Буда, Чигиринський район) (0,01 га).

Рішеннями Черкаської обласної ради у 2017 році розширено території:

- гідрологічного заказника місцевого значення «Білоусівський» в адмінмежах Білоусівської сільської ради Драбівського району з 147,3 га до 159,7 га (на 12,4 га);
- загальнозоологічного заказника місцевого значення «Виграївський» в Корсунь-Шевченківському районі з 3522,0 га до 3534,4 га (на 12,4 га).

Указом Президента України від 27.07.2016 № 312/2016 «Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення» розширено території:

- орнітологічного заказника «Липівський» в адмінмежах Благодатнівської сільської ради Золотоніського району з 4500 га до 4631,7 га (на 131,7 га);
- комплексної пам'ятки природи «Холодний Яр» на території Чигиринського району за рахунок земель ДП «Кам'янське лісове господарство» з 553 га до 1 039 га (на 486 га).

Для Черкаської області, розташованої у лісостепу, характерне поєднання флори лісової і степової зони. Природна рослинність Черкащини зазнала істотних змін внаслідок господарської діяльності людини. З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні продовжено роботу з охорони видів рослин та тварин, занесених до Червоної книги України, та інших міжнародних конвенцій.

Флора типу лісової зони на території області поширена нерівномірно: в західній частині і на Лівобережжі – дрібними. Найбільшу площу займають широколистяні ліси. Серед деревних порід у лісах Черкащини переважають дуб, ясен, граб, вільха, береза, тополя, сосна, клен, липа. Серед кущів досить поширена ліщина, калина, обліпіха, алича, кизил, бузина, терен, шипшина, бруслина, черемха тощо.

Холодний Яр – система ярів та розгалужених балок, вкритих широколистяними лісами, центром якої є Холодний Яр – глибока балка (глибиною до 80 м). Пануючою породою в лісах Холодного Яру є дуб звичайний, до якого домішуються граб, ясен, липа.



На піщаних терасах Дніпра та деяких його приток (*Рось, Тясмин, Сула*) зростають дубово-соснові ліси, а на найвищих елементах рельєфу – соснові ліси, зрідка невеличкими ділянками трапляються грабово-дубово-соснові ліси. Національне багатство являє собою Черкаський бір – найбільший острівний масив (*площа понад 28 тис. га*) дубово-соснових лісів лісостепової зони України. У першому деревному ярусі переважає сосна. У другому, крім дуба, нерідко буває береза бородавчаста, осика, а на вологих місцях – вільха. Тут зустрічаються ліщина, глід, шипшина, горобина, малина, дрік красильний, зіновать. Типовими рослинами цих лісів є орляк, суниці лісові, сон широколистий, конвалія, вішалка гілляста, куничник наземний, чебрець, цмин пісковий тощо. В Черкаському Бору зростає реліктовий вид – вовчі ягоди пахучі.

Флора типу степової зони у природньому стані на території області стала нині рідкісною та залишилася на природоохоронних територіях і крутих схилах ярів. У складі переважають багаторічні трав'янисті рослини посушливих місць. Проте у лучно-степовому рослинному покриві досить поширені й вологолюбні (*лучні*) рослини. Типовою флорою є ковила волосиста, бородач звичайний, тонконіг вузьколистий, костриця борозниста, келерія гребінчаста, шавлія степова, жабриця рівнинна, миколайчики польові, лещиця болотиста, підмаренник справжній, материнка звичайна тощо.

Луки збереглися у заплавах річок. Різнотрав'я їх багате: костриця лучна, тонконіг лучний, лисохвіст, польовиця тонка, конюшина лучна, повзуча, рожева, чина лучна, мишачий горошок, люцерна хмелевидна, осока гостра, вербозілля лучне тощо.

У рослинності боліт області переважають високі трави та поширені вільшнякаи. Підлісок у вільхових лісах складається з верби попелястої, крушини ламкої, калини, черемхи тощо. Високотравний покрив утворюють очерет звичайний, рогіз широколистий, осоки тощо. Болота є резерватами лікарський рослин: айру болотного, валеріани, алтеї лікарської, живокосту болотного, м'яти довголистої, омани високого тощо.

Тваринний світ Черкащини різноманітний, але кількість особин незначна. Орнітофауна регіону представлена такими видами птахів: баклан великий, лебідь-шипун, гуска сіра, крижень, орлан-білохвіст, лунь польовий, чайка, кулик-сорока, коловодник великий, мартин сивий, побережник чорногрудий, великий яструб, фазан, просянка. Найпоширенішими представниками іхтіофауни регіону є: лящ, сазан, судак, карась, щука, чехоня, плітка, окунь, короп, товстолоб. Серед



ссавців на території області зустрічаються: дикий кабан, вовк, лисиця, заєць-русак, козуля, єнотовидний собака, куниця, бобер, тхір, їжак, видра, ондатра в невеликій кількості, лось, олень плямистий та благородний.

Одним з основних видів спеціального використання тваринного світу в області є полювання. Мисливські угіддя області складають 1594 тис. га і надані в користування 56 користувачам мисливських угідь.

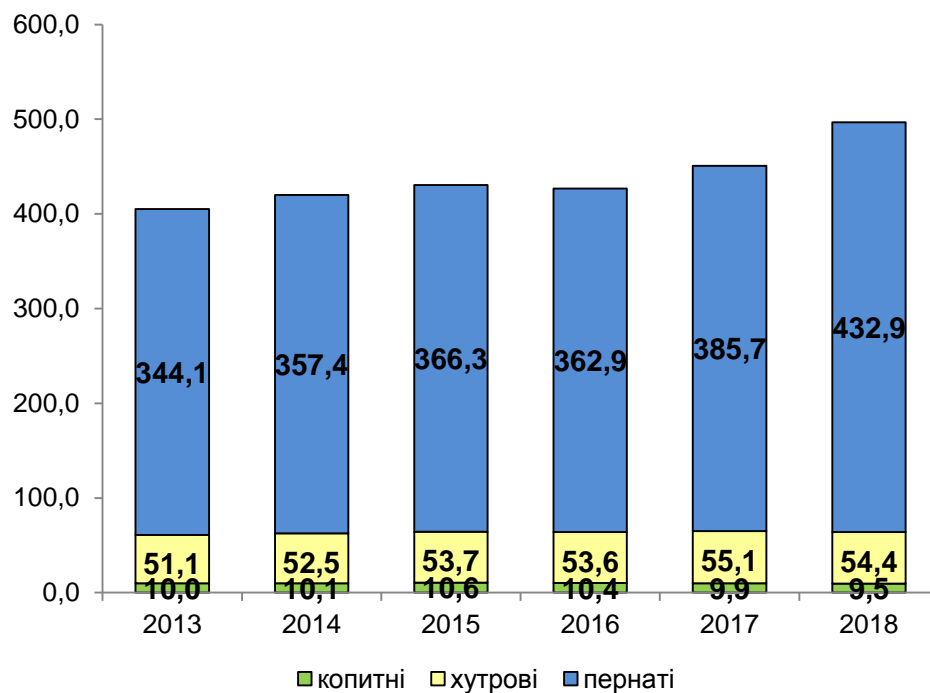


Рис. 124. Динаміка чисельності основних видів мисливських тварин в області, тис. голів

Протягом періоду 2013 – 2018 років найбільшу питому вагу серед основних видів мисливських тварин займали пернаті, чисельність яких впродовж зазначених років зросла на 47,2 тис. голів.

Тваринний світ за своїми біологічними та екологічними ознаками є складовою навколишнього природного середовища, зокрема біологічного різноманіття. З ним пов'язане функціонування екологічних систем, оскільки тваринний світ є необхідним компонентом у процесі кругообігу речовин і енергії природи, який активно впливає на функціонування природних угруповань, структуру і природну родючість ґрунтів, формування рослинного покриву, біологічні властивості води і якість навколишнього природного середовища в цілому.



З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні охороняється 81 вид тварин, з них: 67 видів тварин занесені до Червоної книги України, в тому числі, 3 види входять до Європейського Червоного списку, 8 видів охороняється Бернською конвенцією, 10 видів Афро-євразійським договором по мігруючим видам (AEWA), 4 види Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої флори та фауни (CITES).

Важливе значення для розвитку економіки Черкаської області та забезпечення населення високоякісними продуктами харчування має рибна галузь. Згідно із статистичними даними споживання риби та рибопродукції в Україні становлять 13,6 кг на душу населення в рік, а в Черкаській області – 16,5 кг.

Головним рибогосподарським об'єктом області є Кременчуцьке водосховище – одне з найпродуктивніших внутрішніх природних водойм. Іхтіофауна Кременчуцького водосховища налічує 20 видів риб. Промислове значення мають 18 видів, в тому числі крупночастикові: білизна, головень, в'язь; дрібночастикові: окунь, лин, краснопірка. Основу уловів в останні роки складають судак, карась, плітка, лящ, плоскирка, верховод.

Аналізуючи промисел на Кременчуцькому водосховищі з часу його утворення при загальному рості промислового навантаження на водосховище спостерігається тенденція підвищення показників продуктивності та вилову водних біоресурсів в порівнянні з 2009 – 2012 рр.

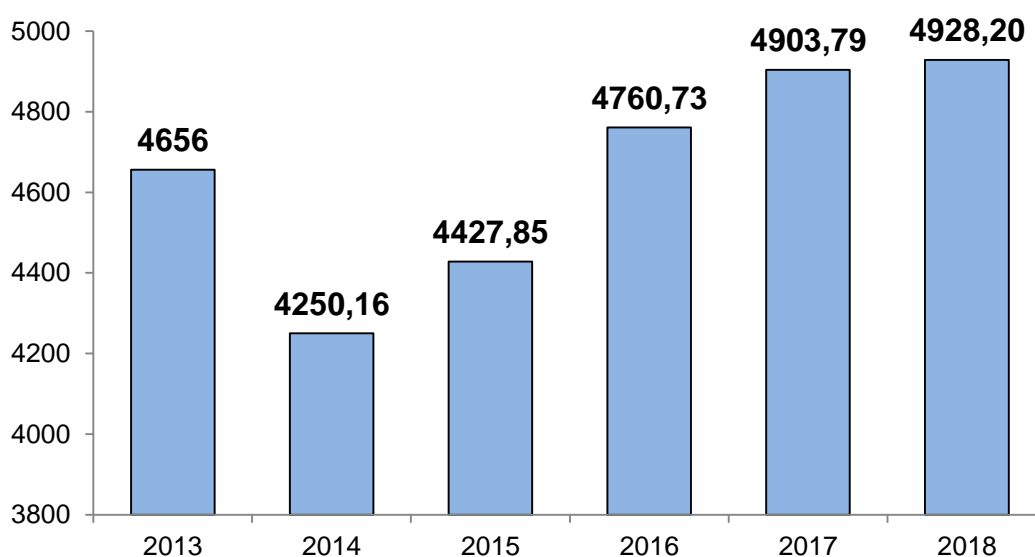


Рис. 125. Динаміка вилову водних біоресурсів з Кременчуцького водосховища та малих водних об'єктів області, тонн



Показники рибопродуктивності Кременчуцького водосховища на 2018 рік становлять 20,4 кг/га. Незважаючи на збільшення вилову водних біоресурсів залишається проблема замулення та обміління шляхів міграції риби та нерестовищ, заростання їх водною рослинністю, відсутність проведення рибницько-меліоративних робіт з розчистки нерестовищ та підходів до них. Рибні запаси у Кременчуцькому водосховищі відновлюються в основному за рахунок природного відтворення популяцій риб (за винятком рослиноїдних рибі частково коропа, які вселяються користувачами та за рахунок держбюджету), рівень якого є недостатнім і не відповідає ресурсам кормової бази водосховища.

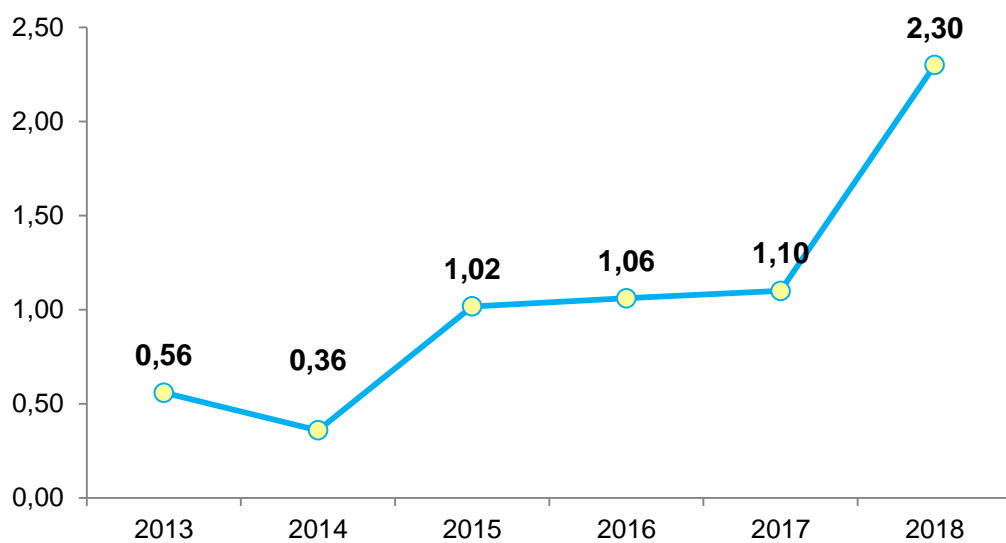


Рис. 126. Обсяги вселення водних біоресурсів в природні водойми області, млн екземплярів

Одним з пріоритетних завдань для держави є охорона та відтворення водних біоресурсів. Водні біоресурси внутрішніх водойм та територіальних вод є стратегічним державним харчовим резервом.

Отже, за рахунок зариблення формується суттєва частка загальної промислової рибопродукції.

У зв'язку з цим необхідно виконати ряд заходів, направлених на відтворення рибних запасів регіону та реконструкцію сучасної аборигенної іхтіофауни з метою підвищення її біорізноманіття за рахунок цінних порід аборигенних видів та зникаючих видів риб шляхом щорічного зариблення в кількості, яка визначається науковими моніторинговими дослідженнями.



7.5. Утворення та накопичення відходів

Станом на 01.01.2019 на території підприємств області зберігалось 454,8 тис. тонн відходів I – IV класів небезпеки (станом на 01.01.2018 – 1 979,8 тис. тонн відходів).

У 2018 році в області утворилось 1 484,6 тис. тонн відходів I – IV класів небезпеки, з них: 1 333,2 тис. тонн від економічної діяльності підприємств і організацій (промислові відходи) та 151,4 тис. тонн відходів від домогосподарств.

З 1 333,2 тис. тонн промислових відходів тільки 0,803 тис. тонн належать до I – III класів небезпеки. Основна частина утворених відходів (99 %) належить до IV класу небезпеки.

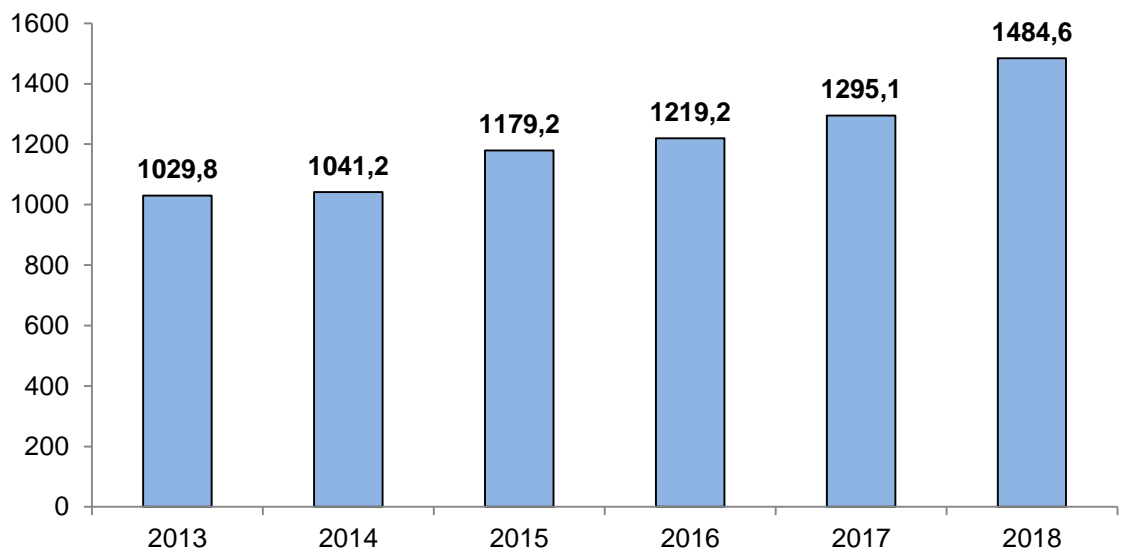


Рис. 127. Обсяги утворення промислових відходів у 2013 – 2018 роках в області, тис. тонн

У 2018 році найбільше утворено відходів I – IV класів небезпеки на підприємствах Канівського району – 276,8 тис. тонн, Золотоніського району – 135,6 тис. тонн та м. Черкаси – 243,8 тис. тонн.

Протягом 2018 року утилізовано, оброблено (перероблено) 787,4 тис. тонн відходів (53,0 % від утворених).

За даними проведеної у 2016 році інвентаризації місць видалення відходів, на території області обліковується 477 місць видалення твердих побутових відходів (ТПВ) загальною площею 502,34 га. У 2018 році на 21 полігоні ТПВ захоронено 1,11 млн м³



побутових відходів, з них на міському полігоні м. Черкаси – 0,61 млн м³.

В області триває робота з формування реєстрів об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів, паспортизації місць видалення відходів.

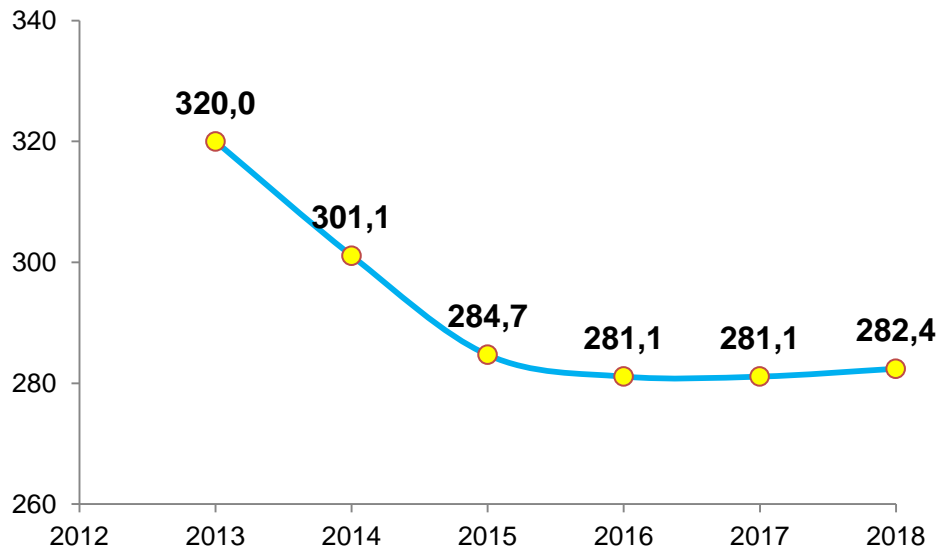


Рис. 128. Динаміка зменшення обсягів невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в області, тонн

Окрему групу небезпечних відходів становлять невідомі, непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин, обсяг яких протягом періоду 2013 – 2018 років зменшився на 37,6 тонн (на 11,8%).

Фактично за вказаний період з області вивезено 112,26 тонн відходів пестицидів з врахуванням обсягів відходів, які були додатково виявлені в господарствах під час проведення щорічних інвентаризацій та робіт зперезатарювання і вивезення на знешкодження.

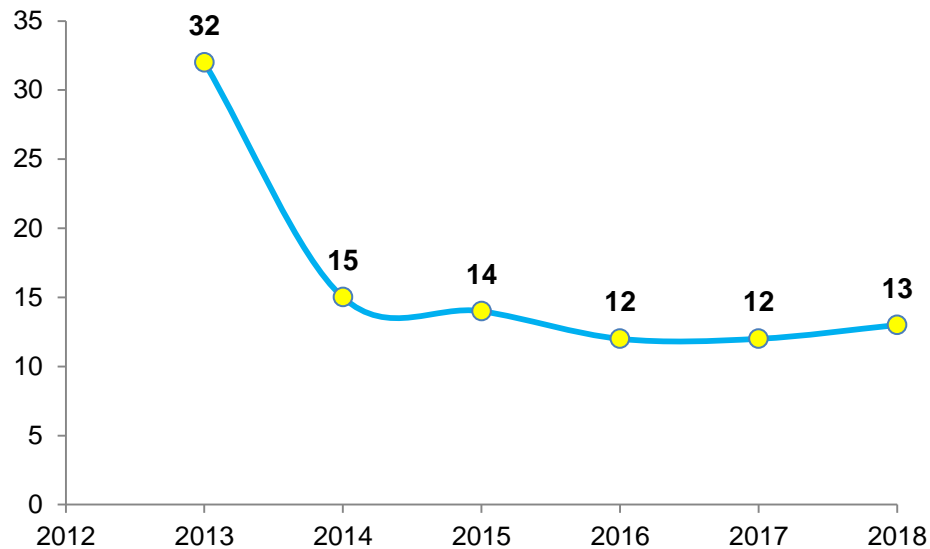


Рис. 129. Кількість складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин в області за 2013 – 2018 роки, одиниць

Протягом періоду 2013 – 2018 років спостерігається зменшення кількості складів для зберігання невідомих, непридатних та заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин на 19 одиниць (на 59,4%).

З метою вирішення зазначеної проблеми в області діяла програма вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них на 2014 – 2015 роки, за період реалізації якої за рахунок коштів обласного та місцевих (районних, сільських, селищних) фондів охорони навколишнього природного середовища (ОНПС), коштів власників відходів пестицидів за межі області вивезено 57,94 тонн відходів пестицидів на суму 1 883 млн. грн.

На даний момент повністю очищені від відходів пестицидів 13 районів: Городищенський, Золотоніський, Кам'янський, Канівський, Корсунь-Шевченківський, Лисянський, Маньківський, Смілянський, Уманський, Христинівський, Чигиринський, Чернобаївський, Шполянський.

Рішенням Черкаської обласної ради від 25.03.2016 № 4-2/VII затверджено обласну програму вилучення, утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них на 2016 – 2018 роки.

У 2017 – 2018 роках через відсутність у державі спеціалізованих підприємств, які мають право на законних підставах здійснювати



утилізацію/знешкодження або транскордонне перевезення небезпечних відходів пестицидів, роботи по вивезенню на знешкодження зазначених відходів в області не проводилися.

* – дані за 2018 рік буде оновлено в вересні 2019 року.

7.6. Екологічно небезпечні об'єкти області

Протоколом засідання регіональної комісії з питань ТЕБ та НС Черкаської обласної державної адміністрації від 24 листопада 2017 року затверджено перелік потенційно-небезпечних об'єктів Черкаської області, до якого увійшло 675 об'єктів.

Найбільш потужні підприємства, які здійснюють екологічно небезпечну діяльність, відносяться до хімічної промисловості, енергетики та агропромислового комплексу.

У Черкаській області до Переліку 100 об'єктів, що є найбільшими забруднювачами довкілля на загальнодержавному рівні, віднесено 1 підприємство, а саме – ВП «Черкаська ТЕЦ» ПАТ «Черкаське хімволокно» з валовим викидом забруднюючих речовин в атмосферу у 2018 році 19,98 тис. тонн (34,5% від загального викиду області).

Загальний викид від підприємств – основних забруднювачів області у 2018 році становив 30,64 тис. тонн, що складає 52,9% від викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які здійснювалися стаціонарними джерелами.

До переліку об'єктів, які становлять екологічну небезпеку, входять також підприємства машинобудівної, харчової, будівельної, фармацевтичної промисловості, житлово-комунального господарства.

Також особливу проблему для області становлять небезпечні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин (ХЗЗР), яких на 01.01.2019 на території області зберігається 282,37 тонн. Непридатні ХЗЗР зберігаються у 13 складських приміщеннях, 3 з яких знаходяться у доброму стані, 4 – у задовільному, 6 – у незадовільному стані. Умови зберігання більшості пестицидів не відповідають діючим екологічним і санітарним нормам.

Проміжні висновки:

За період 2013-2017 років в області спостерігалася тенденція зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря області від стаціонарних джерел, разом з тим у 2018 році цей



показник становив 57,9 тис. тонн, що на 9,6 тис. тонн більше найнижчого показника зафіксованого у 2017 році.

Основними забруднювачами атмосферного повітря в Черкаській області є підприємства енергетики, обробної промисловості та сільського господарства.

Тому існує необхідність щодо вирішення проблеми в галузі охорони атмосферного повітря шляхом реконструкції, модернізації, проведення ремонтних робіт, встановлення нового технологічного та пилегазоочисного обладнання, використання палива кращої якості та впровадження нових видів очистки, спрямованих на скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу на підприємствах – забруднювачах атмосферного повітря.

Неефективність роботи очисних споруд або їх відсутність призводить до забруднення водних об'єктів стічними водами. Із діючих в області 38 комплексів очисних споруд більше половини потребують реконструкції, з них 13 – комунальних.

На полігонах ТПВ знаходиться значна кількість побутових відходів, частина яких вичерпали свій ресурс або експлуатуються з порушеннями норм екологічної безпеки. Для дієвого удосконалення поводження з ТПВ необхідним є, перш за все, впровадження роздільного збирання побутових відходів на рівні населення та будівництво сміттесортувальних та сміттєпереробних комплексів з метою повторного використання ресурсоцінних компонентів побутових відходів.

З метою збереження біологічного різноманіття в регіоні продовжити роботу з охорони видів тварин занесених до Червоної книги України та інших міжнародних червоних списків та конвенцій.